Awater. Jaargang 5

bron
Awater. Jaargang 5. Stichting Poëzieclub, Amsterdam 2006

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_awa001200601_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. AWATER

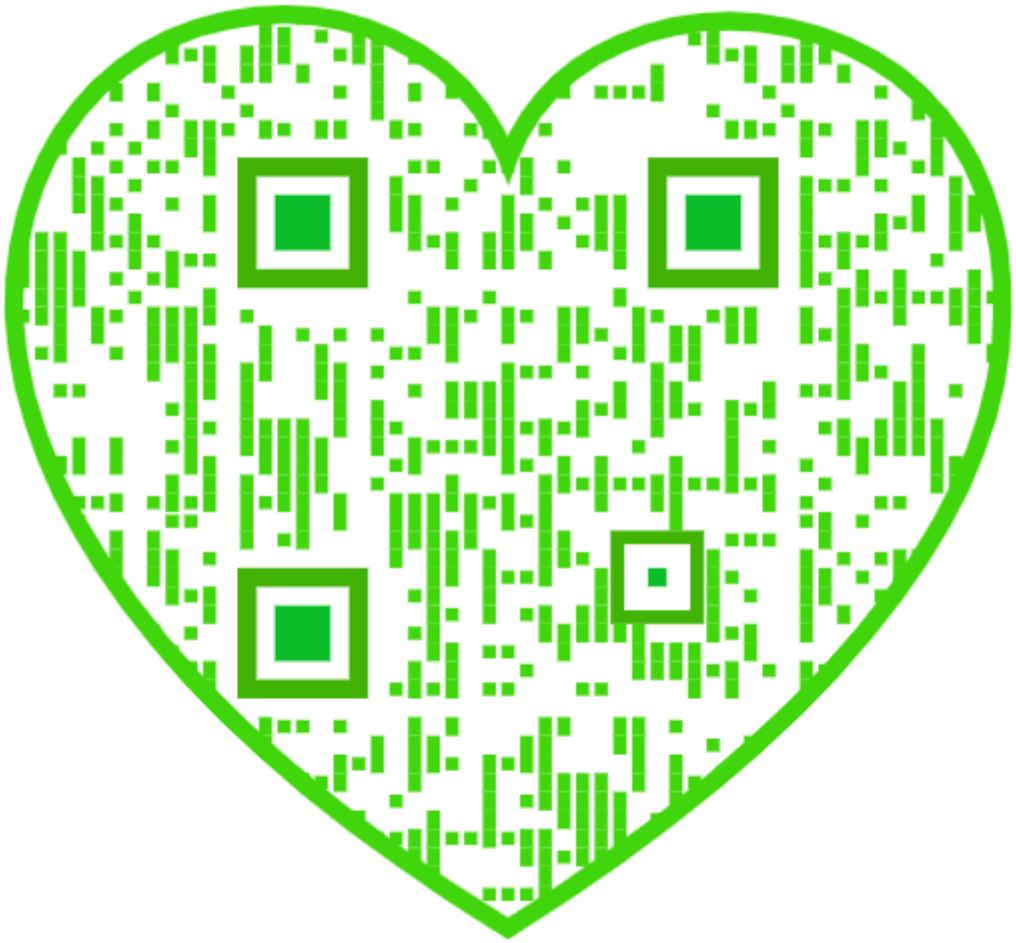

[Awater 2006/1]

[Gummbah]

Foto's: Bram Budel

Interview
‘De grap hoeft niet meer zo’
Nieuwe bundel Ruben van Gogh is ‘zware kost’

Net op het moment dat het predikaat ‘jong en veelbelovend’ pijnlijk begint te worden, komt Ruben van Gogh (1967) met zijn nieuwe bundel *Klein Oera Linda.* Een weerbarstig werk met soms wel vijf tekstlagen over elkaar heen, verschillende inktkleuren en heel veel voetnoten uit een buitenissige Friese geschiedvervalsing. ‘Echt een experiment.’

door Thomas Blondeau

Eind jaren negentig loopt Ruben van Gogh door de catacomben van poptempel Paradiso en wordt door een enorme, zwarte rapper met openstaande gympen begroet met een hartstochtelijk: *‘Yo Van Gogh, brother!’* De dichter noemt de ontmoeting later een *moment of glory.* Die avond had hij het Double Talk Festival gepresenteerd, een evenement voor hiphop en poëzie.

Het zijn de jaren waarin de poëzie

het gevecht tegen de hipheid heeft verloren. Glossy's interviewen dichters, teksten worden over beats gedeclameerd, de slamcultuur doet zijn intrede, hiphop en videoclips worden inspiratiebronnen. Het opinieweekblad *HP/De Tijd* portretteert over meerdere pagina's een dichtersbent waarvan sommigen met moeite een debuut op hun naam hebben staan. De laatste generatie dichters van de twintigste eeuw worden ze genoemd.

Met dank aan Van Gogh, die deze kwalificatie hanteerde als ondertitel bij zijn bloemlezing *Sprong naar de sterren* (1999). Door het opnemen van ondertussen gearriveerde namen als Ingmar Heytze, Hagar Peeters, Ilja Leonard Pfeijffer en Mustafa Stitou bewijst Van Gogh met terugwerkende kracht zijn voeling met het fm de siècle.

Het is ook de tijd waarin Van Gogh aan zijn eigen marktwaarde werkt. Zijn alias is De Man van Taal, tevens de titel van zijn debuut (1996, twee bundels in eigen beheer en een samenwerkingsproject daargelaten). Hij pocht dat hij alleen gefotografeerd wil worden als popartiest, dus met een aantrekkelijke dame erbij. Zegt beïnvloed te zijn door sciencefiction, rap en videoclips. Is een graag geziene gast op festivalpodia, waar hij de lach aan zijn kont heeft hangen. Op zijn tweede bundel *De hemel in, de hemel uit* (1999) prijkt een meisje met een laserwapen. Interviewers vragen vooral hoe dat nou voelt: je geld verdienen met de dichtkunst. Van Gogh heeft dan al een nummer aangevraagd bij de Kamer van Koophandel onder de naam De zoete inval, tekst en uitvoering.

Het eerste weerhaakje verschijnt in 2001 met zijn bundel *Zoekmachines.* De bladzijden zijn in negatief afgedrukt. Het gros van de recensenten foetert de vormgeving uit en blijft hangen in vaststellingen over het zwaar inzetten op klank, taalspel en beelden ontleend aan de informatietechnologie. Voor het merendeel kenmerken die op al Van Goghs bundels slaan. Ook het verwijt dat hij clichés gebruikt, valt meer dan eens.

En dan ligt nu *Klein Oera Linda* in de winkel. Om en onder de gedichten in verschillende kleuren en lettergroottes, zweven voetnoten uit het Oera Linda Boek, een geschiedvervalsing uit de negentiende eeuw die Friesland als bakermat van de menselijke beschaving beschrijft. Andere begeleidende teksten zijn van eigen makelij of vrije vertalingen van passages uit Tom Phillips' *A Humument*, een bijzonder postmodern project waarbij de Britse kunstenaar Phillips de pagina's van een Victoriaanse roman zo bewerkt en beschildert dat soms alleen een paar woorden of tekstflarden te lezen zijn.

De lezer die Van Gogh wel eens meepikte op een festival en hem herinnert als de light verse-dichter van een paar jaar geleden, zal bedrogen uitkomen. Nietwaar, meneer Van Gogh?

‘Ja, inderdaad, die moet opeens gaan lezen! (*lacht*). Het is inderdaad wat zwaardere kost geworden. Ik heb het al gemerkt tijdens optredens. Mijn oude werk gaat vaak voor de grappige, directe emotie. Dat is heel aangenaam om voor te dragen want het is meteen toetsbaar. Dan is het “hahaha” of “aaah!”. Als ik nu mijn nieuwe werk lees, voelt het alsof je een komiek bent die zijn nieuwe grappen aan het uitproberen is. En verrek, niemand lacht! Daar moet ik even aan wennen.’

Je maakt het leesproces steeds moeilijker. In de vorige bundel waren het witte letters op een zwarte achtergrond. Nu moet de lezer voortdurend keuzes maken in hoe de teksten te lezen.

‘Dat klopt. Het lezen wordt een haast lichamelijke beleving. Door *Popsy Poems* van John O'Mill kreeg ik voor deze bundel het idee van een hoofdgedicht met allerlei subteksten. Ik wilde voetnoten gebruiken maar dan in de tekst zelf. Ik had daarbij

al snel het beeld voor ogen van die nieuwszenders waar ook van alles gebeurt op het scherm. Daar heb je het centrale beeld, onderin de beurskoersen, daarboven weer andere nieuwsberichten en noem maar op. Al die verschillende informatie interfereert met elkaar. Dat gebeurt nu ook in deze bundel, waarbij de verschillende teksten op elkaar gaan reageren. Soms pakt dat samenspel sterk uit, soms wat minder. In die zin is het echt een experiment. Dat die uitvoering zo is geworden, wist ik natuurlijk ook niet.'

Hoe bedoel je?

'Ik heb vormgever Melle Hammer uitgelegd wat ik wou. Melle doet alle bundels van uitgeverij Contact en heeft daar, ook in recensies, al de nodige veren in zijn kont van zitten. Ik wou de gedichten op de voorgrond met daarbij voetnoten, uitgelichte woorden in de hoofdtekst en op de achtergrond uitvergrote teksten.

Het had allemaal ook een andere kant op kunnen gaan, naargelang de ingrepen van de vormgever. Ik ben de laatste maanden met de redactie bezig geweest en moet die bundel nog echt als lezer ontdekken. Ik sta nog te veel aan de technische, producerende kant. Aan het consumeren ben ik nog niet toegekomen.'

Hoe heb je de voetnoten uit het Oera Linda Boek gekozen?

‘Dankzij internet is alles digitaal beschikbaar. Als ik op een punt in de tekst kwam waar ik een voetnoot wel mooi vond, ging ik in het Oera Linda Boek zoeken naar woorden die ermee te maken zouden kunnen hebben. Soms letterlijk, dan staat er iets over wind en gaat de voetnoot ook over wind.

Maar als de wind symbool stond voor gevaar dan ging ik de hele tekst scannen op het woord ‘gevaar’. Het was echt uren, uren werk, verschrikkelijk. Toen wou ik echt rijk en beroemd zijn, alleen al om een assistent aan te kunnen stellen om die uren te draaien.’

Waarom net dat bizarre boek dat de Friese cultuur als oorsprong van de democratie, Griekse mythologie, boeddhisme en diens meer ziet? Het is bovendien een vervalsing waarvan het gissen is naar de auteur.

‘Bij toeval leerde ik het bestaan kennen van het Oera Linda Boek. Ik heb toen het gedicht *Klein Oera Linda* geschreven. Toen ik die titel had, wist ik ook dat het de titel van mijn nieuwe bundel moest zijn. En dat ik de voetnoten daaruit zou putten.

Kijk, dat boek is een vervalste beschrijving van de werkelijkheid. Poëzie is dat ook. Maar in het Oera Linda Boek staan veel rechtsbepalingen en wetten. Op die manier is het ook een soort handboek voor de samenleving. Zo is deze dichtbundel een fakebeschrijving van de samenleving anno nu.

Het Oera Linda Boek stond, in de tijd dat het geschreven was, midden in de maatschappij en was geschreven vanuit wat toen gaande was. Een geschiedvervalsing reageert op de actualiteit. Zo ook *Klein Oera Linda* nu.’

Klinkt geëngageerd.

‘Deze gedichten vertonen op een bepaalde wijze maatschappelijke relevantie, ja. Het is een bundel die over de samenleving gaat in plaats van het zielenleed van een verliefd iemand, zoals vroeger bij mij wel eens het geval was. De manier waarop deze bundel samengesteld is, benadert hoe wij de wereld waarnemen met al de zijdelingse informatie die ons per tv en internet bereikt. Maar inhoudelijk vertoont het ook maatschappelijke echo's. Soms zijn het zelfs gedichten met een pamflet-achtige inslag.

Maar het is geen geëngageerde poëzie. Ik neem stelling in voor zover een gedicht dat toelaat. Het is niet mijn mening of een aanbeveling hoe het anders moet. Ik gebruik maatschappelijke aangelegenheden als materie, niet als strijdpunt.’

Die aanpak is het meest pregnant in het deel ‘De achterkant van Nederland’. Haaks op de gedichten staat een opsomming van alle teksten op bordjes en stickers die je aantrof in een bepaalde straat in Den Haag.

‘Dat vloeit voort uit een opdracht voor de Haagse anti-architectuurprijs Prix de P. Die straat is een toevoerstraat van twee heel chique straten. Het ligt er heel verloren bij, heel unheimlich. Dat gevoel wou ik zo objectief mogelijk weergeven. Ik heb toen simpelweg alle teksten die ik daar kon vinden, bijvoorbeeld stickers voor beveiligingsfirma's en “Gevaar! Hoogspanning!”, opgeschreven. Daar zie je weer die toevalscoëfficiënt opduiken. Voor gedichten zoek ik heel vaak dingen op, doe ik een soort mini-research.’

Toevalscoëffciënt, maatschappelijke relevantie, intertekstualiteit. Waar is die aardige light verse-jongen gebleven met zijn lollige gedichten over vikingen die Friese leraressen verkrachten?

‘Het is niet alsof ik die begraven heb. Hij heeft zich verder ontwikkeld. Ik zie een organisch groeiproces tussen mijn bundels, geen breuklijnen. Mocht ik nu alleen maar grappige gedichten willen schrijven, dan zou ik dat onder een pseudoniem doen. Maar het lijkt me heel onwaarschijnlijk dat ik nu nog alleen maar voor de grol zou gaan.

Eén aspect van het light verse-genre blijft er wel inzitten. Dat is het spelen met taal, de vrolijkheid om ook in gedichten met taalvondsten te spelen. Alleen de grap hoeft niet meer zo van mij.’

Je hebt een duidelijke keuze gemaakt over het werken met voetnoten en tekstflarden. Heb je ook een dergelijk bewuste houding aangenomen over de gedichten zelf?

‘Op zich niet. De bewerking van de bundel is op een afsluitend moment gedaan, toen de gedichten er al waren. De gedichten zelf zijn steeds per stuk geschreven, en hebben allemaal hun eigen aanleiding en werkwijze gehad. Het is meer zo, dat ik me nu kan voorstellen dat ik actief zal gaan proberen nieuwe gedichten te maken die tegelijkertijd een bewerking ondergaan, zodat er echt één geheel ontstaat.’

Je kreeg wel eens het verwijt dat je je bezondigde aan clichés. Je gaf dat ook zelf toe door te zeggen dat Toon Hermans altijd bij je op de loer lag.

‘Nou, daar hoef ik nu niet meer voor te vrezen. Ik weet ook wel dat ik af en toe gebruik maak van clichés. Vaak met opzet en misschien ook wel eens per ongeluk. Maar het is niet dat ik voor deze vormgeving heb gekozen om het Toon Hermans-gevaar voor te zijn. In het verleden zat ik tegen het studentikoze aan. Ik ben verliefd op die en die en ik mis het allemaal zo. Maar daar heb ik al lang geen last meer van.’

Je woordgebruik is inderdaad complexer geworden. Zelfs als je met de klanken speelt zoals in ‘De lemmingen lemmen door als in een larmoyant koor,/ terwijl de lawaaipapegaai lemmert tot het lemieren// van de dag.’ is het mijlenver verwijderd van vroeger werk ‘als u wilt wonen in de lente/ vergeet dan niet de rente’.

‘Haha, maar je vergeet de volgende regel uit het lemmingen-gedicht: “Dan is ook het woordenboek op” Nou ja, ik denk dat ik altijd heb gehouden van spelen met taal. Maar, mede dankzij het bombastische van Ilja Leonard Pfeijffer, etaleer ik het misschien wat nadrukkelijker. Dat oudere gedicht is schatplichtig aan het taalgebruik van de hypotheekverstrekker, dus dat blijft daar ook bij in de buurt.’

In de inleiding van Sprong naar de sterren *signaleerde je bij jezelf en je generatiegenoten een nieuw soort poëzie. Je definieerde het als gebeurende poëzie. Gedichten met een filmisch karakter, beïnvloed door de beeldcultuur. Gedichten waarbij de ik-figuur een verbaasde toeschouwer is van de gebeurtenis die het eigen gedicht is. Het lijkt er sterk op dat je met* Klein Oera Linda *steeds dichter bij je eigen definitie komt te staan.*

‘Ja... Ja, inderdaad. Dat kun je wel zeggen. Zeker nu de lezer ook een verantwoordelijkheid heeft tijdens de gebeurtenis van het gedicht. Hij moet namelijk voortdurend keuzes maken hoe hij leest. Het is daarmee poëzie die uit zichzelf ontstaat en op het moment zelf plaatsvindt. Ik heb dat toen geschreven omdat er door het establishment geroepen werd dat er niets nieuws gebeurde. Terwijl ik juist wel gemeenschappelijke trekjes herkende en overlappingen bespeurde bij verschillende dichters.’

Ooit bestond er bij jou en je generatiegenoten ongenoegen over de ontvangst van jullie werk. Nu zijn jullie arrivisten geworden.

‘Ja, maar de strijdlust is gebleven. *Klein Oera Linda* is mijn meest strijdlustige bundel tot nu toe. Alleen is het een ander soort gevecht. Het gaat niet meer over de positie die je binnen de poëzie moet veroveren. Ik hoef anderen er niet meer van te overtuigen dat het überhaupt poëzie is wat ik schrijf. Bovendien blijven we gemeenschappelijke kenmerken vertonen. Hoe verschillend de wegen ook mogen zijn die we hebben ingeslagen.

Ondertussen is er nu weer een heel nieuwe generatie opgestaan die met andere dingen bezig is. Erik Jan Harmens bijvoorbeeld, zijn werk vind ik heel vreemd. Ik vind het zó raar dat ik geen onderscheid kan maken tussen zijn gedichten. Als bloemlezer zou ik niet weten wat uit te kiezen.

En zelfs ik moet concluderen dat er vandaag echt podiumpoëzie is. Dat zeiden ze van mij ook, maar dat had alleen te maken met het feit dat ik aardig kan voordragen. Nou, dan is Gerbrandy ook een podiumdichter. Nee, nu zie je poëzie die echt om de voordracht geschreven is en die stevig op retoriek leunt. Ik zou het niet kunnen bloemlezen omdat ik het niet voldoende aanvoel, maar daar is dan weer de nieuwe generatie voor.’

Is het poëzielandschap nu meer naar je gading dan toen je debuteerde?

‘Er is veel meer poëzie en er zijn veel meer verschillende genres. Met veel bagger ertussen maar genoeg goeds dat overblijft. Wel merk ik een discrepantie tussen de groeiende aandacht voor de sexy, catchy kant van de poëzie - Tjitske Jansen en Vrouwkje Tuinman in de Viva - en een afnemende belangstelling in de serieuze kranten. Ook kun je je afvragen of recensenten altijd vanuit hun eigen poëtica moeten oordelen. Alsof je de recensent klassieke muziek naar een housefeest stuurt.’

Bij je laatste twee bundels zijn er belangrijke verschillen met de bundels daarvoor. Wat wordt de volgende stap?

‘Ik ben nu zo extreem met de vormgeving aan de slag gegaan dat het wel moet doorwerken. Ik ontdek nog steeds nieuwe dingen. Na iedere bundel lijk ik weer op

een nieuwe vlakte te zijn terechtgekomen met allerlei nieuwe mogelijkheden. Tot *Klein Oera Linda* had ik het enjambement nooit zo goed in de smiezen. Ik brak vroeger gevoelsmatig mijn zinnen af. Dat ben ik nu veel actiever gaan inzetten. Spelen met de betekenisverandering die ontstaat als je verder leest. Eigenlijk ook een soort grap maar dan niet een om mee te lachen.

Onlangs ontdekte ik de Franse dichter Frédéric Forte. Bij hem staat op iedere pagina een verticale lijn met links en rechts tekst, met dwarsstreepjes, pijltjes, doorhalingen, noem maar op. Echt blij word ik daarvan als ik het zie. Dat besef dat er nog zoveel mogelijk is!'

Bij iedere bundel veranderen je invloeden en de analogieën waarmee je je werk omschrijft. Eerst was het hiphop, videoclips en sciencefiction, later kwamen de computers, nu spreek je van informatiestromen via tv en internet. Word je wel eens door dichters beïnvloed?

'Zelden. Ik lees ook niet zoveel poëzie. Ik volg het wel en ik koop ook wel het nodige maar om nu echt een hele bundel te lezen... Ik kom er niet altijd aan toe. Toen ik met die bloemlezing bezig was en ik nog recenseerde, ja toen had ik een stevige inname. Maar Lucebert of Faverey, waar iedereen het altijd over heeft? Ik word er niet zo opgewonden van.

Ik laat me wel altijd leiden door de wereld om mij heen. Ik groei met mijn tijd mee. Ik word niet de Jean Pierre Rawie van de jaren negentig. Nee, ik ben chroniqueur (*lacht*).'

Ben je dan niet bang de boot te missen als je niet zoveel poëzie leest?

'Ach, er komt zoveel uit. Toen ik beginnend dichter was, wou ik alles nog tot mij nemen. Maar ik heb me verder ontwikkeld. Mijn dagelijks leven is veranderd. Vroeger stond er altijd wel een videoclip op. Nu vind ik het toch vaak herrie. En de poëzie... In *Sprong naar de sterren* zal ik altijd wel een paar mooie gedichten weten te vinden.'

Achtergrond
Een trip die publiek en dichters verenigde
28 februari 1966: Poëzie in Carré

Adriaan Morriën

Veertig jaar geleden stond ‘Poëzie in Carré’ aan de wieg van de huidige, levendige literaire podiumcultuur in Nederland. Ter ere daarvan vindt op maandag 27 februari 2006 opnieuw een Poëzie in Carré plaats. Een terugblik met organisator Simon Vinkenoog en enkele dichters van toen. ‘Naast elk bord lagen drie stickies.’

door Ron Rijghard en Ward Wijndelts

De oude dichterprins Adriaan Roland Holst komt op onder een daverend applaus. Tevergeefs probeert hij zijn wandelstok aan de microfoonstandaard te hangen. Na wat prutsen kijkt hij vragend opzij en dan treedt de jonge Simon Vinkenoog in de lichtcirkel van de spot. Met een respectvolle blik neemt hij de stok aan. Dan zegt Roland Holst: ‘Ik vrees dat ik u enorm moet teleurstellen. Ik ben enorm ouderwets en bovendien ben ik hees.’ Hard gelach.

Het fragment van Poëzie in Carré, uit 1966, is terug te zien in de film die Izaak van Noordt in 1985 maakte over optredende dichters in Nederland, *Aan 't Woord.* Net zo mooi is het om de piepjonge Jules Decider te horen, voorafgaand aan deze eerste grote, landelijke poëziemanifestatie in Nederland. Decider, die op dat moment nog geen bundel had uitgebracht, werd geïnterviewd door schrijver Cees Buddingh'. Hij draagt nog

Organisatoren Simon Vinkenoog en Olivier Boelen in 1966 Foto's: Ronald Sweering

hippe kleren en heeft een baard en halflang haar. ‘Het is een spectaculaire manier om te debuteren’, zegt hij. ‘Ik geloof er wel in, in die orale traditie.’

Dat hebben we geweten, van Deelder. Poëzie in Carré was nog maar zijn begin. Maar Carré was vooral de geboorte van de literaire podiumcultuur.

Initiator van Poëzie in Carré 1966 was Simon Vinkenoog. Hij nodigde de dichters uit en presenteerde de avond. Alle deelnemende dichters bevonden zich op het podium, achter een wit gedekte tafel. Hoe kwam de avond tot stand? Vinkenoog: ‘Een halfjaar eerder kreeg ik vanuit Londen een telefoontje; mijn oude vriend uit Parijse dagen, Alexander Trocchi, vroeg of ik mee wilde doen aan een poëziefestival in de Royal Albert Hall. Welja dus: achtduizend man in de rondte; als dichterspodium een grote boksring als het ware, in het midden.’ Hij luisterde er naar mensen als Lawrence Ferlinghetti, Adrian Mitchell, Christopher Logue en Michael Horovitz. Een soortgelijke bijeenkomst, die in Londen kwam bekend te staan als ‘Wholly Communion’, wilde Vinkenoog in Nederland organiseren.

In zijn rondschrijven aan de deelnemende dichters van de avond ‘Poëzie in Carré’, gedateerd op 4 februari 1966, vertelt Vinkenoog hoe hij de locatie heeft geregeld:

‘Tijdens een bezoek aan het theater Carré - ruim 1800 plaatsen - ontmoette ik de directeur, de heer Wunnink, aan wie ik vroeg: Wat kost het huren van uw zaal voor een poëzie-avond? Zijn antwoord: niets, dat doe ik voor de poëzie graag gratis.’

Nog geen maand later, op 28 februari, konden 1800 poëzieliefhebbers een avond lang luisteren naar 25 voordrachten.

Vinkenoog: ‘Een eenvoudig rekensommetje maakte uit hoeveel entree we zouden moeten heffen om de dichters redelijk ieder hun 7 minuten voordracht te kunnen betalen plus andere onkosten. En zoals gezegd - binnen drie weken was het gepiept, en kon het kleinschalig, comme il faut, plaatsvinden. In de selectie hoopte ik zo objectief mogelijk te werk te gaan, in elk geval de *ancients of days*, geen dames helaas, jongeren die nog niemand kende, en uiteraard kwam Jules Decider als gelegen, met gedichten die hij voor *Randstad* had ingestuurd, die ik zowel publicabel als podiumwaardig achtte. Er waren dichters die niet wilden komen - uit Vlaanderen Claus en Snoek, die naderhand hun spijt betuigden daar niet te zijn geweest. Pernath, de grote eenling, was er wel.’

Hoe denkt de dichter en organisator terug aan die avond? Vinkenoog: ‘Met niets dan vreugde bij de herinnering. Het doek opent zich opnieuw, de dichters hebben uitmuntend gegeten, er staat goede wijn op tafel, dankzij de goede zorgen van Olivier Boelen uit het roemruchte Boelen-drankim-

portgeslacht Jacobus Boelen. Zij horen het geroezemoes in de zaal met de gordijnen dicht, gezeten aan die aaneengeschoven halve cirkelvormige tafels op het podium waaraan zij met zijn allen gezeten zijn. Op een gegeven moment was het moment daar, wij kregen het seintje even te wachten op wat er stond te gebeuren: de gordijnen openden zich en vanuit de zaal steeg een spontaan applaus op. En dát was het startsein van een multi-manifestatie, die zich vervolgens volgens plan ontrolde: een trip die publiek en dichters verenigde: iedereen luisterde naar iedereen. Tegenwoordig wacht iedere dichter op een festival of avond, waaraan meerdere dichters deelnemen backstage af, om dan te worden opgeroepen, of aangekondigd door een nitwit, soms.'

Wat Vinkenoog betreft was het evenement helemaal in de geest van de jaren zestig: 'Never a dull moment, het waren roerige weken in Amsterdam, vlak voor het huwelijk van Beatrix en Claus: ik refereer eraan in mijn eigen slotgedicht. Ik had mij als presentator, links voor aan een tafeltje op het podium gezeten, bescheiden als laatste dichter opgesteld.'

Wat vindt hij van het idee dat er weer een poëzie in Carré komt? 'Op het idee berust geen auteursrecht; deze manifestatie werd mede opgezet met de bedoeling identieke gebeurtenissen te stimuleren en aan te moedigen. De reprise - ik sta graag buiten elk organisatieverband - wil ik best als ode of erkenning zien; ik speel zelfs met de gedachte mijn tekst uit 1966, nog altijd actueel, weer te lezen, wie weet! En de gedachte aan een herhaling heeft ook door mijn hoofd gespeeld, maar ik heb er verder niets mee gedaan - geen zin meer in rompslompvraagbaaktelefooncentraleduvelstoejager te zijn. Zo opperde ik toch ooit in 1977 in het tijdschrift BRES het idee dat Walt Whitman eens collectief vertaald zou moeten worden, en voorwaar, in 2005 is het geschied! Alles op zijn tijd.

'Gelukkig is het publiek niet meer zo achterlijk als toen'

Hans Verhagen

Johnny van Doorn

Ik vind dus de reprise een goed idee. En als het dan moet, als destijds, geen boekhandels, geen commercie, geen cabaretiers, geen clubblaadjes, hooguit een goed programma met uitputtende gegevens over de dichters. Er zijn er altijd honderd die willen meedoen, wie doet de keuze? Ik ben benieuwd naar toezeggingen totnutoe; van de overlevende dichters zijn er mijn inziens twee die niet meer capabel zijn het podium te bestijgen. En je kunt twee wildcards nemen bij afzeggingen. Kijk, nu bemoei ik me er toch weer mee.'

'Het optreden van Reve', antwoordt K. Schippers (1936) onmiddellijk, gevraagd naar zijn herinneringen aan de Poëzie in Carré. 'Reve droeg een tropenkostuum, en tijdens zijn voordracht liet hij de bladen die hij had voorgelezen op het podium vallen. Als ik het mij goed herinner, stortte het publiek zich op die bladen.'

Zijn eigen optreden, als eerste van alle dichters, vond Schippers 'hoogst bijzonder'. 'Ik had nog niet zoveel gepubliceerd, en het was buitengewoon spannend om voor die grote zaal vol mensen te staan.' Het publiek - Amsterdamse jongeren, halverwege de jaren zestig - was heel anders dan het publiek van de jaren vijftig, herinnert hij zich: 'Er werd zwaar gereageerd, gelachen en geschreeuwd.' Inderdaad viel daags na het festival in het *Algemeen Dagblad* over zijn optreden te lezen: 'Het spits werd afgebeten door K. Schippers, een in een grijs colbertkostuum gestoken dichter, die zeer rustig en op mededeelzame toon verzen voordroeg die uit krantenberichten waren samengesteld. De zaal reageerde hierop al meteen met grote geestdrift.'

Geestdrift voelt Schippers zelf nog steeds bij het optreden van L.Th. Lehmann. 'Hij deed het ontzettend goed. Hij las dat gedicht voor over hoe troosteloos het is om te kijken naar een lijn met een oneven aantal sokken en pakte daarna een mondharmonica, waarop hij de blues begon te spelen.'

Er gebeurden die avond veel dingen die je niet zo gauw met het voorlezen van poëzie verbindt, vertelt Schippers. 'Dat zootje wat er zat, deed maar een beetje wat ze goed of leuk vonden.' Schippers weet eigenlijk alles nog, en vond bijna alles leuk. Zoals het moment, op het einde van de avond, dat organisator Simon Vinkenoog een krans kreeg omgehangen. 'Zo eentje als een wielrenner krijgt.' En het optreden van Johnny The Selfkicker, en Jules Deelder, met zijn lange haar...

Bert Schierbeek en Remco Campert

Een paar dagen later heeft Schippers nog met een aantal dichters poëzieplaatjes, van die plaatjes uit een poëziealbum, op het boek - *Poëzie in Carré* - zitten plakken, dat verscheen naar aanleiding van de avond. ‘Het was vanaf dat moment duidelijk: met gedichten kun je meer doen dan ze onder een schemerlamp tot je nemen.’

De eerste herinnering die bij Hans Verhagen (1939) bovenkomt als hij terugdenkt aan de avond in Carré, is die aan Adriaan Roland Holst. Verhagen was in 1966 27 jaar oud en lid van de beweging Nieuwe Stijl, Roland Holst was vijftig jaar ouder en was als Prins in het midden aan de grote tafel op het podium geplaatst. ‘Hij had een stok bij zich’, vertelt Verhagen, ‘en hij droeg dat gedicht “Eens” voor: “Eens zullen allen die/ tussen ons kwamen,/ zijn weggevallen”. Het was een soort smartlap: “Eens zal het weer regenen/ stil, zoals toen aan zee -/ kom mij dan tegen en/ ga met mij mee”.’

‘Dichters die niet wilden, betuigden achteraf hun spijt’

Het diner - achter gesloten gordijnen - voor aanvang van de avond is Verhagen ook goed bijgebleven: ‘Olivier Boelen, die de avond samen met Simon Vinkenoog had georganiseerd, had er een deftig gebeuren van gemaakt. Boelen hield van een *snobbish* soort perfectie. Het eten was uitstekend, en - dat was dan weer Simon - naast elk bord lagen drie stickies.’

Het optreden van Verhagen werd door het publiek niet goed begrepen: Het *Algemeen Handelsblad* schrijft in het verslag van de avond: ‘Hans Verhagen kwam vervolgens achter de microfoon in een trui waarin een blauw-wit-rode schietschijf was verwerkt. Hij las voor uit zijn cyclus “Kanker Cancer Krebs” en uit twee andere reeksen gedichten, genaamd “Nieuw West” en “Euthanasie”. Ten onrechte, zoals ook de dichter het publiek trachtte duidelijk te maken, werd zijn optreden als een soort conference met grappige bedoelingen opgevat. Verhagens poëzie is, wat een Duits filosoof misschien zou noemen, *Seinserhellung.* Hij is actueler, verrassender en ook realistischer dan verreweg de meeste andere Carrédichters. Zijn poëtische originaliteit blijkt uit het feit, dat hij door anderen stevig wordt nagedaan.’

‘Het publiek in Carré lachte om alles, ook om dingen die ze niet begrepen’, vat Verhagen het samen. ‘Ik zei de gruwelijkste dingen in mijn Kankergedichten. Gelukkig is het publiek inmiddels minder achterlijk dan toen.’ Verhagen denkt dat de avond in Carré ‘de kermis pas in werking heeft gezet’. ‘Dat jonge dichters nu door het land kunnen reizen, van optreden naar optreden, en dat het publiek ze ook echt begrijpt, dat is allemaal begonnen met die avond in Carré.’

Verhagens Nieuwe Stijlmaatjes hadden overigens weinig behoefte aan een ‘poëzie-reading’, zoals het door Vinkenoog werd genoemd. Verhagen: ‘Armando reageerde heel afgemeten: “Ik wil geamuseerd worden, ik wil niet amuseren”, zei hij. Een grappige uitspraak, als je bedenkt dat hij later *Herenleed* is gaan doen.’ Verhagen zelf was niet zo streng in de leer. ‘Bovendien kende ik Vinkenoog en Boelen. Ik vond het wel gezellig.’ En meer inhoudelijk: de avond in Carré vormde ‘een staalkaart’ van waar de dichters toen mee bezig waren, vindt Verhagen.

Zie ook: www.vinkenoog.nl. Literaire Reuzenpocket 178: *Poëzie in Carré*, De Bezige Bij 1966.

Deelnemende dichters in 1966

J. Bernlef, C. Buddingh', Remco Campert, Jules Deelder, Johnny van Doorn, Jan G. Elburg, Gust Gils, Jan Hanlo, Jaap Harten, Dick Hillenius, Ed. Hoornik, Gerrit Kouwenaar, Louis Th. Lehmann, Adriaan Morriën, Cees Nooteboom, Hugues C. Pernath, Gerard Reve, Adriaan Roland Holst, Bert Schierbeek, K. Schippers, Koos Schuur, Ewald Vanvugt, Hans Verhagen, Simon Vinkenoog en Bert Voeten.

Deelnemende dichters in 2006

H.H. ter Balkt, Maria Barnas, Pieter Boskma, Anna Enquist, Eva Gerlach, Ingmar Heytze, Tjitske Jansen, Esther Jansma, Gerrit Komrij, Gerrit Kouwenaar, Liesbeth Lagemaat, Astrid Lampe, K. Michel, Neeltje Maria Min, Thomas Möhlmann, Leonard Nolens, Hagar Peeters, Ilja Leonard Pfeijffer, Rob Schouten, Mustafa Stitou, Vrouwkje Tuinman, Hans Verhagen, Simon Vinkenoog, Menno Wigman.

Onder voorbehoud: Alfred Schaffer, Tom Lanoye.

Presentatoren: Ruben van Gogh, Joost Zwagerman.

Entr'acts: Nynke Laverman, Wende Snijders.

Inleiding op het werk
De woorden levend houden
De poëzie van Yves Bonnefoy

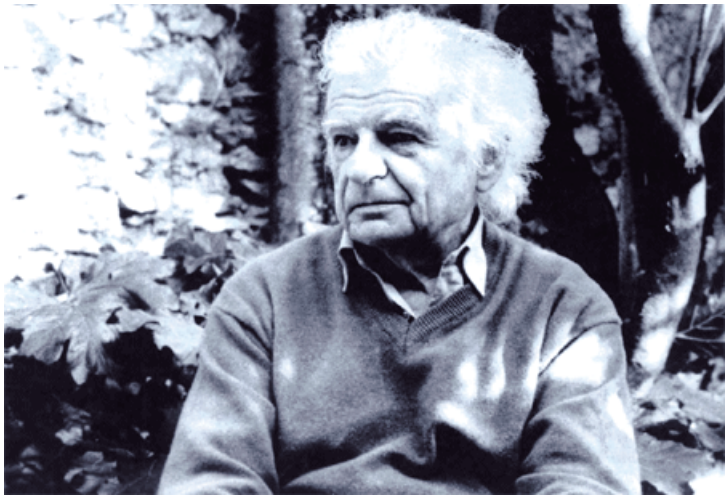

Foto: Emily Mott

door Jan H. Mysjkin

Op de vraag van Adorno of na Auschwitz de poëzie niet onmogelijk is geworden, antwoordt de Franse dichter Yves Bonnefoy dat ze nooit zo noodzakelijk is geweest. ‘De poëzie heeft een rol die door niets te vervangen is,’ stelt hij. ‘Als ze helemaal zou verdwijnen, zou de menselijke samenleving met haar tenietgaan’. Die rol bestaat erin dat de poëzie een opening biedt op ‘de volle tegenwoordigheid van de werkelijkheid op cruciale momenten van ons leven’. Die opening kan men enkel bewerken door tegen de gedogmatiseerde taal in te schrijven.

Nu al een dikke halve eeuw waarschuwt Yves Bonnefoy (1923) telkens weer voor de valstrikken die het gangbare gebruik van woorden uitzet. Het bedrieglijke karakter van de taal is zowel politiek, moreel als filosofisch van aard. Op zijn twintigste kon hij niet voorbijzien aan het politieke en morele misbruik van de taal: ‘Tijdens het nazisme en de val ervan kregen we als nooit te voren te zien hoezeer het ideologische discours beslag legde op het eerlijke woord van het denken, wat we later opnieuw moesten meemaken, toen de mooie vooruitzichten van het project van de socialistische revolutie ten onder gingen in ontaarding en verloedering.’ Bonnefoy houdt echter niet op bij de vaststelling van het failliet van een politiek of moreel denksysteem - hij waarschuwt voor een nog diepgaander gevaar dat in de taal zelf schuilt.

Bonnefoy wil de ‘tegenwoordigheid’ (*présence*) van de wereld uitdrukken. Dat wil zeggen: momenten waarop de tastbare wereld aan ons verschijnt in haar elementaire en wezenlijke pregnantie. Het is de taak van de dichter die ‘tegenwoordigheid’ met woorden opnieuw op te roepen: ‘Het woord, dit zesde en meest volmaakte zintuig, moet zich naar de ontmoeting met de waarneembare wereld wenden en de tekens ervan ontcijferen.’ Het probleem is nu dat de taal haar zintuiglijke band met de werkelijkheid kwijt is geraakt, ten gunste van concepten. Voor Bonnefoy is dit allesoverheersende conceptuele gebruik van de taal een van de belangrijkste problemen van de huidige samenleving. Het ‘concept’ voert de mens namelijk naar een geconstrueerde wereld van Ideeën, die losstaat van de concrete, eindige wereld waar hij als individu in leeft.

De poëzie is het domein bij uitstek waar de woorden levend moeten worden gehouden. ‘In een authentiek gedicht,’ zegt hij, ‘moet men niet blijven stilstaan bij de uitdrukking van een gevoel of een gedachte, hoewel die er noodzakelijkerwijs deel van uitmaken - men moet de intensiteit en de levendigheid onderkennen die de woorden er opnieuw hebben verkregen.’ Met poëzie als ‘versiersel’ of ‘vermaak’ neemt Bonnefoy geen genoegen; ze heeft een ethische, ja zelfs ontische functie. Voor hem gaat het in de poëzie om een hanteren van het woord als *zingeving* in de wereld.

Dit reiken naar een moment van zin, is al aan te treffen in *Over de beweging en de roerloosheid van Douve* (1953), waarin hij in woorden een ‘ware plek’ probeerde vast te leggen. Tien jaar later bleek Bonnefoy die plek in de wereld te hebben gevonden in Valsaintes, een afgelegen, steenachtig oord in de Haute-Provence. In het wilde weg dwalend door de streek was hij op een verlaten, vervallen abdij gebotst, die in 1963 het toneel van zijn hoop en begoochelingen, waarheid en vergissingen werd. Het geluk en de volheid die hij er beleefde, bracht hij twaalf jaar later onder woorden in de euforische bundel *In het drogbeeld van de drempel* (1975).

Weer eens twaalf jaar later moest Bonnefoy vaststellen dat de bundel een aantal contradicties en onvolkomenheden bevat: ‘Ik merkte dat de herinneringen, gevoelens, gedachten, ja zelfs voorstellingen in relatie tot die toch werkelijk bestaande plek in feite een ontoereikende lezing van het reële boden. Ze vormden een taal die losstaat van de wereld die erdoor had moeten worden benoemd, een waarheid die veeleer werd voorvoeld dan doorleefd, een licht waar donkere vlekken door zweven.’ Het ‘ware leven’ dat hij dacht te hebben gevonden in ‘de tijdeloosheid en kalme transparantie’ van Valsaintes, bleek een illusie te zijn geweest.

Wat in de schaduw bleef (1987) is de bundel waarin Bonnefoy in zijn dromen terugkeert naar die plek waar hij voor even de ‘tegenwoordigheid’ van de wereld nabij was geweest, om naar voren te halen wat er door valse verwachtingen en drogbeelden in de schaduw was gebleven. De toon van *Wat in de schaduw bleef* drukt meer ongenoegen tegenover de taal uit dan in de vorige bundel doorklonk; waar Bonnefoy voordien de droom aanklaagde als een vals bewustzijn van de realiteit, komt hij hier tot het inzicht dat de droom impliciet maar onvervreemdbaar deel uitmaakt van het woord. De ‘tegenwoordigheid’ van de wereld blijft in wezen iets wat buitentaals moet worden begrepen.

Literatuur

Het Poëziecentrum te Gent werkt aan de uitgave van de verzamelde poëzie van Yves Bonnefoy in het Nederlands. Tot nu toe verschenen twee delen: *Over de beweging en roerloosheid van Douve* (1999) en *In het drogbeeld van de drempel* (2002). Bij Ergo Pers te Gent verschenen bibliofiele uitgaven van *De nachtzomer* (met etsen van Pierre Alechinsky) en *De druiven van Zeuxis* (met lithografieën van Alexandre Holan). Een essay van Bonnefoy getiteld ‘De poëzie begrijpen en de taal behoeden’ is in vertaling te lezen in *Nexus*, nr. 43, november 2005. Alle vertalingen zijn van Jan H. Mysjkin.

De bomen

We keken naar onze bomen, van het hoge
Terras dat ons zo dierbaar was, de zon
Hield ons ook deze keer gezelschap,
Maar ietwat terzijde, een stille gast

Op de drempel van het vervallen huis, van licht
Vervuld overgedragen aan haar macht.

Kijk, zei ik tegen je, ze laat de schaduw
Van onze samenvloeiende schouders over de oneffen,
Onbegrijpelijke steen van de borstwering glijden,
Evenals de schaduw van de amandelbomen vlakbij,
Van de hoge muren ook die overgaan in weer andere,
Lek geslagen schaduwen, een verkoolde sloep, de boeg
Op drift, als een teveel aan droom of rook.

Maar de eiken daarbeneden zijn roerloos,
Niet eens hun schaduw beweegt in het licht,
Ze zijn de oevers van de tijd die hier verglijdt,
Op deze eigenste plek, en hun land is ontoegankelijk,
Zo snel is de stroming van de doodszwangere hoop.

Een uur lang keken we naar de bomen.
De zon draaide, tussen de stenen,
Kreeg toen medelijden met ze, en strekte
Onze schaduwen diep in het ravijn naar ze uit,
Tot we die leken te bereiken, zoals je wel eens,
Wanneer je je arm uitstrekt, over de afstand
Tussen twee wezens heen, voor even
De eindeloze droom van een ander kunt raken.

De sperwer

Vele jaren geleden,
In V.,
Hebben we de tijd op ons zien afkomen
Toen we keken door het open raam
Van de kamer boven de kapel.
Het was een sperwer
Die terugkeerde naar zijn nest in een holte in de muur.
In zijn snavel had die een dode slang.
Toen hij ons zag
Schreeuwde hij het uit van woede en pure schrik
Maar loste geen moment zijn prooi
Waarmee hij, roerloos
In het ochtendlicht, het teken zelf vormde
Van begin, midden en eind.

En daar,
In het zomerland, vlak onder de hemel, zagen we
Een groot aantal vazen dicht opeen; en
Uit elk ervan steeg een vlam op; en elke vlam
Had een andere kleur, die ruiste,
Damp of droom, of wereld, onder het gesternte.
Het leek wel een drukte van zielen, waarop men
wachtte
Op een steiger aan de uithoek van een eiland.
Ik meende zelfs woorden te horen, of bijna
(Bijna, doordat de voze macht van de taal
Tekort schoot of juist te ver),
Vluchtig als het trillen van de gloed
In de fosforescerende lucht die alle kleuren
E,n maakte - kleuren waarvan een aantal
Me, in de verte, onbekend voorkwamen.

Ik raakte ze aan, ze brandden niet.
Ik stak mijn hand uit, maar nee, van deze trossen
Van een andere vrucht nam ik enkel het licht.

De gekromde spiegel
I

Kijk, daar zijn ze, op het kruispunt, eerst
Lijken ze te aarzelen, dan gaan ze voort.
Het kind holt voorop, in de velden
Plukten ze, voor die paar vazen van hen,
Grote armen vol bloemen zonder naam.

En de engel daarboven kijkt op hen neer,
Gehuld in de kleuren van de wind. In een arm,
Bloot in de rode stof, lijkt hij een spiegel
Te dragen, waarin de aarde in het water
Van die andere oever wordt weerkaatst.

En waar mag hij naar wijzen, met zijn vinger
Die gericht is op een punt van dit beeld?
Is het een ander huis of een andere wereld,

Misschien zelfs een deur, in dit licht
Waarin dingen en tekens worden vermengd?

II

Ze komen graag laat thuis, zoals nu. Ze zien
Niet eens meer de weg tussen de stenen,
Waar nog vagelijk een okerrode schaduw opwelt.
Toch hebben ze vertrouwen. Vlak bij de deur
Loopt het gras moeiteloos, is de dood afwezig.

En hier lopen ze dan onder de gewelven.
Het is donker, en de droge bladeren ruisen
Over de tegels, bewogen door de wind
Die, waaiend van kamer tot kamer, niet weet
Wat een naam heeft en wat enkel ding is.

Ze lopen, en lopen. Daar, tussen de ruïnes,
Ligt het land met zijn rimpelloze oevers,
Zijn onbeweeglijke wegen. In de kamers
Zullen ze de bloemen schikken, naast de spiegel
Die misschien verteert, misschien verlost.

De stem, die weer sprak

‘Ben je gekomen uit behoefte aan deze plek,
Alleen deze plek, ravijn, deur opgericht
Boven de opgaande en de ondergaande zon
Zoals de sloep uit een andere wereld passeert,
Kom dan binnen, voor even kun je hier pauzeren.

Ben je gekomen, omdat je toch eenmaal heer
Van de drempel wou zijn, in haar slapende hengsels
De geweldige, bespijkerde deur open wou duwen,
Om deze droom te verstoren, al besef je
Dat elke drempel een droom is, en dit ijzer
Ongetwijfeld het teken ervan, maar zonder belofte,
Dan heb je hier de sleutel op de zware deur.

Ben je gekomen om te luisteren naar het galmen
Van de hamers onder de gewelven, maar
Daar ga je al, je verbleekt, je ziet
Het licht nog enkel in je droom, je daalt
Met ogen vol tranen af naar de hemel
Die je van terras tot terras onthaalde
Tussen de amandelbomen en de witte eiken,
En kijk, al nam ik hem terug, een geboortegrond
Heb ik je gegeven, iets anders is er niet.’

Jan H. Mysjkin (1955) is vertaler van Franse, Nederlandse en Roemeense poëzie. Als dichter publiceerde hij vier bundels, waarvan de laatste *Hersenslag* uit 2000 is.

Gedichtenanalyse
Mestlucht
Een peristaltisch gedicht van Kees Ouwens

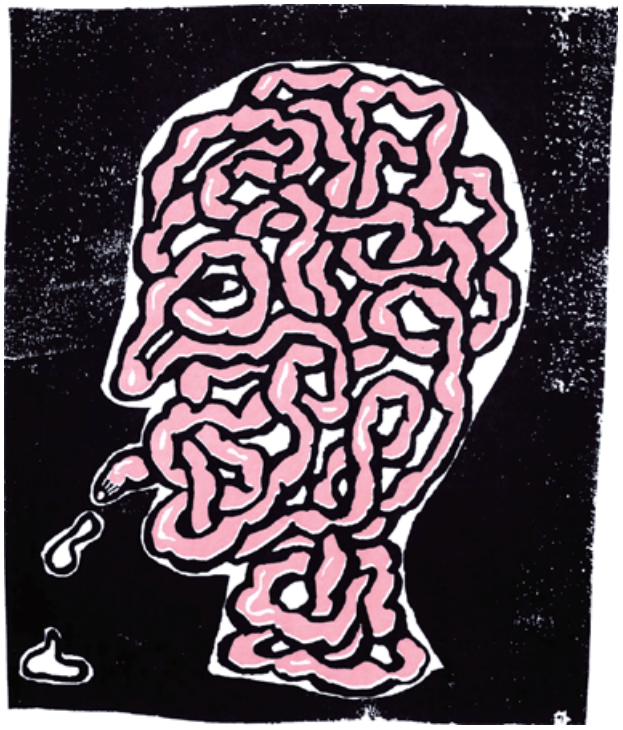

Illustratie: Olivia Ettema

door Rob Schouten

Kees Ouwens is een van onze meest hermetische dichters, al zag het daar in het begin van zijn carrière, met die reviaans-romantische praatgedichten uit *Arcadia* en *Intieme handelingen*, niet naar uit. En aan het eind gloort er voor de volhardende lezer ook opeens weer wat meer licht. Dat neemt niet weg dat hij ons veel moeilijk, ondoordringbaar werk heeft nagelaten, voer voor specialisten en close-readers.

Vaak heb je het gevoel dat je zijn orfische fluisteringen maar moet laten klinken voor wat ze waard zijn: orfische fluisteringen; maar soms bevangt je toch ook het gevoel dat je er meer van zou kunnen begrijpen, dat de taal iets toedekt, versluiert, met een doornhaag aan het zicht onttrekt, iets wat ten slotte toch valt aan te duiden, een beeld, een gebeurtenis, een menselijk bedrijf.

Met dat gevoel kijk ik naar het volgende gedicht uit de bundel *Afdankingen*, uit 1995, die de meest steile en onherbergzame pieken uit Ouwens oeuvre bevat.

> dat het uw wezen bevreemdt te zijn uw lichaam
> nog, of dat uw schijnspraak, het inhullend, zijn
>
> bevreemding wekt, zo uw lichaam, het uitdragend
> invormig, 't voor u uit werpt tot het, u voorafgaand,
>
> 't uit uw wijkende is, en afvalt u achterwaarts als
> geweide, wijlen uw leeftocht, daar beneemt
>
> als lokwild de geur de ban, waar weigert te kneden
> de mond naar het drenken de dorst, ja, dat, zijn toekeer
>
> herroepend, zijn gelijktijdig, ongelijk opgaan met
> deszelfs massa als een vorm door en door strijdig, zijn
>
> gehouden worden, bij gelijke tred maar onversmeltende
> wetten, voor uws massa's aanstalten, die, u te kennen
>
> gevend de u tegemoet genode, u verstoren, hij, inhoudend
> uws
> besefs behelzen, maakt u tot schaamte gebracht te hebben

Die bundel bestaat uit diverse afdelingen, voor een deel getiteld met regels die aan het eind van de bundel samen een nieuw gedicht vormen. Het lijkt dus voor de hand te liggen, gezien deze organische structuur en gezien ook Ouwens' overige praktijk, om alle gedichten in deze bundel met elkaar in verband te brengen en ze niet onafhankelijk van elkaar te interpreteren.

Toch doe ik dat voor de gelegenheid wél, niet om ergens een code te kraken die vervolgens dan allicht geen sleutel voor andere gedichten oplevert, maar om te zien hoe Ouwens te werk gaat en of er überhaupt iets van te snappen valt, al is het dan maar van een fragment.

Het gedicht ‘dat het uw wezen bevreemdt te zijn uw lichaam’ maakt deel uit van een ‘afdeling’ die begint met de regel ‘als het toeschiet en tegengesteld is zichzelf die inzet...’, de vierde regel van het zojuist genoemde samenvattende slotgedicht.

Binnen die afdeling gaan aan ‘ons’ gedicht gedichten vooraf met de volgende beginregels ‘brengend uw tijdperk terug tot uw fundatie’, ‘stoot uw geest af uw lichaam als het fossiel’, ‘dat zich u uit mij perste na uw afsterving uit/ de optie’. Er is dus zo te zien sprake van verschijnselen die tot de oorsprong terugkeren, uitgestoten worden. Veel meer aanknopingspunten heb ik als redelijk onbevangen

lezer niet aan het begin van dit gedicht, maar ze passen bij de titel van deze bundel *Afdankingen*, er wordt iets afgedankt, weggedaan.

Wat natuurlijk als eerste opvalt is dat het gedicht weliswaar weinig vreemde woorden bevat (ik moet alleen voor ‘toekeer’ en ‘invormig’ naar het woordenboek, vergeefs overigens) maar wel ongewone constructies, veel tegenwoordige deelwoorden in plaats van werkwoorden ‘het inhullend’, ‘het uitdragend’, ‘u voorafgaand’ ‘'t uit u wijkende’, ‘zijn toekeer herroepend’ et cetera, en daarnaast nogal wat ongebruikelijke genitieven ‘deszelfs massa’, ‘uws massa's aanstalten’, ‘uws besefs’.

Afgezien van de eventuele betekenis, geven die syntactische eigenaardigheden je het gevoel dat dingen, woorden, complex maar toch ook samenhangend op elkaar betrokken zijn. Dat iets ‘'t uit u wijkende is’ klinkt nu eenmaal heel anders dan dat iets uit u wijkt, het is letterlijk ingewikkelder, verknoopter. Hetzelfde geldt voor de genitief-constructie ‘uws besefs behelzen’, dat toch meer taalknoedel is dan ‘het behelzen van uw besef’.

Zulk taalgebruik geeft aan dit gedicht een dichte structuur en draagt bij tot de schijnbare ondoordringbaarheid. En dan is er nog de vreemde grammaticale volgorde der zinsdelen: ‘dat het uw wezen bevreemdt te zijn uw lichaam’ zou ook anders uitgedrukt kunnen worden: ‘het bevreemdt uw wezen uw lichaam te zijn’, maar de tegendraadse volgorde benadrukt als het ware de ‘vreemde’ inhoud, heeft er een iconische relatie mee.

Dit zijn allemaal bekende handelsmerken van Ouwens' poëzie, net zoals zijn plechtstatige gebruik van ‘u’, waarmee hij misschien de lezer aanspreekt maar waarmee hij het voor hetzelfde geld tegen zichzelf heeft.

Het zijn de formele kanten van het gedicht waardoor het direct al de indruk wekt niet bepaald open te willen om eens gemeenzaam met de lezer te communiceren.

Nu maar eens zien wat het gedicht inhoudelijk dan wél prijsgeeft. Ik verbeeld me niet alles te kunnen verklaren of uitleggen, veel zaken krijg ik niet opgehelderd, maar het gedicht gaat toch érgens over, krijg ik de indruk.

Voor een deel is het een kwestie van vertalen van de ingewikkelde zinnen die Ouwens gebruikt. Daarmee reduceer je natuurlijk het gedicht tot een onverdraaglijke eenvoud, maar wellicht kun je met zo'n kern van een betekenis toch

ook weer de uiteindelijke vorm met meer waardering tegemoet treden.

De eerste regel is denk ik het makkelijkst te duiden. Het bevreemdt uw wezen, de kern van uzelf, ook nog lichamelijk te zijn, en ook wekt uw ‘schijnspraak’, de zogenaamde taal die dat wezen omwikkelt, bevreemding. Er is kortom een menselijke essentie die zich verbaast over het feit dat hij nog meer is: lichamelijkheid, taal, uiterlijk zeg maar.

Maar vervolgens beginnen toch snel de interpretatieve problemen. Wat werpt het lichaam voor u uit en valt erachter vanaf, wat betekent een zin als ‘waar weigert te kneden de mond naar het drenken de dorst’, wat gaat ‘gelijktijdig, ongelijk’ op, wie is de ‘u tegemoet genode’ en wat ‘maakt u tot schaamte gebracht te hebben’?

Op het eerste gezicht kom ik er niet uit. Het is me wel duidelijk dat het om iets gaat wat afgedankt, uitgedragen wordt, iets waarvoor de hoofdpersoon zich aan het eind lijkt te schamen, maar wat is dat beschamende?

Je bent bij hermetische gedichten al gauw geneigd om te veronderstellen dat ze poëticaal zijn, over zichzelf gaan. In dit geval zou het gedicht, product van de geest maar daarvan uitdrukking geworden, quasi iets beweren (schijnspraak), uitgestoten worden; en ook het vervolg zou je met enige goede wil wel als de beschrijving van een moeizaam pulserend gedicht kunnen lezen. De slotsom zou dan kunnen luiden, dat de maker zich voor dit gedicht, uit zijn wezen voortgekomen maar tastbaar geworden, zou generen.

Ik geloof er niks van, of hoogstens dat zo'n poëticale lezing van het gedicht als het uitgedrukte op de achtergrond allicht flauwtjes meespeelt; maar zeker niet dat het de kern van het gedicht vormt.

Er is een aantal woorden in dit gedicht, dat in z'n algemeenheid vooral veel bewegingen en gedoe lijkt te beschrijven, dat mijn aandacht trekt: ‘leeftocht’, ‘lokwild’ en ‘geur’. Die voeren ons niet alleen naar het fysieke maar zelfs de natuur in, waar je voedsel nodig hebt, waar wild gelokt wordt en waar het ruikt. Ook de zinsnede ‘waar weigert te kneden de mond naar het drenken de dorst’ past daar wel bij: men weigert de dorst die men heeft aan te passen aan het drenken, de hoeveelheid water. Er is in de natuur dus altijd behoefte aan meer en het dier, of de natuurmens tracht zo veel mogelijk aan de regel van ‘de tering naar de nering’ te ontkomen.

Deze noties zetten ons op een ander spoor. Het gaat om het verbazingwekkend dwingende van de natuur. En ik denk dat in dit gedicht het wezen, de essentie van de mens, misschien wel zijn geest, zijn gedachten, zich verbaast over die natuurlijke, neigingen, zijn fysieke kant, en zich daar ten slotte ook voor schaamt.

Gewapend met dit vermoeden is het mogelijk iets meer van het raadsel van dit gedicht op te lichten. Het geestelijk wezen verbaast zich erover lichamelijke kantjes te hebben, en werpt iets uit, voor en achter. Dat brengt me op de gedachte aan een stoelgang, waarbij immers voor en achter iets wordt uitgestoten dat binnen gevormd is (invormig), het valt erachter uit als dat wat je bij het weiden hebt verorberd, je voormalige voedsel (wijlen uw leeftocht) en verspreidt een adembenemende geur, die andere dieren lokt en bedwelmt.

Ik moet toegeven dat de twee voorlaatste strofen mij niet helemaal duidelijk zijn, maar ik heb een vaag gevoel dat hier de uitstoot van de ingewanden wordt beschreven, het poepen dat je niet tegen kunt houden (onversmeltende wetten), de peristaltische beweging van het lichaam (gelijktijdig, ongelijk) tijdens het uitstoten van de massa.

In de laatste strofe is dan sprake van schaamte voor een en ander. Het ‘u te kennen gevend de u tegemoet genode’ lees ik als: u wordt aan de tegemoet genode te kennen gegeven, er komt kennelijk iemand aan die in de gaten heeft dat ‘u’ daar bent en wat ‘u’ daar doet.

Al met al verdraagt dit gedicht, als je er wat langer naar kijkt, heel goed een nogal aardse lezing, die prima bij de titel *Afdankingen* past en trouwens ook bij gedichten uit zijn verleden waarin Ouwens masturbatie en ontlasting ‘bezong’. De hoofdpersoon verbaast zich, zittend op de wc, over zijn aardse kant, het verteerde voedsel en het water dat hij daar weer uitstoot. Hij zit te poepen en allicht te steunen, voelt zich gestoord en schaamt zich voor de volgende bezoeker, waarvan hij weet dat die hem ruikt en hoort.

Zeker, het staat er heel wat ingewikkelder en de buitenste laag van dit gedicht, z'n hermetische complexiteit, is natuurlijk waarom we het lezen, maar niettemin, binnenin zit een universele menselijke ervaring, over iemand die zich geneert voor de onafwendbare mestgeur die hij soms verspreidt. Zo subliem is het allemaal niet, al zou de menselijke geest dat misschien wel willen. Maar zoals het geestelijk wezen zich verbaast over de mest die hij tenslotte ook voortbrengt, zo mogen wij Ouwenslezers ons verbazen over de aardse, faecale kern van dit zo gesloten ogende gedicht waarin ook letterlijk iets wordt ‘uitgedrukt’.

Niks aan de hand natuurlijk, het oude liedje klopt nog steeds: Koning, Keizer, Admiraal, poepen moeten z'allemaal. Dichters niet uitgezonderd.

Interview
Wat bezielt
Tom Hoebé

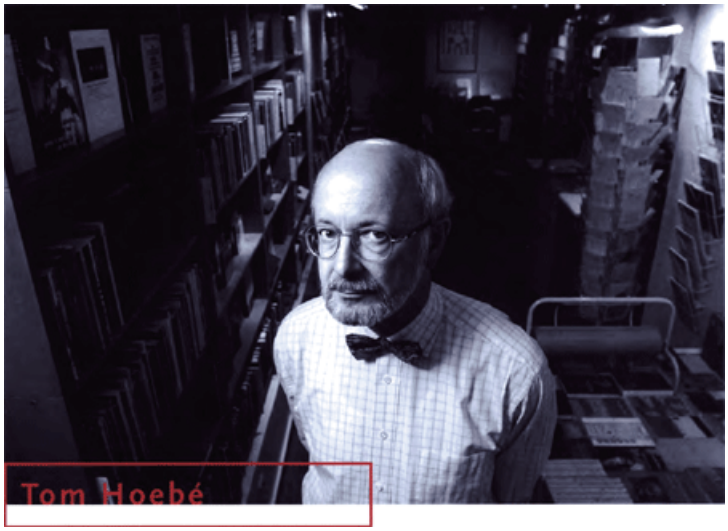

Foto: Bram Budel

Wat bezielt een ondernemer om een winkel met poëzieboeken en kamermuziek te beginnen? Tom Hoebé waagde de stap, maar zijn Amsterdamse winkel Demodokos moet wegens tegenvallende verkopen sluiten. ‘Eigenlijk verwacht je van een klant een bepaalde trouw.’

door Thomas Möhlmann

Tom Hoebé (57) was dertig jaar werkzaam als *financial controller* bij een grote multinational voordat hij samen met zijn vrouw Marijke het roer omgooide en boek- en muziekwinkel Demodokos opende. In vier jaar tijd verwierf de winkel aan de Amsterdamse Reestraat faam onder een kleine groep liefhebbers van poëzie en kamermuziek. Een te kleine groep liefhebbers helaas: over enkele weken sluiten de deuren van Demodokos definitief.

‘Lange tijd blijf je het toch nog maar proberen, maar op een maandagavond in juni hakten we de knoop door en erkenden we dat we er echt niet meer mee verder konden gaan. We zijn nu in onderhandeling met een mogelijke nieuwe huurder, want ons huurcontract bestrijkt vijf jaar en dat moet je gewoon uitzitten, tenzij je vervanging regelt.’

Wat gebeurt er met de voorraden bundels, boeken en cd's die je dan nog over hebt?

‘Die zullen we in eerste instantie mee naar huis nemen. En dan gaan we naar verschillende beurzen en boekenmarkten. Verder bieden we wat overblijft nog aan op onze website. Tegen gereduceerde prijzen natuurlijk. Op die website, www.demodokos.nl, komen ook de activiteiten die we nog wel voortzetten.’

Zoals?

‘We gaan door met het drukken van plano's met nieuwe gedichten van moderne Nederlandse dichters die we goed vinden. We hebben er nu geloof ik acht gedrukt, elk in oplage van vijftig, en daar komen nog vele nieuwe bij. Ook zetten we de verkoop van het gesproken woord voort. Ik leerde dat verschijnsel zo'n vijfentwintig

jaar geleden kennen in Londen, in een klein winkeltje in de bocht van Regent Street, waar men grammofoonplaten met voordrachten ver-

kocht. Het heeft opvallend lang geduurd voordat iemand hier daar eens aan dacht, maar je ziet het nu steeds meer, al staat het nog steeds in de kinderschoenen. Wij willen zowel Nederlandse als buitenlandse luisterhoeken en opnames blijven aanbieden.'

Waarom koos je voor de combinatie van poëzie en kamermuziek?

'In een vroeger stadium had het ook een galerie kunnen worden. Alleen: daar heb je er in Nederland al zo verschrikkelijk veel van. Muziek en literatuur zijn al vanaf mijn vroege jeugd heel grote liefdes, dus kwam ik vrij eenvoudig in deze richting. Op een middag liep ik over het Museumplein en toen klikte het plotseling: poëzie én kamermuziek, dát is het, dat ligt heel dicht bij elkaar. Drie minuten later viel me ook meteen een soort slogan in: "Poëzie is de kamermuziek van de literatuur." Die zin hebben we voor de winkel veel gebruikt.'

Waarom liggen poëzie en kamermuziek dicht bij elkaar?

'Het zijn beide heel intieme dingen. Rond mijn veertigste pakte ik het poëzielezen weer op, nadat het er jarenlang weinig van gekomen was vanwege te grote drukte op het werk. In diezelfde tijd merkten Marijke en ik dat we in het Concertgebouw steeds meer van de grote naar de kleine zaal gingen. We zochten steeds meer het intieme op, minder de herrie van Wagner of het prachtige geweld van Mahler, meer kwartetten en trio's.'

Het zijn wel allebei commercieel kwetsbare vormen, die meteen een groot risico behelsen voor een beginnend ondernemer.

'Zeker. Het zal ook een kwestie zijn van een soort ingeboren krankzinnigheid die al generaties in een familie kan sluimeren, tot er een telg opstaat bij wie het allemaal naar buiten komt. Die begint dan een winkel voor poëzie en kamermuziek!'

En waarom vestigde je de winkel in Amsterdam, niet bijvoorbeeld in het Gooi?

'Tja, kijk, het Gooi: ik woon er prettig, maar voor de rest gebeurt er natuurlijk weinig. Ik zou daar nooit zoiets dergelijks beginnen. We hebben nog wel Utrecht en Haarlem overwogen, maar kozen uiteindelijk voor Amsterdam. Het is nu moeilijk om te zeggen of dat een goede beslissing is geweest...'

Want in vier jaar tijd is het toch niet gelukt om een groot en trouw publiek te bereiken.

'Voor gewone, recente uitgaven bleken veel mensen toch automatisch naar de grotere winkels te gaan, waar er stapeltjes van liggen. Alleen voor de uitgaven die elders onvindbaar zijn, wilde men wel een ommetje onze kant op maken. Maar zo wordt de spoeling natuurlijk erg dun. Eigenlijk verwacht je van een klant een bepaalde trouw: dat iemand die hier voor de speciale dingen komt, ons ook van voorraden reguliere bundels afhelpt. Uiteindelijk moet je het daar toch van hebben, en dat is ons dus wel wat tegengevallen. We hebben een kleine kern van zeer enthousiaste lieden bereikt, maar niet voldoende om als winkel op te kunnen draaien.'

Hoe probeerden jullie om meer mensen naar Demodokos te laten komen?

'In het begin deden we veel gerichte reclamecampagnes met advertenties. Later ontwikkelden we onze website beter en verstuurden we nieuwsbrieven. We riepen een jaar geleden onder meer een Dichter van de Maand in het leven en heten voordrachten in de winkel houden. Ook hebben we hier muziekvoorstellingen gehad, op zaterdagmiddagen. Het heeft niet voldoende mogen baten.'

Toch trof ik vrijwel altijd als ik hier binnenstapte redelijk wat mensen aan, die net als ik langskwamen om eens wat nieuwe dingen te bekijken en ook daadwerkelijk iets te kopen.

'Je zult een goed gevoel hebben voor de juiste momenten om binnen te stappen. Het is ook vaak voorgekomen dat ik hier de hele dag alleen zat. Geeft niets als dat een keertje gebeurt, maar het kwam té geregeld voor. Maar laat ik benadrukken: ik heb niet het gevoel dat we vier jaar hebben weggeworpen. We hebben een goede tijd gehad hier en een mooie ontwikkeling doorgemaakt. Het is een dure investering geweest, maar zeker een goede!'

Waarin zit de winst?

'Er is ontzettend veel veranderd. Natuurlijk was ik al bijzonder geïnteresseerd in poëzie, maar in de afgelopen vier jaar heb ik meer geleerd en ontdekt dan in de vijftig jaar ervoor. Voor mij persoonlijk is deze periode van een heel grote rijkdom geweest. In de boeken, de bronnen, maar ook de mensen die we hebben ontmoet. Ik vind het vervelend dat het niet gelukt is, maar we hebben er wel een zeer wezenlijke ervaring bij.'

Je hebt als lezer een hoop meer langs zien komen, er ook meer over kunnen praten, is er iets veranderd in je eigen voorkeuren?

‘Ja, heel duidelijk. Niets ten nadele van Nederlandse dichters, maar mijn voorkeur voor buitenlandse, met name Poolse dichters is enorm gegroeid. Ik zag juist in de buitenlandse poëzie een groot stuk land braak liggen. Er is zó onnoemelijk veel, en zo verschrikkelijk veel daarvan is in Nederland niet te vinden. Een groot deel van mijn plezier zat erin dáár iets aan te kunnen doen. Ik kreeg zelfs geregeld Engelse toeristen langs die híer de boeken kochten die ze thuis nergens konden vinden!’

Hoe werd je liefde voor poëzie gewekt?

‘Dat is heel lang geleden, ik denk dat we daarvoor terug moeten naar de tijd van de middelbare school. Een bepaalde leraar, een ontluikende belangstelling, het verhaal van veel poëzieliefhebbers, denk ik. Een enthousiaste leraar Nederlands kan een diepgaande invloed op je verdere leven hebben. Het begon met literatuur in het algemeen, en werd steeds meer specifiek de poëzie.’

Waarom hou je van poëzie lezen?

‘Het belangrijkste is denk ik de rust, waarmee ik bedoel: de concentratie. Om er écht voor te gaan zitten, om na te gaan wat zo'n schitterend zorgvuldige tekst bij je teweegbrengt, wat er dankzij een gedicht met je gebeurt en ook hoe je in echt goed werk steeds weer anders kunt terugkeren. De ontwikkeling die je als lezer doormaakt, daar zit het in: dat je steeds maar nieuwe dingen ontdekt, en tegelijkertijd op bepaalde punten steeds weer terugkeert.’

Je sprak net over de plano's die jullie blijven drukken: heeft een van jullie daarvoor een drukkersopleiding gevolgd?

‘Opleiding is een groot woord: een jaar of tien geleden hebben we het in ongeveer zes lessen geleerd in een grafisch atelier, waar we nu nog steeds drukken. Wij doen het op een manier waarvan een echte ouderwetse drukker waarschijnlijk nogal in de lach zal schieten, of begint te foeteren. Marijke heeft gelukkig een zeer scherp oog voor hoe een gedicht recht gezet is, en zodra het volgens haar goed recht staat, houden we het gewoon zo goed mogelijk vast en drukken we er vijftig achter elkaar. Zo hoort het niet, maar zo gaat het wel heel goed.’

Jullie kiezen zelf de dichters uit van wie een nieuw gedicht wordt gedrukt. Daar zitten bijvoorbeeld F. Starik en Maria van Daalen tussen, en nu zijn jullie bezig met onder meer Eva Gerlach, Erik Lindner en Menno Wigman. Vinden die plano's gretige aftrek?

‘Dat wisselt. Ik denk dat Nederlanders nog niet echt grote verzamelaars zijn van A3-formaat drukwerk... Natuurlijk hoop ik wel dat daar groei in zit! Er wordt wel ontzettend enthousiast op gereageerd, maar ja: hoe bewáár je zo'n ding ook?’

Wat vloeit mij aan
column
De witte column

Er was een tijd dat het wit in de poëzie een belangrijke, haast mystieke rol speelde. Al die woorden uit heden en verleden, al die beweringen zus en zo en dat getoeter van Jan en alleman, misschien was het belangrijker de lezer leegte en witheid voor te schotelen, hem de dingen zelf te laten invullen, minimaal te worden in wat je te

beweren had. In november promoveerde Yra van Dijk op het proefschrift *Leegte die ademt. Het typografisch wit in de moderne poëzie.* Ik heb het om de waarheid te zeggen nog niet gelezen, maar dat ze het onderwerp in deze tijd nog bij de kop neemt, getuigt van wetenschappelijke onbevangenheid. Net zo populair als de witte dichtkunst enige seizoenen geleden was, zo verketterd raakte ze even later. 'Het gedicht komt op uit het wit van de pagina en verdwijnt daar weer in,' schreef Jaap Goedegebuure in een essay over de poëzie van Gerrit Kouwenaar, Hans Faverey en Rutger Kopland. Dat is maar al te waar, net zoals het waar is dat muziek opkomt uit leegte en daar weer in verdwijnt. Of het hele leven: 'Het is tussen twee stilten even luid geweest', zegt Bloem beroemd. Maar hoeveel wit kan een lezer verdragen zonder sneeuwblind te worden? In 1970 schreef Bernlef een dichtbundel, waarvan minstens de titel blijft hangen, *Hoe wit kijkt een eskimo* met in het titelgedicht regels als 'een meeuw in onze ogen/ wit als sneeuw: twee/ kleuren wit op zijn palet'. Schijnbaar het allerwitst werd het binnen de Nederlandse poëzie ooit in de vergeten bundel *Een groot wit volume*, uit 1983, van W.J. van Wouten, waar bestu bleven? Eigenlijk was die bundel helemaal niet zo wit om te zien, hij stond toch nog vrij vol, maar met voornamelijk woorden over wit, zoals 'mag ik van wit het witst/ waar geen woord te verduisteren valt/ op dit papier deze kaart/ wil ik het allerwitste'. Ik weet nog dat ik, toen ik die bundel aanpakte, niet wist wat ik ermee aan moest: serieus nemen of ironisch opvatten? Een groot wit volume moest immers helemaal wit zijn maar dat was het niet, ieder woord klonk bij zo'n titel al te veel en misschien was dat wel de bedoeling. Over dit soort wit, woordjes 'wit', heeft Van Dijk het zo te zien niet, het gaat haar om 'typografisch' wit, woorden die er juist niet staan, het wit dat het gedicht omringt. Maar dat dichters het woord 'wit' opeens veel gingen gebruiken, wijst er volgens mij op dat ze zenuwachtig werden van het ware wit, zoals sommige patiënten bij een zwijgende psychiater opeens druk gaan praten. In zijn befaamde stuk 'Het juk van het Grote Niets' uit 1986 richtte Joost Zwagerman zijn pijlen op de 'witte' dichters, die op dat moment aan het woord waren: 'Want natuurlijk is het weinig aanlokkelijk om te lezen hoe de zoveelste dichter zich weer eens "in het wit" wil schrijven, weer eens "van stilte de aanwezigheid" wil vastleggen.'

Met de overmatige witte poëzie van de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw is het sindsdien wel gedaan. De Nederlandse dichtkunst is weer kleurrijk geworden; leegte, dood en versterving zijn grotendeels van het publieke programma afgevoerd. Maar buiten het gispend oog van de opiniemakers zijn er heus nog altijd witte dichters. Ze hebben soms wat weg van eenzame communisten die op 7 november met een vlag op het Rode Plein staan te zwaaien. Zo heb je Bart Janssen met zijn bundel *Gedane wit* en ook Roland Jooris heeft zich niet laten wegsturen met in het gedicht 'Toevlucht', opgedragen aan Gerrit Kouwenaar, de regel: 'er schudt zich/ nog sneeuw uit het/ wit.' Wel mooi op zichzelf, dichters die niet luisteren.

Rob Schouten

De jaarlijstjes
Schokkend! Geniaal! Intens!
De beste bundels van 2005

Ruim honderd poëziebundels verschenen er in 2005. Uit die ontzagwekkende hoeveelheid kozen de *Awater*-redacteuren en -medewerkers hun favorieten. Vier bundels werden het meest genoemd. Het verzameld werk van Tonnus Oosterhoff, met zijn vernieuwende 'bewegende gedichten' op cd-rom; het debuut van Jan-Willem Anker, *Inzinkingen*, dat misschien wel een revival van ernst en ingetogenheid aankondigt; *Underperformer* van de hardvochtig fluisterende Erik Jan Harmens en de heavy hardcore in *Roeshoofd hemelt* van Joost Zwagerman.

Absoluut hoogtepunt in 2005: MARTIN REINTS, BALLADE VAN DE WINSTWAARSCHUWING.
Zeer goede bundel in 2005: WOUTER GODIJN, KAMERMUZIEK OF DE WEG NAAR DE ONVERSCHILLIGHEID.
Zeer goed debuut in 2005: JAN-WILLEM ANKER, INZINKINGEN.

Thomas Möhlmann

PIET GERBRANDY: DRIEVULDIG FEILLOOS VALS. Afgemeten *spit* Gerbrandy zijn *rhymes* in je gezicht: liederlijk, geëngageerd, muzikaal en altijd zoekend naar een manier om de taal van zijn alledaagsheid te ontdoen. Dan kun je zelfs weer dichten over de coïtus: 'U en ik deinen verzaligd in stoofpot/ in demper van koortsige lenden.'

ERIK JAN HARMENS: UNDERPERFORMER. De scherpe rand van poëtisch Nederland. Grof, soms vulgair, maar ook genadeloos waar geen genade past. Daar moet wel een zwarte romanticus in schuil gaan. De levenspijn en de kwetsbaarheid kieren door de witregels heen. In zijn grappen neemt Harmens geen omwegen: 'lief als je rok zo kort is het een riem'.

ALBERTINA SOEPBOER: ZONE. Soepboer durft ouderwets schoonheid na te streven in haar reis over de wereld en door de tijd. Mooi van toon en cadans zijn haar langzame liederen van weemoed en verlangen; fado's voor de moderne wereld, waarin torens vallen en U2 meezingt. En 'de blues, een roestige schaar op je tong'.

Ron Rijghard

Ach ja, beste... beste... Misschien gaat het mij meer om de boeiendste bundels, daar waar je wat nieuws vermoedt of een wending in een andere richting. Ik heb grosso modo het gevoel dat er een weeromslag aankomt, dat het langzamerhand weer een beetje gedaan is met al die levendige, fantasievolle, cabareteske, lekker bekkende poëzie van de afgelopen seizoenen. In elk geval bespeurde ik een revival van ernst en ingetogenheid in de debuutbundel INZINKINGEN van JAN-WILLEM ANKER en DE VLOEIBARE JONGEN van THOMAS MÖHLMANN. Beiden onderzoeken hun relatie tot de werkelijkheid, Anker zoekend en op z'n hoede, Möhlmann met een mengsel van empathie en afstandelijkheid, maar allebei zijn het eerder denkers dan verbale krachtpatsers.

MARK BOOG kwam met zijn fraaie DE ENCYCLOPEDIE VAN DE GROTE WOORDEN, poëtische lemma's over de grote gevoelens en gemeenplaatsen van de mens, zoals daar zijn liefde, haat, inspiratie, trouw, God. Allemaal al veel over geschreven, het

graan van de dichtkunst zeg maar, doch hier in mooi nieuw daglicht gezet. Vanbuiten welbespraakt laconiek en realistisch maar vanbinnen bewogen en diep. Vond ik met z'n klassieke, strakke jasje van het lexicon een prachtbundel.

Rob Schouten

TONNUS OOSTERHOFF: HERSENMUTOR. Speels en spannend is het dichtwerk van Tonnus Oosterhoff, die niet

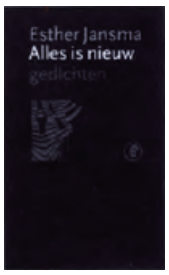

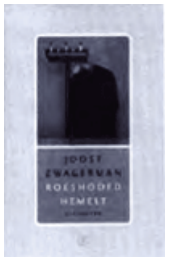

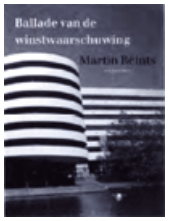

genoeg heeft aan het stilstaande beeld van gedichten op papier. Voor deze dichter is poëzie de vrijplaats van de taal, waarin hij op fascinerende wijze de grenzen opzoekt.

JOOST ZWAGERMAN: ROESHOOFD HEMELT. Een kleurrijk taalfeest in een ambitieus boek dat afwisselend speelt in een warenhuis en op het ziekbed, of beter, in het hoofd van Roeshoofd. Opvallend is de variatie in stijl en toon, van uitzinnig naar sober. De verrassendste bundel van 2005.

MARK BOOG: DE ENCYCLOPEDIE VAN DE GROTE WOORDEN. Een gedreven dichter verkent in een nuchtere, afstandelijke stijl de ‘grote woorden’.

Nico de Boer

Het was een mooi jaar. Ik had eenvoudig drie andere dichters kunnen kiezen en er zijn bovendien genoeg bundels uitgekomen die ik gewoon nog niet gelezen heb. Maar goed, wat mij betreft is dit de top-3. In willekeurige volgorde:

ERIK JAN HARMENS: UNDERPERFORMER. Misschien vergis ik me, maar het is alsof Harmens gedurende zijn tweede dichtbundel het gedicht als eenheid opgeeft. De stemmen en onderwerpen rafelen uiteen en klinken steeds harder dwars door elkaar. Alsof Harmens wil zeggen: het speelt allemaal tegelijk. Thema's als zelfhaat, agressie en tederheid komen soms ook samen in één regel, zoals: ‘waarom kan de hele wereld zijwieltjes aan een fietsje vastschroeven behalve ik?’ Goede vraag. Goede dichter.

JAN-WILLEM ANKER: INZINKINGEN. Mooi debuut. Soms een beetje kalm, maar niet in de titelreeks. Daarin schrijft hij: ‘gelukkig is denken geen outdoorsport/ eerder een eenmansduel’. Grappige regel. Maar hij staat in een serie over aftakeling en heeft een grimmige ondertoon.

KEES OUWENS: BEN JIJ HET, IK? Erg intens. Zie mijn recensie elders in het blad.

Bas Belleman

TONNUS OOSTERHOFF, HERSENMUTOR. Het verzameld werk van een van de meest eigengereide, rare, avontuurlijke en precieze dichters van Nederland. Elk gedicht is anders dan je verwacht van een gedicht en zelfs als je dat verwacht, is het anders dan je verwacht. Zachthandige, hardzinnige, troostarme, typefoutgevoelige, zingende, verontrustende, rijke poëzie. Sommige gedichten bewegen zelfs. Schokkend!

JOOST ZWAGERMAN, ROESHOOFD HEMELT. Je zou het misschien nog het beste een poëtische, satirische, dramatische, psychologische sciencefictionthriller kunnen noemen of een schizofreen fantasy docudrama-gedicht, hoe dan ook een genre dat in onze literatuur nogal is veronachtzaamd.

ERIK JAN HARMENS, UNDERPERFORMER. De hardvochtig fluisterende schreeuwdichter op zachtzinnige ramkoers. Pijnlijke, bijtende, scherpe, precieze gedichten die dapper als een eenzelvige autist met de handen nors in de zakken vuistjes ballend in de wereld staan. Groot werk.

Ilja Leonard Pfeijffer

Met poëzie is het net als met mensen: als je er maar lang genoeg naar kijkt, ga je er vanzelf van houden. Zo heb ik al zolang een gedicht boven mijn bureau hangen, vergeeld en wel, dat ik me niet kan voorstellen dat ik het ooit nog weg ga halen. Zo

vaak gedachteloos naar gekeken, dat het inmiddels van een raadselachtig maar mooi gedicht is uitgegroeid tot mijn persoonlijke credo, opgeprikt met een punaise. Goed nieuws dus dit jaar, dat de dichter hiervan met een nieuwe bundel kwam. En weer word ik getroffen door die vreemde, onverzettelijke toon: ‘Niets sta ik af, het donker niet/ de verte niet en niet de roerloosheid/ voordat alles begon met bewegen,/ voorbijgaan, ook het voorbijgaan niet.’

Met poëzie is het écht net als met mensen: een enkele zin kan voldoende zijn om iets onontkoombaars te ontketenen. Dat onontkoombare ligt dan meestal in de sfeer van lachen of seks. Niet eerder zag ik beide zo gelukkig en schaamteloos verenigd in poëzie: ‘zal ik jou eens op dat dak subliem schor en scheel’. Geniaal (dat woord gebruik ik nooit, maar is hier volkomen op zijn plaats).

Uiteindelijk is het met poëzie gelukkig nooit als met mensen, hoezeer het er ook op lijkt, zoals in het werk van deze dichter. ‘Ik weet een manier om de aandacht te vragen/ door ergens te gaan staan en te doen of je/ onzichtbaar bent.’ Sterke gedichten, die niet terugschrikken voor heldere taal en lieve grappen (‘Vannacht heb ik een zoen begraven’).

Paard en rugnummers nu:

ESTHER JANSMA: ALLES IS NIEUW

ASTRID LAMPE: SPUIT JE RALKLEUR

INGMAR HEYTZE: SCHADUWBOEKHOUDING.

Marja Pruis

Mark Boog De encyclopedie van
de grote woorden

Piet Gerbrandy
dreigend
feilloos
vals

ELMA VAN HAREN: ZACHT GAT IN BROEKZAK. Je weet nooit welke kant het uit zal gaan in deze bundel, of het beeld er met de gedachte vandoor zal gaan, of andersom. De speelsheid van Elma van Harens dichtregels gaan samen met diepe overpeinzingen, en onverwachte perspectieven op heel gewone taferelen.

WALT WHITMAN: GRASBLADEN. Vertaald door 22 dichters. Het leuke aan deze vertaling is dat je een inkijkje krijgt in hoe deze 22 Nederlandse dichters Whitmans *Leaves of Grass* lezen. De vertalingen verschillen aanzienlijk van toon, dat dwingt je steeds naar het Engelse origineel te blijven kijken, en dat maakt het juist zo interessant: je leest Whitman, je leest een Nederlandse dichter, je vergelijkt de wijzen van vertalen.

TONNUS OOSTERHOFF: HERSENMUTOR. Al in zijn eerste bundels zijn de gedichten van Tonnus Oosterhoff sterk en ongelooflijk grappig. Zijn stijl verandert, maar zijn gevatheid blijft scherp, wordt misschien zelfs scherper. Briljant.

Jannah Loontjens

MARK Z. DANIELEWSKI: HET VIIFTIGJAARSZWAARD. Zelf omschrijft Danielewski dit boek als een spoom tussen het werken aan de eigenlijke gerechten c.q. vuistdikke thrillers waarin meer Derrida zit dan normaliter goed is voor een boek. Die kwalificatie als tussendoortje doet dit lange, verhalende gedicht geen recht.

Het verhaal wordt door vijf weeskinderen verteld. De verschillende vertellers worden aangegeven door aanhalingstekens in vijf verschillende kleuren, die soms nauwelijks een tint van elkaar verschillen. Mocht u Pynchon-detector afgaan, geen nood. Vergeet alle postmodern geposeer en lees deze thriller in blanke verzen bij voorkeur 's nachts terwijl een boomtak tegen uw slaapkamerraam aantikt. Want: ‘Ondanks haar vreedzame aard vond ze/ slechts vrede in wraak.’

PETER HOLVOET-HANSSEN: SPINALONGA. Net voor Holvoet-Hanssen voorgoed dreigde te verdwalen in zijn boekaniers/ foorkramer/ vliegende monnik-lyriek, kwam hij met deze bundel. Er wordt verdwaald in Antwerpen en Spinalonga, een voormalige leprozenkolonie. De dichter beschrijft een wereld waarin de zwarte gaten oprukken, granaatscherven van letters je om de oren vliegen, maar zieke kindertjes een paar fonkelnieuwe longen omgegord krijgen. Er is geen hoop meer maar dat staat een goed potje dichten niet in de weg.

TOM LANOYE: STADSGEDICHTEN. Er zijn dit jaar ongetwijfeld betere bundels verschenen, maar geen enkele zal zo'n vernietigende werking hebben als deze bundeling die verscheen in de nasleep van Lanoyes stadsdichterschap van Anwerpen. Wolkenkrabbers, broodzakken, chocolade, smartlappenzangers die klinken als een muezzin en de verzen driemaal daags door de stad blèren, de slagerzoon liet geen enkel middel onbenut. Het stadsdichterschap na Lanoye is een afgelikte boterham, Ramsey Nasr kon de schijn nog ophouden maar nu de licht verteerbare, graatloze Bart Moeyaert aan de beurt is, kunnen we er maar beter mee ophouden. ‘Mijn moeilijk lief’ noemde Lanoye deze pretentieuze, wispelturige en wulpse stad. Wel, ze heeft het net uitgemaakt en de telefoonnummers gewist.

Thomas Blondeau

GERRIT KOUWENAAR: HET BEZIT VAN EEN RUÏNE. Dit jaar als Gedichtendagbundel verschenen. Om altijd in je binnenzak bij je te dragen en in weg te duiken als de wereld rondom ruïne-achtige trekken lijkt te vertonen of op instorten staat.

Hagar Peeters

JOOST ZWAGERMAN: ROESHOOFD HEMELT. Een bundel die je bij de strot grijpt om niet meer los te laten, of je zo tegenstaat dat je het persoonlijk bij de gemeentewerf in de kolossale papierversnipperaar gooit. Het boek ligt al maandenlang op mijn nachtkast en waaiert 's nachts open. ‘De kraaien werpen zijn kist in een gat/ de val in het graf voelt als een feest/ de beproevingen hebben zin gehad/ je bent nooit anders dan dood geweest’. Heavy hardcore en nergens ontroerend. De beste dichtbundel van 2005.

BEN IK GEZIEN, gedichten uit Bartiméus. Een bloemlezing in het kader van het poëzieproject Dichter bij Bartiméus, geïnitieerd door dichter Gerard Beentjes. Bartiméus (www.bartimeus.nl) is een organisatie die onderwijs, zorg en dienstverlening verstrekt aan mensen die slechtziend of blind zijn. De bundel bevat veertig gedichten, geschreven door cliënten, medewerkers en laten we zeggen ‘professionele’ dichters, ingebonden aangeboden op papier, op cd en zelfs in braille. ‘Als iemand op je rug klopt/ trilt je wang’, schrijft Robert Lentink. Zowel in omvang als inhoud een imposant boek.

CHRIS VERAART: OVERGAVE. Mijn schoonvader Chris Veraart is advocaat gespecialiseerd in zedenzaken en kreeg 25 jaar geleden te horen dat hij multiple sclerose (MS) had. Gebruikmakend van spraaksoftware op zijn computer schreef hij vanuit zijn tenen *Overgave*, een beklemmende verzameling gedichten met de intentie van een zwanenzang. ‘Op de terugweg ontmoet ik mijn thuishulp in het wild/ ze staat in de luwte te praten met een kennis/ gelukkig herken ik haar’.

Erik Jan Harmens

TOM LANOYE
STADSGEDICHTEN

Nieuw werk
Jan-Willem Anker

Ruimte

Als iemand die van onweer houdt
ontbreekt het je aan houvast, iets tastbaars.

Je staat stil
bij een gebrek aan afgronden.
Ha ha ha die van het geestelijke soort!

Je denkt de wereld te zien
als parcours, maar wiens
hobbels, wiens obstakels staan je in de weg?

Af en toe komen vreemde tranen aangewaaid.

Creoolse aubergine

op het terras van café Broers

‘Als vrouwen over emoties praten
worden ze zeeziek.’

Het meisje dat langs loopt
kijkt of ze laatst nog
zon op wraak
vanwege een soortgelijke opmerking.

‘Ha, creoolse aubergine, dat is
een goeie metafoor voor jeweetwel.’

Je kop slaat paars uit
alsof je het parasolletje
van je gin-tonic hebt ingeslikt.

‘Kan iemand de Heimlich manoeuvre?’

Het meisje zucht, schudt
de haren los, schraapt verlekkerd de keel.

Wat ze van ons denken

Wat ze van ons denken
is hun gebrek
niet onze verdienste.

Ze sussen hun geweten
door zichzelf om te draaien
wie weet waarheen.

We wisselen van houding
herbouwen wat ons omgeeft
vernieuwen onze routes.

Zo is het voor iedereen
eenvoudig opnieuw beginnen.

Om te overleven

Om te overleven schouwen we je weg
slokken we je schaduw op.

We plaatsen je
achter ons, zo dichtbij
dat ons bloed verkeerd begint te stromen.

Lievevrouwenbedstro omgroeit ons
bedenkelijk snel.

Met onze rug naar je toe wachten we je
in slaap, blazen onhoorbaar
onze herinneringen uit.

Geen sterfscène zullen we nog delen.
Ons hiernamaals is leeg en ontoegankelijk.

Jan-Willem Anker (1978) debuteerde in 2005 met de bundel *Inzinkingen* (De Bezige Bij). Momenteel werkt hij als programmeur bij Stichting Poetry International.

Nieuw werk
Vrouwkje Tuinman

8-88

's Woensdags doen we het toekomstspel.
Een zwarte doos brengt elk kwartier
een nieuwe loopbaan. Ik vaar naar de maan,
zoek uranium beweeg mij politiek word
handelaar. Ik studeer en win achter elkaar
harten sterren een formule van succes.
Zestig punten en mijn gezelschap vertrekt.
Wat rest is geld, roem, geluk. Hoe vind
ik voor het eten mezelf daarin terug.

Logigram

De vier mensen die ik ken hebben elk een ander
leven. De dierenarts draagt groene sokken. Een
ander, die geen kok is, schrijft me iedere dag.
Er is een rode jas, een Daphne en een Frans.
Soms belt er iemand op. Twee mensen nemen
- nooit tegelijk, het hangt van hun beroep af -
de trappen naar mijn huis. Achter de deur kruis
ik aan welke naam mij die dag bezoeken zal.

Bij de tweedehands winkel koop ik papieren familie.
De man die nu mijn oom wordt, leunt tegen een
glanzende auto. Zijn dochters zijn decor. Hij ziet hun
identieke rokken niet, hun stijfgestreken bloezen,
de wandelschoenen - zij zijn komen lopen. Blaadjes
op de oprijlaan acteren een seizoen. Moeder kijkt
als enige mij aan tafel aan. Ze wijst naar de tweezitter.
Ik pas precies, als mijn witlof zestig jaar later op is.

Inbreuk

Bij drie stoeltjes altijd de buitenste nemen.
Er komt nog iemand die neemt de verste
mijn tas zit dan tussen ons in.

Voortaan gaat zij met ons mee.
Een kindje aan zijn hand leidt ze ons
haastig weg van wat we eerder waren.

De trein het midden van de ochtend
bijna leeg. De enige op veertig stoelen
in de coupé en dan toch naast mij.

Ze zegt wij gaan nu simpel leven.
Koffie zetten, kranten lezen, zwijgen,
niet meer vragen. Altijd bij ons blijven.

Eerst verdwijnen mijn heupen, dan
mijn schaduw, de warme kuil in het
vinyl ademt langzaam uit.

Hardanger*

Op zaterdagmiddag borduur ik gesprekken.
Eerst blinddoek ik de anderen. Dan pak ik
naald en stof, de draad tussen mijn tanden
neem ik alle woorden op. Ik vertel van één tot
honderd, daarna keer ik om. Platte steken
vullen clusterende vlakken, maar van veraf
wordt het kant. Geen zin wijkt af van het
patroon. Geen vreemde tint kleurt mijn
betoog. Mijn schaar knipt ongenode vragen
door. Tenslotte hecht ik alle monden af, loop
langzaam achteruit. De ogen mogen open.

Vrouwkje Tuinman (1974) studeerde Algemene Letteren en Muziekwetenschap en werkte als freelance journalist en cultureel organisator. Ze debuteerde in september 2004 bij uitgeverij Nijgh & van Ditmar met de dichtbundel *Vitrine.* Op 1 september 2005 verscheen de roman *Grote acht.* Daarnaast schrijft ze columns, publiceert ze bloemlezingen, doceert ze proza en poëzie en treedt ze regelmatig op tijdens festivals en literaire avonden. Met Ingmar Heytze publiceerde ze onder meer *Verdomd interessant, maar gaat u verder. De taal van Wim T. Schippers* (2000).

* Noorse borduurtechniek

Prijswinnaars
Gedichtendaggedichten

De prijzen voor de beste gedichten van 2005, de Gedichtendaggedichten, gaan dit jaar naar ‘Ieper’ van Koenraad Goudeseune, ‘Slotgebed’ van Erik Jan Harmens en ‘Bezopen wijst big in satijnen corset’ van Piet Gerbrandy. De prijzen worden uitgereikt op gedichtendag, 26 januari.

Koenraad Goudeseune
Ieper

Meisjes hebben geen borsten,
laat staan grote.
Maar soms toch wel
die welving plots.

Altijd moet ik van de fiets
als ik zo'n meisje zie.
‘Welkom,’ wil ik zeggen
of ‘Draag er zorg voor.’

En laatst dacht ik aan een jongeman
die met slaap in de ogen naar de oorlog trekt.
Ieper, anno 1914.

De Groote Oorlog is nog jong,
is pas begonnen.
Zoals de bieten op het veld
ooit grote joekels van bieten zullen worden.

Als hij dan nog leeft.

Piet Gerbrandy

Bezopen wijst big in satijnen corset
je een bed onder twinkelend hangvat
vol tulpen met uitzicht in bouwput. Hier

mollen verlepten de tango hier groeien
winkels van zucht waar klieren verpatsend
vaarsogigen bokken uitzuigen. Hier

bloeien op inktvissen slurpende kaden
naphandige havenbaronnen paleizen van glas
tegemoet waar in knechten belegd is. Hier

lezen gelauwerde dichters in hennepen
toga's hun pinkstergetongde sermoenen
tot grenzen slechtende nemers. Hier

het hardhouten bed waar men gelige

zaakmakkers wurgt met bedwelmend contract
dat men bommen ontwerpt voor de negers. Hier

de roosarmige zeug in strak bombazijn
zweet zij bleekgezicht koop je mijn
kut en het leer van mijn zwerende zolen.

strange fruit hanging from the poplar trees

Erik Jan Harmens
Slotgebed

wat ik eigenlijk wilde zeggen is ik wil niet dat deze dagdromer gekooid
en geboeid wordt afgevoerd en sukadelappen moet vreten hij heeft
liever nuggets maar hij kan dat niet zeggen als-ie sukadelappen op zijn
bord zal hij zijn lippen op elkaar drukken en wegkijken en leg je dan
alsnog nuggets dan weigert hij ze niet uit halsstarigheid

hij bout zijn broek vol maar als je dan vraagt of-ie gebout
zegt-ie niet gebout niet gebout en hou dan je wijsvinger in
als het regent zegt hij regent

en als de auto rijdt zegt-ie gaat maar rijden
heb 'm lief als hij dat blijft volhouden tot je band zegt klap
dan zegt-ie gaat maar stoppen en dat zolang en zolang
tot je weer gas
wat-ie dan zegt is ingemaakt in pekel

nu iedereen dood merk ik dat ik met de dag meer autist
en hij wat weg krijgt van een mediator
zo legt hij een extra punt appelkruimeltaart op mijn bord
zo knijpt hij een bij in tweeën
die daar ben ik van overtuigd het op mijn nektattoo voorzien had
zo slaat hij me in het gezicht omdat daar ben ik van overtuigd
een kutopmerking in de weg van mijn hart naar mijn huig
besloten ligt

wat ik eigenlijk wilde zeggen is kit je lippen dicht
wat ik niet had moeten zeggen is dat soms alles in mijn handen
vrschrmplt het dienblad met shooters mijn lege portefeuille mijn zoon
die wegkijkt mijn aangevreten vader en de warmebroodjesnonfictie
de formats de achterflapteksten de leesclubjes de googleturfers
de dichtbundelinmekaarnieters de bangomteduikers de
bangomtereizers de bangomdoordemandtevallers de schijnophouders
de schouderophalers en de documentairemakers die het scrotum
niet hebben om een aangereden zwaan de nek om te draaien die
het scrotum niet hebben om een wangdoorregen baars op het dek
te klappen maar wel een item zien in jouw schoorvoeten jouw dralen
jouw flikkergeween jouw uitdekastkomen waar ik op kots maar ik
applaudisseer ervoor zoals ik voor alles klap mijn eelten handen
mijn moegecheerde keel mijn slapgezwaaide armen

voor de uitvallers de opvangers van die uitvallers
de bewonderaars van de opvangers de plakplaatjesverzamelaars

voor de nuggetvreter de nuggetindemayonaisedipper
de kipcornindemayonaisedipper de kipkluifindemayonaisedipper

ik heb de beul lief en zijn bijl
ik heb de beul lief en zijn bijl

er is een schromelijk gebrek aan content
en een bizar overschot aan potgrond

we komen om in de begonia's

maar niemand om ze te bezingen

Recensies

Albertina Soepboer *Zone* Contact, 2005 46 pagina's, €14,50
Het eeuwige lied
door Marja Pruis

Haar naam is een gedicht op zich en de poëzie die ze schrijft past bij die naam: aards, licht en opvallend. Een combinatie van elegantie en plompheid. Stevig ook. Ieder gedicht afzonderlijk in de nieuwe bundel van Albertina Soepboer, *Zone*, laat zich savoureren als een gecompliceerd glas wijn. De eerste tel denk je nog aan zoet en fruitig, maar na nog een tel proef je gras en grond. Het vocabulaire waaruit ze put is klassiek dichterlijk, op het archaïsche af, dat ze nét een tikje geeft door actuele sensaties naar binnen te laten sluipen, zoals in: ‘je metrogast ben ik, je treinrijder en als/ je bom explodeert, stelp ik wonden, grijs/ en vis de as uit je lendenen, volg je stuip/ trekkingen op een blinde muur’.

Ook de bundel als geheel (die ik overigens een mooiere uitgave had toegewenst; *Zone* ziet eruit als een schotschrift uit de jaren zeventig van de vorige eeuw, met lelijke kleuren, slappe kaft en grauw papier) wekt op het eerste oog de indruk klassiek gecomponeerd te zijn. De langere prozagedichten die iedere ‘zone’ inleiden, met behulp van zinsneden uit nummers van ondermeer U2 en Coldplay, geven die compositie echter net weer een vervreemdende *twist.* De titel en de indeling in drie genummerde zones bewerkstelligen het effect van een reis. De gedichten laten zich lezen als bouwstenen voor het verhaal van die reis, en de inleidingen, waarin de ‘ik’ telkens een pas op de plaats maakt, versterken die leeswijze.

In Zone I, ‘Zo Zuid’ getiteld, bevinden we ons in Rome, in de heuvels rondom en aan de Tiber. In de gedichten resoneert de geschiedenis van het oude keizerrijk en het moder-

H.C. Pernath *Gedichten* Lannoo/Atlas, 2005 584 pagina's, €22,50
Een sombere Vlaming
door Rob Schouten

Hugues C. Pernath heb ik één keer zien optreden, tijdens de Nacht van de Poëzie in Amsterdam (1975). Hij maakte op mij toen een excentrieke en afwezige indruk, iemand die er niet helemaal bij wilde horen. Pernath was doof, hoorde ik later, maar dat wist ik toen nog niet. Het zou zijn laatste keer zijn. Een paar dagen na zijn

optreden in Amsterdam werd hij dood aangetroffen onder aan de trap van het honk van de Pink Poets in Antwerpen, het groepje dandy-achtige esthetische dichters waarvan hij de voorman, de ‘gouverneur’ was.

Die vroegtijdige dood leverde hem geen extra roem op. Zijn naam bleef bestaan maar zijn werk raakte langzaam op de achtergrond. Althans, in Nederland bleef men tamelijk immuun voor Pernath, die door Dirk van Bastelaere intussen ‘de meest besmettelijke dichter van Vlaanderen’ was genoemd. In de dikke Komrij staat hij met drie gedichten, geen vette oogst; ook andere Noord-Nederlandse bloemlezingen zijn karig.

Hugues C. Pernath, die eigenlijk Hugues Wouters heette, moet behalve met die Pink Poets geassocieerd worden met het blad *Gard Sivik*, niet zozeer dat van Vaandrager, Sleutelaar en Verhagen, onze hyperrealisten, maar dat van de Vlaamse schoonheidsaanbidders. Zijn vroege gedichten zijn vooral mooi en emotionerend maar het kost de nodige moeite om er in door te dringen. Hij is echt het ouderwetse type van de poëet die zich niet blootgeeft in zijn taal. Soms neigt hij naar schoonklinkend verbalisme maar meestal overheerst toch een sombere stemming in zijn verzen. In Vlaanderen wordt hij tot de zogeheten Vijfenvijftigers gerekend, maar je zou hem ook wel een nazaat van de zwarte romantiek kunnen noemen, melancholie en esthetiek gaan

[Vervolg recensie Albertina Soepboer]

ne Italië, ‘op de rivier lopen laarzen/ over de dekken’. Op een speelse manier wordt dat bewustzijn van het verleden verbonden met het banale bestaan van de reiziger of toerist, die op een vrijdagmiddag in de regen een pizza verorbert: ‘Toost maar rood op die halve vrijdagmiddag in de regen/ en wie toen vergeten is onder de oleanders.’

In Zone II, ‘Om Noord’, ‘is de waarheid een ijsblokje geworden’. Vis, ijs en sneeuw bepalen de toon, er is een ‘ik’, een ‘je’ en een ‘wij’ die om elkaar heen cirkelen en elkaar telkens kwijt dreigen te raken in de mist. Zo gesteld klinkt het echter anekdotischer dan deze gedichten zijn; net als in de eerste sectie gaat het meer om stemmingen dan om verhaaltjes, meer om sfeer dan om iets bepaalds. Wel treedt er nu een relationeel element naar voren, het mooist en wrangst in het langere gedicht ‘Scheuren in rotsen is het zand je onbekend’, dat is opgebouwd uit negen stukken van telkens twee vierregelige strofen. Sterke zinsnede hierin, waar mijn oog steeds aan bleef haken: ‘je lichaam ging verderop met liggen’. Soepboer zingt in dit lange gedicht het eeuwige lied van aantrekking, verwijdering en verlies (‘ik kots het uit, ik, dit ziende station’), maar treft een volstrekt authentieke toon die raakt en beroert.

Zone III, ‘Middenmuur’, maakt de balans op. ‘Er was een bijl, bot verraad en ik had al geen nagels meer.’ Uit de gedichten in deze zone spreekt vooral berusting, inzicht en opnieuw: liefde. ‘Je had niet gehoord dat we samen waren/ gesteld uit oudere delen, grijs van verdriet.’ Soepboers technische beheersing bereikt in haar slotgedichten een hoogtepunt. ‘Dit is onbegrijpelijk: taal is rode draad/ die ik niet kan lezen, maar samenvoegt’ heet het in het gedicht ‘Hotel in B.’, en precies zó zet de dichter haar taal in. Door de keuze van haar woorden en de momenten waarop ze haar zinnen afbreekt, creëert ze een maximum van verrassing en dubbelzinnigheid. ‘Net heb ik zeilen gehesen met bloedend/ hart heb ik afgezien van de nachtvangers’. De reis is volbracht in de laatste zone, maar in het allerlaatste gedicht worden opnieuw de deuren en ramen opengezet. Reikhalzend kijken wij uit naar nieuwe vergezichten van Soepboer.

> Het was een ruime ochtend, er zat wel grijs in
> maar de boom had klein blad en een vrouw
> had witte rozen over de brug getild, argeloos
> toen de zon scheen, en het was een ruime
> ochtend toen de mensen aan boord gingen
> en een beetje zachte regen op de straat viel
> ze dronken koffie en spraken van water en
> hoe man bijna naar de bodem was gedaald
> het was een ruime ochtend, en de touwen
> werden klaargelegd, ze zouden gaan nu en
> het regende zacht, het was een ruime ochtend.

[Vervolg recensie H.C. Pernath]

samen in zijn gedichten. Dit is er een voorbeeld van:

> Haat was haat, het raafland rolde
> Uur na uur,

En wervels nadien.
Geen liefde erkende, genadig mijn nacht
Uit hars geen kroon
Het strekken der vlam.

Parelgrijs ontving de as de aarde
En vezel na vezel,
Geen vrouw ooit de vrucht,
Mijn trotse moedervlek
Mijn erfelijkheid, reeds rouwend
Donker evangelie.

Eenzaamheid, mislukte liefdes, existentiële teleurstellingen: het is een in de kern narcistisch dichterschap van een gekweld mens. *De tien gedichten van de eenzaamheid* vormen zijn beste en ook meest bekende werk. Maar onder invloed van de actualiteit (naar het schijnt vooral de oorlog en honger in Biafra) evolueerde Pernath later tot een meer open en geëngageerde dichter. Niet langer bepalen syntactische sprongen, hiaten en ellipsen zijn gedichten, maar wordt het meer mensentaal. Of het daar zoveel beter van werd, vraag ik me af. Voor geïnteresseerden in 's mans levensloop werd dat bestaan van pijn en gefnuikte liefde wat explicieter, maar die coherente gedichten van later doen soms ook merkwaardig clichématig aan. In feite laten ze zien dat sociale en politieke stellingnames meestal slechtere gedichten opleveren dan goed doorvoeld egocentrisme.

Wat moeten we nog met het volgend soort regels:

Gelukkig is het volk dat weet te juichen.
Door het woord is de wereld gemaakt
Door de adem alles wat liefde heet
Maar daarbinnen heersen onrecht en ellende
Tot de dood ons eindelijk overvalt.

Was hij maar geheimzinnig gebleven, denk je, de onbegrijpelijke ziener. Zijn laatste gedichten zijn dan weer objectiever, klassieker haast, ze zijn weer schoonklinkend maar ontberen het ondoorzichtige uit zijn beginwerk: ‘In mijn vreemd verdriet vermoed ik het verstijven/ Van vele levens, soms de vunsheid van de bron/ De lelie of het belommerd lover.’ Vergeefs zoek je in deze verzamelde werken iets van *lebensbejahende* lyriek. Het is een en al duisternis en kwelling. Wat dat betreft is zijn ook in deze verzamelde werken opgenomen plastisch werk (want Pernath was weer eens zo'n dubbeltalent) op het eerste gezicht een tikje vrolijker en kleurrijker. Maar de gedichten die hij daarbij schreef, zijn dan weer van het morbide soort. Poëzie zonder lichtpuntjes.

Kees Ouwens *Ben jij het, ik?* Meulenhoff, 2005 80 pagina's, €17,50
Eindelijk een ander
door Bas Belleman

‘mijn intelligentie is al even gevoelig als mijn ziel,’ schreef Kees Ouwens (1944-2004) in zijn debuut *Arcadia.* In Ouwens' nagelaten gedichten, die afgelopen najaar verschenen zijn, zien we dat daar in de loop der jaren weinig verandering in kwam: ‘woelingen uit mijn geest afkomstig maakten op mijn hart/ jacht’. En in een ander gedicht: ‘twee trappen af snelt het bewuste zijn, de een/ in de ander, de dubbelganger in de eenling.’

Het is kenmerkend voor Ouwens. In zijn gedichten komen rede en gevoel, verstand en intuïtie, taal en emotie regelmatig terug als tegenstellingen die in één persoon samenkomen en zelfs soortgelijk zijn. Beide zijn even gevoelig. Het zijn dubbelgangers. Ze komen samen in de ‘eenling’.

Het is lang niet de enige tegenstelling waar de gevoelige intelligentie van Ouwens zijn tanden op stukbijt. God en de wereld, God en de ik-figuur, zelfs Sjonnie en Anita komen als tegenstelling langs. Alle tegenstellingen zijn eigenlijk kanten van hetzelfde, lijkt Ouwens te zeggen.

> god sjonnie, hierna sjonnie; de puthia anita h., hierna anita
> - ai
> volzin in één woord, toch, dit tweetal: wij - en daardoor, dat
> geworden gaat het een eigen geheten =, geboren niets,
> getogen
> Alles, zo ongeveer (o zoietsdergelijks). o grieken
> Alles, zo ongeveer (o zoietsdergelijks). o grieken

Sjonnie is god. Anita is de Pythia die in trance de woorden van de god (Apollo) uitspreekt. Het tweetal is een volzin in één woord (verschillende samenhangende woorden in één woord). Sterker nog, Sjonnie en Anita zijn ‘wij’. En ze gaan een regel verderop ‘een eigen’ heten. Zo is het meervoudige wij tot het enkelvoudige ‘ik’ teruggebracht.

De regel ‘Alles, zo ongeveer...’ wordt twee keer opgeschreven: hetzelfde in tweeën. Of zelfs ‘alles’ in tweeën. Zo ongeveer. Geen wonder dat Ouwens in die regels ook twee keer de Grieken aanroept. Bij hen begonnen de klassieke filosofie en mythologie en hadden ze daar nou wel aan moeten beginnen? Misschien roept Ouwens hen één keer met verstand en één keer met gevoel aan.

Zelfs het ‘is-gelijkteken’ bestaat uit twee streepjes.

Sjonnie en Anita samenvoegen met Apollo en Pythia zorgt trouwens meteen voor het versmelten van een ander tweetal: laag en hoog, plat en verheven.

Ouwens weet niet zeker of al die tegenstellingen inderdaad een eenheid vormen, maar hij vermoedt het en hij

Leonard Nolens *Een dichter in Antwerpen* Querido, 2005 85 pagina's, €17,95
Een zeurend zeer
door Ron Rijghard

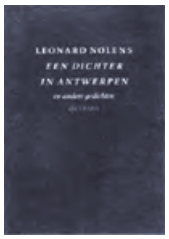

In zijn vorige, licht onderschatte bundel *Derwisj* (2003), leek Leonard Nolens een stap in een nieuwe richting te zetten. In de titelreeks van de bundel speelde hij uitputtend en lichtvoetig met de sterk autobiografische illusie in zijn werk. Hij liet daarbij de mogelijkheid open dat de dichter in gesprek was met zijn gedicht, of zelfs dat het gedicht zichzelf toesprak, hardvochtig en hartstochtig. Voor een dichter die al zo lang het bestaan en daarmee de waarde van de poëtische vorm als een gegeven had genomen, was die openlijke worsteling met zijn medium een stap in het onbekende. Het was ook een voorzichtige blik over de schutting van het postmoderne: de bundel opende met een gesprek met de Vlaamse goeroe Dirk van Bastelaere. Tegelijk voorzag deze worsteling in een nieuwe laag van existentiële twijfel, in een oeuvre dat daar toch al zo rijk aan is.

Al te vruchtbaar moet Nolens de oefening niet hebben geacht. In zijn nieuwe bundel, *Een dichter in Antwerpen*, is de lyricus pur sang terug bij zijn oude handwerk. In 28 lange gedichten bezingt hij lief, leven en geleefd hebben, ditmaal gericht op zijn woonplaats Antwerpen. De aanspreekvorm is gebleven. ‘Ik ben je veel te klein,/ Je kathedraal komt enkel overeind/ In het klimmende sopraantje van de koorknaap.’

Nolens beheerst het toezingen als geen ander. Je vindt niet gauw een dichter die in enkele regels adem en ritme blaast in een ongrijpbaar abstract fenomeen als ‘de stad’. Hij doet het zo:

[Vervolg recensie Kees Ouwens]

worstelt ermee. Hij drijft naar dat denkbeeld toe. Het resulteert erin dat hij soms zelfs de tegenstelling tussen hemzelf, god en de wereld opheft. Er zijn mensen die hem om die reden mystiek willen aanwrijven. Zelf spreekt hij in zijn laatste bundel vooral van narcisme.

In het gedicht ‘Epizeuxis’ (letterlijk: verbinding) vraagt hij zich af hoe hij zover heeft kunnen komen. ‘Niemand merkte hem op’, staat er in de eerste regel, ‘en dit wekte zijn/ grootsheid. Uit deze ontstond een opeenstapeling/ van waarden.’ In de jeugdige eenzaamheid stapelden ‘waarden’ zich kennelijk op en begonnen hetzelfde te betekenen, zoals in een epizeuxis woorden gestapeld worden om hun intensiteit te verhogen, terwijl hun betekenis niet verandert.

Enkele regels verder staat: ‘Daarom ook schreef zijn visie hemel orgaan toe en daaruit/ vloeide de geslachtelijke god voort uit wie de persoon lekte.’ Het denken van de hij-persoon schrijft de hemel een (fallisch) orgaan toe en zowel uit dat toeschrijven als uit het orgaan zelf vloeit de god voort, uit wie op zijn beurt de hij-persoon volgt: de cirkel is rond. ‘Aldus was hij de ophef van waarden, tot het zenit/ reikend. De edel ontworpene, aan wie tijd niets afdoet.// Zo was hij de volkomen jonge mens, die zijn excrement/ koestert.’

Ouwens is altijd zijn jeugdige zaad blijven koesteren. Ieder ander laat zulk solipsisme varen als hij ouder wordt, maar Ouwens laat het ontkiemen. Zo valt ook de titel van de bundel te begrijpen. *Ben jij het, ik?* Zijn, jij, het, ik... alles komt erin terug. Ouwens haalt voorbeeld na voorbeeld, beeld na beeld aan om te onderzoeken of er iets buiten hemzelf is, maar het solipsisme laat zich niet weerleggen.

Het maakt de gedichten van Ouwens intrigerend, maar ook vermoeiend. Je moet er zin in hebben om de worsteling met de schrijver door te maken. Na een tijdje wordt het zelfs tragisch. Je zou willen roepen: er zijn anderen!

Ouwens besefte dat. In het allerlaatste gedicht spreekt hij zijn ‘sombere god’ aan. Hij noemt hem ook ‘mijn hoop’, ‘mijn horizon’, ‘herder’, ‘zichtbaarmaking’, ‘mijn hoeder’, ‘eeuwige lieflijke’ en ‘mijn ander’.

> Maar kijkt ge eens om u heen, mijn horizon,
> zo sterk van u verschilt wat uw ogen schouwen
> dat disharmonie onontkoombaar is
>
> (...)
>
> Dat ik u niet ontbreek, het dat is
> wat mij mankeert, kan me echt helemaal niets schelen,
> mijn ander
>
> En zal een god, noemend zich mens, mij ontdekken
> komen, ter verkenning hem bieden zal ik
> niet mijn ziel maar mijn lichaam

Ouwens vraagt zijn horizon om eens om zich heen te kijken. Er zijn toch verschillen? Die kunnen toch niet tot harmonie leiden?

Op het allerlaatst noemt hij de god zelfs ‘mijn ander’. Het is veelzeggend. Eindelijk een ander. En als er dan iemand zal komen, een god, iemand die zich mens noemt, die ‘zich’ noemt (oftewel: als er een andere ik komt, misschien wel een lezer) dan krijgt hij ter verkenning van Ouwens zijn lichaam, niet zijn ziel.

Zijn woorden, niet zijn gevoel. Zijn gedachten, niet zijn hart.

Maar als die allemaal eigen één zijn, dringen we alsnog tot zijn ziel door.

[Vervolg recensie Leonard Nolens]

> Wat werd er van mijn vrienden in de luie bocht
> Van de Marialei, in het kapotgelulde kot
> Van Marx op 't Sint-Jansplein?
> Wat werd? Wat werd?

En zo:

> Ik hoor nog mijn aankomst, de Keyserlei klonk
> Als een zeurend zeer, een geruisloos
> Aan flarden geschoten geboorte.

De verdichting van Antwerpen geeft Nolens, geboren en getogen in Bree, gelegenheid zijn eigen geschiedenis met de stad te vertellen. De gedichten draaien om zijn persoonlijke verhouding met Antwerpen en de aanwezigheid van de stad in zijn leven: de zeven adressen, het werk van zijn vrouw in het Koninklijk Museum, de nachtkroegen en alle straten, pleinen die een thuis voor de dichter vormen. Zoals altijd trekt Nolens je zijn hoogstpersoonlijke wereldje in, het rovershol dat hij schept in de taal.

Dichter en stad lijken soms samen te vallen, in een wij, maar Nolens neemt even goed relativerend afstand: ‘Antwerpen kruipt in je genen,/ Brussel en Elders ook.’ Hoe intens de relatie ook is, een muze wordt de stad niet. ‘Ik vind hier nergens een plantsoen, een park/ Waar bronnen aan het werk worden gezet/ Voor braakland in mijn achterbuurt. (...) Dat ligt aan mij./ Het echte werk is in mijn ogen en handen/ Een warmbloedige manier van omgaan met leegte.’

Stadsdichter word je zo niet. Half december koos de Antwerpse keuzecommissie Bart Moeyaert als opvolger van Ramsey Nasr. Dat kan ook te maken hebben met de wens van de keuzecommissie de stadsdichter voor marketingdoeleinden in te zetten. Niet een rol waarin je de in zijn werk verzonken heremiet ziet uitblinken.

Deze bundel heeft nog een andere afdeling, van zestien gedichten, waarin geboorte, kinderjaren en andere manieren van beginnen aan bod komen. Ook hier zingt Nolens in het rond, ruim puttend uit eenvoudige retorische trucs: herhaling, verschuiving en bevraging. Niet elk gedicht lijkt even geïnspireerd. Zie een eerste regel als: ‘Mijn God, hier komt om te beginnen geen einde meer aan’. Zie een impotente metafoor als: ‘donker als de blik/ Van een blinde die 's ochtends zijn oogopslag mist/ In de spiegel.’

De mindere momenten, de woonplaats als onderwerp: deze bundel heeft alles van een tussendoortje. Alleen een groot dichter schrijft dan bijna vanzelfsprekend nog gedichten en regels waar zijn hartslag in doorklinkt. Zoals Nolens zelf schrijft: ‘O dat vakwerk van wereldvreemde wereldverbeteraars, ai.’

Peter Holvoet-Hanssen *Spinalonga* Prometheus, 2005, 80 pagina's, €15,-

Een Big Big Mac
door Erik Jan Harmens

Je hebt breedsprakige dichters die lange epische poëzie schrijven vol op het oog soms onlogische of niet ter zake doende verwijzingen en opzwepende taaltombola, met taal die ruft, burpt, slist en snijdt. En je hebt, helemaal aan de andere kant van het spectrum, verstilde dichters die dunne bundels publiceren met enkele handen vol poëzie, kwetsbaar in vorm en afmeting, waarbij de kracht dan juist in de beperking zit, de implosie, het naar binnen gekeerde, je smeekt de dichter om méér maar dit is wat je krijgt.

Je hebt ook dichters die heel dikke bundels publiceren waarin heel veel gedichten te lezen zijn, een overvloed van taal, maar na lezing en herlezing en herlezing kun je niet anders dan afknappen, omdat de omvang een doel was en niet een middel, er is doorgeschreven en doorgeschreven omdat er klaarblijkelijk een dikke bundel móést komen. *Spinalonga*, de nieuwste bundel van de Vlaamse dichter Peter Holvoet-Hanssen, valt in die laatste categorie en is nog het best te vergelijken met de Big Big Mac, de nieuwe snack van McDonald's. Eerst was er de hamburger en later kwam de cheeseburger. Vanuit een vooruitgangsgedachte kwam vervolgens de Big Mac, ofwel twéé hamburgers in één broodje. En toen de productontwikkelaars het echt niet meer wisten kwamen ze recentelijk met de Big Big Mac, met maar liefst drie (!) hamburgers in één broodje.

Peter Holvoet-Hanssen wilde alles. Een bundel van tachtig pagina's dik. Gelardeerd met pentekeningen en op de voorkant een houtskooltekening. De bundel wordt aan twee mensen opgedragen, daarnaast is er een ‘in memoriam’ en nog een ‘dank aan’. Dan zitten we nog maar op pagina 5. Op pagina 6 vinden we een motto, uit een vorige bundel van de dichter. En vervolgens lezen we dan de gedichten, opgedeeld in hoofdstukken, bestaande uit impressies uit Antwerpen, Ierland en Kreta, ook weer met de nodige motto's erboven, gevolgd door twee pagina's ‘aantekeningen’ en een werkelijk onzinnige achterflaptekst: ‘De verzen zijn als de mokerslagen van een troubadour die vogelvrij blijft zingen tot op de pijnbank.’ Dat werk.

Al deze kolder buiten beschouwing latend, gaat het natuurlijk om de gedichten zelf. En de opzet van de bundel is in die zin geslaagd dat de metafoor van Spinalonga, een eiland bij Kreta dat lange tijd dienstdeed als leprakolonie,

Rouke van der Hoek *Bodemdaling* Atlas, 2005 53 pagina's, €15,-
Ach en ooit
door Ilja Leonard Pfeijffer

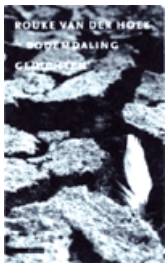

Sommige mensen denken dat dat poëzie is: die dichterlijke blik met zijn dichterlijke observaties. Jij ziet tuinbonen, maar de dichter, de dichter ziet ‘groene vlinders op een koude grond.’ Jij ziet gewoon een paar schildpadden over het zand kruipen, maar de dichter, de dichter ziet ‘Desert Storm avant la lettre in de dierentuin, dertig kleine tankjes.’ Jij ziet schepen in aanbouw, maar de dichter, de dichter ziet: ‘als sfinxen staarden schepen in aanbouw over de kanalen.’ Jij ziet oude, verveloze speelgoedautootjes, maar de dichter, de dichter ziet dit:

> Elders in het huis glanst het licht zacht op de kleine schedels
> van de verveloze dinky toys, made by meccano,
> slechts op hoofdlijnen vormbehoud tonend
> na hun reis door vele lichtingen kinderhanden:
> gewilde botsingen, tuimelingen van tafels,
> overnachtingen in het gras.

Andere mensen, of wellicht zijn het dezelfde mensen, denken dat dit poëzie is: heimwee. Het dichterlijk zuchten bij de dingen die ooit waren en niet meer zijn, zoals in dat liedje van Wim Sonneveld over het dorp, ach ja, het dorp, je kocht er zoethout voor een cent, je zag de meisjes touwtjespringen. Jij ziet gewoon een oude ansichtkaart van een gebouw, maar de dichter zegt: ‘Ooit schaamden we ons niet

[Vervolg recensie Peter Holvoet-Hanssen]

geprojecteerd op ons eigen handschudloze eenzame bestaan, wel boeit. In de bundel wordt ook voortdurend gespeeld met de letter V, dat is een voortdurend terugkerend ‘issue’ en het is goed gevonden; immers, een hulpeloze drommel die de armen schuin naar boven in de lucht steekt, help-mij stietend, beeldt als zodanig de letter V uit. Maar waarom moet de idee als een platvertelde grap steeds weer worden herhaald? Het woordgrapje ‘V+V=wind’ (plak twee v's aan mekaar en je hebt de w), verveelt bij tweede lezing. En holle taal als

> de V bevliegt de klippen
> bezingt het zinkend licht
> meet spanning tussen dag / nacht
> V
> vink aan
> een vonk
> uit
> zicht
> V v v v v

...en dat dan hip vormgegeven, met V's die over de pagina meanderen, staat wel heel erg ‘poëtisch’ maar heeft weinig zeggingskracht en ontleent ook geen kracht aan het gebrek daaraan. Of neem het openingsgedicht van de cyclus ‘Spina. Crash van een schotelantenne’, of nee, het eerste gedicht van de eerste cyclus uit het hoofdstuk ‘Spina’ (zucht). Dat gaat zo:

> Voetstuk, zendmast en schotel van mijn antenne vielen om
> een bitterzoet lied in harmonie met miserie zonk
> naar de dieperik in de modder, bloed dal naar beneden graait
> terwijl hersenspinsels op slaaptrek vertrokken samen met
> de wulpen
> en de wilde ganzen - ik hoor ze nog snateren, ik zie nog
> mijn vader
> hij loopt achter de bladeren aan, mijn moeder probeert ze
> bijeen te keren onder de wolkenhuid van de aarde die trekt
>
> De sneeuwman splijt open
> vader smelt weg in het gras

Of een gedicht ontleent zijn kracht aan de verstaanbare betekenis van de woorden, volkspoëzie die mannen met petten naar het hart doet grijpen; of een gedicht is niet of niet geheel verstaanbaar maar krijgt kracht door de opeenvolging van woorden, de taal, het ritme, de klank. Maar in het bovengeciteerde gedicht staat eigenlijk gewoon geen bal. ‘Een bitterzoet lied in harmonie met miserie’, ‘hersenspinsels’ die ‘op slaaptrek vertrokken’, het is taal die het moet hebben van klankrijm en gewichtigdoenerij, waar het eindbeeld van een smeltende vader weer te veel een tegeltjestekst is. Juist de regel ‘ik zie nog mijn vader/ hij loopt achter de bladeren aan’ troeft de omringende regels af, vanwege de schijn van normaalheid en het beeld dat bij de lezer oprijst. Een herfsttafereel, de bladeren van verval, een oude man die speelt als een kind. Uitstekend materiaal voor een gedicht over rouwbeklag en melancholie, ware het niet dat het om zeep geholpen wordt door de quatsch eromheen.

Misschien moet Peter Holvoet-Hanssen zich eens wagen aan een dunne, verstilde bundel. En laat ons dan smeken om méér.

[Vervolg recensie Rouke van der Hoek]

voor de werkelijkheid/ die we hadden gemaakt. Ongegeneerd gefotografeerd/ en erop vertrouwend dat de wereld overal anders was,/ stuurde men zwart-witansichten van de ene plaats/ naar de andere.'

Het is de poëzie van ach en ooit, de poëzie van zoals en weet je nog, de poëzie van zie in het kleine het grote weerspiegeld, de poëzie van 'dappere, tedere dingen/ die een geluksgevoel afdwingen.' Het is de poëzie die zich niet schaamt te gaan over zoiets onopgemerkts als bloemmotieven: 'De gestileerde neerslag op borden en bekers/ van wat buiten woekert: bloemmotieven,/ ontbijttafels opsierend met de belofte/ van een feestelijke zonrijke dag.' Het is de poëzie die deze observatie verbindt met een herinnering vol nostalgie: 'Handenvrijvend achter oma's botervloot.' Het is de poëzie die bloemmotieven en nostalgie samensmelt tot herkenbare emoties: 'zorgeloosheid/ tederheid/ ontroering/ onsterfelijkheid.' Het is de poëzie die oog heeft voor dromen en lijden en voor het feit dat alles uiteindelijk voorbijgaat: 'In oude aardewerkbolwerken als/ Stoke-on-Trent, Mettlach, Maastricht, Meisser/ zie je de makers nog rondscharrelen, schuwe mannen en vrouwen// worstelend met het weten/ van die mooiere, geschiktere wereld,/ die leefde achter hun ogen en in de uiteinden/ van hun tengere maar vaste handen.'

En dit is wat een jury schrijft over dit soort poëzie: 'Originele en geestige gedichten over veranderingen van stad en land, van zeden en gewoonten. Geen nostalgisch geklaag, maar precieze observaties en blijmoedige lyriek over uiteenlopende onderwerpen als de kastanjemineermot, nieuwe aardappels, vitrage, kabels en riolen, tuinbonen, sperwers. Verrassende poëzie, bij geen richting onder te brengen.' Precieze observaties. Wel nostalgie, maar geen geklaag. Blijmoedige lyriek. Sperwers, heel veel sperwers. Kastanjemineermot. Soms word ik zo moe van poëzie, zo moe als ik word van dappere, tedere dingen die een geluksgevoel afdwingen of van een expositie van aquarelvereniging Tot Ons Genoegen Zijn Wij Opgericht in wijkgebouw Het Snikkeltje, waar heel veel mooie aquarellen zijn te zien van rozen in vazen, waar de mensen gelukkig van worden.

En dit is wat de recensent schrijft over dit soort poëzie: 'Het is niet slecht en het is niet goed. Het is niets, omdat er niets op het spel staat. Het is inwisselbaar. Deze recensie gaat toevallig over Rouke van der Hoek.'

Martin Reints *Ballade van de winstwaarschuwing* De Bezige Bij, 2005
35 pagina's, €16,50
Dubbele winst
door Tsead Bruinja

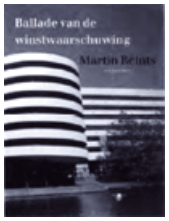

Hoe vaak heb ik tijdens het schrijven en herschrijven van deze inleiding aan iets anders gedacht? Waar was ik en waar dacht ik aan toen ik de nieuwe bundel *Ballade van de winstwaarschuwing* van Martin Reints las? Het zijn logische gedachten die in je opkomen als je in een kort stukje probeert te vangen waar het in de poëzie van Martin Reints om gaat of waarom zijn werk je zo bevalt. In zijn nieuwe bundel *Ballade van de winstwaarschuwing* beschrijft Martin Reints regelmatig personages die worden afgeleid, maar bij herlezing blijkt ‘afleiding’ niet het juiste woord. In de poëzie van Reints is namelijk geen sprake van hoofd- of bijzaken, maar vooral van gebeurtenissen; gebeurtenissen die zich in of buiten het hoofd afspelen en die de dichter zo nauwkeurig mogelijk probeert weer te geven.

Het gedicht ‘Wat er is’ geeft een goede illustratie van de werkwijze van deze dichter:

> Het gras, de stenen, de grond
> je heupen, je schouders, je nek
>
> de mist
>
> en dan:
> het waaien, de slijtage
> de spiraalbeweging in het heelal
>
> en de sliertvormige wolken spreeuwen
> waar zoeken ze naar?
>
> de gedachten de loop laten
> en luisteren, en praten.

Het gedicht begint met een omschrijving van een landschap afgewisseld met de omschrijving van een lichaam, misschien van een geliefde. Vervolgens verdwijnt de dichter weer in zijn hoofd waar het heelal en de vlucht van spreeuwen hem bezighouden. Wat moet een mens met zoveel beelden en gedachten? ‘De gedachten de loop laten’, antwoordt Reints, ‘en luisteren en praten.’ De kracht van dit gedicht ligt niet zozeer in de wijsheid van dat antwoord of in de kernachtige beelden die de dichter schetst, maar in de smakelijke manier waarop hij laat zien hoe het denken werkt en welke rol binnen- en buitenwereld daarin spelen.

De structuur van ‘Wat er is’ zien we terug in andere gedichten in de bundel. Zo somt Reints in het openingsge-

Co Woudsma *Geluksinstructies* De Bezige Bij, 2005 64 pagina's, €16,50

Meisjes bezingen
door Thomas Möhlmann

Het levert een dubbel gevoel op om *Geluksinstructies*, de tweede bundel van Co Woudsma te lezen. Vooral voor wie eerder zijn debuut *Viewmaster* (1997) las en sindsdien per jaar benieuwder raakte wanneer de opvolger zou komen, en meer nog: of die de mooie belofte van de eersteling zou waarmaken.

In *Viewmaster* betoonde Woudsma zich een eigenzinnig dichter die er met een behoorlijk ontwikkelde technische beheersing eens prettig op los ging in het kleine wereldje van zijn dagdagelijkse werkelijkheid. Niet al te heftig, maar wel met een verrassend en soms scherp soort lichte waanzin. Soms ingetogen, zoals in ‘Cinq nocturnes (overdag)’, dan weer wat maffer of uitbundiger, zoals in ‘Paaseiland’, kreeg de lezer een inkijkje in de roerselen van een tamelijk originele ziel. Ook in vormtechnisch opzicht trok Woudsma zich in zijn debuut aangenaam weinig van stigma's of conventies aan: op het ene moment goot de dichter zijn werk in vernuftige traditionele vormen, dan weer presenteerde hij het in vrije verzen.

Het merkwaardige is dat over *Geluksinstructies* bijna hetzelfde gezegd kan worden: wederom een palet van vormen en stijlen, een zichtbare beheersing van de techniek, wederom het schommelen tussen een beperkte, herkenbare omgeving en een jubelende of grommende binnenwereld. Wederom ook losse regels die als kleine diamanten uit het gedicht komen fonkelen, zoals meteen in het eerste gedicht ‘Midas’ de slotregels: ‘De botten liggen op de grond./ De grutjes rusten in de kast’ of verderop bij de beschrijving van een modeltrein: ‘rose varkentjes/ stofferen kwiek de bergwei rond en in/ het ronde spoor’. En toch leidt de bundel niet tot het gehoopte onverdeelde enthousiasme. Begint zich zelfs gaandeweg een lichte ergernis te ontwikkelen. Waarom? Wat veranderde er sinds *Viewmaster*?

[Vervolg recensie Martin Reints]

dicht een aantal zaken op, een toetsenbord, deadlines en een vergadering, en beschrijft hij vervolgens een kudde koeien die zijn aandacht trekt:

> de koeien werpen hun koppen naar achteren om de vliegen
> te verdrijven
> en de slierten kwijl aan hun lippen gaan heen en weer
> als de slingers van oude uurwerken

Er gaat rust uit van die koeienkoppen en de slierten kwijl aan hun lippen. Bovendien lijken ze de deadlines waar de dichter zich druk over maakt te relativeren. Je zou bijna denken dat het Reints erom te doen is aan te geven dat die deadlines belachelijk zijn en dat de natuur hem via de koeien de les leest, maar dat lijkt me te sterk uitgedrukt. Ook in dit gedicht gaat het om de fascinatie voor het denken en de afleiding, over de vreemde paden die onze gedachten bewandelen terwijl we eigenlijk aan iets anders zouden moeten denken.

In het zwaartepunt van de bundel, de twee varianten van het lange gedicht ‘Ballade van de winstwaarschuwing’, schetst de dichter tweemaal een bijna identieke situatie, waarbij de gedachten van een bestuurder tijdens een persconferentie afdwalen. De man vraagt zich af:

> zal ik een cello kopen
> of een motor met zijspan?

Voor onze ogen ontspint zich in de ene variant een droombeeld van een journalist die tijdens de persconferentie naar een parkeergarage kijkt en zich voorstelt hoe hij van de ene naar de andere verdieping rijdt, terwijl in de andere variant de bestuurder zich voorstelt hoe de cello wordt achtervolgd door een klavecimbel. Reints schrijft over de achtervolging ‘daar gaan ze weer, daar komen ze weer’, terwijl hij bij de journalist elke verdieping beschrijft die deze zich voorstelt: ‘en rijdt van de begane grond naar de eerste verdieping, naar de tweede, naar de derde, naar de vierde verdieping’. Dit gebruik van herhaling doet denken aan een gedicht dat Reints voor Rutger Kopland schreef over het stoppen met roken, waarbij aan het einde van dat gedicht driemaal staat: ‘en er komt een trein langs/ en het is weer stil’. Door zo weinig of geen variatie toe te passen bij deze herhalingen, legt Reints zijn aandacht voor detail bloot. Hij geeft aan dat hij niet wil kiezen. Alle gegevens zijn voor hem even belangrijk. Bovendien vertraagt hij met deze techniek de blik van de lezer, die niets anders kan doen dan op die trein wachten of meereizen met de journalist, van verdieping tot verdieping.

De poëzie van Martin Reints vertraagt het leestempo en rekent af met een verwachtingspatroon. Steeds als ik een mening of een boodschap verwacht, verpakt in een laagje ironie, moet ik mijn mening bijstellen en mijn ironische blik verruilen voor een neutralere manier van kijken. Daarnaast werkt Reints' ongebruikelijke voorliefde voor officiële evenementen als onderwerp voor zijn gedichten, onder andere een winstwaarschuwing en het livecommentaar van een verslaggever tijdens Koninginnedag, verfrissend. Maar het mooiste is misschien wel dat je als lezer het idee krijgt dat je meedenkt. Een laatste kijkje in het hoofd van de dichter illustreert dat:

> De gedachten gaan hun gang,
> maar niet hun eigen gang

zoals een grasmaaier die voor je uit gaat
als je erachteraan loopt

[Vervolg recensie Co Woudsma]

Het lijkt erop dat Woudsma met veel gedichten in *Geluksinstructies* net iets sneller heeft gedacht: zo, dat is af. Waardoor bijvoorbeeld een prachtige beschrijving als in de laatste strofe van ‘Parkdag’ door een niet geschrapte laatste regel toch nog om zeep wordt geholpen:

Benzine waait langs levermos.
Grint tikt. Water en kroos
en iemand die iets met
gehandicapte paarden doet.
Hoe vredig en vergeefs.

En waardoor missers als het jolige ‘Judokus’ en ‘Puistjes’ niet achterwege gelaten zijn. Het doet Woudsma niet voldoende recht om alleen deze gedichten, met leuk bedoelde woorden als ‘stoeremeisjesmooi’, naar voren te halen, want ze worden gecompenseerd door wel degelijk geslaagde gedichten als ‘De beste wensen’, ‘Pauze’ en het al genoemde ‘Midas’.

De beste wensen

Het nieuwe jaar zit in een blauwe plastic schelp,
ergens in een tuin. Het is nog avond.

Vlak voor januari is er altijd wel een gek
die hem ontdekt, er niet vanaf kan blijven.
de bovenkant optilt. Het jaar,

met al zijn pijntjes, etentjes, vermoeidheid, branden,
spuit dan tevoorschijn.

In het algemeen komt er een hoop akeligs en vermakelijks langs in Woudsma's wereld, maar de dichter lijkt er (te) vastbesloten op uit om te laten zien hoe monter hij die wereld wel niet tegemoet treedt. Het leed van het leven dient nu eenmaal eens fijn met wat humor en malligheid neergezet en gerelativeerd te worden. En sommige zaken (meisjes) dienen nu eenmaal met een ongestoorde naïviteit bezongen te worden. Zo, immers, doet een authentiek dichter dat.

Dat is het punt: het streven om authentiek over te komen ligt er in deze bundel iets te dik op, en lijkt ten koste te gaan van Woudsma's zelfkritisch filter dat voldoende zorgvuldigheid garandeert om tot originele gedichten te komen. Juist wanneer je zo goed kunt kijken en schrijven als Woudsma wel degelijk kan, is het jammer als dat filter niet op z'n scherpst staat afgesteld. Waar *Viewmaster* zich liet lezen als het werk van een echte, bijzondere dichter, ligt in *Geluksinstructies* daardoor steeds een soort kunstmatige guitigheid op de loer. Uiteindelijk lijkt Woudsma zijn beste gedichten juist te schrijven wanneer hij minder hard probeert om een echt bijzondere dichter te zijn.

René Huigen *Steven!* De Bezige Bij, 2005 64 pagina's, €16,50
Een thuiszittende Odysseus
door Rob Schouten

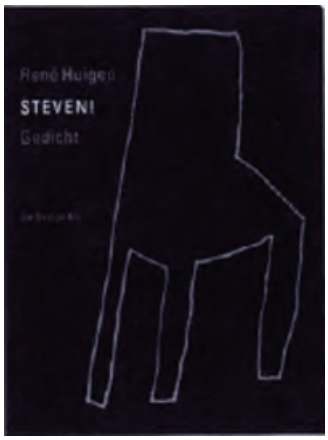

Dat Fernando Pessoa, in 1978 in vertaling in Nederland geïntroduceerd, direct een dichter was die boven generaties en gezindten uitsteeg, spreekt wel uit het feit dat dichters als Kopland en Bernlef net zo door zijn werk gegrepen werden als jongeren in de jaren tachtig, de Maximalen, iemand als Arjen Duinker.

En dan nu René Huigen, met zijn gedicht *Steven!* dat voortborduurt op het slot van Pessoa's allicht beroemdste gedicht ‘Tabacaria’, waarin de met zijn lot tobbende hoofdpersoon aan het eind iemand een sigarenwinkel uit ziet komen: ‘het is Steven zonder metafysica (...)/ Hij zwaaide naar me, en ik riep Dag, Steven!, en het universum/ Kreeg voor mij zijn vorm weer zonder hoop noch ideaal, en de Sigarenhandelaar glimlachte.’

Zo te zien van een begerenswaardige aardsheid, zonder al te veel geestelijke diepte, deze Steven, maar Huigen maakt er een heel ander iemand van. In een wonderlijk lang gedicht, dat doet denken aan de zeventiende-eeuwse barokdichters maar ook aan Byron (en gelukkig niet aan Pessoa zelf, de meest besmettelijke) beschrijft hij hoe Steven, zittend in zijn pensionkamer, een reis door de geest onderneemt, op zoek naar de diepte van zijn ziel.

De vormgeving van deze queeste is opmerkelijk classicistisch. De schrijver roept de ietwat uitgebluste muze aan zich te bemoeien met Steven, die als een soort thuiszittende Odysseus wordt voorgesteld. Het duurt enige tijd voor we uit de formele barokkrullen en mythologische fratsen zijn geraakt, die gek genoeg niet vervelen maar in hun ironisch formele overdaad wel iets illustratiefs hebben, alsof ze toch ook deel uitmaken van het eeuwige verlangen naar metafysica: ‘Zing ons/ Daarvan, Calliope, dochter van Zeus/ En Mnemosyne, echtgenote van Apollo en moeder van Orpheus,/ U die op Parnassus' verborgen top/ De hoeder van de kudde reeds bezield/ hebt’. De hoeder van de kudde dat is Alberto Caeiro, een heteroniem van Pessoa.

Gedurende Stevens tocht zullen dergelijke mythologische vulsels steeds weer oprispen, maar gaandeweg wordt toch duidelijk wat Huigen eigenlijk wil. De ironie en de mythomanie ten spijt gaat het in dit gedicht om een geestelijke louteringstocht. De arme Steven, nietsdoend in zijn kamer, wordt achtereenvolgens door diverse gidsen

Kees van Domselaar *Postfris* De Arbeiderspers, 2005 64 pagina's, €15,95

Ongestempeld debuut
door Nico de Boer

‘Postfris/ wil je zijn,’ klinkt het ferm in ‘Chapelle Ardente’, een van de beste gedichten in het poëziedebuut *Postfris* van Kees van Domselaar (1954). In het gedicht betreden we een met kaarsen verlichte rouwkapel, waar de dichter door de dood omringd zijn leven overdenkt, gevangen in ‘het schroefdraad van de tijd’. Hij bestaat ‘zoals vogelpest’, maar zijn ‘hoofd zit in de weg’ en overal is ‘rouw met leegtes achtergelaten’.

Postfris verwijst in de eerste plaats naar een zegel die de bekoring heeft ongestempeld te zijn, waarmee deze op een envelop geplakt nog alle kanten op kan. In ‘Chapelle Ardente’ wordt weliswaar gerept van ‘een belofte die achter ons ligt’, maar de titel *Postfris* draagt vooral de belofte in zich van iets nieuws. Deze poëzie kent nog geen verleden, alles staat open. Alsof de dichter wil zeggen: hier is mijn visitekaartje, let op! Dit is nog maar het begin.

Die belofte maakt de dichter ten dele waar doordat zijn bundel wisselend van kwaliteit is. Een aantal gedichten kabbelt rustig voort, andere laten onverschillig. Daartegenover staat een aantal ijzersterke verzen.

Van Domselaar heeft soms de neiging om lekker dwars en op reviaanse wijze grote woorden en gevoelens te gebruiken. Neem ‘Alles van waarde’, waarin de dichter ver-

[Vervolg recensie René Huigen]

bezocht die hem allerlei diepten in proberen te verlokken. Eerst is er de schutspatroon van Lissabon die hem op een soort hellevaart stuurt. Vervolgens verbeeldt Steven zich op een Lissabons bankje te worden aangesproken door een onbekende man die hem meetroont naar Sintra (door Byron, die op de achtergrond van dit gedicht steeds mee lijkt te spelen, het ‘glorious Eden’ genoemd), niet per koets maar per canto overigens (Steven zit dus Byron te lezen, zeg maar). In Sintra ervaart hij de onmacht om betekenis te geven aan het gewone aardse bestaan:

> Het duizelde Steven
> Te hoog waren ze gestegen om van
> Wat onder hen lag details te kunnen
> Onderscheiden. ‘Dus dit is wat we zien
> Als we zien wat Hij ziet, bij benadering.
> Ongeveer zoals wanneer een schilder
> Afstand van een schilderij neemt en de
> Ogen toeknijpt om tussen zijn wimpers
> De kleuren te filteren en alleen
> Nog vormen te zien, waar tot Zijn vermaak
> Of is 't ergernis? de ongeoefende
> Kijker in de abstractie van vlakken
> En lijnen bomen en huizen, heuvels
> En landwegen denkt te ontwaren en
> Niet begrijpt dat hetgeen waaraan hij nijver
> Woorden geven leert, net zomin voor Hem
> Iets betekent als voor een componist
> De noten in een partituur naar iets
> Kenbaars in de wereld verwijzen.

Ten slotte verschijnt aan Steven, die zo te zien ook nog een sigaret of allicht zelfs een joint (‘Toeback is de naam voor 't wigvormige rietje’) rookt, nog een kwartet dat hem mee wil nemen naar Sagres om hem tot een of ander inzicht te brengen.

Maar ten slotte weet hij zich van al deze verleiders in zijn kop los te rukken, verlaat het pension en gaat als de ‘Steven zonder metafysica’ naar de sigarenwinkel van Pessoa. ‘Eigenaardig/ Voelt het te gast te zijn in een stad die/ Door eigen gedachten bevolkt wordt,’ bedenkt hij en daar zit 'm allicht de aloude maar daarom niet minder afgrondelijke kern van dit merkwaardige maar ook diepe gedicht: geloof in metafysica is altijd projectie.

Steven! is een gedicht dat welbewust aansluit bij antieke tradities, de Odyssee, de middeleeuwse hellevaarten, Dante, Byron, William Blake. Zulke gedichten zetten je idee over wat poëzie kan zijn nogal onder druk; wij zijn immers gewend aan korte, elliptische en plastische gedichten, niet aan lange lappen over het geloof. Maar het kan weer in ons ontzuilde poëzieklimaat. Pieter Boskma, die andere voormalige Maximaal, ging Huigen voor op het lange pad van het zoekende heldendicht maar Huigen geeft er een eigen draai aan. Zijn slotregels suggereren dat niet een of ander metafysisch stelsel maar de poëzie onze redding betekent: ‘Waarheen, weet U alleen, o/ Muze. Zolang U zwijgt, zal Steven dolen,/ En met hem ik, die hem tot hier mocht volgen.’

Wat dat aangaat heeft *Steven!*, hoe anders geformuleerd ook, wellicht dezelfde boodschap als Pessoa's oorspronkelijke gedicht.

[Vervolg recensie Kees van Domselaar]

wijst naar Lucebert: ‘Alles van waarde is een vermoedenis van het schone./ De eindereenden sterven in de binnenzee./ Door de openslaande deuren van het weten/ aanschouwt met de blote kont der werkelijkheid’. Hier wordt plechtstatig en lelijk taalgebruik gecombineerd met platte vergelijkingen. In de poëzie van Lucebert werkt dat (meestal), hier wekt het eerder irritatie.

Het zijn smetjes die je op slag vergeet bij een vers als ‘In zijn slaap slaan mannen met grote hamers’, wat mij betreft een van de mooiste gedichten van 2005. De eerste strofe (die bijna identiek is aan de laatste) luidt: ‘In zijn slaap slaan mannen met grote hamers/ op zijn kop, kraken de schedel/ eten betekenissen op’. Waarna de protagonist ‘schermutselt met zijn tijd/ en wakker wordt als zoekopdracht:/ hoe weet de vlieg/ voordat hij vlieg is, wat kop/ moet worden en wat staart’.

Het is zo'n gedicht dat bij herlezing steeds sterker wordt, zonder dat je er precies een vinger achter kan krijgen. Hoe vaak je het ook leest, het blijft intrigerend en dwingend, verontrustend en nachtmerrieachtig, alsof je Kafka leest, voor wie literatuur de ‘bijl voor de bevroren binnenzee in ons’ moest zijn.

De cyclus ‘Geheven het glas vol eeuwige vragen’ bevat enkele goede, melancholische gedichten over de vader(figuur) in wie de ‘ik’ steeds meer van zichzelf herkent: ‘Schemeravond en ik ben verdwenen in mijn vader’ (uit ‘Album’). In ‘Zeg het niet tegen papaatje’ wordt de vraag gesteld wat de vader ‘dreef toen/ naar de rivier’. Hier gaat een weemoedige sfeer samen met een onheilspellende, met fatale afloop ‘in de bloeiende schaduw/ van zijn wil.’

Vernieuwend is de poëzie in *Postfris* allerminst, eerder behoudend en traditioneel, met (subtiele) verwijzingen naar onder anderen Nijhoff (‘o, dat hij in zijn hoofd opeens een liedje hoorde’), Marsman en Pessoa, én oud-Hollandse liedjes. Deze bundel is als een treinreis zonder vertraging; in een aangename cadans gaat het voort en voort, er is weinig om je over op te winden. Maar die handvol voortreffelijke gedichten in dit debuut maken van Kees van Domselaar beslist een ‘postfrisse’ belofte.

Anton Korteweg *Voortgangsverslag* Meulenhoff, 2005 63 pagina's, €17,50.
Het meest van het geluk te lijden
door Hagar Peeters

Wanneer je als man de bloei van je leven ontgroeid bent, je beste tijd hebt gehad, en daarover wilt schrijven, in de late staat waarin je verkeert, zonder dat het klagerig wordt of pathetisch, nee sterker nog, waarbij je wilt laten blijken dat je uitblinkt in zelfrelativering en de nuchtere beschouwing, dat je jezelf niet voor de gek houdt, dat de dood je niets kan maken ook al komt-ie eraan, dan schrijf je een 'Voortgangsverslag', zoals Anton Korteweg. De titel verwijst naar zijn plaats in de tijd: tot hier en nog een beetje verder. Het wijst terug en vooruit en ergens in het midden van terug en vooruit bevindt Korteweg zich: de ik in de gedichten die zijn eigen leven beschrijft, nergens een poging doet dat te ontstijgen. Hij lijkt zich te willen nemen zoals hij is gebleken, misschien dat hij dat eindelijk kan, op deze leeftijd. Korteweg is van 1944, geboren in Zevenbergen.

Herman de Coninck schreef ooit over Anton Korteweg in *De Morgen*: 'Zo lees ik in moeilijke dagen Anton Korteweg. En dan kan ik mijn geluk weer aan.' Het leek altijd het geluk waarvan Korteweg het meeste te lijden had: het geluk van een goede baan, een gelukkig huwelijk, twee kinderen, vakanties, en toch dichter willen zijn. Zo is ook in deze laatste bundel, zijn achtste, *Voortgangsverslag*, weer het motto: *Denn schwer ist zu tragen das Unglück, aber schwerer das Glück*, naar Friedrich Hölderlin. Het motto keert terug aan het einde van het gedicht 'De dame met de eenhoorn (Het gezicht, detail 1)'. Daar heet het: 'is ongeluk moeilijk te dragen,/ geluk is ondraaglijk.'

Korteweg heeft een goed oog voor wat op hem lijkt, nu hij oud is en aandoenlijk, zoals de eend, zelf weer een metafoor voor de taal: 'Haar zwemmen is met heel het vette lijf/ in 't water maar wat wapperen met de poten/ eronder, en

Marc Kregting *Dood vogeltje. Vluchtstroken* Wereldbibliotheek, 2006
41 pagina's, €15,90
Quasi montere uitzichtloosheid
door Johan Sonnenschein

‘De vogel is ziek,’ begint Arnon Grunberg *De asielzoeker.* Het kan nog erger: het jongste personage van Marc Kregting heet ‘dood vogeltje’ en is al ‘gestorven terwijl hets vader nog het levenslicht moest zien’. In 33 prozagedichten van drie alinea's maken we dit dood vogeltje mee, en dat is bepaald geen plezierend gezelschap. Formeel past dood vogeltje in de familie van literaire ‘meneertjes’ (en een enkel mevrouwtje) die schrijvers ontwierpen om veelal verwonderend de wereld te registreren. Enkele Nederlandse voorgangers uit afgelopen jaren: meneer Toto-Tolk (Bernlef), meneer Kortom (Matsier), Stopnaald (Kregting), Harrie (Vegter), de Markiezin (Mutsaers), Tingeling (K. Michel). Wat het onderhavige heerschap van al dezen onderscheidt is dat dood vogeltje consequent grammaticaal onzijdig wordt bejegend. Dat went niet: heel de bundel leest eerder hortend, maar het sluit wel goed aan op ‘hets’ karakter: afzijdig, in strijd met de wereld. ‘Het is feest! Tegen niemand zegt dood vogeltje de pianist dat iedereen mag komen.’ Daarenboven ligt het met zichzelf overhoop: ‘Vervoerde Noach op zijn ark ook lintwormen? Dat moet haast wel: iemand, bijvoorbeeld een zeker iemand, heeft dood vogeltjes hart opgegeten.’

De bundel heeft zelf wel degelijk een hart: in het getalsmatige midden van het boek wordt de onverbeterlijke situatie van dood vogeltje op scherp gezet. Eerst wordt het verliefd op een klasgenote ‘en wel in die mate dat het haar voor hetzelf wou, zij het op autonome wijze’. Prompt snijdt het van ellende ‘hets kop naar de ratsmodee. Dat voelde uitstekend, verlicht ook.’ Wie al dood is, kan blijkbaar wat heb-

[Vervolg recensie Anton Korteweg]

het beste ervan hopen.' Of zoals de trein in het gedicht Corinthiërs 13 vs 5: 'Ik hou erg van treinen./ Ze zijn zo rechtlijnig (...) Ze zijn echt aandoenlijk ongrillig.' In het gedicht 'Tussen de kraampjes' vergelijkt hij een late streling zonlicht op de markt met de lange middagzon van vroeger, om tot de conclusie te komen dat dat 'vleugje schouderwarmte van een schrille, kortstondige zon' misschien wel lekkerder is.

In 'Wat wil Hoofd' waarin het Hoofd als zelfstandige grootheid toch erg veel van een hond weg heeft, lezen we aan het eind van het gedicht:

> Hoofd komt triomfantelijk terug straks
> met een vrouw nooit gedurfd, steeds gedroomd,
> een onvoorstelbare stoot ooit
> die al lang vergeten moest zijn,
> en legt haar alsnog aan mijn voeten.
>
> Waarna Hoofd opnieuw erop uit wil.

Na de climax volgt een verrassende wending: het perpetuum mobile van het verlangen wordt hier beeldend tot uitdrukking gebracht. De onbevredigbaarheid navolgbaar beschreven.

Ook zijn er 'verkleurende stukjes witlof', die achtergebleven op een bord doen denken aan de aandoenlijkheid van Koplands jonge sla maar juist omdat ze ouder zijn en hun verval uitdrukken.

In zijn eerdere bundels schreef Korteweg vaker flauwe rijmpjes en versjes. Echo's daarvan komen nog terug in enkele gedichten uit *Voortgangsverslag.* Daar wordt het sukkelachtige iets te opzichtig, te zeer slapstick.

Leed hij vroeger onder het geluk van een goede baan, lieve kinderen en een verstandige vrouw, wat, toen hij nog grappig probeerde te zijn, minder goede gedichten opleverde, nu is er - hoewel hij op zijn aloude thema voortborduurt - toch iets nieuws, iets anders aan de hand met zijn laatste bundel, die daardoor interessanter wordt: in plaats van al die goldene sores zijn daar nu de echte sores van aftakeling en verval gekomen, als laatste beloftes die zeker zullen worden ingelost. 'Het leven voert je/ wel af, maar tilt je niet op./ Daarvoor is het te zwak.'

Met zijn lichte toets raakt hij vaak toch net de zere plek.

'Een verre rug op benen' is de titel van de laatste cyclus in de bundel. Je vraagt je af wie die verre rug op benen is: de dood soms, of een zich verwijderende geliefde. Nee, het is Korteweg zelf blijkt verderop uit het gedicht 'Weggaan'. De ander wordt aangespoord hem na te kijken want 'Zo niet, weet ik niet beter/ dan dat ik altijd weg was.' Een droevige variant op Descartes: je kijkt me na dus ik ben.

[Vervolg recensie Marc Kregting]

ben en op de volgende pagina zit het tijdens handenarbeid te zwoegen op een stempeltje. De meester adviseert nuttig: 'wat je wilt laten zien snijd je weg'. Het doet hets best (sorry, maar ik weiger de seksekwestie op te lossen) en na een tijdje oefenen begint het stempeltje te werken: 'De plaatjes gingen op elkaar lijken'. Maar dat is precies wat dood vogeltje háát: 'iemand poetste de kras weg'. Volgens de meester eigen schuld: '"Jíj houdt het mesje vast." Viezevuileleugenaar, maar dat zegt dood vogeltje niet. Het enige wat het wil is de kras hervinden, in de hoop op

een soort openbaring, vriesdroog.' En steekt opnieuw het mesje in hets oog. In het volgende plaatje is dood vogeltje zichzelf dan ook 'kostbeu' en zoekt naar een uitweg. De zelfanalyse luidt als volgt: 'Hoewel dood vogeltje niet gelooft aan De Waarheid, zoekt het onverdroten hets persoonlijke essentie die ongoddelijk en instabiel zal zijn. Het is maar dat het weet dat het soms faalt en zou willen weten waarom en op wat voor schaal, zodat er toch iets van vooruitgang in hets ikje zit. Misschien dat anderen daar, *impliciet*, iets aan hebben.' Voilà in een notendop het streven van Kregtings heldje. Maar door dit streven zo expliciet te formuleren is het er nog niet. De teksten in dit boek getuigen alle van de aperte vergeefsheid van dood vogeltjes geploeter. *Steady* succes blijft zoek: 'Dood vogeltje onderkent derhalve voorlopigheid maar neemt daar geen genoegen mee (zoals het besef dat men sterft mensen er niet van weerhoudt te leven).' Het haalt nog eens diep adem en komt met een nieuw levensmotto op de proppen: 'Horizontaal doorgaan, dus. En kijk, het is al ijsheiligen en daar onderscheidt dood vogeltje een wegwijzer - *Labyrint, 1 km.*'

Dit noem ik quasi montere uitzichtloosheid. Niet eens in de buurt van een doolhof daar doolt deze bundel rond. Hij behoort tot het meest desolate werk dat ik ken. Bij Grunberg zit er nog distantie tussen de sadistische schrijver en de absurde wereld van zijn personages. In Kregtings *Dood vogeltje* ontdek ik geen enkele vluchtweg (het eindigt in de oven). Zelf typeerde hij deze teksten als *vluchtstroken.* Dood vogeltje staat zo bezien met panne langs de snelweg en alles raast aan hem voorbij. Hij komt er met geen mogelijkheid nog tussen, invoegen kan hij vergeten. Daarin is het de lotgenoot van de personages uit Kregtings vorige prozaboek, de navrante meesterproef *De leliering.* Dat bulkte al van de personages die buitenspel staan. In *Dood vogeltje* heet deze positie 'de dug-out van het engagement'. Van daaruit doet dit schrijven een handreiking om het gehoor te scherpen. Het ondergraaft de vluchtheuvel van ons doordeweekse, compromitterende gekwetter als netwerkende individuen ('ikjes'). Kregtings literatuur brengt de rafelranden van het sociale verkeer in beeld, en stoot ongehoorde stemgeluiden onze taal binnen.

Mark Boog *De encyclopedie van de grote woorden* Cossee, 2005 70 pagina's, €16,90
Wee glimlachend
door Jannah Loontjens

Doorgaans besteed ik niet zo'n aandacht aan titels van gedichten. Meestal lees ik eerst de strofes of dichtregels van een gedicht en bekijk dan pas hoe de titel zich tot het geheel verhoudt; de titel gaat dan als het ware in het gedicht op. Mark Boog dwingt in zijn bundel *De encyclopedie van de grote woorden* een andere manier van lezen af. Een encyclopedie sla je open omdat je iets wilt weten over een bepaalde naam of gebeurtenis, en zo blader ik ook door Boogs bundel. De titels in deze dichtbundel zijn, zoals het in een encyclopedie hoort, alfabetisch geordend en soms staat er een lidwoord achter: ‘Kwaad, het’ of ‘Leven, het’.

Bij het gebruik van grote woorden bestaat het gevaar dat er ook een grootse mededeling wordt gesuggereerd. En grootse mededelingen zijn vaak zo groot dat ze algemeen worden, en daardoor eigenlijk niets zeggen, althans, niets bijzonders. Boog is zich maar al te bewust van deze valkuil; hij speelt ermee en springt er behendig overheen door juist kleine, soms persoonlijke associaties als vertrekpunt te gebruiken voor de grote woorden. Zo luidt het gedicht ‘Niets, het’: ‘Nog schijnt er licht. Als een knotwilg/ blijf ik overeind, in toom gehouden door de lucht./ *Geef mij nog wat wijn, want het leven/ is niets.* De tafels, de glazen, het geroezemoes./ Staande drinkend, moede lachend, een verdwijning.’

Hier is het niet de dood die met het niets geassocieerd wordt, maar juist het leven. In elk geval zolang je drinkt, zolang je vergeet. Het is een cynische, bijna spottende kijk op die gewichtige term ‘het niets’. Deze lichte toon van ironie en tegelijkertijd toch zo doordringende kijk op de alledaagsheid van het leven, is kenmerkend voor Boogs stijl. Ik blader door de bundel, mijn nieuwsgierigheid wordt gewekt door titels als ‘Angst’, ‘Haat’, ‘Ik’. Laat ik als voorbeeld het gedicht ‘Ik’ citeren:

Koen Peeters *fijne motoriek* Meulenhoff, 2005 59 pagina's, €17,95
Denken vanuit stilstand
door Peter Henk Steenhuis

Wat vermag de poëzie? Weinig. Van de meeste nieuwe bundels wordt een tiental of hooguit een honderdtal verkocht. Een paar keer per jaar, tijdens de Gedichtendag of de Nacht van de Poëzie, vieren dichters hun hoogtijdagen, als het publiek deemoedig aan hun voeten ligt. Verder zijn onze poëten de afgelopen decennia hun priesterlijke rol net zo rap kwijtgeraakt als hun religieuze tegenvoeters.

Wat breder dan maar. Wat vermag de kunst? Ook steeds minder, zo lijkt het. In het huidige debat over moderne kunst, dat woedt in verschillende kranten en tijdschriften, wordt de kunstenaar te kijk gezet als narcistisch, elitair, als een navelstaarder en bedrieger tegelijk, die onze zuurverdiende centen opsoupeert - een oud verwijt dat in magere tijden flink aan slagkracht wint.

En toch. In zijn onlangs verschenen boek *Op de grens van het denken* dicht de filosoof Jan Bor de kunst een grote rol toe. In deze autobiografische zoektocht probeert Bor een filosofie van het onzegbare te formuleren. Een verschrikkelijke opgave, want denkend kun je geen vat krijgen op het ondenkbare. Hij klopt op de deuren van kloosters, beoefent tien jaar *zazen* (zitmeditatie), speurt in de geschiedenis van de filosofie naar het onzegbare en komt uiteindelijk boven - precies, in de kunst. ‘Waar denkers faalden’, zo zegt Bor, ‘hebben kunstenaars het onzichtbare zichtbaar gemaakt.’ Hij citeert in dit verband de dichter Fernando Pessoa:

> Essentieel is kunnen zien.
> Kunnen zien zonder te denken,
> Kunnen zien wanneer men ziet,
> En niet denken wanneer men ziet
> Noch zien wanneer men denkt.

Dit is een poëtische beschrijving van de grens van het denken; het gedicht balanceert zelf niet op die grens. De poëzie van Koen Peeters doet dat wel. In zijn poëziedebuut *fijne motoriek* zit hij midden in de moderne maatschappij: de auto is prominent aanwezig, reclame en toerisme schreeuwen in een ratrace om aandacht, en ‘Wij zijn altijd altijd/ vrolijk vrolijk bezig bezig’.

Soms staan we stil. In de file. Veel meer dan het Japanse klooster, waar de filosoof Jan Bor op zoek ging naar de

[Vervolg recensie Mark Boog]

> Zie daar: ik. Voor spiegels staan
> en zo lang te kijken dat men zichzelf wordt:
> een ander. Een onthutsende, broodnodige ervaring -
> onze gewoonte is stuitend. Wat verbeelden wij ons?
>
> Wij verbeelden ons dat wij weten wie wij zijn.
> Ik ken mij minder dan jou, jij mij meer dan jezelf.
> De eenvoudigste zaken zijn de ingewikkeldste.
>
> Ik zie jou, voor wie in deze spiegel altijd plaats is -
> ik neem mij terug door even over tegengestelde schouders
> te kijken, daarna bijna zichtbaar weer in mij te varen.
> We glimlachen wee naar elkaar, dubbel.

In dit gedicht bekijkt het ‘ik’ zichzelf in spiegels. Bij het kijken in een spiegel word je met de merkwaardige ervaring geconfronteerd jezelf te zien zoals een ander je zou kunnen zien: Je bekijkt jezelf met de ogen van iemand die tegenover je staat, en toch zijn het echt je eigen ogen waarmee je kijkt. Dit schizofrene besef dringt misschien vooral tot ons door als we daadwerkelijk voor de spiegel staan, maar eigenlijk hinken we altijd op die twee benen van het ‘ik’. Eigenlijk zijn we voortdurend bezig onszelf te bekijken als een ander, zonder daarbij het gevoel te krijgen in een spagaat te belanden; want wie bekijkt er nu eigenlijk en wie wordt bekeken als je jezelf bekijkt? Dat merkwaardige woordje ‘ik’, dat toch juist de eenheid van een identiteit zou moeten aanduiden, valt in de eerste strofe al uit elkaar. ‘Wat verbeelden wij ons?’ vraagt Boog heel terecht. Ja, wat verbeelden wij ons eigenlijk? Dat wij onszelf kunnen kennen? ‘Wij verbeelden ons dat wij weten wie we zijn.’

Ik moet aan Rimbaud denken en zijn bekende zinnetje: ‘Je est un autre.’ Volgens Rimbaud was het idee van een vaste kern in het denken, dat met ‘ik’ wordt aangeduid, gebaseerd op een fictieve voorstelling. Je zou niet moeten zeggen ‘ik denk’, maar je zou moeten zeggen ‘ik word gedacht’. Hiermee schakelde Rimbaud een hele traditie van filosofie uit. Boog verwoordt een vergelijkbare gedachte, maar spitst het toe op het kijken. Hij zegt tegen zijn spiegelbeeld: ‘Ik ken mij minder dan jou, jij mij meer dan jezelf.’ Door zichzelf als de ander aan te spreken, benadrukt Boog ook nog dat we altijd anderen nodig hebben om onszelf in ons ‘ik’ bevestigd te zien. ‘De eenvoudigste zaken zijn de ingewikkeldste,’ besluit deze strofe. Nou, inderdaad.

Maar Boog zou Boog niet zijn als hij de op de loer liggende pathetiek van deze filosofische ‘bespiegelingen’ in de spiegel, niet nogmaals naar zichzelf zou laten omkijken, en lichtelijk bespotten: ‘We glimlachen wee naar elkaar, dubbel.’ Ook ik (ja, ik!) schiet in de lach. Vooral dat ‘wee’. Ja, dat is het helemaal, zo sta je daar, ‘wee’ glimlachend, met lichte schaamte voor je eigen diepzinnige gedachten, voor de spiegel. En toch ‘dubbel’, want daar ontkom je niet aan, ha, ha! Dit is poëzie die je aan het denken zet, en vervolgens aan het lachen.

[Vervolg recensie Koen Peeters]

grens van het denken, is voor ons moderne mensen de file een geschikte plaats voor bezinning. Je kunt niet in slaap vallen, daarvoor beweegt een file te veel. Je

hoeft niet uiterst geconcentreerd te zijn, daarvoor gaat een file te langzaam. Een file vertraagt, met de autostroom stopt de gedachtestroom.

In het gedicht ‘Yoga, of het contempleren van de middenberm’ maakt Koen Peeters van dit verschijnsel hilarisch gebruik. Het gedicht begint in volle vaart:

> Je gooit je jas en knoopt je das en veters los
> geeft teder gas en droomt
> dat je vlezen reizen maakt, ongemerkt met je machine
> met handels, draden, assen
> het is de ik, de
> vervoering van het ik.

Alsof we de futuristische schrijver Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944) de loftrompet over snelheid horen steken. Auto staat gelijk aan vrijheid. De ik, zo stel ik mij voor, heeft een kantoorpand verlaten en betreedt de vrije, blije wereld. De verbinding tussen vrijheid en snelheid legt Peeters prachtig door de opening onafgemaakt te laten: ‘Je gooit je jas’ - wat doe je met je jas, gooit de ik hem los, of over zijn schouder? Onbelangrijk, geen tijd, verder moeten we, om ‘teder gas’ te geven en in vervoering te raken.

Maar dan vertraagt het gedicht. Deze verandering verbeeldt Peeters door de zin ‘Het ik? De ik? Ik weet *ik* niet’ tussen twee witregels te plaatsen. Hoewel we nog niet weten wat er met de auto gebeurd is, zijn de gedachtes van de ik een halt toegeroepen. Waarschijnlijk is de ik in een file terechtgekomen.

Klopt. Aan het begin van de derde strofe staat de auto stil: ‘De ik schouwt in zichzelf in de middenberm.’ Waarom de file ontstaan is, blijft onduidelijk. Er zou een ongeluk gebeurd kunnen zijn, er is sprake van wieldoppen die in stukken liggen. Zeker is wel dat nu de tijd gekomen is de middenberm te contempleren, zoals de titel zegt.

Beelden van de middenberm gaan over in gedachtestromen, gaan over in herinneringen aan de overleden moeder van de ik, gaan over in mijmeringen over de herinneringen, gaan over in voorstellingen: ‘Intussen ligt ze knusser dan ooit, in haar kist.’

Ook al lost de file een strofe verder al weer op, de uitbundige stemming keert niet terug. De snelheid is verdwenen maar de stilstand eveneens; de ik is in een overgangsgebied terechtgekomen. Je zou kunnen zeggen dat de ik zich nu begeeft op de grens van het denken: hij ziet zonder te denken, hij denkt zonder te zien. Dat is precies wat er gebeurt als we uit onze opgefokte dagelijkse roes in een beschouwelijke bui terechtkomen.

Koen Peeters beschrijft deze overgang niet, hij laat hem plaatsvinden, op papier en in het hoofd van de lezer. Het mooie is dat de lezer voor zich ziet wat Peeters beschrijft maar tegelijkertijd bedenkt, nee, zich herinnert dat ook hij soms voor, achter, of naast het denken belandt wanneer hij in een file terechtkomt. Wie dit voor elkaar krijgt, is geen navelstaarder, geen bedrieger, maar een ouderwetse magiër die tovert met woorden, en goede kans maakt de C. Buddinghprijs voor nieuwe Nederlandstalige poëzie te winnen.

Menno Schenke *Vaan. Het bewogen bestaan van C.B. Vaandrager* De Bezige Bij, 2005 495 pagina's, €35,-
Drugs en depressies
door Daniël Dee

Je moet in Nederland een bijzonder belangrijk dichter zijn, wil er een biografie over je leven verschijnen. In de meeste gevallen verschijnt er een verzameld werk van je gedichten en daar eindigt het mee. Onlangs verscheen de biografie *Vaan. Het bewogen bestaan van C.B. Vaandrager* door Menno Schenke. Hoe belangrijk was die C.B. Vaandrager (1935-1992) dat er binnen veertien jaar na zijn dood al een biografie over zijn leven verschijnt?

C.B. Vaandrager wordt op 18 maart 1935 geboren in Rotterdam-Zuid. Zijn jeugd brengt hij door in een verwoest Rotterdam tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog. Aan het eind van zijn gymnasium legt hij contact met Hans Sleutelaar die dezelfde fascinatie voor literatuur koestert als hijzelf. De twee worden snel boezemvrienden en samen met Armando en Hans Verhagen sluiten ze zich in het begin van de jaren zestig aan bij het Belgische tijdschrift *Gard Sivik*. De Bende van Vier, zoals ze zichzelf noemen, nemen in korte tijd het tijdschrift van de Belgen over. De nu geheel Rotterdamse redactie van *Gard Sivik* schrijft zakelijk en realistisch. De gedichten in het blad zijn vaak uitgeklede, magere stukken tekst. De inhoud is meestal rauw en ‘van de straat’. Voor deze nieuwe vorm van realisme wordt gebruik gemaakt van readymades uit krantenberichten, advertenties, reclameleuzen, folderteksten en alledaagse statements. Een goed voorbeeld is het bekendste gedicht van Vaandrager uit de cyclus *Madurodam*:

> De kroketten in het restaurant
> zijn aan de kleine kant.

In 1960 verschijnt het prozadebuut van Vaandrager *Leve Joop Massaker*, dat alom wordt bejubeld. De roman wordt zelfs vergeleken met *Werther Nieland* van Gerard Reve. Vaandrager wordt de woordvoeder van de compromisloze zestigers uit Rotterdam. Hij houdt van de media-aandacht en werkt continu aan zijn imago. Enerzijds verwerpt hij de burgermoraal, anderzijds omarmt hij de zakelijkheid van het bedrijfsleven.

Armando en Verhagen worden eind jaren zestig gezien als echte taalvernieuwers en krijgen veel meer aandacht dan Vaandrager, Vaandrager kan dat niet verkroppen en ondertussen neemt zijn drugsgebruik hand over hand toe. In *Vaan* wordt niet duidelijk of het een het ander versterkt. Hoewel hij nog de nodige lof weet te oogsten voor zijn collageachtige romans *De reus van rotterdam* en *De Hef*, aan het begin van de jaren zeventig lijkt het tij niet meer te keren. Op dit punt komen de grimmige karaktertrekken van Vaandrager pas goed aan het licht. Hij blijkt uitermate jaloers, lichtgeraakt, wantrouwend en onberekenbaar. Vooral dichter J.A. Deelder moest het ontgelden. Vaandrager beschouwde hem als epigoon en liet geen gelegenheid onbenut om dat te verkondigen. Vaandrager duwde hem zelfs eenmaal van de steile

trap in Jazz-House. Deelder is er na al die jaren nog steeds van overtuigd dat Vaandrager destijds zijn nek probeerde te breken.

Uiteindelijk zakt Vaandrager helemaal af en wordt een zwervende junk. Hij maakt nog wel een paar keer een comeback met een poëziebundel, maar het lukt hem niet meer om zijn oude status te heroveren. De bundels *Metalon* en *Sampleton*, die in die periode verschijnen, zijn door een overmatig gebruik van readymades onleesbaar voor een groot publiek. Waarom Vaandrager zich zo had vastgebeten in dat procédé wordt niet uitgelegd. Drugs en depressies hebben Vaandrager uiteindelijk geheel in hun macht. Meerdere malen wordt hij opgenomen of laat hij zich opnemen in Delta (het psychiatrische ziekenhuis in het Rijnmondgebied) en hij onderneemt drie serieuze zelfmoordpogingen. In 1992 sterft hij eenzaam aan verwaarlozing, uitputting en een flinke longontsteking in het Dijkzigt-ziekenhuis te Rotterdam.

Menno Schenke (Rotterdammer en kunstredacteur van het *Algemeen Dagblad*) beschrijft dat hele bewogen bestaan in een vuistdikke biografie. Hij zal geen gemakkelijke klus hebben gehad. Door de extreme levensstijl van Vaandrager was er geen sprake van een persoonlijk archief. De verslaafde Vaandrager zat altijd in geldnood en noodgedwongen moest hij nogal eens verhuizen. Na zijn dood bleek hij slechts een paar plastic tassen met wat paperassen te bezitten. Schenke kon zich daardoor slechts baseren op interviews met nabestaanden, publicaties van Vaandrager zelf en wat de media destijds over hem schreef. De biografie geeft een gedegen sociologisch beeld van het wederopbouwende Rotterdam van na de Tweede Wereldoorlog, maar de vraag wat voor persoon Vaandrager nu eigenlijk was blijft onderbelicht. Veel verder dan gemeenplaatsen en huis- tuin- en keukenpsychologie komt Schenke niet. Vaandrager was enig kind en werd verwend door zijn ouders, dus dat zal waarschijnlijk de oorzaak van zijn grimmige jaloezie zijn, is een beetje de redeneertrant; maar dat verklaart niet zijn achterdocht, zijn onberekenbaarheid en zijn gewelddadigheid.

Schenke weet in *Vaan* de dichter zo nu en dan tot leven te wekken in pijnlijke en humoristische anekdotes; de interessante vragen blijven echter onbeantwoord. Waarom was Vaandrager zo extreem in zijn leven én werk? Wat was zijn invloed bij leven en wat is dat veertien jaar na zijn dood? Vragen die wel aangestipt worden, maar waarop geen antwoord wordt gegeven. Hans Sleutelaar, de theoreticus van *Gard Sivik* en bijgenaamd Brains, had deze vragen wellicht kunnen beantwoorden. Waarom heeft Schenke hem niet gevraagd? Of wilde Sleutelaar geen antwoord geven?

Dat Vaandrager belangrijk was voor de poëzie staat echter buiten kijf. In menig gedicht is zijn invloed namelijk nog terug te vinden. Te denken valt aan gerenommeerde dichters als Martin Reints, maar ook aan jonge debutanten als Peter de Groot. In het werk van die dichters leeft Vaandrager onverminderd voort.

Top-15

Best verkochte poëzie (verkoopweken 30 tot en met 50 van 2005)

1 **(-) Huub Oosterhuis.** *Godweet komt het goed. Een keuze uit de liederen en gedichten.* Rainbow Pockets, €7,90.
2 **(-) Frits van der Meij (samensteller).** *Wek de liefde niet voordat zij het wil. De mooiste gedichten uit de bijbel.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €2,50.
3 **(2) Toon Tellegen.** *Daar zijn woorden voor.* Rainbow Pockets, €7,90.
4 **(-) Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen.** *Rijmkroniek des Vaderlands.* Bert Bakker, €12,50.
5 **(-) Frank van Pamelen, Driek van Wissen, Kees Torn en Ivo de Wijs.** *Zuster Mieke. Doktersroman in veertig verzen.* Nijgh & Van Ditmar, €9,90.
6 **(-) Willem Wilmink (samensteller).** *Kinderen. Meer dan honderd gedichten over hun wondere wereld.* Bert Bakker, €12,50.
7 **(-) Ovidius.** *Metamorphosen.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €10,-.
8 **(-) Ivo de Wijs.** *Vroege Vogels Zwanenzang.* Nijgh & Van Ditmar, €11,90.
9 **(5) Rutger Kopland.** *Geluk is gevaarlijk.* Rainbow Essentials, €9,90
10 **(-) Gerrit Komrij (samensteller).** *Nederlandse poëzie van de 19de t/m de 21ste eeuw in 2000 en enige gedichten.* Bert Bakker, €15,-.
11 **(-) Daan Bronkhorst (samensteller).** *Zo'n gelukkige dag. Dichters voor Amnesty International.* De Geus, €6,99.
12 **(-) C.J. Aarts & M.C. van Etten (samenstellers).** *Domweg gelukkig in de Dapperstraat. De bekendste gedichten uit de Nederlandse Literatuur.* Bert Bakker, €12,50.
13 **(-) Hanny Michaelis.** *Een keuze uit haar gedichten door J.J. Voskuil.* Van Oorschot, €7.50.
14 **(-) Willem Wilmink.** *Ik had als kind een huis en haard.* Bert Bakker, €15,-.
15 **(-) Ingrid Jonker.** *Ik herhaal je.* Podium, €20,50.

Bron: Stichting CPNB.
Zie www.debestseller60.nl

Nieuw verschenen

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ Nederlandstalige poëzie

- **Gerrit Achterberg.** *Alle gedichten.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €54,95. (november 2005) twee delen, inclusief ongebundeld gebleven gedichten
- **Mark Boog.** *De encyclopedie van de grote woorden.* Cossee, €16,90. (oktober 2005)
- **Chrétien Breukers.** *Korte geschiedenis van het voorafgaande.* De Weideblik, €20,-. (november 2005) met tekeningen van Nicole Montagne
- **Bart Brey.** *Bericht aan de nachtzuster.* Voetnoot, €12,50, (oktober 2005)
- **Anneke Claus.** *BONZAI!* Passage, €13,-. (november 2005) debuut
- **Jan Clement.** *Daar.* P, €13,-. (oktober 2005) zesde bundel

- **Aleidis Dierick.** *Al die zalige zomers.* P, €20,-. (oktober 2005) selectie uit het dichtwerk van Dierick, samengesteld door Stefan van den Bossche
- **Kees van Domselaar.** *Postfris.* De Arbeiderspers, €15,95. (januari 2006) debuut
- **Anna Enquist.** *Alle gedichten.* De Arbeiderspers, €25,-. (november 2005) verzamelde gedichten
- **Jan Geerts.** *Een volle maan met onze handen ernaast.* P, €16,50. (september 2005) tweede bundel, met schilderijen van Pat Wouters
- **Leo Hermens.** *Totzoverdetover.* Atlas, €15,-. (november 2005) debuut
- **Hubert van Herreweghen.** *Een lamentatie van de melaatse koning.* P, €17,-. (oktober 2005) het verhaal van koning Uzzia, koning van Juda in de 8ste eeuw v. Christus, verteld in 44 kwatrijnen
- **Stefan Hertmans.** *Jullie die weten.* PoëzieCentrum Gent, €15,-. (oktober 2005) acht scènes in gedichtvorm naar Le Nozze di Figaro van W.A. Mozart
- **Stefan Hertmans.** *Muziek voor de overtocht.* De Bezige Bij, €35,-. (januari 2006) verzamelde gedichten 1975-2005
- **Wim Hofman.** *Na de storm.* Querido, €15,95. (november 2005)
- **Peter Holvoet-Hanssen.** *Spinalonga. 44 gedichten.* Prometheus, €15,-. (november 2005) vierde bundel
- **Mark Insingel.** *Niets. 21 liefdesgedichten.* Poëziecentrum Gent, €15,-. (september 2005)
- **Joris Iven.** *Alles bij elkaar.* P, €12,50. (oktober 2005)
- **C.O. Jellema.** *Verzameld werk (Essays en Gedichten).* Querido, €39,95. (december 2005) 2 delen in cassette, essays en gedichten
- **Hanna Kirsten.** *Korst en kruim.* P, €13,-. (oktober 2005) zesde bundel
- **Rutger Kopland.** *Veertig jaar. Verzamelde gedichten.* Van Oorschot, €35,-. (januari 2006) alle totnogtoe verschenen bundels
- **Marc Kregting.** *Dood vogeltje. Vluchtstroken.* Wereldbibliotheek, €15,90. (januari 2006)
- **Arthur Lava.** *Durf.* Voetnoot, €14,-. (oktober 2005)
- **Catharina van der Linden.** *Mijn duizendbladig boek. Gedichten uit een nalatenschap.* Querido, €19,95. (november 2005) ruime selectie uit de gepubliceerde en ongepubliceerde gedichten van Van der Linden, bezorgd door Josée Waerebeek, met een inleiding van Maria van Daalen
- **Mark Meekers.** *Een adem van brons.* P, €16,-. (september 2005) poëtische hulde aan de beeldhouwer Constantin Meunier, met vertaling naar het Frans door Bernard de Coen
- **Els Moors.** *Er hangt een hoge lucht boven ons.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (januari 2006) debuut
- **Frank van Pamelen, Driek van Wissen, Kees Torn & Ivo de Wijs.** *Zuster Mieke. Doktersroman in veertig verzen.* Nijgh & Van Ditmar, €9,90. (november 2005)
- **Koen Peeters.** *Fijne motoriek.* Meulenhoff, €17,95. (november 2005) debuut
- **Reine De Pelseneer.** *Doorgrond.* P, €12,50. (september 2005) debuut
- **Rachid.** *Doekoe.* Rothschild & Bach, €10,-. (januari 2006) poëzie van de straat
- **Benne van der Velde.** *Opgeruimd razen.* Kleine Uil, €12,50. (oktober 2005) debuut
- **Lief Vleugels.** *Getij.* P, €12,50. (september 2005) debuut
- **Menno Wigman.** *De wereld bij avond.* Prometheus, €1,50. (januari 2006) Gedichtendagbundel van 2006
- **Co Woudsma.** *Geluksinstructies.* De Bezige Bij, €16,50. (november 2005) tweede bundel

■ Bloemlezingen

- **Lut de Block.** *Nooit te vangen met haar eigen pen.* PoëzieCentrum Gent, €17,50. (oktober 2005) 200 gedichten waarin de vrouwelijke stem aan bod komt
- **Toef Jaeger.** *Het muzikaalste gedicht. De mooiste gedichten over muziek uit Nederland en Vlaanderen.* Podium, €12,95. (januari 2006) met een inleiding van Joost Zwagerman
- **Toef Jaeger.** *Uit de hoge hoed. Poëzie voor hoogbegaafde kinderen.* Contact, €17,90. (oktober 2005) met een inleiding van Ilja Leonard Pfeijffer
- **Coen Peppelenbos.** *Poëtisch Amsterdam. Een wandeling in gedichten.* Kleine Uil, €15,-. (november 2005) met o.a. Jan-Willem Anker, Jan Baeke, Maria Barnas, Bas

Belleman, Wim Brands, Tsead Bruinja, Erik Jan Harmens, Erik Lindner, Thomas Möhlmann, Diana Ozon, Alfred Schaffer, Rob Schouten, Erik Solvanger, F. Starik, Simon Vinkenoog

- **F. Starik.** *De eenzame uivaart.* Nieuw Amsterdam, €16,90. (november 2005) ervaringen en gedichten van Starik en de Poule des Doods, met bijdragen van Neeltje Maria Min, Menno Wigman, Eva Gerlach, Rogi Wieg, Simon Vinkenoog, Tsead Bruinja, Hans Kloos, en Judith Herzberg
- **Jan van der Vegt.** *Hendrik de Vries. Een raadsel in de nacht [Een bloemlezing uit zijn gedichten].* Meulenhoff/Manteau, €22,50. (januari 2006)
- **J.J. Voskuil.** *Hanny Michaelis. Een keuze uit haar gedichten.* Van Oorschot, €7,50. (november 2005)
- **Hans Warren en Mario Molegraaf.** *Spiegel van de moderne Nederlandse en Vlaamse dichtkunst.* Balans, €29,50. (2005) geheel herziene en uitgebreide zevende editie
- **Wim Zaal.** *Een leeuw is eigenlijk iemand.* Meulenhoff, €20,-. (november 2005) Nederlandse dierenpoëzie samengesteld en ingeleid door Wim Zaal
- ***Ben ik gezien?*** Dichter bij, €29,50. (december 2005) bloemlezing in het kader van het poëzieproject 'Dichter bij Bartiméus', geïnitieerd door dichter Gerard Beentjes. Bevat gedichten geschreven door cliënten, medewerkers en professionele dichters
- ***De blauwe schuit.*** Passage, €20,-. (november 2005) poëzie en beeldendekunstproject, met o.a. Diana Ozon, Albertina Soepboer, Daniël Dee en Jana Beranova

■ Vertaald

- **Benno Barnard, Paul Dirkx & Werner Lambersy (samenstellers).** *Ceci n'est pas une poésie. Een Belgisch-Franstalige anthologie.* (Vert. diverse). Atlas, €?. (oktober 2005) Vlaamse dichters vertalen Franstalige landgenoten uit de periode 1830 tot nu
- **Hafid Bouazza (samensteller).** *Schoon in elk oog is wat het bemint.* (Vert. Hafid Bouazza). Bert Bakker, €10,-. (november 2005) de mooiste klassieke Arabische liefdesgedichten
- **Joseph Brodsky.** *Kerstgedichten.* (Vert. Peter Zeeman). De Bezige Bij, €19,50. (november 2005)
- **Emily Dickinson.** *Gedichten I.* (Vert. Peter Verstegen). Van Oorschot, €39,-. (november 2005) een keuze uit Dickinson's handschriftbundels uit de periode 1858-1864
- **Emily Dickinson.** *Goedemorgen - Middernacht* -. (Vert. en samenstelling Lucienne Stassaert). P, €17,-. (oktober 2005)
- **Marc Dugardin.** *Eenzame samenzang en andere gedichten.* (Vert. Stefaan van den Bremt). P, €18,-. (november 2005)
- **Stéphane Mallarmé.** (Vert. Paul Claes e.a.). De Bezige Bij, €19,90. (januari 2005) Parnassus-reeks, tweetalige editie met een keuze uit de beste gedichten en een inleiding door Gerrit Komrij
- **Joni Mitchell.** *Onstuimig indigo.* (Vert. Huib Fens). Wagner & Van Santen, €27,50. (februari 2006)

- **Christine de Pisan.** *Een tortelduif in eenzaamheid.* (Vert. Ton Oosterhuis). Wagner & Van Santen, €19,50. (april 2006) een keuze uit de balladen en rondelen van Christine de Pisan (Venetië, 1346)
- **Ezra Pound.** (Vert. Paul Claes e.a.). De Bezige Bij, €19,90. (januari 2005) Parnassus-reeks, tweetalige editie met een keuze uit de beste gedichten en een inleiding door Gerrit Komrij
- **Jacques Roubaud.** *De veelheid der werelden van Lewis.* (Vert. Jan H. Mysjkin). Wagner & Van Santen, €15,50. (november 2005)
- **Rob Schouten, Menno Wigman (samenstellers).** *A Thing of beauty.* Uitgeverij Bert Bakker, €15,- De bekendste gedichten uit de wereldliteratuur
- **Patti Smith.** *Voortekenen van onschuld.* (Vert. Ko Kooman). Wagner & Van Santen, €19,50. (november 2005)
- **Pia Tafdrup.** *De Koninginnepoort.* (Vert. Jytte Kronig). Wagner & Van Santen, €22,50. (oktober 2005)
- **Georg Trakl.** (Vert. Jan U. Terpstra e.a.). De Bezige Bij, €19,90. (januari 2005) Parnassus-reeks, tweetalige editie met een keuze uit de beste gedichten en een inleiding door Gerrit Komrij

■ Secundair

- **Geert Buelens.** *Europa, Europa. Over dichters en de Grote Oorlog.* Meulenhoff/Manteau, €19,95. (december 2005) cultuurgeschiedenis en becommentarieerde bloemlezing
- **Elisabeth Lockhorn.** *Dichters aan het woord.* De Bezige Bij, €12,50. (januari 2006) gesprekken met dichters
- **Mario Molegraaf.** *Je ongezond verstand gebruiken.* Balans, €10,-. (oktober 2005) kleine inleiding tot de dichtkunst van vandaag
- **Humphrey Ottenhof.** *De letter te lijf. Beeldvorming van concrete en visuele poëzie in Nederland en Vlaanderen.* DWZ/MAW uitgevers, €45,-. (december 2005) proefschrift, inclusief bloemlezing van ca. 60 gedichten
- **Yves T'Sjoen, Koen Vergeer (red.).** *De Volksverheffing, jaarboek voor poëzie 2005.* Atlas, €17,50. (november 2005)

Poëzie-agenda

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ 25 en 26 januari 2006
Poëziemarathon
Diverse locaties in Groningen

In het kader van Gedichtendag organiseert Stichtingpoëziemarathon jaarlijks een 24-uurs Poëziemarathon in de stad Groningen. Met Wim T. Schippers, Bas Böttcher (D), Tom zinger, Eva Cox, Peter Holvoet-Hanssen, Dimitri Verhulst, Anna Enquist, Gerrit Kouwenaar, Ruben van Gogh e.a.

Voor meer informatie zie www.poeziemarathon.nl

■ 26 januari 2006
Gedichtendag
Diverse locaties in Nederland en Vlaanderen

Dit jaar staat Gedichtendag in het teken van poëzie en beeldende kunst. Menno Wigman schrijft de Gedichtendagbundel: *De wereld bij avond*, 10 nieuwe gedichten, die vanaf 26 januari voor een klein bedrag in de boekhandels te koop is. Ook worden op deze zevende Gedichtendag de drie mooiste Nederlandstalige gedichten van 2005 bekend gemaakt, gekozen door Femke Halsema, Lieven Vandenhaute en Ron Rijghard.

Voor meer informatie zie www.gedichtendag.org

■ 26 januari 2006
Dicht-Slam-Rap
Café/restaurant Begijn, Boxtel

Derde editie van dit evenement, waarbij traditionele dichters, slammers en rappers op één podium te vinden zijn. Twaalf door de jury geselecteerde dichters en slammers treffen elkaar voor de finaleavond van de Dicht-Slam-Rap. Daar wordt uitgemaakt wie huiswaarts keert met de juryprijs van 100 euro en wie de publieksprijs meeneemt.

Voor meer informatie zie www.dichtslamrap.nl

■ 5 februari 2006
Gevaarlijke gedichten
Perdu, Amsterdam

Drie dichters spreken op deze middag over Gevaarlijke gedichten; Waarom zoeken zij de rafelrand van de poëzie op?
Met: Bruce Andrews (vs), Seyhmus

Dagtekin (Koerdistan, Frankrijk) en Ramsey Nasr (Nederland)

Voor meer informatie zie www.literairepodia.nl

■ 27 februari 2006
Poëzie in Carré: 40 jaar later
Carré, Amsterdam

Maandagavond 27 februari 2006 komen in Carré wederom vijfentwintig toonaangevende Nederlandstalige dichters bijeen. Net als die maandagavond 28 februari veertig jaar eerder. Geen herhaling van het programma van die legendarische avond van 1966, maar een eigentijdse blik op de Nederlandse geschreven poëzie van 2006. De presentatie is in handen van Ruben van Gogh en Joost Zwagerman. Met H.H. ter Balkt, Maria Barnas, Pieter Boskma, Anna Enquist, Eva Gerlach, Ingmar Heytze, Esther Jansma, Tjitske Jansen, Gerrit Komrij, Gerrit Kouwenaar, Liesbeth Lagemaat, Astrid Lampe, K. Michel, Neeltje Maria Min, Thomas Möhlmann, Leonard Nolens, Hagar Peeters, Ilja Leonard Pfeijffer, Rob Schouten, Mustafa Stitou, Vrouwkje Tuinman, Hans Verhagen, Simon Vinkenoog, Menno Wigman e.a.

Voor meer informatie ook over onze aanbieding voor leden van de poëzieclub, zie www.poezieclub.nl

■ 4 maart 2006
Poëziefestival Gent, Het Uitzaaiend Kaf
Diverse locaties in Gent

Het Uitzaaiend Kaf is een poëziefestival voor jong talent. 20 dichters, niet ouder dan 35, worden jaarlijks op de eerste zaterdag van maart over het publiek uitgezaaid. Met Jan-Willem Anker, Maria Barnas, Sacha Blé, Tsead Bruinja, Geert Buelens, Maurice Buehler, Sven Cooremans, Miguel Declercq, Frederik Lucien De Laere, albrecht b doemlicht, Erik Jan Harmens, Lucas Laherto Hirsch, Thomas Möhlmann, Els Moors, Tjitske Mussche, Mustafa Stitou, Reinout Verbeke, Dimitri Verhulst, Lies Van Gasse en Jess Degruyter.

Voor meer informatie zie www.eneris.be

■ 25 maart 2006
26ste nacht van de poëzie
Vredenburg, Utrecht

Voor meer informatie zie www.vredenburg.nl/nacht

■ mei 2006

Koningsblauw
diverse podia in België

Hommage aan de Nederlandstalige poëzie in het algemeen en Herman de Coninck (1944-1997) in het bijzonder. Experimenterend met decors, belichting en muziek (of het ontbreken daarvan) verkent Behoud de Begeerte met Koningsblauw de verschillende mogelijkheden om poëzie te presenteren. Vorige editie koos Behoud de Begeerte voor overwegend jonge, Nederlandse dichters. Dit nieuw ingeslagen pad zal nu verder worden verkend en uitgediept.

Voor meer informatie zie www.begeerte.be

■ elke derde zondag van de maand
Café Cossee
Perdu, Amsterdam

Uitgeverij Cossee en Stichting Perdu organiseren elke derde zondag van de maand café Cossee. In een aangename zondagmiddagsfeer lezen bekende schrijvers en dichters voor uit nog ongepubliceerd werk. Musici musiceren & nieuw talent treedt voor het voetlicht.

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

Poezieclub
De poëzieclubpagina's worden samengesteld door de Stichting Poeziëclub

Eigenzinnig en aimabel

De bundel *Bodemdaling* van Rouke van der Hoek werd door het Dichterspanel van de Poëzieclub uitgeroepen tot Poëzieclubkeuze Najaar 2005. Het dichterspanel bestaat uit Judith Herzberg en Ed Leeflang. Hieronder de verantwoording van hun keuze.

door Judith Herzberg en Ed Leeflang

Bodemdaling van Rouke van der Hoek is een onalledaagse bundel, alleen al doordat er opvallend veel ongewone onderwerpen aan de orde komen. Zo is er, voor zover bekend, nooit eerder een gedicht gewijd aan de geschiedenis van de vitrage. De kans is groot dat hetzelfde geldt voor de aardappelcyclus, tuinbonen, een schildpaddenrace, kabels en riolen.

En neem de kastanjemineermot. Er zijn al heel wat sombere krantenstukken verschenen over de ellendige gedragingen van dat insect, maar in de poëzie had het zich tot nu toe niet weten te nestelen. Inmiddels laat het zich daar niet meer uit wegdenken.

Kastanjemineermot

Wie lanen had om te beplanten
en grote ambities aan grote bomen koppelde,
met klevende knoppen, witte toortsen,
koos deze nutteloze
- timmerhout noch vruchtvlees -
om de glamour van zijn zaad.
Want de kastanje vers uit zijn bolster
is een secretaire uit Versailles
of het dashboard van een Wolseley
in het wild. Voor hij verdoft.

Zo plantten heren kastanjes
rond kastelen en op pleinen van steden
in afwachting van nog vele eeuwen.
Ook toen de schrille iep
- het skelet in de bosrand -
afscheid nam van het landschap,
voorzag niemand hoe door een graadje
meer klimaat en de reislust van een mot
landgoederen zouden verbruinen,
stadsgezichten verstoffen.

Dit gedicht zegt al veel over de kwaliteiten van Van der Hoeks werk. Dat is op een luchtige manier leerzaam, want hij weet veel van cultuurgeschiedenis, aardrijkskunde en de natuur. Zo wordt de bundel besloten met een reeks gedichten over sperwers. De dichter is geïnteresseerd in de meest uiteenlopende feiten en verschijnselen en in de veranderingen die zich daarin voordoen. Zijn toon is die van de betrokken waarnemer, wiens speelse fantasie hem niet in de steek laat, zie secretaire en

dashboard. Ondanks alle wijzigingen die zich voltrekken in landschap, mens en samenleving valt hij nauwelijks te betrappen op nostalgische neigingen. Laconiek ziet hij de ontwikkelingen onder ogen en goedgeluimd brengt hij ze onder woorden.

Een light-verse dichter is hij zeker niet. Daarvoor is zijn humor te onnadrukkelijk.

De aanleidingen mogen vaak onaanzienlijk lijken, ze brengen Van der Hoek menigmaal tot amusante en verrassende gezichtspunten. Dat maakt *Bodemdaling* tot een opmerkelijk levendige en sympathieke bundel.

Gedichtendag 2006: poëzie & beeldende kunst

Lyrisch van Rembrandt

Op donderdag 26 januari wordt in heel Nederland en Vlaanderen Gedichtendag 2006 gevierd. Deze zevende editie staat geheel in het teken van poëzie en beeldende kunst. Het thema sluit aan bij het Rembrandtjaar, waarin het 400 jaar geleden is dat Rembrandt van Rijn in Leiden werd geboren. Initiator van Gedichtendag, Poetry International, heeft een twintigtal dichters gevraagd een gedicht te schrijven bij een schilderij van Rembrandt uit de collectie van het Rijksmuseum. In samenwerking met het Rijksmuseum zijn deze gedichten, met afbeeldingen van de schilderijen, gebundeld onder de titel *'Lyrisch van Rembrandt'.* Aan de vooravond van Gedichtendag zal een passend openingsprogramma plaatsvinden, waarbij een aantal dichters hieruit zal voordragen. De bundel is vanaf Gedichtendag verkrijgbaar in de boekhandel.

Gedichtendagprijzen

De Gedichtendagprijzen 2006 worden uitgereikt voor de drie mooiste gedichten van het afgelopen jaar. De jury, bestaande uit politica Femke Halsema, journalist en criticus Ron Rijghard en radio- en televisiemaker Lieven Vandenhaute, zal op Gedichtendag de prijzen uitreiken in Boekhandel Verwijs te Den Haag. Een van de winnaars is Erik Jan Harmens, voor 'Slotgebed' uit de bundel *Underperformer* (Nijgh & Van Ditmar, 2005). Daarnaast gaat een prijs naar Piet Gerbrandy voor zijn titelloze gedicht, beginnend met 'Bezopen wijst big in satijnen corset', uit *Drievuldig feilloos vals* (Meulenhoff, 2005). Ook Koenraad Goudeseune behoort tot de winnaars voor zijn gedicht 'Ieper', uit *Zen uit eigen werk* (Atlas, 2005). Aan de prijzen is een bedrag van 2500 euro verbonden, deels uit te keren in boekenbonnen.

Gedichtendagbundel van Menno Wigman

De Gedichtendagbundel, met daarin tien nieuwe gedichten, is dit jaar geschreven door Menno Wigman. Deze bundel,

getiteld *De wereld bij avond* (Prometheus, 2006), is vanaf Gedichtendag voor een klein bedrag verkrijgbaar bij de boekhandel.

Poëzieactiviteiten

Op Gedichtendag worden door heel Nederland en Vlaanderen weer tal van poëzieactiviteiten georganiseerd door o.a. scholen en bibliotheken. Dicht- en voordrachtwedstrijden, exposities, workshops en optredens van dichters en schrijvers zijn hier slechts enkele voorbeelden van.

Kijk voor het laatste nieuws, het downloaden van lessuggesties en het activiteitenoverzicht op www.gedichtendag.org.

Ledenaanbieding

De Poëzieclub is organisator van Poëzie in Carré 2006, op maandag 27 februari.
Clubleden worden in staat gesteld dit evenement tegen gereduceerd tarief te bezoeken. U wordt hier binnenkort per brief over geïnformeerd.

[Awater 2006/2]

[Gummbah]

Beschouwing
‘Het is een vergissing om niet vrolijk te leven’
Het narcistisch universum van Charles Ducal

Illustratie: Olivia Ettema

Van de Vlaamse dichter Charles Ducal verscheen na acht jaar weer een nieuwe bundel, *In inkt gewassen.* Opnieuw voert Ducal een dichter ten tonele die er niet in slaagt contact met de wereld te maken.

door Ron Rijghard

Kunstenaars zijn gedoemd zich te herhalen. Ze hebben een eigen stijl, een eigen thema, een eigen stem. Daar worden ze om geprezen. De Duitse schilder George Baselitz besloot in 1969 zijn figuren voortaan ondersteboven af te beelden. Hij geldt als een belangrijk expressionist.

Er komt een punt waarop eigenheid herhaling wordt, sleur, een foefje. Het eens pregnante thema heet uitgewalst, de karaktervolle stijl lijkt een truc.

Van Reve en Wolkers werd op den duur, later in hun schrijversleven, gezegd dat ze steeds dezelfde boeken schreven. Is dat erg? Is het te vermijden? En: kan een schrijver zichzelf opnieuw uitvinden?

Geen vragen waarop eenvoudig een antwoord te geven is. Dat een schrijver steeds een bepaald thema opvoert, zegt op zich niks. Duizenden hebben zich al geworpen op het thema van ‘de problematische held op zoek naar authentieke waarden in een conformistische wereld’, zoals een letterkundige het eens formuleerde. Het probleem heeft vermoedelijk minder met

die herhaling te maken als wel met tanend esprit, met een aflopend vernuft om met die eigen stem en die eigen stijl een verrassend personage, een avontuurlijke invalshoek of ongezegde bewoordingen te vinden.

Bewonderaars negeren graag dat een oeuvre flets wordt, dat een nieuw werk een flauwe afspiegeling blijkt van wat eerder raak en indringend was. De andere lezers zien de bewonderde schrijver worstelen met zijn obsessies, worstelen met zijn toon, worstelen met zijn woorden, totdat zijn werk één grote knoop lijkt.

Charles Ducal is zo'n schrijver.

In zijn eerste twee bundels, twintig jaar geleden al weer, trok hij een hecht doortimmerde en sterk samenhangende wereld op. Gedicht na gedicht wordt in het debuut *Het huwelijk* het onbegrip tussen man en vrouw uitgebeend. Hun huwelijk is een vergissing. Hoezeer blijkt uit de gedichten 'Misverstand', 1 t/m 3. 'Misverstand 3' begint met:

> Mijn vrouw is getrouwd met een
> dichter,
> Al had zij de zaak heel anders gepland.
> Zij dacht aan een vader, een minnaar
> een man.
> Hij schrijft. Verder zijn er geen
> plichten.

Uit een gedicht blijkt dat de vrouw nog wel meer onuitvoerbare ideeën heeft: 'Zij wil mij herkleden, modieus, elegant.' Dat is niets voor deze dichter:

> Gelukkig heb ik nog mijn oude pyjama
> Met spannende pijpen en
> doorhangend kruis.
> Die trek ik aan als de vrouw is gaan
> slapen.
> Ik hang er de droevige ridder in uit.

De seks is mechanisch: 'Zij speelde liefde, hij het bordeel.'

In het echtelijke seksleven komen de misverstanden - in twee vergelijkbare gedichten - tot een grote en pijnlijke climax. De vrouw verwart moordlust met erotische drift. In 'Misverstand' (het vierde gedicht met die titel) slaapt de vrouw: 'Hij buigt zich naar de weke hals/ en denkt: nu even ongenadig wezen./ Vingers om de nek. Hij weet het zeker./ Maar het volgende gebaar is al weer vals.// Hij streelt en bijt de kaken op mekaar./ De aarzeling brengt de vrouw tot leven. In de rug voelt zij de donkere adem beven/ en zij fluistert: doe het maar...'

Durf had Ducal wel, door zich niet te laten imponeren door de klassieke regels van Elsschot, het thema van de gedroomde moord naar zijn hand te zetten en zelfs de titel over te nemen voor zijn bundel.

Bovendien vergroot Ducal de ontreddering van de personages en de onthutsende treurigheid van de situatie door in de epiloog even leep als genadeloos de bundel te presenteren als de neerslag van het leven van de dichter Ducal. Wat u heeft gelezen, is waar, zegt de dichter, inspelend op de heimelijke en verlekkerde huivering van de lezer. Dat slotgedicht begint met: 'Vindt je vrouw dit leuk? Vroeg de vriend/ aan wie hij zijn verzen liet lezen.' Jaja, die arme vrouw. Maar wat antwoordt de dichter ijskoud, de wreedheid vergrotend: 'Hij zocht een excuus. Het was er niet./ Er stond wat er stond. Met reden.'

Heel zelfverzekerd buit Ducal hier de mogelijkheden van zijn sadistisch universum uit, en dat is even vermakelijk als verontrustend.

In *De hertog en ik* het vervolg uit 1989 kleurt hij die wereld verder in, voortbordurend op enkele aspecten die in *Het huwelijk* nog ondergeschikt waren: de rol van de dichter als underdog, de literaire verdubbeling, de verbeelding van de andere vrouw en de inbedding van bijbelse metaforen.

Ducal is een pseudoniem van Frans Dumortier (1952), en het hertogelijke alter ego krijgt de rol van het sterkere ik. De dichter is nog altijd een droevige figuur, maar zijn underdogpositie krijgt meer diepte tegenover de hertog. Hij is de 'knecht van de knecht.' Tevens krijgt de dichter, om de afstand met de echtgenote te vergroten, een andere vrouw om naar te verlangen: Zij is 'tastbaar afwezig' en 'een oud zeer/ een scherf in mijn handen, een lek in de taal.' (in 'Oud zeer').

Het oud zeer herinnert aan het gedicht 'Misverstand 1' uit de eerste bundel, waar de echtgenote duldt dat de dichter gedichten schrijft en niet merkt hoe hij haar bedriegt. 'Zij noemt u een fantoom, een oud verdriet:/ ik denk dat zij de code niet begrijpt.' De code moet doelen op het idee van de literaire verbeelding. In een andere regel staat: 'Diep in uw huis vind ik uw lichaam uit.' De echtgenote denkt dat de Andere Vrouw bestaat, al is het in het verleden, de dichter zegt dat hij haar verzint.

Een bundel later dwingt de dichter de lezer in de rol van de echtgenote. Hij wil ons doen geloven dat er toch echt iemand is: wij moeten de code vergeten.

Dat is geen probleem. Daar zijn we voor.

In *De hertog en ik* ligt het probleem omgekeerd: die andere vrouw is een lek in de taal en kan niet worden beschreven. 'Nu rijdt een vrouw voorbij in een wagen./ Wij groeten elkaar. Er is geen besef,/ geen taal om wie zij is te verraden./ Zij bestaat. Meer kan van haar niet gezegd.' (in het gedicht 'Blind').

De andere vrouw wordt ook voorgesteld als een schone dame zonder genade, want de keerzijde van zijn sadisme is een vreugdevol masochisme. In de titelreeks is er een gedicht 'De hertog en ik 2' waarin twee mannen een kar met erop een naakte vrouw met zweep door de mod-

der voort trekken. De laatste drie regels zijn: ‘Wij trokken samen, de hertog leidde,/ hij kende het bos in al zijn geheimen./ De vrouw zag het onderscheid. Sloeg.’

De dichter als schlemiel. De dichter als eenzame rukker: ‘Bemind worden deed ik maar zelf.’ Eens was hij een bang kind, met godgelijke vader. ‘Wij waren met zes om zijn blik te verdragen.’ De angstige fantasieën bevolkt met wolven en heksen vormen de kinderkamer. De kinderen wordt het geloof ingepeperd. In dat geloof ziet de dichter de verklaring voor zijn stijl: ‘Ik schrijf mijn taal uit zijn hand.’ Hij verklaart zich ‘verslaafd aan een ouderwets rijm,/ die sterkere dichters hebben verlaten,/ die buiten de godsdienst zijn.’

In een herdichting van het bijbelse Judith-verhaal komen al die motieven samen: De dichter wil ‘bloed zijn, de pijn van je koude bevelen,/ de as in je hitte, de haas in je strik.’ Het gedicht (‘Judith’) mondt uit in de sublieme cadans van het kwatrijn:

> Ik zal vannacht al mijn mannen
> verraden.
> Ik zal naakt zijn en zonder recht.
> Mijn naam is koning, maar heb geen
> genade.
> Ik heb je mijn hals toegezegd.

Het is verlangen met totale overgave. In het bijbelverhaal is de laveloze en van begeerte brandende Holofernes onwetend over het onheil, waarbij hem de kop wordt afgehakt. Deze koning is stervensbereid, in ruil voor één nacht met haar. Hij legt kleding, eer en titel af.

Het is een wrang beeld, van een geslagen man, onmachtig, tot niets meer in staat dan zijn fantasieën op papier te zetten, en zichzelf zelfs daarin bespottend. In een paar gedichten, achterin de bundel, bereikt de dichter een breekpunt. Hij erkent zijn onmacht, die de ontoereikendheid van taal en verbeelding is. ‘Niet langer bij wijze van spreken,/ maar in de precies van huid en haar, (...) Ik wil een kamer zonder verbeelding, een vrouw die is wat ik lees. (...) Maar ik vrees dat te veel is geschreven,/ dat de werkelijkheid niet meer bestaat.’ (in het gedicht ‘Honger’). Die twijfel over wat nog is en wat niet, leidt tot nog meer verwarring, in het volgende gedicht (‘Niemand’): ‘De nacht heeft je gezicht weggevreten./ Je leeft in mij, zo donker, zo diep/ dat het onderscheid tussen ons is/ verdwenen (...) Wie ben ik, wie kom jij verbeelden?/ Ik krijg het gat in de spiegel niet dicht.’

De dichter kan zichzelf niet meer zien. Hij denkt dat de aanbeden vrouw met hem samenvalt, dat hij samenvalt met de vrouw die hij zelf heeft geschapen. Of spreekt hij tegen de hertog? Zijn verbeelding, zijn dichterschap heeft hem klem gezet. Hij is totaal alleen, ronddolend in zijn eigen geest, opgesloten in zijn kamer, schrijvend, afgekeerd van de wereld. Hij houdt alleen van wat hij zelf maakt en daarmee alleen van zichzelf.

Ja, dat was mooi en sterk, twee bundels lang, intense poëzie over onmacht en verblinding, want schrijnend en toch nog steeds geestig in zijn genadeloosheid.

Via een omweg juichte de dichter de triomf van de underdog. Want hij liet, ondanks zijn valse bescheidenheid, zijn machteloosheid uitkomen in machtige verzen: kalme, koninklijke regels die geen tegenspraak dulden, gezet in een hypnotiserend ritme. Die kracht was ook de achilleshiel van het werk, zoals je dat ook van het *wellmade play* hoort zeggen: het effect was soms te uitgekiend, de klank te gepolijst.

Maar die bundels stonden, en bij herlezing val je zo weer die gesloten wereld in, van de smachtende, droeve ridder met zijn zwaard van taal.

Deze koning is stervensbereid, in ruil voor één nacht met haar

Daarna werd het minder. Teleurstellend was allereerst de verhalenbundel *De meesterknecht*, in 1992, die de secuur geënsceneerde wereld van dichter, echtgenote en onbereikbare vrouw wee en week maakte. Ducal had verhaaltjes gemaakt van zijn poëzie. De spanning, de ironie, de raadselachtigheid: alles was vermalen, alles verklaard, alles banaal gemaakt. In één van de verhalen is de echtgenote ongemakkelijk over het debuut van de dichter. Drie zinnen: 'Wij trouwden. Roos verloor haar opgewektheid. Mijn poëzie ging er zeer op vooruit.' In een ander verhaal treedt een Judith op, een moeder op het schoolplein die door de dichter wordt bewonderd.

Voor wie met de poëzie had geleefd, was de hernieuwde suggestie van autobiografie langs dezelfde lijnen te veel gevraagd. Het vitale proza woog niet op tegen de indruk dat hier een pregnant thema werd uitgewalst over de pagina's. Het speet me indertijd het te hebben gelezen.

Opvallend genoeg loofden Nederlandse critici dit werk, en zagen ze er een opmaat naar een roman in. Als dichter was en bleef Ducal een relatief onbekende. Anders dan in Vlaanderen waar hem wel de erkenning ten deel viel die hij verdiende. Daar werd hij gezien als een grote meneer. In de verzamelbundel *Twist met ons* uit 1987 had Ducal zich al met Dirk van Bastelaere, Erik Spinoy en Bernard Dewulf laten katapulteren richting de Parnassus door inleider Benno Barnard.

In 1995 volgde wel een VSB-prijsnominatie voor de poëziebundel *Moedertaal* uit 1994, die het zonder recensies in de grote kranten had gedaan. Dat geldt ook voor het in 1998 verschenen *Naar de aarde.*

In beide gevallen gold: de bijzonderheid was eraf. De stem die zo dwingend was, deed monotoon aan. De radeloosheid van de in zijn verbeelding en leven gevangen dichter raakte niet. Over die intrigerende en vervreemdende gedichten hing de geur van ideeënarmoede, van meer van hetzelfde. Herlezend is die indruk wel correct, maar ook te algemeen. Het werk één grote knoop: dat is te hard en snel geoordeeld. De grondtoon is constant, donker en benauwend, maar er is toch volop variatie in de motieven.

Moedertaal opent met een vlijmscherp, onsentimenteel gedicht over het verschil tussen de baarmoeder en de wereld, dat 'Uitdrijving' heet, refererend aan de verdrijving uit het paradijs. De afdeling 'In de marge' morrelt aan de zelfverkozen positie van de dichter, onder meer in de regels 'De onsterfelijkheid duurde maar even,/ ze heeft de dichter weinig gebaat./ Het is een vergissing niet vrolijk te leven./ Ik denk dat God niet bestaat.'

Nog altijd klampt de dichter zich vast aan de andere vrouw. 'Ik schrijf. Ik weiger elk onderscheid/ tussen jou en de inkt van mijn dromen.' Maar de aankondiging van een ommekeer zit in het gedicht 'Uitgesteld', waarin de dichter zijn echtgenote gerust probeert te stellen - in overigens verontrustende bewoordingen, die zijn narcisme alleen maar beklemtonen.

Illustratie: Olivia Ettema

‘Wees gerust, jij zal de slotzin krijgen.’(...) ‘Jij bent mijn vrouw. Het zal wel blijken, al wordt het een leven lang uitgesteld.’

De dichter komt zijn vrouw en daarmee de wereld verder naderbij in de vierde bundel, *Naar de aarde.*

Die bevat een reeks gedichten die draaien om schuldgevoel, naar goed Ducaliaans gebruik dubbelhartig verwoord. Met ‘Tot de vrouw 1’ begint een smeekbede: ‘Haal mij weg uit dit hoofd, ik kan dit beeld van mij niet meer tillen’, die uitloopt op zelfkastijding: ‘ik heb dit lichaam zo koppig gedicht/ dat niemand kan lezen wat het betekent// te spuwen in eigen gezicht.’ In ‘Tot de vrouw 2’ wordt het een regelrechte roep om hulp: ‘Maak dit gedicht onvolmaakt, lees/ een gat in de taal, roep mij levend.’ Het eindigt dramatisch met: ‘Veeg de inkt/ van mijn lippen. Wek vijandschap// tussen mij en mijn poëzie.’

Hier vraagt de dichter verjaagd te worden van zijn schrijftafel, als een junk die wil afkicken omdat het beter voor hem is. De dichter wil weg uit de hemel van ideeën, terug naar de aarde.

In het slotgedicht hangt Ducal zijn figuren ondersteboven, ‘als pasgeborenen aan Gods lijn.’ Hij zit in een achtbaan en een vreemdeling zegt hem: ‘als ik zwijg ben ik dan dood?’ Zo onversluierd is het dilemma van de dichter niet eerder aan de orde gekomen. Hij zit in zijn kamer, zijn luchtbel, likkend aan zijn handpalm, schrijvend voor eeuwige roem, om niet verloren te gaan. Maar alles is zijn leven zegt: terug, terug de wereld in. In de achtbaan valt alles uit zijn zakken, en hij laat het gaan. Bijna, want in de laatste regel vindt hij alsnog zijn pen terug. Dat slot veroorzaakt een soortgelijk effect als het laatste shot van *Basic Instinct*, wanneer je zicht krijgt op de *icepick* onder het bed van de onschuldig aan moord geachte vrouw. Kijk uit, de automutilant heeft zijn pen nog!

Niettemin, het advies om de wereld in te gaan heeft de maker ter harte genomen, ben je geneigd te denken na acht jaar stilte. Zo lang heeft het geduurd voor er een

opvolger in de winkel lag (hoewel het net zo goed een schrijfblokkade of een onwillige uitgever kan zijn geweest). Die nieuwe bundel heet *In inkt gewassen.*

Het verstrijken van acht jaar heeft voldoende afstand geschapen om een voorzichtige opwinding te voelen en het werk met enige onbevangenheid tegemoet te treden. Niet dat de titel belooft dat de schrijver zijn obsessies heeft afgelegd.

En dat heeft hij natuurlijk ook niet, zo blijkt al vrij direct. Wie zo zonder ontzag voor de meekijkende wereld zijn hart op het hakblok heeft gelegd, kan niet plots uit dansen gaan.

Acht afdelingen bevat *In inkt gewassen*, van vijf, zes of zeven gedichten. Het eerste gedicht heet ‘In den beginne’. Ook de vorige drie bundels vingen aan met het begin van de wereld of de jeugd van de dichter, rijkelijk gedoopt in bijbelse symboliek. Ducal geeft zijn bundels graag een dramatische structuur, liefst met net zo'n typische frappe aan het einde - in wezen

een bijbels effect: zo'n wederopstanding is een goede thriller waardig.

De eerst regels zijn: ‘De oorsprong van de wereld// het meisje met de hoge rug/ draagt in haar schoot/ een haan//de zon is blijven staan.’ Het gedicht eindigt met ‘ik ben er niet/ ik ben nog veilig/ dood.’

De haan staat voor Christus die het nieuwe geloof aankondigt, maar is net zo goed teken van mannelijkheid en wellust. Het bijgeloof wil dat de aanwezigheid van een haan een voorspoedige bevalling bevordert. Het tweede gedicht heet dan ook ‘Geboorte’, waarin ‘het’ wordt geboren in een mysterieuze sfeer: ‘vreemde mannen staan in de poort’ en ‘geluid raakt het erf niet meer binnen.’ Aan het eind van het vierde gedicht, ‘Meisje’, nemen de Ducalismen het over:

> een man komt uit de rand
> de inktvlek binnen
>
> tas en mantel zwaar
> van de volgeschreven dag
>
> het meisje op de steen
> is in een woord veranderd
>
> dat wil uitgevlakt.

Al in *De hertog en ik* schetste Ducal het boerenerf als decor van zijn jeugd en daar keert hij naar terug: de stal, het veld, de emmers, het stro, de dieren. ‘In den beginne was er de modder’ heet het in ‘Veeteelt 2’, met ‘Mens en dier samenslapend.’ Kinderen wroeten in de warme grond. Als varkens, een gelijkenis die wordt uitgewerkt in ‘Het varken’. De schrijver was altijd een koe, nu is hij een varken:

> Het varken leeft aan gene zijde
> van de liefde, laag
> bij de grond van onze eenzaamheid.
>
> Het legt zich neer en laat zich bijten
> als het vlees dat lacht
> in onze heimelijkste droom.
>
> Het woelt in draf en drek
> de taal op die wij
> met gewassen handen schrijven.
>
>> Kon een van ons het hoofd verliezen,
>> wij zouden huilen, beiden,
>> van bezetenheid

Alles is taal bij Ducal. In deze wereld beweegt slechts de hand en de pen. Het woord wil maar geen vlees worden, en dat is een gegeven waar hij met de bezetenheid van de ontaarde dichter tegenin blijft schrijven. In *Naar de aarde* herkende hij in een andere dichter slechts de razernij. Nog een parallel: in die derde bundel hoort men ‘getik in de muur/ woorden aan 't werk, net als ik.’ In de nieuwe bundel staat: ‘Er klonk gehamer. Ergens in huis/ werden woorden geslagen.’ Het ene gedicht heet ‘Getik’, het ander ‘Terreur’.

Het geloof is nog herkenbaar de voedingsbodem voor die taal. Ducal poogt al enkele bundels bij tijd en wijlen een lossere toon aan te slaan, maar dan verzwakt zijn stem onmiddellijk. Hij is op zijn best als hij het rijm en halfrijm zoekt en een

dwingende cadans vindt. In het sonnet ‘Uit zuivere wanhoop’ beziet hij zijn stilistische uitstapjes en noemt ze ‘tijdelijk verraad’ aan God en zijn woord.

Kijk uit, de automutilant heeft zijn pen nog!

De vierde serie is gewijd aan de Franse pornoster Lolo Ferrari, die haar borsten almaar liet vergroten. Het zesde van de zeven gedichten is een rariteit: drie kwatrijnen met per regel drie van die absurde pornofantasienamen: ‘erica everest, echo valley, tawney peaks’ en chrystal guns, busty dusty en wendy whoppers. Melig, terwijl de andere gedichten juist gedegen de ontginning van de verbeelding exploreren. Als jongen leert de ikfiguur Lolo kennen en haar oproepen ‘omdat ik iets toe wilde voegen, iets/ persoonlijks dat in een gedicht kon bewaard.’ In een andere gedicht is de jongen ‘in de ban van haar onwaarschijnlijkheid.’ Die ban leidt niet tot een erotische fantasie, welnee, de jongen ‘droomde ervan iets te schrijven, zo groots/ dat het eigenlijk niet kon.’ Alles is taal, alles gaat de omweg van de taal. De taal die alles moet goedmaken, want, zo heet het ook nog een keer, als zij in de taal zou verschijnen, zou ze ‘mij vergoeden voor zo weinig/ lichaam dat ik er uit weg wou gerukt.’

Dat gerukt is wel zo dubbelzinnig dat niet elke lijfelijke reactie wordt ontkend, maar in wezen voegt Ducal een nieuw hoofdstuk toe aan de autobiografie van zijn solipsistische dichter: ook als adolescent het vlees ontkennend en dan al de graal van de poëzie zoekend. ‘Poëzie is een daad van ontkenning,’ de uitsmijter van *Het huwelijk*, voldoet in 2006 niet minder dan in 1987.

Ducal schrijft poëzie die willens en wetens verkeert in een voortdurende impasse. De voorwaarden voor verlossing worden verkend en verworpen. Sterker: in die verlossing wordt steeds minder geloofd. De zelfspot redt de underdog niet meer.

Dat is wat opvalt: de ernst waarmee Ducal de toestand van de dichter, de ikfiguur in zijn nieuwe bundel neerzet. Daarmee documenteert dit werk weer diepere lagen in de vertwijfeling van een mens. Er is weinig amusants meer aan de wijze waarop de echtgenote wordt geportretteerd, er zit geen slapstick meer bij de hunkerende dichter die nooit zijn droomvrouw zal veroveren. Er *is* domweg niemand anders meer. Deze dichter heeft zich volledig in zichzelf gekeerd, en draait rondjes in zijn eigen ziel, zijn eigen hoofd en zijn eigen gedichten. Zijn toekomstbeeld en zijn gedachten over zijn bestaan zijn zwarter dan zwart.

De dichter maakt een ‘Rapport’ op en concludeert: ‘Ik heb het meeste niet gekund/ uw ogen zijn hard gebleven.’ (...) ‘In elk gedicht zit u weer aan de kant, vol minachting, moedeloos.’ In de rituele oefening van spugen in eigen gezicht heeft Ducal toch rek gevonden; het kan nog erger: het dichten is zijn *raison d'être*, maar de dichter bezingt zijn eigen overbodigheid.

Krijgt de tragedie nog een wending aan het einde? Jawel. Ducal, als Dumortier een gewezen communist en idealist, spreekt zich kritisch uit over de consumerende medemens. Al te expliciet, maar dan ook niet nadat hij heeft beweerd dat het bezingen van de brand onder zijn voeten, de ellende in de wereld, poëtisch niets oplevert.

Het slotgedicht heet ‘Revolutie’, en revolutie is niet gelegen in de opstand van de massa, maar in een jongen die een krant omhooghoudt: ‘Het heeft iets wanhopigs, maar toch// het is een begin.’ Hoop in een wanhopig gebaar, het einde als begin verpakt. Zo kan Ducal nog jaren voort. Hoe het verder kan, ik zou het niet weten, en zo hoort het ook. Deze dichter maakt herhaling vruchtbaar.

Inleiding op het werk
Lak aan grenzen en belemmeringen
De Estlandse dichter Jaan Kaplinski

door Cornelius Hasselblatt

De schrijver en dichter Jaan Kaplinski werd in 1941 in de Estlandse universiteitsstad Tartu geboren. De in 1918 opgerichte republiek Estland was toen net een half jaar bezet geweest door de Sovjet-Unie en ging drie jaar bezetting door de nazi's tegemoet. Vanaf 1944 was het weer de Sovjet-Unie die de dienst uitmaakte. Pas in 1991 lukte het Estland om zijn onafhankelijkheid te herstellen. De vader van Kaplinski was van Pools-joodse afkomst en in 1940 uit het bezette Polen ontsnapt. Maar kort na de geboorte van zijn zoon Jaan verdween hij in de goelag. Jaans Estlandse moeder was oorspronkelijk danseres, later vertaalster uit het Frans en Pools. Misschien was dit een reden voor haar zoon om taalkunde en Frans aan de universiteit van Tartu te gaan studeren.

Na zijn studie werkte Kaplinski aan de universiteit in Tartu, in de botanische tuin in Tallinn en als freelance schrijver. In de jaren 1992-1995 was hij lid van het Estlandse parlement, in 1997 gasthoogleraar in Tampere in Finland en Writer in residence in Wales. Sindsdien woont hij als freelancer op een boerderij in Zuid-Estland waar hij zich beter thuis zegt te voelen dan in de glinsterende neo-kapitalistische postsovjet steden Tallinn en Tartu. Want - aldus een bon mot van de dichter - ‘Ik heb geen thuisland, maar mijn thuis op het land’.

Kaplinski heeft inderdaad in die zin geen vaderland, dat zijn poëzie vanaf de eerste bundel in 1965 opvallend internationaal, kosmopolitisch en universeel is. Meer dan bij anderen staan bij Kaplinski filosofische thema's centraal. Verwijzingen naar de politiek komen weliswaar voor, maar ook hier gaat het in eerste instantie om de filosofische dimensie van bijvoorbeeld vrijheid, niet om concrete, politieke aanklachten. Op die manier heeft de dichter al in de Sovjettijd een intellectuele onafhankelijkheid vertoond die in de jaren daarna alleen maar sterker is geworden. Als er ergens een mainstream is, kun je er zeker van zijn dat Kaplinski de andere kant uitgaat. Hij beklemtoont het individualisme in elke regel zonder zich ermee van de wereld af te sluiten. Integendeel: hij wil wel degelijk meepraten en mengt zich in discussies, want - zoals hij eens in een interview zei - één van de wezenlijke functies van literatuur is dat deze ‘ons het best de innerlijke wereld van andere mensen openbaart, ze bevrijdt ons van solipsisme, van slecht individualisme. Natuurlijk alleen als wij in staat zijn die literaire boodschap op te nemen.’

De literaire boodschap van Jaan Kaplinski is eenvoudig: niet grensoverschrijdend, zoals vaak wordt gezegd, ook niet grensverleggend, zoals een modeterm wil, maar als het ware ‘grensopheffend’. De auteur heeft lak aan grenzen en belemmeringen en staat voor een principiële verruiming van de

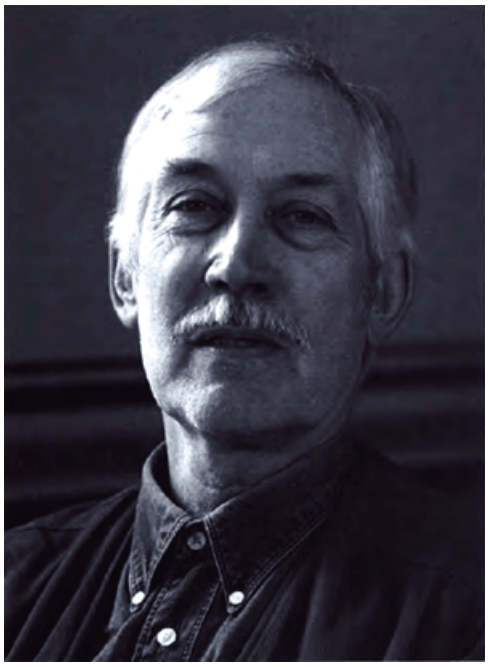

Foto: Mart Trummal

horizon. Dit laat de dichter op meerdere manieren blijken.

Ten eerste door het directe thematiseren van deze grenzeloosheid, zoals hij dat in zijn beroemde gedicht over het verschuiven van de oost-westgrens deed. De eerste twee regels hiervan luiden: ‘De oost-westgrens verschuift aldoor, soms oostwaarts, soms westwaarts,/ en zelden weten we echt waar ze op een zeker moment is.’ En het gaat verder met: ‘de grens is wellicht in onszelf, [...] en onze mond weet niet voor welke kant/ hij spreken moet.’ Dit gedicht verwoordt het programma van Kaplinski beter dan menig essay. De auteur wil oude denkpatronen achter zich laten en niets van grenzen weten. Daarmee verbonden is tevens het streven naar een universele harmonie, want ook de grens tussen mens en natuur is immers kunstmatig. Deze universele harmonie vindt Kaplinski in geen enkele religie,

omdat ook hier grenzen in de weg staan, zoals de grens tussen god en mens. Als Kaplinski überhaupt iets voor religie voelt, moet het er eentje zonder god zijn.

Ten tweede uit Kaplinski's programma van horizonverruiming in zich een aantal formele dingen. Dat begint bij het vertalen: veel Estlandse auteurs vertalen naast hun schrijfwerk, maar bij Kaplinski speelt vertalen een bijzonder grote rol. Hij vertaalt uit de Romaanse talen, uit het Engels en Pools, maar ook uit het klassieke Chinees. Hij voelt zich aangetrokken door de minder agressieve Oosterse cultuur en laat de grenzen verder vervagen door een Chinees pseudoniem aan te nemen en naast vertalingen ook eigen gedichten te plaatsen.

Een andere techniek is blijkbaar direct tegen Wittgenstein gericht. Die had immers beweerd: ‘Die Grenzen meiner Sprache bedeuten die Grenzen meiner Welt’ (zin 5.6 uit *Tractatus logico-philosophicus*), maar Kaplinski beperkt zich niet tot zijn moedertaal. Hij heeft gedichten in het Engels, Fins en Russisch geschreven, soms schrijft hij ook iets in zijn geliefde Zuid-Estlandse thuisdialect. Misschien is het dan ook geen toeval dat Wittgenstein in een van de hier gepresenteerde gedichten op een foutje wordt betrapt: De strenge logica van deze filosoof, die alles probeerde af te bakenen en te definiëren, past niet bij een dichter die voor alles open staat.

Ten slotte ligt een verruiming van de horizon ook in het vervagen van de grens tussen de genres: sommige van Kaplinski's gedichten, die bijna nooit een strenge vorm hebben en de nadruk eerder op de inhoud leggen, lijken op stukken proza die willekeurig zijn afgebroken om de lezer aan het denken te zetten. Zo gezien is het niet verbazingwekkend dat Kaplinski ook alle andere genres gebruikt heeft. Van de ongeveer veertig boeken die hij inmiddels liet verschijnen, is grofweg een derde poëzie. Daarnaast schreef hij toneelstukken, hoorspelen, kinderliteratuur en talloze essays. Ook op het gebied van het proza verraste hij onlangs met twee korte filosofische sciencefiction romans.

Desondanks is Jaan Kaplinski in eerste instantie als dichter bekend en geëerd. De bloemlezing uit veertig jaar dichterschap, die in 2000 in Estland verscheen, bevat bijna 700 gedichten, en daarmee zou zijn verzameld werk nóg verre van compleet zijn. Kaplinski's gedichten zijn veel vertaald, alleen al in het Engels verschenen zes bundels. Naast de beroemde romanschrijver Jaan Kross staat Kaplinski al een aantal jaren op de lijst van Nobelprijskandidaten.

Het interview waaruit Kaplinski wordt geciteerd is: ‘Soms kan het Oosten westelijker zijn dan het Westen zelf’, door Cornelius Hasselblatt en Marianne Vogel, in *Deus ex Machina*, jrg. 23, nr. 90, september 1999, pp. 81-83. De Nederlandse vertalingen zijn afkomstig uit *Woorden in de wind van de Oostzee. Estische poëzie uit de twintigste eeuw.* Red. Cornelius Hasselblatt en Marianne Vogel, Uitgeverij P, Leuven 2005. Buiten Estland verschenen van Kaplinski onder meer: *The Same Sea in Us All*, Breitenbush/ Barbarian, Portland, Or./ Mission, B. C 1985, *De bronmeester van Veskimõisa*, vert. Külli Prosa, Uitgeverij Plantage, Leiden 1993, *Through the Forest*, vert. Hildi Hawkins, Harvill Press, London 1996 en *Evening Brings Everything Back*, vert. Jaan Kaplinski en Fiona Sampson, Bloodaxe Books, Northumberland 2004.

In God geloof ik eigenlijk niet
ik geloof niet in vrijheid
ik geloof in de kamer en het raam
en in de vloer en de deur

ik geloof ook in de deurpost

en in de deurmat
en in de sleutel en het sleutelgat
hier in deze deur

en in de brievenbus achter de deur
die van blik is gemaakt
waar soms een brief inzit
en soms een krant

waar soms een brief in zit
of een kleurige ansichtkaart
van een stad
of een ver eiland

ja op een keer kreeg ik zowaar
een kaart van de Fiji-eilanden
met de suikerrietoogst erop
en een suikerrietoogstmachine

ook dat moet ik geloven
al ben ik er nooit geweest
en heb ik nog nooit in levende lijve
een Fiji-eilander gezien

hoeveel eilanden zijn er eigenlijk
waar je zelf komt
wie weet is er ook een Fijiër
die in Estland gelooft

misschien gelooft daar iemand in een Estland
waar suikerbieten groeien
en aardappelen en voederbieten
en waar een dichter leeft

die een kamer en een raam heeft
en veel kleine kinderen
die over vrijheid dicht
en soms over God

Ik dacht dat ik over de dood nadacht, maar eigenlijk kan ik niet over de dood nadenken. De dood is vast heel moeilijk, net zo moeilijk als het leven, alleen, het leven leef je, je draagt de last van het leven stukje bij beetje, maar sterven moet je in één keer... In één keer moet je heel je geleefde leven van je losscheuren - zeven, zeventien, zeventig, als je heel sterk bent tachtig jaar - en in de diepte laten vallen, in de leegte. Aan de rand van de leegte blijft (eventjes?) deze nietige, bleke, ontzielde persoon over die zijn leven weggooit, of liever loslaat, want het leven (anders gezegd de dood; dood en leven zijn een) moet je de hele tijd vasthouden en gevangenhouden als ratten in een kooi. Omdat het moeilijk is om aan de dood te denken, denk ik vaker aan zwarte aalbessen, aan zwarte en rode en witte, die zo rijp zijn dat ze al loslaten als je de struiken aanraakt.

Ik denk weer aan wat ik las - dat duisternis en licht,
goed en kwaad, waarheid en leugen
door elkaar lopen op deze wereld. Voor degenen
die dit dachten was de wereld vast levend; alle dingen
waren wezens en elk wezen was goed of slecht,
zwart of wit, van God of de Duivel.
Maar wat rest er van een wereld in twee kampen
als alles eindeloos deelbaar wordt, in een dans
van deeltjes, in een rimpeling van velden uiteenvalt?
Dan is er voor elk deeltje genoeg duister en licht;
de tegenpolen zitten ook in het oneindig kleine, in de nul,
ze verstuiven, zijn er steeds minder
tot ze geen tegenpolen meer zijn. Het vreemde
vervangt het vreselijke. Het wordt iets makkelijker
om te bestaan.

Interview
‘Er is zoveel waar ik stem aan wil geven’
Astrid Lampe over de smerige, giftige spulletjes in haar poëzie

De ongrijpbare poëzie van Astrid Lampe houdt al tien jaar lezers in de ban. Toch zit er lijn en kadrering in haar springerige, veelstemmige gedichten, zegt Lampe. ‘Ik zou zo lijstjes van gebruikte materialen kunnen maken voor elk gedicht: parkietjes, prieelvogeltjes. Ik laat niet alles toe.’

door Ron Rijghard

Foto's: Bram Budel

Een gedicht van Astrid Lampe kan zo beginnen:

.o
.ókay

dus god was een vrouw die op weg naar zwaar werk de kantjes eraf loopt
het chloor uit ons zwemgoed slaat: wees gegroet

Of zo:

strafgeschoeide babyvoetjes
maat *dóét er nu even niet toe*
harde neus
hard contrefortje

heus, ál wat dit brein aan roodharigs vermag
werkt de pols vrij
(rolstoel precies in de loop)

Gedichten waarbij het is alsof je middenin een gesprek valt; een gesprek waarvan je bovendien alleen flarden lijkt te horen. Dat is haar theaterachtergrond, zegt de dichteres. ‘Het is alles theater waar mijn poëzie uiteindelijk op terug te voeren is. Als ik schrijf, vul ik de scène. Het witte vlak is het toneel waar steeds weer een andere voorstelling kan worden opgetrokken. Dat is mijn verleden, en zo werk ik nog steeds.’ Ook als ze spreekt over haar werk, thuis in haar Utrechtse woning, is ze niet iemand van de volzin of de voltooide redenering. Zinnen worden halverwege in de steek gelaten en van handgebaren wordt verwacht dat ze verwijzingen en

gedachten maar verhelderen. Ja, Astrid Lampe was actrice. Het eerste wat ze schreef was een theatertekst. ‘Maar een medespeelster vond dat ik vulgaire teksten gebruikte.’ Tegen zulk commentaar wilde ze niet meer aanlopen. ‘Het theater is één grote familie, en het samen iets maken geeft veel energie, maar er is ook veel competitie, allerlei streken en kliekjes, die energie wegtrekt en niets met artistieke overtuiging van doen heeft’

Het lezen van theaterstukken bleef aangenaam. ‘De verschillende stemmen, de regieaanwijzingen. Soms hele concrete opdrachten, tussen haakjes, waar allerlei mogelijkheden in schuil gaan. Theaterteksten bieden een concept dat je zelf moet afmaken om tot een levend toneelbeeld te komen. Het is een spannende tussenfase, tussen voorstel en voorstelling in.’

Romans vermoeiden haar. Te uitgewerkt, te veel beschrijving. ‘Het is prettig als er vreemde dingen gebeuren, zoals in *Orlando* van Virginia Woolf. *Ulysses.* Dat je in een stroom komt waar de algemeen geldende logica armworstelt met de particuliere logica van een volstrekt unieke gedrevenheid. Herbert Achternbusch heeft dat ook in zijn monologen, zoals *Suus* en *Gust.* Prachtig, die onderstroom van geniale gekte die door het triviale heen breekt.’

Ze vatte het plan op zelf een roman te gaan schrijven, waar ze zich vier jaar de tijd voor gaf. ‘Opeens merkte ik dat het een andere vorm begon te krijgen.’ Het werd poëzie. Haar gedichten stuurde ze op, ze kwamen in tijdschriften en in 1997 verscheen *Rib.* Begin veertig was ze bij haar debuut, dat werd genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs. Aan erkenning ontbrak het de in Tilburg geboren dichteres nooit. De opvolgers *De sok weer aan* (2000) en *De memen van Lara*, (2002) werden genomineerd voor de VSB Poëzieprijs. Vorig jaar verscheen *Spuit je ralkleur* waarvoor Lampe recentelijk

de Ida Gerhardt Poëzieprijs ontving.

De jaren voor haar debuut trad ze al veel op. Haar eerste publicaties hadden de aandacht getrokken van de toen als hermetisch getypeerde dichters Lucas Hüsgen, F. van Dixhoorn en Marc Kregting. ‘We hadden het idee om een clubje op te richten. Het moest gaan over poëzie en niets anders en had niks met manifesten te maken. Ons statement was: een avondvullend programma met poëzie. Enkel onze poëtische stemmen, die samen als een compositie moesten werken.’

De andere dichters staan niet als de meest toegankelijke te boek. Lampe: ‘Ik vond het verschil enorm. Ik vind mezelf niet hermetisch. Kan nog niet veel met die term maar door te luisteren zag ik de overeenkomsten: het avontuur in ons werk, de wil de taal als materiaal te gebruiken en actief op zijn poëtische werking te onderzoeken. De traditie hierin betrekken, niet alles voor zoete koek aannemen.’ Het leerde haar ook beter naar haar eigen gedichten te kijken. ‘Ik wil dat er van alles mogelijk is in een gedicht, er is zoveel waar ik stem aan wil geven. Tevens wil ik dat er onverhoeds iets

beslissends moet kunnen toeslaan. Wanneer het zich aan- en opdringt moet het kunnen gebeuren. Van Dixhoorn is strenger, staat veel minder toe. Het heeft met temperament te maken. Ik moet de taal uitbundig blijven voeren tot het gewoon niet meer kan, en aldus het punt van inkeer, verstilling forceren.'

Veel heeft het viertal niet opgetreden, maar voor Lampe was het een interessante fase. 'Ook de poëzie kent zijn families. Voor mij was het goed dat het een club van deze orde was. Je kon serieus verfoeid worden, voor autist uitgescholden en zo meer maar ik ben blij dat het niet een club van Enquisten en Jansma's was. Dix is een purist. Die zijn kostbaar en zeldzaam.

Maar ik zou mezelf en mijn talent geweld aandoen door me als purist op te werpen. Zelfpijniging leidt niet automatisch tot betere gedichten.'

Op de achterkant van haar debuut staat een plechtige beginselverklaring van de beginnende dichteres: 'Hoe licht een schok verschuiving teweegbrengt in een evenwicht toont ons direct het delicate daarvan. Een constant zoekend maar evident bewegen naar dat evenwicht toe of ervan af. Het autonome, bedaard dan wel grillig onstuimige van organische processen. Nog juist niet in de wetmatige voorspelbaarheid van een harmoniemodel bestendigd.' Enzovoort.

Zo'n type vreugdeloze tekst waar je niet de dartele Lampe in herkent. Was die soms geïnspireerd door de omgang met haar drie kompanen? Lampe wil eerst kwijt dat ze ervan heeft geleerd dat zij maar beter geen achterflapteksten moet schrijven. 'Wat ik er nog steeds aan vind kloppen is het idee dat het onderzoek interessanter is dan een sluitend antwoord verkrijgen. Het gaat om de optimale poging om ergens te komen, met een energie die alle kanten kan opslaan. Harmonie is de dood.'

Hoe werkt dat onderzoek met taal als materiaal? 'Ik ga met woorden en ideeën aan de slag. Als een beeldend kunstenaar, of wetenschapper. Een proefopstelling maken en dan kijken wat er gebeurt. Reacties meten en uitlokken. Dat fascineert me.' Voor haar laatste bundel *Spuit je ralkleur* wilde ze 'stevig materiaal'. Ze stuitte op een portocab. 'Het ging me om een ruimte die je steeds op een andere manier kan invullen. Net als dat witte scherm. Ik had ook ontzettende zin om de wreedheid

van de wereld, mijn wereld, de binnenwereld, op een rand te brengen, waar alles kon omklappen.'

De bundel moest militant en militair worden. Ze somt de aspecten op die haar daarin lokten: 'Legerbroeken in het straatbeeld, precisiebombardementen, de oorlogsindustrie, Irak. Dat wilde ik samenbrengen met de zinnelijkheid en stoffelijkheid van taal.' Ze las Teirlinck. 'Ik dacht: wat hebben die Vlamingen toch een mooie woordjes. Dat wil ik er ook in. Dat militante verbond ik ook met seksualiteit. Erotiek kan zo omklappen van puur naar wreed, richting verkrachting. Iets met blaffers. Een liedje van de Beatles, met *your finger on my trigger* en *happiness is a warm gun.* Die lijn trek ik dan door in al mijn gedichten.' Het brengt haar bijna in extase. 'Oorlogsindustrie! Details! Het is veel.'

Ken je het verhaal van de kippen, vraagt ze. 'Onder in hun tanks vervoerden het Amerikaanse leger in Irak kratten met kippen. Die zouden als eerste dood gaan bij een gasaanval en zo de soldaten waarschuwen. In New York hield men parkieten. Gasmaskers, knijpkatten, parkieten: heb ik ook gebruikt. Op het journaal zag ik dat die kippen bezweken aan de woestijnhitte. Daar konden ze niet tegen. Kregen ze het snot. Een feit met de allure van fictie. Ik doorspek mijn poëzie graag met wat men de keiharde feiten noemt.' Ze wil haar geëngageerdheid niet te expliciet maken. 'Ik

zou de poëzie haar belangrijkste wapen, raffinement ontnemen.'

Het is maar een los draadje dat ze toelicht, maar uiteindelijk gaat het haar erom dat zulke ingrepen ingaan tegen wat algemeen wordt gezien als poëtisch. Voor haar geen kabbelende beekjes, zon, maan. Niet dat beschrijven van gevoelens, niet de tragedies in een dichtersleven. 'Ik heb een enorme behoefte om daar tegenaan te kachelen. Dat bij uitstek poëtische is zo naïef. Romantiek is mooi en ik ben zelf ook heel romantisch, maar je moet er niet in blijven hangen. Kunst is geen escape, dat vind ik niet kunnen.'

Wat behoort dan wel tot het domein van de poëzie? 'Als ik lyriek inzet, iets verheven laat klinken, zorg ik ervoor dat er allerlei smerige, giftige spulletjes in worden meegevoerd. Vliegas bijvoorbeeld, waar je als onbeschermd afvalverwerker borstgroei van krijgt. Als er geallitereerd moet worden, waarom niet op een pak poep in een pools park. Waar je dus lelijk over vallen kan.'

Schrijft ze over poep omdat ze dat domweg realistischer acht? 'Meer strokend met de werkelijkheid, ja. Ik ben er niet tegen dat mensen kindertjes hebben die dood zijn. Ik bedoel, dat klinkt boud, ik ga er van uit dat iedere lezer zijn of haar dode kindjes heeft. Daar is navrant genoeg niks bijzonders aan. Het feit dat een dichter het eigen lief en leed herkenbaar opvoert, maakt die poëzie nog niet tot poëzie. Er is nog veel heilig in de kerk die poëzie heet.'

Het is ook niet vreemd dat er dichters zijn die beweren dat de lyriek dood is, zegt ze. 'Bij grote emoties gaan mensen stotteren, stuiptrekken, vloeken. Daar is niets vloeiends of verhevens aan. Zo wil ik ook geen één op één gedicht over de oorlog schrijven. In mijn werk schokken die towers toch wel na.'

Wat onderzocht Lampe in *Spuit je ralkleur*? 'Mijn uitgangspunt was het bejahen van het leven: ja ja ja ja. Het ging me erom een liefdevolle verbinding met de wereld aan te leggen, ook met die complete waanzin die in kieren en gaten schuilt.'

De achterflap suggereert dat de dichteres werkte in een portocab, een multifunctionele container, die ze met haar spullen tot 'een nest' maakte. Lampe: 'Als dichterspersonage woonde ik die totaal uit ja. Zo ook dat dirnlkleid. Vanuit de theaterwereld zijn er props ingeslopen, al die termen vind ik erg lekker. Dat wekt de snob in mij. Zo'n dirnlkleid kán niet als je smaak hebt, maar het is prachtig om te stellen: "hijs me dan maar weer in dat dirnlkleid". Bovendien verleent het je de beste houding om poëzie ten gehore te brengen.'

'Mijn uitgangspunt was het bejahen van het leven: ja ja ja ja'

Van de ralkleuren uit de titel beviel haar de universele geldigheid. 'Spuit je ralkleur klinkt concreet en logisch. Ik dacht aan de New York Bravests, de spuitgasten. Die werden als helden binnengehaald, terwijl er toch een tragedie aan vooraf ging. Met spuiten haal je ook een plat beeld binnen, erotiek. "Mijn kap'teintje". Het heeft iets kinderlijks, het gevaar kan boven- dan wel onderdeks toeslaan.'

In haar portocab legde Lampe een collectie woorden aan. Zo zit er in de bundel een conglomeraat aan middelen met een vluchtige stimulerende werking: vlekkenwater, tapijtlijm, qat, guano (mest). Lampe: 'Hele eilanden worden met guano volgescheten. Daar staan fabriekjes op en de guano wordt gecomposteerd verhandeld. Het heeft een geestverruimende werking. Volgens mij doet Adri van der Heijden het in zijn thee. Ik hang graag met mijn neus in de kast met schoonmaakmiddelen. In zo'n lijmsnuivertje kan ik me goed inleven.'

In het gedicht ‘doe mij’ staat de regel ‘slist! klapperdieven eten vooral kokosnoten’. Lampe: ‘Klapperdieven bestaan en eten in het echt kokosnoten. Dat het krabben zijn hoef je allemaal niet onmiddellijk te weten. Zo kunnen het ook nog apen of mensen zijn. Via de klank en de samenstelling van zo'n woord werkt het poëtisch.’

Ze is er niet op tegen dat lezers op zoek gaan naar de betekenissen van woorden. ‘Chtonisch vind ik erg mooi, als klank en als begrip. Chtonisch betekent “van de aarde”, en ik heb het over modder, mud, moeras, poeleke. Als je goed zoekt kom je ook uit bij *Het seksuele masker* van Paglia, die chtonisch gebruikt als substituut voor het Dionysische. Dan geraak je in een wereld die bij mijn wereld past.’

Het gaat Lampe om het gebied tussen begrijpen en niet begrijpen. ‘Ideaal is als de lezer er vanzelf inraakt. Dat de klank je door het gedicht trekt en dat het begrip nog even wacht. In dat gebied word je geprikkeld.’

Ze ziet een verband met de werking van de hersenen. ‘Ik begrijp wel dat mijn werk mensen ongemakkelijk maakt, omdat ik het begrip zo vaak frustreer, terwijl ik ook elementen inbreng die superdagelijks zijn. Ik snap dat het brein zo is ingesteld dat je verder wil met het verhaaltje, maar ik vind het dan beter om via de muzikaliteit, de klank, de lezer in dat tussengebied te houden. Als je het begrijpt, is het weg. Dat is mijn leeservaring. Als het verhaaltje rond is en je denkt heéé’. Maar dat is maar één laag, en vaak blijft het daar bij.’

Houdt Lampe zich bezig met de vraag hoe begrijpelijk haar gedichten zijn? Natuurlijk, zegt ze. ‘Dichters als Lucebert en Van Ostaijen hebben bewegingen ingezet die ervoor zorgen dat dit kan. Ik doe veel, maar dat is verbonden aan mijn temperament. Bij het schrijven vraag ik me af: hou ik het nog bij elkaar, kan dit nog wel. Het moet klinken. Soms is de spagaat te groot, maar ik doe mijn best rust in de gedichten te brengen door me aan bepaalde motieven, mijn zoektocht, een zorgvuldig per bundel opgebouwd idioom te houden.’

Het gaat Lampe uitdrukkelijk om de samenhang die ze op deze manier aanbrengt. ‘Ik zou zo lijstjes van gebruikte materialen kunnen aanleggen: parkietjes, prieelvogeltjes. Ik laat niet alles toe. Wat ik gebruik wordt bepaald door waar ik heel gericht op uit ben én wat zich al doende spontaan opwerpt. Belangrijk is dat als je leest het gedicht adem en stem is. Zoals het bij een lied werkt.’

Het overheersende motief is wel de erotiek. Bijna elke gedicht is seksueel geladen, met toespelingen, dubbelzinnigheden en woordspelingen. Lampe: ‘Ik heb geprobeerd het onderscheid tussen het pure en bedorvene op te zoeken. De mens is een seksueel wezen. Voor mij is snobisme ook perversie. Mensen worden er wel eens gek van dat ik dat zo zie. Mensen geilen op kunst, op poëzie, op wat mooi is. Rodin!’ Lampe zucht zich naar dramatische bewondering. ‘Rodin! Rodin!’

In *Spuit je ralkleur* is de verscheidenheid in de typografie toegenomen: kleinere letters, cursiveringen, leeste-

kens. Geeft dat meerstemmigheid aan? ‘Ja, daar heeft het wel mee te maken. Er is vaak een vrouwelijk en een mannelijk personage. En dan - twiet - een vogeltje.’

Lampe leest haar gedicht ‘juist de fossielen zijn het’:

‘Juist de fossielen zijn het/die die commotie veroorzaken nevels van water vlagden straf en op het misselijke/ op het sadistische af ja haar toch al o zo fijnbesneden gezichtje: naar dat handje dong hij/ (kwamen de pinda's weer door) / chronisch// eerst de consumptie / dan het harde wateren van die pater wildplassers/ nu dit (slik)// zout maar anders’

‘Nevels zijn een bij uitstek romantisch motief’, zegt ze erbij. Zijn de pinda's bedoeld om het romantischpoëtische te verstoren? ‘Ja nee, dat handje moet. Dat handje graait. Er is altijd wat te eten, op recepties, crematies. Overal is cake. Het fascinerende is dat het handje een eigen leven leidt. Je weet dat als je een paar pindaatjes neemt, je steeds weer terug moet naar dat bakje. Net passie. Chronisch. Heeft te maken met drift. Dat dingen naar is echte hartstocht. Wildplassers: ook mensen die van poëzie houden, moeten hun behoefte doen. Ja, we zitten in de wereld van de poëzie. Dat harde wateren geeft onmiddellijk een beeld. Ook hier raakt het pure aan het verdorvene.’

‘Kunst is geen escape, dat vind ik niet kunnen’

Lampe bladert door naar het gedicht ‘(hoe kan een jongen ook slapen’ en zegt: ‘Plakband, dat is poëzie. Rozen, zo luidt de code, is poëzie. Maar plakband is net zo poëtisch. Met een roos kun je echt niet meer aankomen vind ik, met een roos én plakband wel.’ In het gedicht staat ook de regel: ‘3D-beet van de zon boven dit geschaafd parket’. De 3D-beet keert in andere gedichten terug. ‘Dan doet die zon ook weer wat. Gaat weer knallen. De zon rozevingerde mij, schrijf ik ergens. Dat is mythologie in een notendop. Niet dat ik zo'n didactische missie... alhoewel. Hoe dan ook, het is beeldend, zinnelijk en doet voortreffelijk poëtisch dienst daar.’

Haar werkwijze houdt dan misschien al die attributen en elementen in één bundel bij elkaar, maar hij zorgt er ook voor dat de bundels veel van elkaar weg hebben. Ziet ze zelf een ontwikkeling in haar werk? Ja, zegt ze, en vervalt dan in gepeins, in zulk langdurig gepeins dat haar partner het woord neemt: ‘In haar eerste bundels was er nog meer sprake van losse gedichten. In de derde en vierde ligt er meer een concept aan ten grondslag. Er wordt uitgegaan van een plek waar alles mogelijk is. Het virtuele Lara Croft universum, de portocab. In de bundel waar ze nu aan werkt, is opnieuw sprake van een plek waar zij de regie kan voeren.’

Lampe: ‘Ik voer regisseurtjes op en acteurtjes. Stop die een tekst die bekt of niet en rekwisieten toe. De opwinding dat er steeds iets staat te gebeuren op het podium is wellicht mijn sterkste drijfveer.’

Wat vloeit mij aan
column
Escapisme

Afgelopen winter was ik in Mali, om redenen die niets met poëzie te maken hebben en alles met reislust. Boeiend land maar natuurlijk vol armoede, gebedel en clitoridectomie. In het plaatsje Ségou, waar ik me een of andere inheemse lap voor het thuisfront liet afzetten, kwam een jongeman in een invalidenkarretje op me afgehotst. Het was zo'n ding dat je bij ons niet meer ziet, een soort apocalyptische fiets die op de zanderige grond nauwelijks vooruitkwam, maar het leek me voor Mali nog een hele luxe. Hij vertelde me dat hij dichter was en dat ik zijn poëzie moest

kopen. Zag hij het aan mijn kop of zo? Mijn reisgenoot, een geharde diplomaat, probéérde 'ie niet eens. Omdat ik in een barmhartige bui was en me goed wilde voelen door goed te doen, hoorde ik 'm aan. Hij had diverse bundels in de aanbieding en ze waren pittig geprijsd, zeker gezien het feit dat het gestencilde, onaanzienlijke vodjes waren. Ik koos de kleurigste en betaalde er het equivalent van zeven euro voor. ‘Prachtige poëzie,’ beloofde de invalide bedeldichter mij. Nu niet de boel achter zijn rug direct weer in de dichtstbijzijnde vuilnisbak proppen maar aandachtig lezen. Het eerste gedicht ging over zijn stad: ‘Ségou, tes rois célébres/ Tes guerriers impavides ont/ Marqués l'histoire de mon/ Grand Mali par leurs actes de/ Bravoure, de sens élevé du/ Patriotisme.’ Vreemd, dat ronkende patriotisme; maar even verder kijken of het zo bleef: ‘Toi et moi sommes assis sur ce sable/ Blanc/ Face à la mer, le crépuscule a jeté/ Son manteau de feu’. Waarom schreef die man over het grote Mali en dat hij en zij zo mooi aan zee zaten. Ik dacht dat ik poëzie gekocht had over invaliden die de hele dag moeten soebatten om aandacht te krijgen, over toeristen die je niet zagen staan terwijl je prachtige gedachten had, over die invalidenkar die steeds maar weer uit elkaar donderde.

Het was me al eens eerder opgevallen dat mensen in ellendige omstandigheden en armetierige landen geneigd zijn poëzie als iets verhevens te zien. Ze dichten alsof de wereld een paradijs en een openbaring is. Vanuit de strafgevangenis van Breda was me een keer een bundel gestuurd van iemand die daar zat en over wie de geest der dichtkunst vaardig was geworden. Er kwam geen tralie of bewaker in voor, integendeel, het stond vol christelijke bespiegelingen, prachtige rozen en melancholieke jeugdherinneringen. De dichtkunst als escapisme, het scheen de meest voor de hand liggende oplossing, terwijl je juist van de verworpenen der aarde nu wel eens de doorleefde andere kant wilde horen: hoe is het om dag in dag uit in die ellendige snertcel te zitten, om niet te kunnen lopen, om verdacht te zijn van een moord? Er zitten toch al zo weinig dichters echt in de misdaad of in de goot en dan doen die paar ongelukkigen alsof de hemelen voor hen geopend zijn. Niet goed naar Lacenaire geluisterd, de Franse dichter en moordenaar die vlak voor z'n executie nog een paar brutale excuusgedichten schreef aan de koning: ‘Ik ben dief en u bent koning/ laten we broeders voor elkander zijn.’ Het blijft een vreemd misverstand, die heerlijke geuren en vergezichten als je op de mestvaalt zit. Misschien is het (hoort u mij, Fonds voor de Letteren!) voor de dichtkunst toch beter om een rijk huis te bezitten en een mooie vrouw en diep, diep ongelukkig te zijn.

Rob Schouten

Beschouwing
Een bitter protest tegen de moderne tijd
P.C. Hooftprijs voor H.C. ten Berge

Foto: ANP/Robert Vos

H.C. ten Berge kan op warme wijze de liefde beschrijven en sombere regels vitaal laten klinken. Zijn voorkeur voor het experiment en maniërisme maakt dat de lezer steeds dieper kan graven in zijn gedichten. Op 19 mei ontving hij de belangrijkste onderscheiding in het Nederlands taalgebied voor poëzie, de P.C. Hooftprijs.

door Paul van Capelleveen

Het werk van H.C. ten Berge (1938) is in de loop der jaren geconfronteerd met twee vragen die poëzie nogal eens in een hoek willen duwen. Waar gaat het over? Waar lijkt het op? Ofwel: hoe worden deze gedichten gepresenteerd en hoe duister worden ze gevonden? Dat is een kwestie van typografie en begrijpelijkheid.

Wat voegen Ten Berges gedichten toe aan die van Achterberg, Vroman, Lucebert, Campert? Zelf benadrukte Ten Berge eens de noodzaak voor zijn gedichten ‘een houding in de tijd’ te bepalen. Daarbij introduceerde hij het begrip ‘literaire antropologie’, zonder dat we dit al te serieus mochten nemen. In zijn *Raster*-jaren zocht Ten Berge naar gemeenschappelijke opvattingen bij collega's-tijdgenoten: het ging om politiek optimisme aan de ene kant en om het lot van natuur en landschap aan de andere. Uit zijn opstellen komt Ten Berge naar voren als iemand die ‘zichzelf niet weggooit’, die zich isoleert van anderen en impliciet vraagt om respect. Maar meestal reikt respect in Nederland niet verder dan een schimpscheut in de avondkrant. Zijn werk heeft dan ook vaak het karakter van een enkele reis naar de afzondering. Het publiek en de critici hebben meermaals gezegd dat je dit oeuvre als het ware op de rug ziet, het gezicht is afgewend, de toegang wordt de lezer niet ontzegd, maar evenmin vergemakkelijkt, vooral in de vroege gedichten. In die dubbelhartige houding jegens de lezer lijkt het werk verwant aan dat van zijn grootste tegenpool, Gerrit Komrij. Vond Komrij de oplossing van dit probleem onder andere in het verwarren en vermaken van de lezer, Ten Berge koos aanvankelijk voor een streng leraarschap, in opstandig moralisme. Beide auteurs namen hun toevlucht tot maskerades, Ten Berge deed dat bijvoorbeeld door het air van onpersoonlijkheid en door het gebruik van citaten waarachter hij zelf schuilging.

Prijzen Ten Berge
H.C. ten Berge kreeg vele prijzen: de Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam (1964), de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs (1968), de Prozaprijs van de gemeente Amsterdam (1971), de Bijzondere prijs van de Jan Campert-Stichting (1972), de Multatuli-prijs (1987), de Constantijn Huygensprijs (1996), de A. Roland Holst-penning (2003) en de P.C. Hooftprijs (2006).

H.C. ten Berge kreeg door zijn essays de roep van een theoreticus, maar wees er geregeld op dat het gedicht niet kan leven van abstracties. Het ritme van een gedicht staat bij hem steeds voorop, hij beschouwt het als een aan rituelen gekoppelde ervaring, in wezen gelijk te stellen aan de ademhaling. De losse, soms schokkerige vorm van zijn gedichten is hieraan debet, evenals het parlando en de opsommerige toon van zijn langere gedichten en ze stoelen dus beide op de orale traditie van de poëzie. In de tweede plaats worden zijn gedichten gedragen door een verhaal. Als alle zestigers keerde hij zich af van de vrije associaties van zijn voorgangers, de Vijftigers, en probeerde hij naar eigen zeggen strakkere vormen uit, waarin het gedicht werd geconstrueerd en tegelijk de vrijheid van een organisme moest behouden. Daarbij stelde hij zich op tussen experiment en traditie, zoals hijzelf aangaf. De vraag is natuurlijk: kan een dichter veertig jaar lang op de grens tussen geschiedenis en vernieuwing in evenwicht blijven? Ten Berge ontleende zijn inspiratie aan alle tijden en streken, onder andere aan de mystica Hadewijch en de natuurgedichten van niet-westerse volkeren, of die nu Mexicaans dan wel Arctisch van oorsprong waren. In wezen is hij dus een eclecticus, die nu eens dit, dan weer een ander principe volgt, en wellicht per definitie onnavolgbaar is. Esthetisch kan dat perfect werken. Vaak zijn eclectici overigens perfectionisten, met alle ergernissen die de perfectionist ervaart. De betekenis van zulk werk is meerduidig, niet vast te pinnen. Bij Ten Berge bespeuren we de intentie om zowel de rede als de verbeelding uit te rekken tot het onmogelijke, tot het elastiek het begeeft. Dat dit laatste meermalen gebeurt, moet de lezer dus op de koop toe nemen, want in de bundels van een dichter die zowel experimenteel als traditioneel wil zijn, horen ook mislukte gedichten. Wetend dat uiteindelijk de traditie zo wordt opgerekt dat het nieuwe er geheel in verdwijnt, is het voor een erudiet dichter overigens moeilijk om in de levenskansen van het experiment en de alternatieve vorm te geloven..

Ten Berges eerste bundel bevatte typografische eigenaardigheden als extra spaties tussen de woorden ‘Scherven’ en ‘snavels’ in het gedicht ‘Emeritaat’ bijvoorbeeld. Zulke ingrepen in het normale zinsbeeld deed Ten Berge meer en meer. In de tweede bundel mogen de meeste regels dan braaf met een hoofdletter beginnen, verder worden die in de geest van de jaren zestig vermeden. Beginregels als ‘In het droge gras van tarn sluimert/ Robert le bougre’ worden in het verzameld werk *Materia prima* alsnog genormaliseerd tot ‘Tarn’ en ‘Robert le Bougre’. Ook modieus is het gebruik van cijfers en afkortingen, zoals: ‘7 hotels/ (geurige kooien, mc murdo S.w. centr. heat. by/ Nucl. pow.)’, waarin Amerikaanse modes wel heel direct doorklinken. De derde bundel, *Personages*, uit 1967, handhaafde conventies uit die tijd, zoals het verplaatsen van de dubbele punt aan het slot van een regel naar het begin van de volgende regel, zie: ‘vogelkop - asgrauw’. Ook werden ongebruikelijke glossen toegevoegd, marginale notities die de bron van bepaalde citaten aangaven, zoals een handschrift uit Florence. Langs de lange citaten in proza staan verticale lijnen in de marge, die de tekst niet alleen losmaken van het eigenlijke gedicht, maar het geheel ook een wetenschappelijk aanzien geven. De typograaf moest hier de vermenging van genres (er was ook nog een toneeltekst)

zo verwerken dat de bundel ondanks deze versplintering als een geheel ervaren bleef worden. Dat is overigens in de daarop verschenen verzamelbundel *Gedichten* uit 1969 beter gelukt, wellicht door het compacte formaat van de reeks waarin die bundel verscheen, de zogeheten ‘Kleine Bellettrie serie’.

Ontwerper Jan Vermeulen, vermaard om zijn geraffineerde omslag voor Wolkers' *Turks fruit*, liet zich voor *De witte sjamaan* misschien meevoeren door regels als ‘Zilverend ijs in de zon’ en ‘de voetzool/ in zilver gedoopt’. Het omslag is geheel in zilver bedrukt, waarbij op de voorzijde auteursnaam en titel blind in preegdruk zijn aangebracht. De in onderkast gehouden letters liggen iets boven het oppervlak, in subtiele tegenspraak met voetstappen in de sneeuw. De dichter zelf laat voor de tweede keer visuele elementen in sommige gedichten optreden, zoals die van een spiraal en een trap in het openingsgedicht ‘Maker & model’, dat uitwaaiert van links naar rechts over de pagina waarbij witregels fungeren als ontbrekende treden ‘zodat ik in mijn leegte stap’. In 1977 verscheen *Va-Banque*, in 1981 *Nieuwe gedichten* waarin de reeks ‘Transmontane’ (Over de bergen) weer als een visueel gedicht is afgedrukt. De gedichten van 1, 2, 15, 3 regels aan het begin en die van 3, 15, 2 en 1 regels aan het slot beginnen niet gewoon bovenaan de pagina, maar staan in mineur onderaan de pagina. Alleen het lange middendeel van 59 regels begint bovenaan de pagina en verbeeldt daarmee de ervaringen van een luchtzeiler, die contrasteren met het gemoed van de neerslachtige verteller.

Texaanse elegieën (1983) is ontworpen door de dichter zelf: ‘Omslag en typografie H.C. ten Berge’. Er zijn inspringingen, regels in kapitaal, cursief gezette marginale opmerkingen, uit het hart gezette passages en hier en daar zijn figuren aangebracht, zoals een met sierrand omgeven strooibiljet en omkaderde kreten. Het boek maakt mede door de uit een groot corps gezette nummers van de elegieën een kloeke, onverzettelijke indruk.

Dat kan niet worden gezegd van de bundels die sindsdien bij uitgeverij Meulenhoff zijn verschenen. Die hebben allemaal de typografie gekregen van de reeksen waarin ze toevalligerwijs zijn uitgebracht. *Liederen van angst en vertwijfeling* (1988), *Overgangsriten* (1992), *Oesters & gestoofde pot* (2001) en *Het vertrapte mysterie* (2004) lijken geen van alle speciaal rekening te houden met de vorm van de gedichten. Ten Berge heeft zich enkele malen uitgelaten over de typografie van de dichtkunst. Zo zei hij in een interview: ‘Die heeft onder andere een ritmiese functie, voor het oog.’ Met het uitwaaieren van dichtregels over de hele breedte van een pagina heeft hij extreem geëxperimenteerd in zijn vroege tijd. Hij noemde het ‘breedtepoëzie’, maar ‘hield er spoedig weer mee op omdat zich geen wezenlijke ontwikkeling voordeed die deze proeven een reëel toekomstperspectief bood’

(*Levenstekens & doodsinjalen*, 1980). Ook een opstel uit 1987 bevatte stellingen over typografie en literatuur, waarin werd vastgesteld dat vernieuwende typografie een achterhaalde zaak was: de experimenten van Paul van Ostaijen hadden geen toekomst. 'Riskante typografie' vond geen aanhang onder jonge dichters toen, maar het kan verkeren: nu internet en computertypografie zowel het lezen als de presentatie van gedichten kan veranderen, zoals Tonnus Oosterhoff aantoonde, zou wel eens een nieuwe fase van experimenten kunnen intreden.

Om te achterhalen wat er waar is van de opvatting dat Ten Berge in de loop der jaren minder hermetisch, meer lyrsich en open is gaan schrijven, heb ik zijn gedichtenbundels in omgekeerde volgorde doorgelezen. Ik begon met de meest recente bundel *Het vertrapte mysterie* uit 2004 en eindigde met zijn debuut *Poolsneeuw* uit 1964. Hoe ervaart een retrogade lezer de ontwikkeling van P.C. Hooft-prijswinnaar tot debutant? Hoe lees je veertig jaar poëtische productie van monding naar bron?

Optimisme fungeert in *Het vertrapte mysterie* (2004) als een geheim in de achtergrond van uitspraken als 'Je zeilt op een geschonden planeet/ door een heilloos en onverschillig heelal', die breedsprakig worden beoordeeld als 'Gemeenplaatsen, telkens/ opnieuw gefraseerd'. Een groot deel van de bundel is gevuld met vertalingen en een lang biografisch gedicht over de dichteres Hilda Doolittle. De nadruk op namen en bargoense uitdrukkingen versplinteren de concentratie: 'De visstaartige zeelui verschubden', 'zijn tanige grijpstuivers', 'zijn luisterkanaal', waarbij dat 'anaal' ons terug moet voeren naar de 'kombuisnicht' twee regels eerder, een platte associatie die de taal van in ijs vastgelopen zeelieden wil typeren. De moderne wereld - een porno-actrice met een webcam - en het 'ontraadselde lijf' vertegenwoordigen vonken in een opsommend, nevenschikkend universum zonder centrum: 'pinguins staan goedgekleed aan de rand' en 'kou is een voorproef en spiegel van het heelal'. Met zijn opvattingen over orale poëzie zou Ten Berge rijp kunnen zijn voor poetry slams die als de nu hoogst haalbare Parnassus gelden, maar dit is voor hem niet alleen een stap te ver, het is bovendien een duik naast het zwembad.

Krachtig was *Oesters & gestoofde pot* (2001), hoewel er vier melige exercities over voorzetsels in zijn opgenomen. De bundel bevat 'spekzachte beelden' en 'kadavers van zinnen' die 'toch een lied willen zijn'. Maar, achterwaarts lezend, zien we de fragmenten bijeenkomen in sterke gedichten als 'De laatste modernist' met zijn klassieke disticha vol paradoxen ('Hij moest nog een meesterwerk scheppen/ maar viel in slaap bij muziek van Ooitweer en Voorheen') en 'De laatste sprong' ('De koorddanser danst niet, hij eet/ met zijn oog wat hem dreigt te verslinden'). Het cynisme van deze gedichten werkt als optimisme. Ook het 'Curriculum vitae', met zijn Zuid-Afrikaanse herinneringen, klinkt als een ironisch zelfportret ('Verder terug komt steeds dichterbij'), overtuigt door zijn simpele, onversierde constateringen en maakt ruimte voor bittere protestgedachten als in 'soggetto cavato' ('Wat ijl was en vergeefs als/ liefde doet niet meer terzake') en gezapigheden over rustige leventjes.

Tussen belevenis en verbeelding ligt dezelfde kloof als tussen de 'antropologische' gedichten en de persoonlijke. De lezer ziet de Australische, erotische riten ('Het schaamhaar stug en hard/ Van sap en zaad') als een rariteitenkabinet, maar blijft aan de buitenkant. De bundel *Overgangsriten* (1992) geeft daarvan een aantal voorbeelden, naast gedichten over schilders en kunst (Van Gogh, Beckmann, fotokunst) en miniaturen over 'witte velden' en 'het roodontstoken zonneoog'. Wensdroom en nachtmerrie komen niet het beste tot uiting in documentaire gedichten over verre reizen en aantasting van de natuur, maar in de technisch meer

samengebalde gedichten over een stervende moeder (‘Ik wil het nieuws zien en dan sport./ Ben je nog alleen? Draag je wel/ Een schort als je je eten kookt?’) en in de contrasterende regels van ‘Langzame uitstapper’: ‘Steeds minder banden te slaken/ maar steeds meer verliezen geslikt’. Door de strakheid krijgen zulke sombere regels een prangende vitaliteit.

De in 1988 verschenen dichtbundel *Liederen van angst en vertwijfeling* bestaat voornamelijk uit vertalingen, prozagedichten en notities over muziek. Ten Berge laat er termen als ‘groenvoorziening’ op los en volgt de dood ‘alsof de dood een compagnon is voor het leven/ die ons pas ontvalt/ zodra we sprekend op hem lijken’. Een hommage aan Gerrit Kouwenaar (er zijn steeds weer jaren van jubilea) volgt op gedichten over het stranden van een walvis, waarin bitterheid troef is: ‘Hij die haar wel ziet/ maar nu niet meer kan luchten,/ doet in vis en bier in plaats van profetieën’. In dezelfde tijd publiceerde Ten Berge de onbegrijpelijke opmerking: ‘Er zijn nu eenmaal dingen die men niet zonder inspanningen kan doorgronden, en dichters dienen zich ervoor te hoeden hun taalgeheimen al te goedkoop prijs te geven’ (*De verdediging van de poëzie*). Zijn uitvindingen van dichters bedrijfsgeheimen? We betreden nu het hermetisch universum.

Met *Texaanse elegieën* (1983) bereiken we de kern van het werk van Ten Berge, het scharnierpunt tussen concentratie en verstrooiing, huiselijkheid en mythologie, lyriek en formule. De eerste elegie is een aubade aan het opbloeien, het openvloeien van de dichtader, in een spraakwaterval van herhalingen en stoplappen. De tweede eert de aanstichter van deze montagegedichten, Ezra Pound (wiens werk Ten Berge vertaalde), het is een collage over vriendschap en vertalingen waarin staat: en toch ‘Was Pound mijn universiteit’. Deze hooggestemdheid wordt nu en dan doorbroken door concrete waarnemingen: ‘Het zicht verflauwt/ De voorruit koekt snel dicht/ Met muggelijken’. Deels wordt op een warme wijze het teloorgaan van de liefde beschreven: ‘Hoe het lichaam te verstaan geeft/ Dat de liefde is geweken,/ Wat het oog ziet/ Kan de hand niet meer omvatten./ Al wat tastbaar was/ Is nu een hersenschim geworden’. De gedichten paren dit soort huiselijkheid (‘Je snijdt het brood/ Je

schenkt de melk') aan receptuur voor ratelslanggerechten en de vormen zijn strak, maar variëren per elegie, waarbij de regels soms inspringen als om tong en staart van de slang te tonen. Het geheel is voor alles een bitter protest tegen de moderne tijd, deze 'Stijlloze eeuw', in heldere, losse strofen. 'Voortaan is geweld een voorrecht van de staat': een voorrecht waar te vaak gebruik van wordt gemaakt. In lange passages wordt afscheid genomen van de doden met een betrokkenheid alsof ze weer op straat worden ontmoet.

Een van de elegieën was al gepubliceerd in *Nieuwe gedichten*, dat in 1981 eerder een verlangen naar het nieuwe behelste, dan werkelijk nieuws te bieden had. De bundel is ingekeerd, neerslachtig: 'alles zo eindig/ dat ik mijn binnenst/ snel buiten moet keren'. Dat is later gebeurd. De gedichten gaan voornamelijk over gedichten ('het gedicht heeft geen boodschap/ aan zijn maker') en liefde ('tussen lakens en bloemen keken/ glazen ogen onverschillig naar je uit').

Uit 1977 stamde *Va-Banque* dat eveneens poëzie en erotiek als thema uitwerkte: 'Poëzie is bestaand/ als zij over de tong gaat', of: 'ze schenkt/ mij genade,/ geeft zoenen/ en geitekaas/ toe'. Een regel als 'Het hart is langzaam en onstuimig' lijkt voor een latere bundel geschreven te zijn, maar een cyclus over protest en rebellie is tekenend voor de reportage-achtige stijl van deze bundel: 'wie nu iets bezet/ zal morgen niets meer bezitten' combineert de politieke overtuiging van de dichter met zijn belezenheid door naar Rilke te verwijzen.

In *De witte sjamaan* (1973) neemt voor de retrogade lezer de afstandelijkheid toe: 'verontschuldig mij/ voor de plaats die ik inneem/ dat ik tijdelijk een huis bewoon, ademhaal/ woorden gebruik en margarine, en/ maak dat ik wegkom'. De tekst versplintert tot citaten, uitroepen ('met spekvet, ajá'), brieffragmenten en andere overblijfselen van ons bestaan. Het gaat kennelijk om 'leven met schaarse tekens/ waarin zijn volstrekte verlorenheid is gevat' en 'de bloei der verbeelding/ laat lang op zich wachten'. Het wordt niet eenvoudig gevonden een zuivere taal te spreken en onzuiverheid wordt gezien als de vijand. De bundel bevat ook vertalingen en hertellingen, de stijl lijkt op die van Hans Faverey, zij het dat hier geen stillevens, maar landschappen ('soppende vlakten') worden beschreven, niet beslotenheid maar openheid is het motief.

In de bundel *Personages* (1967) vindt een explosie van betekenis plaats door de toevoeging aan het eind van verklarende aantekeningen voorafgegaan door een 'Appendicitis'. Behalve een voorkeur voor middeleeuwse belevenissen en het 'dodemanswoord', is de bundel gevuld met reportages, citaten en essays. Als poëzie werkt het niet meer: 'in tlatelolco maakt men plezier' is meer iets voor liefhebbers van cryptogrammen. Ook zo'n zinderende regel is: 'pizotzin van culhuacan werd ook gehangen', de zotte kul verwijst naar de middeleeuwse klucht achterin de bundel, maar blijft even steriel als het voornemen: 'Dan nu maar beschrijving van oude gebruiken'. Hier wordt Ten Berge de Arendsoog van de poëzie.

De Middeleeuwen waren voor de dichter al begonnen in *Swartkrans* (1966): 'Zij diende goden met haar aars./ Toen ik weer wegging/ Had ze het van mij te pakken'. Hier worden ook streken uitgehaald, zoals in 'Brassempouy' waar het slot van het gedicht tussen haakjes staat: waar eindigt zo'n gedicht? Voor dat aperçu tussen haakjes? Erna? Nooit? Ten Berge zou later bewijzen het liefst in reeksen te schrijven, in gedichtenstromen die van geen ophouden willen weten, maar hier zijn de gedichten nog in overzichtelijke, betitelde porties verdeeld. Overigens druipt de geleerdheid er vanaf ('In commagene waar antiochus de anatoliër/ Een breed terras met goden dreef'), maar die is verdund met humor. Het waren de jaren van 'I am a camera', van beelden, niet van impressies, van opnamen, niet van uitwerkingen, waarin

woorden als ‘vertebraten’ en ‘verspiedersmerg’ koud en ondoordringbaar staan tegenover zeldzame beelden als ‘Nu ja men valt wel vlug in beeldrijke babbels/ Aan borsten dijen ten prooi/ (Weet je het is ook zo mooi)’, maar die worden dus alleen in liefdeszaken getolereerd: de vrouw wordt niet alleen aanbeden, ook liefgehad.

Zo komen we tenslotte bij het debuut uit 1964: *Poolsneeuw*, dat de toon zette voor de metafoor van het wit: onbeschreven pagina, zuiverheid. De bundel verliest zich als veel debuten in gedachten over gedichten: ‘Het gedicht als een mens is een denkbare vorm’, ‘Poëzie is de ruimte tussen jij en ik/ Zij vertraagt het gebaar/ Dat ruimte schendt/ Als een vader zijn dochter’. De lezer als incestpleger. Afstand is noodzaak? Is lezen het tegendeel van schrijven? ‘Onrust bekruipt hem; de mens babbelt door/ En schoffelt zijn adem’. In sommige strofen is die aandacht voor klank en stem overduidelijk, zoals in een passage waar alle s-klanken mogen passeren (in het gedicht ‘Bewoner en landschap met spin’). De bundel is maniëristisch, grossiert in inversies (‘En van mijn stem de glimlach springt’) en de taalregisters botsen (‘kakedoris’ naast ‘sint joris’). Dat maniërisme kennen we al uit latere bundels, zoals *Overgangsriten*: ‘De een snavelt een maanvis, de ander snapt een bedelmuis’.

De titel van het debuut belooft een harde strijd: ‘Poolsneeuw: myriaden wapens hangen blinkend/ In de zon’. De scheiding tussen binnen- en buitenwereld is al belangrijk: ‘als hij fluit/ Kruipt ander vel om zijn huid’. We herkennen hier de eerder beschreven slang. Eigendunk spreekt niet alleen uit de blurb (‘Geen prijzen, geen stunts, wel talent’), maar ook uit de geringschattende constatering: ‘De dwergen beschrijven de dwergen’. We zijn uitgekomen bij het substraat van gedichten, de samenvattingen van latere gedichten, waarin het lijkt of taal minus veertig procent beter is, alsof in taaleconomie het wonder schuilt. De lezer moet dan ook aan het werk, aldus de slotregels: ‘Wie graaft zal sporen ontdekken/ Van wat ongezien hier uit kon lekken’.

H.C. ten Berge zou een Parnassien kunnen worden genoemd, met zijn exotische pre-occupaties en zijn afkeer van bekentenislyriek. De afstandelijkheid, het classicisme en het exotisme van bijvoorbeeld Leconte de Lisle zijn aan dit werk verwant. Vandaar wellicht ook de gelijkmatige toon van Ten Berges gedichten, die soms op het saaie af niet meeslepend wilde zijn. Toch, als die persoonlijkheid wel doordringt, is er vaak verlies aan concentratie, maar ook aan gewicht. Er onstaat dan soms een gewichtloze toestand: zweving, vervoering, ontspanning. De begrijpelijkheid van zijn gedichten strandt soms op het éne (afstandelijkheid), dan weer op het andere (breedsprakigheid), maar in zijn gelukkige momenten weet Ten Berge tussen beide kliffen door te laveren op weg naar de prijzenkast.

P.C. Hooftprijs

De P.C. Hooftprijs wordt afwisselend uitgereikt voor proza, essays en poëzie. De eerste prijswinnaar was Amoene van Haersolte (1947). Specifiek om hun gedichten werden daarna bekroond: Gerrit Achterberg (1949), J.C. Bloem (1952), A. Roland Holst (1955), Pierre Kemp (1958), H.W.J.M. Keuls (1961), Leo Vroman (1964), Lucebert (1967), Gerrit Kouwenaar (1970), Hendrik de Vries (1973), Remco Campert (1976), Ida G.M. Gerhardt (1979), M. Vasalis (1982), Rutger Kopland (1988), Elisabeth Eybers (1991), J. Bernlef (1994), Judith Herzberg (1997), Eva Gerlach (2000) en H.H. ter Balkt (2003).

Nieuw werk
Alfred Schaffer

Waar je ook bent, je hebt niets gezien

Hier spreekt de wetenschap, we gaan sluiten, vandaag bestaat
als gisteren als morgen. Niemand die hier zonder wapens leeft:
is er nog hoop voor achterblijvers? Met fantasie een losgezongen
toestand, maar ik had niets verzonnen en jij was niet te stuiten,

het gras groener dan groen in de tuinen van het louteringsoord,
het meubilair gevlochten. Bleef de rolverdeling ondermaats, wat
volgt na wat. Vertakkingen, vergroeiingen, ons staatsbezoek dient
ter verzoening. Wat zijn je laatste woorden als de naald uitslaat,

wat zegt een speculant in zo'n geval? Je was een stijlvol gastheer,
een geschikte kandidaat, de ideale aangever? Bij voorkeur binnen
onze regio woonachtig? Een topdag voor toeristen, een beroerd
jaar voor de armen. En toen kwam de zee eraan. We drukken af.

Hoe is het toch gesteld met je gezondheid?

De nacht staat. Deze zomer sloeg je toe, onze meestercoach
één brok emotie. Je koorts, je kapitale fouten. En dat bij díe
temperaturen. Der Exodus hat bereits begonnen, je chemisch
resistente kleding bij de hand, voor gebruik in noodtoestand.

De drijfjacht was het startschot voor een waaier aan vragen:
ben je lid van een vereniging? Is je maag van streek, en wat
maakt je verdrietig? Kun je dat herhalen? Ontevreden met
je handicap? Begint het nu te regenen? Het is niet duidelijk,

wie heeft belang bij deze operatie, jij of de vervoerscentrale.
Loop de straat uit tot het eind, waar we je verwachten, kalm
en koel als een Japanse rotstuin. Of ben je niet nieuwsgierig?
Vreemd, de afgelopen keer was deze plek toch goed verlicht.

Weet je wie er ook dood is?

‘Een hond snuffelde aan zijn benen, toen sloeg hij een hoek om
en het was dat hij uitgleed anders had ik hem verloren.
Hij marcheerde. Schoof tot op hoge leeftijd heen en weer
met verslagen divisies, een hoed of een baret op zijn hoofd.
Dit alles in een keurig handschrift opgetekend. De ideale kopman,
een kind met een gat in zijn knie na de fietsstunt voor zijn vriendjes.
Draagbaar desondanks, makkelijk te verstrooien, al zijn meubels
overdekt met plastic hoezen, dan had hij plotseling na lange tijd
het gras gemaaid, maar slordig - nu zijn ze hiernaast
alweer aan het schreeuwen. Commercieel gezien zat hij in de lift
maar wie de benen neemt verandert in een voetnoot,
een antwoord op een prijsvraag. Soms had hij moeite met gezichten.
En jij die wist wat hij van plan was, maar liever wachtte op verversing,
je bent al precies hetzelfde: nauwelijks land verkend
en geen enkel contact met de inlanders. Hou dat een generatie vol
en men weet niet beter. Een baai en een provincie dragen zijn naam.
Of hij zette zich achter de piano, staarde naar de toetsen
en bleef zo zitten tot onze aandacht compleet was verdwenen.’

Alfred Schaffer (1973) was jarenlang werkzaam in Kaapstad. Zuid-Afrika. Sinds een jaar woont en werkt hij in Amsterdam, Hij debuteerde in 2000 bij uitgeverij Thomas Rap met de bundel *Zijn opkomst in de voorstad*, genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs en bekroond met de Jo Peters Poëzieprijs. Zijn tweede bundel, *Dwaalgasten* (Thomas Rap 2002), werd genomineerd voor de VSB Poëzieprijs. In 2004 verscheen *Geen hand voor ogen* (De Bezige Bij), wederom genomineerd voorde VSB Poëzieprijs, en in 2005 de bibliofiele uitgave *De muziek die ons toekomt.*

Nieuw werk
Alexis de Roode

Beeld in genade ontvangen

Ze tuimelt voorover in mijn dag,
een onhandige dienstmaagd
die over haar eigen voeten struikelt,
die dienbladen op de grond laat kletteren
en verlegen in de deuropening staat,
wachtend op het tij van onze grillen.

Verbijsterd kijkt ze toe hoe mensen sterven
en huizen verkruimelen, staat met de scherven
van het 206-delig theeservies aan haar voeten,
veegt de boei hoofdschuddend bij elkaar,
zij weet ook niet waarom alles zo kort duurt,
het huis is opgeruimd maar nooit voor lang.

Ze zou wel eens huilend op haar kamertje willen blijven
en twee hele dagen lang geen pap eten, maar dat kan niet
want voortdurend worden er baby's geboren
en planeten geschapen waar ze voor redderen moet,

dus rent ze weer door de gang, struikelend over haar voeten,
zwetend in haar boezeroen, met vochtige strengetjes haar langs de oren,
mompelend ogottegottegottegot, o gottegottegottegot.

Indachtig G. Reve

Nu de Gedroomde in de Nacht is
die voor eeuwig lichtloos gloeit
heb ik mijn laatste vader verloren.

Zo eindigen profeten: zwijgend
in verpleegtehuizen,
aan tafels van kunststof tegen het morsen,
met straffen van twee tot vijf jaar.
Niemand nadert ongeschonden
tot het aangezicht van God.

Bij wie kan ik mijn onschuld pleiten?
Hem heb ik nog nooit gezien,
noch ook enig bewijs
van Zijn bestaan,

maar dat is waarschijnlijk wederzijds.
Het gras wordt gemaaid,
een geur stijgt op.

Het is te laat voor brieven.

Een nieuwe dag

Kyrie eleison
Kyrie eleison
deze treurigheid gaat nooit meer weg.

Het is nieuwjaarsdag
en de wereld is wit, wit,
maar met sneeuw heeft het niks te maken.
Het is meer een verbleken
nu de seizoenen ongescheiden zijn geworden.

Het is nieuwjaarsdag
en de plannen zijn goed,
maar de wereld is slecht,
we zijn trouwens allemaal klootzakken.
(zo mijn vader sprak in vervlogen dagen)

We wagen het erop, jazeker.
Er gaan hier vele dagen om
waarin niets doordringt van de droefheid
die niet beperkt tot mensen is.
Ik wil gaan zoals het oude liedje ging:
naar een hoogmis en geboren worden
in een orgelpijp.
En dan maar stijgen als een dolle.

Maar ic moet nog sneven.
Er loopt een vrouw door mijn huis
op zeer dunne vogelbenen,
een baltsende vogel die op leven wacht,

niet voor mij,
slechts voor het Ware en het Goede,
daarvoor strekt ze zich
en neigt.

Zo zijn zij alle

Bij bushaltes, treinstations, vliegvelden
krijgt men een globale indruk
van de hoeveelheid:
legioen.
34 jaar ben ik en vandaag voor het eerst gezien
dat al die mensen leven:
hoe zij lopen, hoe zij kijken,
hoe zij glanzen van wellust,
trillend van daden -
oh ik zie ze, ik zie ze,
zes miljard maal mij, uniek,
uniek zijn zij alle,
elk grassprietje is uniek!
Mensen, dit zachte, dit zoete,

sfinxen, griffioenen, wonderdieren,
vol van geheime levens in hun hoofden,
elk op zich een wandelend universum
rond een gloeiend Ik.
Vandaag heb ik hen gezien, zes miljard,
en ik zeg u: zij leven!

Alexis de Roode (1970) manifesteert zich sinds 2004 als dichter, zowel op papier als op het podium. Hij won diverse poetry slams en debuteerde in november 2005 bij uitgeverij Podium met de bundel *Geef mij een wonder.* Alexis de Roode studeerde af in de geologie, schrijft reisverhalen voor Spits en fotografeert biologische boeren. Op www.dichtpodia.nl houdt hij een lijst bij van alle poëziepodia in Nederland.

Interview
Wat bezielt
Marieke Bouman

Studente Marieke Bonman verspreidt op een originele manier gedichten, maar niet omdat ze zo van poëzie houdt. ‘Het lijkt zo'n hele andere wereld, de literatuur en poëzie, een beetje ingewikkeld gedoe voor hoogopgeleide mensen.’

door Thomas Möhlmann

Marieke Bouman (23) studeert antropologie en Hebreeuws aan de Universiteit van Amsterdam en introduceerde daar een fenomeen dat in Israël werd bedacht en dat binnenkort wellicht de Nederlandse prikborden zal veroveren: *Poem for Rent.* Op een simpel A4-tje dat oogt alsof er kamers op aangeboden of taalcursussen mee gezocht worden, prijkt een gedicht, en op de plaats van het telefoonnummer of mailadres op de afscheurstreepjes staan de losse dichtregels: gratis, om af te scheuren en mee te nemen. Het eerste gedicht dat op deze manier verspreid raakte, was van de Poolse Nobelprijswinnares Wislawa Szymborska.

‘Een vriend, die ik een jaar geleden ontmoette toen ik in Israël op reis was, stuurde me er een paar kopietjes van op.

Ik vind het een leuk gedicht omdat het niet zo onwijs zwaar is. En zit spel in, een beetje sarcasme, dat staat me wel aan. Hij vertelde dat dit een van de gedichten was die hij daar had opgehangen, en ik vond het wel grappig en dacht: dat ga ik hier ook doen!'

Dit was zijn initiatief in Israël?

'Hij begon met echt overal gedichten op te hangen, wilde het op de meest doodnormale plekken verspreiden, zodat doodnormale mensen die met doodnormale dingen in hun hoofd zitten opeens ergens een gedicht tegenkomen. Het is daar intussen uitgegroeid tot iets enorm groots.'

Hoe bedoel je?

'Op allerlei plaatsen, ook op legerbases bijvoorbeeld, hangen nu steeds meer mensen steeds meer gedichtjes op, en nu is er ook al iemand met verhaaltjes begonnen volgens hetzelfde concept. Er raken meer en meer mensen bij betrokken en intussen heeft hij er ook een weblog voor ingericht, waar dan ook weer allemaal mensen op reageren.'

Zo ver is het in Nederland nog niet.

Nee, al is het een hele leuke manier om poëzie te promoten natuurlijk. De schoonmaakploeg van de UvA dacht daar blijkbaar anders over: na een dag hadden ze de briefjes alweer weggehaald. Dus toen heb ik maar weer nieuwe opgehangen. Tot nu toe hebben een paar mensen een regel afgescheurd, maar ik ben de laatste tijd te weinig op de UvA geweest om te weten hoe de gedichten er nu bijhangen.'

Hoe selecteer je de Poem for Rent?

'Ik hou me gewoon niet zo heel erg bezig met poëzie, dus dat maakt het kiezen voor mij wat lastiger. Nadat we dat gedicht van Szymborska hadden gedaan, ben ik ook wel werk van haar gaan lezen in Nederlandse vertaling. Dus misschien dat ik in de toekomst nog eens zelf iets van haar kies. Maar zij is er natuurlijk maar één in een gigantische wereld waar ik eigenlijk niks vanaf weet.'

Want je weet echt helemaal niks van poëzie?

'Nee. Nou, ik schrijf zelf wel wat, maar verder hou ik me er niet zo mee bezig. Ik ken ook eigenlijk helemaal geen dichters.'

Maar waarom wil je dan überhaupt 'poëzie op een leuke manier promoten'?

'Ik vind gewoon het hele concept grappig. Het lijkt zo'n hele andere wereld, de literatuur en poëzie, een beetje ingewikkeld gedoe voor hoogopgeleide mensen. Dat denken tenminste redelijk wat mensen ervan volgens mij. En dan vind ik het dus wel grappig als je het in een hele normale context plaats. Niet in een of andere bundel ofzo.'

Maar de universiteit is toch nog steeds een vrij elitaire context?

'Ja, dat is waar, maar het is al wel een stapje normaler dan het literaire. En het zou inderdaad nog leuker zijn om het echt heel ergens anders op te hangen. Misschien ga ik dat nog wel doen.'

In kroegen bijvoorbeeld?

‘Bijvoorbeeld, of in de C1000, dat lijkt me ook een mooie, daar heb je ook van die borden. Nou ja, ik denk er af en toe over dat te gaan doen en dan vergeet ik het weer.’

Wij spreken elkaar trouwens tijdens de ‘Week van de Poëzie’. Wist je dat?

‘Nee. Ik lees eigenlijk alleen poëzie als ik het toevallig tegenkom, ga er niet bewust naar op zoek. Ik weet niet hoe dat komt. Ik ga ook niet naar poëzie-avonden, ik ben daar geloof ik gewoon een beetje recalcitrant in. Een vriendin van mij is onwijs cultureel ingesteld, op de een of andere manier heb ik dan behoefte te roepen dat ik daar niks mee heb. Dat slaat nergens op, het is gewoon een soort eigenwijsheid, dat ik zeg dat ik het niet boeiend vind, terwijl ik het eigenlijk wel heel leuk vind.’

En waarom schrijf je zelf poëzie?

‘Ik weet het niet. Soms voel ik dat ik iets wil schrijven en dan doe ik dat. Dat is eigenlijk alleen voor mezelf. Het zijn onwijs persoonlijke dingen, zou het een gek idee vinden als andere mensen dat lezen.’

Was Poem for Rent een oprisping of nog maar het begin?

‘Een begin, dat is zeker, maar ik moet het vervolg nog wel even uitvoeren. Ook al ben ik niet zo *into* de poëzie, ik vind het leuk om zoiets aan mensen te laten lezen. Vooral in Amsterdam hangen overal altijd van die briefjes: kamers gezocht, huishoudster aangeboden, overal rijen van die briefjes, daar past zoiets als een gedicht dat er zomaar hangt gewoon heel grappig tussen. En mensen kijken er hoe dan ook naar, want die denken: ha! Een kamer! En vervolgens: oh nee, shit, toch geen kamer! Het gaat me om de verrassing iets tegen te komen waar je het niet verwacht, en dat je daar dan over na gaat denken. Even iets heel anders in je hoofd dus.’

Ken je Judith Herzberg?

‘Nee, nog nooit van gehoord, wie is dat?’

Recensies

Bas Belleman *Hout* Uitgeverij 521, 2006 64 pagina's, €16,90
Opgewekte zwartkijker
door Rob Schouten

De gedichten in Bas Bellemans *Hout* zijn springerig, praterig, onaf, suggestief. Heel vitaal allemaal en erg van deze tijd. Je moet het nodige tussen de woorden door raden maar de dichter maakt het je daarbij ook weer niet al te moeilijk, bijvoorbeeld in ‘Schuim’: ‘vrijwel uit de voorbindbaard geklopt:/ pepernotengruis, het vorige jaar,/ meisje gilmachientje’. Aha, de Sint, snap je. Of: ‘m'n vader ochtendrood weg/ met gruis op z'n wangen/ en maar grapjes smijten’, oftewel een vrolijke mijnwerker op weg naar z'n stoflongen.

Maar hoe vief het allemaal ook klinkt, deze gedichten lopen voornamelijk over van ellende. De vader gaat dood, de hoofdpersoon lijdt aan zwartgalligheid en heeft last van nachtmerries. Het is per saldo een sombere wereld, maar neergezet in de levendigste tinten. Een beetje zoals die vader alsmaar verder aftakelt en toch de opgewektheid zelve blijft:

> z'n adem struikelt, dus wat moet-ie?
> lachen, wuiven, longen zijn
> komma's, komt altijd wat na, maar
>
> dan toch onder de eiersnijder.
> arts breekt de dooier.
> In mijn vader druipt een oude man.
>
> wat een vak heeft zo'n dokter, hè?
>
> En ook de zoon zelf ervaart zijn eigen naargeestigheid zo te
> zien op nogal lichte toon:
>
> _ je bent zo'n hypochonder de laatste tijd,
> is dat sinds je vader?
> _ weet ik niet zeker, maar ik hoest toch?
> dat verbeeld ik me toch niet.’

Het klinkt allemaal aangenaam nonchalant en vlot, tot in de ergste keeltoeknijpende nachtmerries aan toe.

Belleman heeft daarmee iets weg van een postmodernistische en parlandistische nazaat van de zwartste romantiek; hoezeer ouders ook sterven, geliefdes je ontglippen, demonen je bezoeken, het gedicht houdt de stemming er in: ‘Soms ben ik trots op verdriet, zoals een timmerman op spijkers’ schrijft hij ergens, en voor je het weet ben je alweer op het verkeerde been gezet want welke timmerman is er nou trots op spijkers? Welnee, hij slaat ze in het hout,

Elma van Haren *Zacht gat in broekzak* De Harmonie, 2005 64 pagina's, €14,90
Een andere hond zijn
door Jannah Loontjens

In de gedichten van Elma van Haren gebeurt veel. Veel gedachten, veel observaties, veel woordspelingen, associaties, verbeelding en onderlinge verwijzingen. Een woord aan het einde van een regel vormt de springplank voor de volgende regel die weer geheel eigen capriolen uithaalt. Het is jammer dat in haar laatste bundel deze speelsheid grotendeels is opgenomen in de architectuur van de straten, die ze in haar gedichten portretteert.

In het eerste deel, getiteld ‘De stad als de helft’, staat in elk gedicht een Amsterdamse straat of plek centraal. Gelukkig zijn dit niet zomaar beschrijvende portretten. Het gedicht ‘De nieuwe 2e Leeghwaterstraat’ gaat bijvoorbeeld ook over het wonen in een nieuwbouwwijk en over het hebben van een adres en überhaupt ‘ergens’ wonen: ‘En daar, waar nooit gewoond werd, is je toegewezen adres./ De kroon op je registratie en/ de bevestiging van je naam als alibi/ voor het plegen van al die verworven jaren.’

In Van Harens poëzie klinkt een verwondering over alles dat maar gewoon lijkt. In het gedicht ‘Wat ik zocht in de ochtend’ staart de ikfiguur naar buiten en bekijkt een passerend meisje dat mosterd op haar mond heeft. De verteller lijkt zich vervreemd te voelen en wenst alleen tegenover een mus te zitten. Het gedicht begint met de volgende strofe:

> Zat ik hier maar alleen tegenover de mus op de schutting,
> waar een meisje passeert met mosterd op haar mond,
> haar zwarte cape klokkend, haar voeten draaiend op de
> pedalen, haar knokige botten rond het zadel gevouwen,

[Vervolg recensie Bas Belleman]

niet toevallig de titel van deze bundel. Belleman timmert het verdriet zijn poëzie in.

Enfin, keer op keer stuit de lezer op ziekte, dood, afgrijzen maar keer op keer ook lijkt de maker zich bewust van zijn macht om het virus met woorden te bestrijden: '_ externaliseer je nou het virus?/ Ha, lelijk werkwoord! Dat zal helpen.' Ondanks de ellende krijg je zodoende de indruk dat het tenslotte wel goed gaat. Belleman presenteert in zijn tweede bundel een helder wereldbeeld: dat van de opgewekte zwartkijker die sterk geneigd is over zijn eigen schouder mee te kijken.

Maar meer nog dan met die ingewikkelde maar toch vlot-klinkende metahouding maakt Belleman indruk met zijn taalgebruik. Vederlicht en virtuoos danst hij door staande uitdrukkingen, spreektaal en kretologie. Zelfs zoiets vreselijks als 'liefde is...' gaat hij niet uit de weg: 'liefde is vooral dat ik// bijvoorbeeld een loden staaf met een A4'tje wil optillen/ en hij zakt er doorheen, het scheurt zo lekker.' Het feelbad-gevoel ten voeten uit.

Soms vind ik het alles bij elkaar wel een beetje koket klinken. Moet er niet wat meer donker taalgebruik in, echt, doorleefd gevoel, al was het maar voor de verandering van spijs die eten doet? Maar ik herken het wel, het is niet makkelijk de eenmaal ingeslagen richting om te buigen. Oftewel: hoe krijg je opeens echte pijn?

> wespen aaien, we zouden wespen aaien,
> waar vonden we wespen?
>
> zwartharige tegenpoolse en ik,
> we beten de hals van de wodka.
> dan maar zelf wespen.
> (...)
>
> laatst zat er een wesp in mijn mond
> die bleef zitten zonder te steken,
> wachtte tot hij uit mocht vliegen.

Dit gedicht ('Poolse') geeft de masochistische impasse mooi weer, je kunt wel naar echte pijnsteken verlangen maar wat als de wespen niet meewerken? Het ongeluk valt niet af te dwingen, hoe groot het verlangen ook is: 'aldoor zo gezond als jonge berk,/ Waarom niet eens outdoor, zwaar gewond/ kapotgeslagen houtsnijwerk?'

En zo blijft het de hele bundel door, het gaat over de grote onderwerpen, dood, liefde, eenzaamheid en de gebeurtenissen lijken zelfs echt doorleefd maar de woorden die Belleman ervoor smeedt, heffen de bedruktheid steeds weer op.

In het mooie laatste gedicht 'Saturnus', dat opeens rustiger, gedragener en liefdevoller klinkt dan al het voorafgaande, lezen we hoe deze 'vreedzame saturnus' ondanks de burgerlijke zorgen in zijn nieuwbouwwijk, bij de gezinsuitbreiding, de afwas en 'het ruisen van de ringweg' zijn verlangen naar een heuse gouden tijd intact houdt: 'ik houd me vol,/ leid alle gruis in een boog// om me heen.' Aan het eind is hij dus toch positief gestemd, deze Belleman, die zichzelf maar al te goed lijkt te kennen en weet te beheersen. *Hout* slingert daarbij vervaarlijk dicht langs de valkuilen en narigheden des levens, maar de timmerman blijft steeds wonderbaarlijk en met poëtische Schwung overeind. Wel bijzonder hoor, zo'n jonge dichter die zijn onverwisselbare temperament weet te combineren met een sterk eigen geluid. Echt een dichter naar mijn hart.

[Vervolg recensie Elma van Haren]

> haar hand in de schoen voor de handen, haar haren
> doorwoven, haar huid strak gespannen als door baleinen
> vanbinnen en dat is nog maar het begin
> van de morgen. Ach zat ik hier maar alleen
> tegenover de mus.

Er gaat iets tragisch van dit gedicht uit en tegelijkertijd is de toon gelaten. Ik vraag me alleen af waarom dit gedicht, dat zo mooi begint, over moet gaan in beschrijvingen van het lot van de abelen (populieren) in de opgebroken Czaar Peterstraat:

> - Neem dan die ABELEN in de Czaar Peterstraat.
> Al het bouwen doorstaan, al het bewonen,
> opengebroken klinkers, de straat met de tramrails,
> het renoveren, opnieuw en dan nog eens.
> Hun wortelrokken diep schuddend in de aardlaag.
>
> In de ochtend abelenabelen.
> Hardnekkig de kop opstabelend
> in deze ochtendconstabelatie.

Misschien heb ik te hoge verwachtingen van Elma van Haren. Maar ik vind dit jammer. En haar woordspelingen op de ‘abelen’ zijn toch eigenlijk ook een beetje flauw.

Waarom moet dat toch steeds weer, die thematisch opgezette dichtbundels? Bijna altijd blijkt dat gedichten zo'n gewicht van een overkoepelend thema niet aankunnen. Gelukkig ontsnapt het tweede deel wel aan het thema van de stadse portretten. In dit deel staan grillige gedichten, waaronder een vrije vertaling van *Die Spinnerak-Rokkie* van de dichter en bioloog Eugène Marais (1871-1936) en een gedicht getiteld ‘De kaart van de slag bij Blendheim 1704’. Dit is een kaart die gemaakt is door Anna Bleek, de enige of een van de weinige vrouwelijke cartografen. Zij tekende kaarten van slagvelden, als een oorlogsjournaliste avant la lettre, zoals Van Haren in de aantekeningen vermeldt. Van Haren beschrijft hoe Anna Bleek als vrouw noodgedwongen buiten het slagveld blijft, maar de slag wel op papier in haar hand heeft. Ook schreef ze een gedicht bij de dood van de acteur Charles Bronson, die iedereen wel kent als de schurk uit *Once Upon a Time in the West*, met grappige regels als: ‘Als ik de hond in mij had willen ruiken,/ Had ik een andere hond moeten zijn.’ Dit zijn intrigerende onderwerpen, die dan ook veel betere gedichten opleveren dan al die Amsterdamse straten.

Robert Anker *Heimwee naar* Querido, 2006 54 pagina's, €17,95
Heimwee naar de vroegere Anker
door Jannah Loontjens

In Robert Ankers nieuwe bundel *Heimwee naar* lijkt de dichter naar zo'n beetje alles dat in hem opkomt heimwee te hebben. Iedere titel van elk gedicht begint met deze twee woorden ‘heimwee naar’ waarna respectievelijk volgen: modernisme, Carmiggelt, politiek, de mazelen, neoromantiek, Bordewijk, vakantie, plaatijzer, Hunky Dory en nog zo'n veertig andere zaken. Anker beschrijft de dingen, roept ze op en past soms de dichtvorm aan het onderwerp aan. Zo bevat het gedicht ‘Heimwee naar neoromantiek’ regels als: ‘Een knaap komt in de gouden morgen tot het licht/ ik moet naar school mijn fietstocht wacht op hoefgetrappel.’ De ironie is hier niet ver te zoeken, maar in de gedichten waarin het heimwee naar Slauerhoff of naar Hermans, Reve of Documenta 7 bezongen wordt, betwijfel ik of er sprake is van ironie.

De gedichten die mij het meest aanspreken zijn gedichten waarin het heimwee uitgaat naar minder heroïsche zaken, zoals naar ‘de mazelen’ of naar een ‘kadetje’ of de ‘pianostemmer’. Vooral in het gedicht ‘Heimwee naar de mazelen’ werkt de associatieve woordenstroom zonder aanhalingstekens, zoals die ook in andere gedichten wordt gebruikt, erg goed. De aaneenschakeling van indrukken verbeeldt treffend de ijlende geestestoestand van een ziek kind:

> het lieve hoofd van dode opa oplicht en verschimt uit
> zinkingen
> twee neuzen en twee ademvlekken tegen het raam gedrukt
> ze grijnzen glimlachzwakte rilt door je gezicht tikt moeders
> ring
> nerveuze lente heeft de bomen aangeraakt de merel fluit
> je hoort de bakker aan de deur het brood geurt
> stofzuigergeluk

Het zijn observaties van een kind dat amper deelneemt aan de dingen. In een poging tot glimlachen probeert het mee te doen, maar blijft er toch buiten, het kind kan alleen nog waarnemen. Dit perspectief van de buitenstaander is een perspectief dat ik herken uit vroeger werk van Anker. Het bracht Anker tot merkwaardige observaties, die de absur-

Gerrit Krol *'t Komt allemaal goed* Querido, 2006 81 pagina's, €18,50
Wat een prachtige plek
door Thomas Möhlmann

Bijna 45 jaar schrijverschap leverde Gerrit Krol een ontzaglijke lijst publicaties in allerhande genres en een ruime hand vol prijzen en eerbetuigingen op, en getuige zijn nieuwe bundel is de koek nog lang niet op: meer dan 80 pagina's lang sprankelt en dartelt Krols originele gedachtenwereld voor onze ogen.

Niet dat het altijd alleen maar zonnig is in die wereld, maar er valt veel te zien en vaak te lachen. Te...? Te lachen: Krol bezit een meesterlijk gevoel voor humor, zonder een moment de lolbroek uit te hangen. Meestal begint Krol gemoedelijk tegen je aan te ouwehoeren, lucide maar zonder duidelijke lijn, als een soort Martin Bril met wat meer interesse voor statistieken en techniek. Je vraagt je niet te veel af waar hij eigenlijk heen wil: hij zou overál heen kunnen willen, en je mag met 'm mee op stap, in de Schepping. Tot hij je ongemerkt ergens naartoe heeft gebabbeld waar hij je achterlaat: daar sta je dan, aan het eind van het gedicht, in je eentje staar je verwonderd om je heen: wat een prachtige plek ineens!

Daar heeft de dichter doorgaans natuurlijk wel wat ruimte voor nodig - de prachtig ontsporende historische les over de verbrandingstechniek ‘Wat drijft de mens’ telt 105 regels, het essayachtige gedachtenexperiment ‘Gesignaleerd in Friesland’ zelfs 117, maar het kan ook redelijk beknopt, zoals:

Statistiek

Op de Rijksstraatweg kwam ik Jezus tegen.
Ik zag hem twee keer.
Hijzelf zag mij -2 keer.

[Vervolg recensie Robert Anker]

diteit van de meest gewone dingen uitdrukten. De verwoording van deze observaties waren scherp, schrijnend en bijzonder goed. Naar dat soort poëzie ben ik in deze bundel ook op zoek. Misschien in ‘Heimwee naar het kadetje’:

> In één keer in je mond
> als moeder even niet kijkt
> uit de wild geurende broodkar
> de roodgeëmailleerde broodtrommel
> in één keer in je mond
> trage verpapping

Ik wil het zo graag goed vinden, maar ik weet het niet helemaal. Ik merk dat ik me vooral begin af te vragen wat Anker eigenlijk bedoelt met heimwee. Vaak lijkt Anker met name een nostalgisch verlangen te beschrijven naar een vroeger dat er niet meer is. Is nostalgie hetzelfde als heimwee? Heimwee klinkt intenser, echter. Maar wat is dat echte heimwee dan? Ik moet steeds aan een vriendinnetje van de middelbare school denken. Zij had heimwee. Op de eerste dag van een schoolreisje wilde ze al naar huis. Ze werd ziek van heimwee. Ik probeerde haar te troosten, maar begreep haar verdriet nooit helemaal. Zo ver van huis waren we nu ook weer niet, ergens op een boerenhoeve in een zompig Hollands weiland. Heimwee had niets met afstand te maken, niet in kilometers en ook niet in tijd. Dat compleet irrationele, intense gevoel dat haar in de greep had, kom ik nergens in Ankers bundel tegen. Hoe meer gedichten ik lees, hoe leger de term ‘heimwee’ wordt. Er zitten grappige, treffende regels tussen, maar waarom toch steeds dat heimwee? ‘Heimwee naar postmodernisme’, lees ik. Waarom die titels? Getuige de titel van het laatste gedicht, lijkt Anker het zelf ook niet echt meer te weten. Dat gedicht heet ‘Heimwee naar heimwee’ en begint als volgt:

> Ik had geen heimwee
> De kat lag op tafel te slapen
> De buurman stond in de keuken - ‘pak een stoel’
> Mijn opa schilde de aardappelen in een mandje op zijn schoot
> Mijn vader roerde in zijn thee en keek uit het raam
> Mijn moeder besprak de Margriet met tante Ouk
> De slager kwam de wekelijkse bestelling opnemen
> Ik had geen heimwee

Er volgen nog vier strofes waarin de dichter geen heimwee had, totdat hij ‘struikelde’: ‘Toen trad het heimwee uit de kieren van het heden/ In de geur van een verleden in het licht van een terzijde/ schokkend kort een tel aanwezigheid geluk/ Toen had ik heimwee naar heimwee.’

Zijn heimwee was dus eigenlijk meteen een heimwee naar heimwee. Alsof hij wil zeggen dat hij nooit heeft beseft hoe goed hij het eigenlijk heeft gehad, hoezeer hij toen al eigenlijk heimwee had moeten hebben naar de dingen die hij steeds binnen handbereik had. Wat een treurige conclusie... Ik weet het nog steeds niet helemaal. Ik blijf erbij dat Ankers werk in de kern goed is, maar ik moet toegeven dat ik enig heimwee voel naar de vroegere Anker, de dichter van onder andere *Nieuwe veters.* En misschien is dit ook wel precies waar hijzelf naar terugverlangt, naar zijn vroegere wijze van kijken, denken en schrijven.

[Vervolg recensie Gerrit Krol]

> Samen zagen wij elkaar... keer.
> Op het fietspad liep hij.
> Een lange, magere meneer.
> Verlicht door de zon.
> Niet langer door de zon, want avond.
> De kromming van de aarde meegerekend.
> Jezus, gezien op de rug.
> En ik.
> Gaan gescheiden wegen.
> Niet met z'n tweeën.
> Want 2 mensen.
> Is 2 × 2 mensen.
> Is 2 mensen × 2 mensen.
> Is 3 mensen, elk onder een paraplu.
> Is 3000 mensen schuilend voor de regen.

Er is geen plek of gedachte waar Krol niet op uit zou kunnen komen. Al heeft hij voor het gemak wel enige categorisering aangebracht door de bundel in vijf afdelingen op te delen, ieder met titels die min of meer moeten aangeven welk onderwerp centraal staat: ‘Over de liefde’, ‘Ontologie’, ‘Het dagelijks leven’, ‘De industrie geneest alle leed’, ‘De nieuwe natuur’ en ‘Transfiguratie’. Maar of hij nu een vacuümbel beschrijft, een ochtendtafereel schetst, stilstaat bij bijna uitgebloeide ridderspoten of in een space shuttle ‘op weg naar het Heelal’ gaat, zijn methode blijft herkenbaar: echt goed kijken en zoveel mogelijk zien, er gedachten aan ontlenen en die dóórtrekken. Als het even zou kunnen tot en met het eigen sterven, al wordt dat lastig, want ‘Je eigen dood, je hebt er geen kijk op’. Toch probeert hij zijn sterfscène in ‘Hora est’ voor zich te zien, waardoor hij zich ook alvast mogelijke tragische complicaties voor kan stellen: ‘Misschien dat iemand nog wat zegt/ dat je onthouden wilt,// Of dat er iemand lacht./ Dat je dat hoort.’ Al met al zou Krol álles willen zien en in kaart brengen. Hoewel: veel eerder in de bundel, in het gedicht ‘Heb ik aanleg voor wetenschappelijk onderzoek?’ vraagt hij zich af of hij niet pas werkelijk zou leven als hij blind werd: in plaats van alles te kunnen zien, beschouwen, onthouden, zou hij dan wellicht echt deel aan het leven moeten nemen.

Veel van Krols gedichten lijken aantekeningen of passages die zich net niet lekker thuis bleken te voelen in zijn proza, dat al even doordacht wispelturig kan zijn. In een jasje van poëzie lijken alinea's die strofes werden overgebracht van roman naar bundel. Werknotities, maar dan wel van een ongeëvenaard origineel en scherpzinnig observator. Met zulke scherpzinnigheid kun je twee kanten op: tot de kern of over de kop. Krol laat beide kanten zien. De ene niet minder de moeite waard dan de andere.

Els Moors *Er hangt een hoge lucht boven ons* Nieuw Amsterdam, 2006
56 pagina's, €14,90
Het lef van de lezer
door Peter Henk Steenhuis

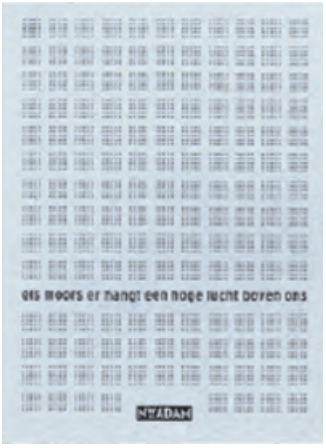

Wat een personage meent, valt zijn schepper onmogelijk toe te rekenen. Deze opvatting, die nogal wat schrijvers uit handen van vrouwe Justitia heeft weten te houden, is in de loop van de tijd een verdedigingsmechanisme geworden dat bij auteurs automatisch in werking treedt als critici hen confronteren met uitspraken van hun personages. Bij zijn oratie als hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam noemde Thomas Vaessens deze schrijversreflex een ‘volmaakt excuus voor vrijblijvendheid’. Bovendien zou het de literatuur ‘machteloos’ maken.

Vaessens illustreerde zijn stelling met het beroemde proces dat in 1952 werd gevoerd tegen W.F. Hermans, die in ‘Ik heb altijd gelijk’ schreef: ‘“De katholieken! Dat is het meest schunnige, belazerde, onderkruiperige, besodemieterde deel van ons volk! Maar die naaien erop los! Die planten zich voort! Als konijnen, ratten, vlooien, luizen.”’

Het gaat Vaessens er niet om schrijvers het gevang in te slepen, maar om kunst opnieuw een rol te laten spelen in de samenleving. Dat kan alleen wanneer men hun werk serieus neemt. ‘Een gevaarlijke inhoud moet de discussie aanzwengelen.’

Wat zou tegenwoordig nog een gevaarlijke inhoud kunnen zijn? De laatste echt inhoudelijke rel in de Nederlandse letteren ging over Frans Kellendonks ‘Mystiek lichaam’ en de multiculturele samenleving. Maar die roman verscheen twintig jaar geleden. En de poëzie? Een enkele keer wordt subsidiegevers kwalijk genomen onzin te financieren, maar zou zo'n oprisping het publieke debat werkelijk stimuleren? De band tussen poëzie en maatschappij is verbroken.

Vraag is wel of dat aan de schrijvers ligt of aan de lezers. Want de schrijver mag zich achter een personage verschuilen, de lezer doet dat net zo graag. Wie Hermans leest, schiet in de lach om zoveel verbaal geweld en denkt absoluut niet aan de gevoelens van zijn kuise oudtante bezuiden de Moerdijk. Wil literatuur weer een rol spelen in de maatschappij dan moet niet alleen de kunstenaar van houding veranderen, maar ook de lezer.

Dat valt niet mee, zo merkte ik tijdens lezing van de debuutbundel ‘Er hangt een hoge lucht boven ons’ van Els

Jef Aerts *Voor je er bent* De Bezige Bij, 2006 62 pagina's, €16,50
Kind langs de snelweg
door Tsead Bruinja

'...het is geen kind/ maar ik, die in/ mijn eigen jaszak zit', schrijft Jef Aerts in het openingsgedicht van zijn debuutbundel *Voor je er bent* en ondanks dat hij het kind gevonden heeft, blijft hij gedurende de rest van de bundel zoeken naar dat kind. Ik heb die zoektocht met een mengeling van plezier en ergernis gevolgd.

Voor je er bent bevat een aantal mooie beelden, maar vooral het begin van de bundel lijkt een oefening in vaagheid. Daar verzandt de dichter in een moeras van onnodig ingewikkelde regels als: 'Te merken dat je wist, zeg je/ voor je dacht te weten/ of hoe je soms dacht te weten/ en er toch niet bij kon komen' (p. 10). Ik begrijp dat het interessant is om na te denken over waar je je bewust van was voor je geboorte of voor je herinnering, maar dit is overbodige orakeltaal. Er zijn meer van dat soort regels die in vaagheid en het cliché blijven steken: 'tastend naar onuitgesproken dingen', 'we sluiten onze ogen voor wat opnieuw verborgen wordt.' 'iedere zucht een ander toen/ om niet te herinneren dat wat was'. Uiteindelijk wil ik weten wat er onuitgesproken wordt en wat er in dat 'toen' gebeurde, maar die mededelingen blijven uit.

De dichter wordt op een prettige manier concreter in het gedicht 'Uitzicht aan zee':

> Hoe schilder je een vrouw die zich
> achter het landschap heeft verstopt
> je ziet alleen wat duinen wiegen
>
> een haas spurt weg, visdiefjes
> maken salto's, een lichaam drukt zich
> hoorbaar in rul schelpenzand...

Het beeld van een onmogelijk portret is sterk en illustreert op een wrange manier de zoektocht van de dichter naar het kind dat hij zich maar niet kan herinneren. Helaas is de rest van het gedicht minder krachtig. De slotregels 'terwijl de golfslag verstilt/ tot het eb en vloed van lakens' leggen wat mij betreft een weeë zweem over een gedicht dat spannend begon.

[Vervolg recensie Els Moors]

Moors. De hoofdpersoon van deze gedichten is veel onderweg. Hoewel ze al reizend half buiten de dagelijkse werkelijkheid staat, beschouwt ze die aandachtig: ‘De trein stopt/ voor we het station binnenrijden/ en glijdt dan weer verder het station binnen/ glijdt dan langzaam voorbij/ een man die een affiche ophangt/ en stopt/ op het perron.’ Dit gebeurt dagelijks duizenden keren en we staan er geen moment bij stil. Goed dat dichten nog steeds aandachtigheid is.

Verder lezend kom je langs de prachtige zin: ‘De lucht is een boog waarbinnen/ de stadsduif op een poot voorhinkt’, en stuit dan op een serie gedichten die ‘De witte fuckende konijnen’ heet. Niks geen onopgesmukte aandachtigheid meer, niks geen ondergeschoven beelden, die door de poëzie even aan de vergetelheid worden onttrokken. Het gaat in deze gedichten om ‘witte fuckende konijnen’ die ‘samen het dak plat fucken’ ‘zonder afstandbediening/ galm galm het is ochtend’. Of over een ooievaar dat een kind brengt en zingt: ‘vrolijk tollen bomen door het gras/ dit nieuw leven is een fuckkonijn/ het fuckt en fuckt en fuckt’. Of over het oude witte fuckende konijn dat ‘fuckte waarna het fuckte waarna het weer verder fuckte’. Of:

> de witte fuckende konijnen wonen
> onder roestige kerktorens nabij de plaats
> ‘geen afval dumpen’ zij schuiven in en uit elkaar
> vooral daar waar niemand hen vermoedt
> sluiten zij hun poten om het zachte witte vel

Het is niet moeilijk glimlachend te constateren dat Els Moors na een halve eeuw de metafoor van Hermans nieuw leven inblaast. Alleen zijn de konijnen niet langer katholiek, ze zijn ontkerkt, de Moerdijk overgestoken en wonen nu overal in Nederland ‘Onder roestige kerktorens nabij de plaats/ ‘geen afval dumpen’.

Veel moeilijker is het je af te vragen wat deze gedichten echt zouden kunnen zeggen. Er huist veel onverschilligheid en haat in deze verzen. Alleen al in ‘de witte fuckende konijnen’ hoor je bergen opgekropte agressie. Bij Hermans planten de konijnen zich nog voort - wat een nette formulering. Hier fucken ze maar door, alsof we in onze vererotiseerde samenleving niets anders meer doen. Dat kan ook best, alleen waarom deze gedachte zo hard verwoorden? Uit moralisme? Daar kun je een hedendaagse dichter moeilijk van betichten. Of klinkt er nog iets anders in deze gedichten door?

Ineens zie ik een woedende allochtoon voor me, tanden op de onderlip en een ferme knik met het hoofd nadat hij het woord ‘fucken’ heeft uitgespuugd. Waar komt nu ineens die allochtoon vandaan? Is het omdat ‘wit’ een groep aanduidt, en daarmee een ‘wij’ en een ‘zij’? is het omdat ik - een wit fuckend konijn - me kan voorstellen dat zij zo praten? Ben ik de enige lezer bij wie dit beeld opkomt? Wat zegt dat over mij? Wat een onaangename poëzie!

De hoogleraar Thomas Vaessens wil dat schrijvers uit hun schulp kruipen en werk maken met een gevaarlijke inhoud die de discussie aanzwengelt. Maar dat werk wordt pas gevaarlijk als een lezer het serieus neemt, wat alleen kan wanneer die lezer zijn harnas van ironie aflegt. Want dat harnas is een volmaakt excuus voor vrijblijvendheid. Maar om dat harnas af te leggen moet je lef hebben, misschien nog wel meer lef dan de schrijver nodig heeft om zijn gevaarlijke werk te maken.

[Vervolg recensie Jef Aerts]

Met moeite vind ik gedichten in deze bundel die me als geheel bevallen, maar *Voor je er bent* bevat genoeg sterke beeldende regels, die me nu al regelmatig tot herlezing hebben verleid, zoals ‘terwijl we door de stad cirkelden/ en jij je een bloedneus snoot’ of:

> een Afrikaanse vrouw tekent een hartje op de ruit
> zigzag naar je buik, maar het blijkt een vliegtuig en nu
> zie je dat het voor het kind bedoeld is
> dat met zijn veters speelt

Hier is de dichter veel preciezer dan in veel van zijn andere werk en neemt hij de lezer bij de hand in een verhaal dat onschuldig begint en zich onaangenaam ontwikkelt.

Het is jammer dat enkele van de gedichten in deze bundel neigen naar plat moralisme. Zo omschrijft Aerts licht ironisch een groep musicerende Peruvianen als ‘een half orkest verkleed als net echt/ zo zien we hen graag/ met de panfluit in kleedjes’. Er is niets mis met die beschrijving, maar het stellige en goedkope ‘zo zien we hen graag’ is een oninteressante en totaal ongevaarlijke mededeling. Datzelfde gedicht sluit af met de regel ‘de rijen snoeren dicht/ mijn schoenveter zit los/ en ik kan me hier niet bukken’. Los van de aardige associatie van de rijen naar de schoenen van de dichter, lijkt hier ook een verwijzing in te zitten naar het kind dat met zijn veters speelt uit het eerdere gedicht. Dat zijn momenten waarop ik twijfel en die ervoor zorgen dat ik geen eenduidig oordeel over deze bundel kan geven.

Hoogtepunt van de bundel is de cyclus ‘Geleewiekte engelen’, waarin de dichter naast het kind een ander, een geliefde, probeert te vinden:

> Je had kunnen lachten
> zeg ik later op het bed waar
> we goochelstokken snijden en
> onze vingers raken aan
>
> hoe uit elkaar we liggen

Het is wat pathetisch dit fragment, maar in deze bundel, die over het vage, verdwenen, verborgene en onvoltooide lijkt te gaan, misstaat het niet. Bovendien staan er in deze cyclus twee van de mooiste, compacte en muzikale gedichten uit de bundel, ‘En verder’ en ‘September op de snelweg’. De geliefde verwijt Aerts in het eerste, grappige gedicht nog dat hij wel eens iets meer aan het huishouden mag doen, terwijl het haar in ‘September op de snelweg’ ernst is. Dichter en geliefde zien langs de kant van de weg een kind plassen, waarbij het kind door de wind de rok van de moeder raakt. Aerts antwoordt zijn geliefde als volgt wanneer zij vraagt of hij het ‘zou doen’:

> wat? zeg ik en glimlach, zo pissen
> op de vluchtstrook? maar je bedoelt niet nu
> maar als een vader, waar ik de auto dan
> zou stoppen.

Ik zou zeggen: De vage mystiek de auto uit, even ergens in de bosjes parkeren en dan een kinderzitje kopen! Ik lees er graag over in Aerts' tweede bundel.

Hanz Mirck *Wegsleepregeling van kracht* Prometheus, 2006 34 pagina's, met cd, €19,95
Spleen met bigband
door Daniël Dee

Onder de jongste generatie dichters heerst de trend om op het podium poëzie met muziek te brengen. Samenwerkingsprojecten verschijnen steeds vaker op cd: het debuut van Peter M. van der Linden, verschillende bundels van F. Starik en bij het laatst verschenen deeltje van De Windroosreeks met Robin Block, Sander Koolwijk, Pom Wolff en Tom Zinger. Misschien dat Hanz Mirck (1970) daarom wel dacht dat hij niet achter kon blijven met zijn tweede bundel *Wegsleepregeling van kracht.* In tegenstelling tot de andere dichters heeft Mirck ervoor gekozen om niet te experimenteren met samples en beats, maar heeft hij een heuse bigband bereid gevonden om hem te begeleiden. Onder leiding van Guus Tangelder wordt de luisteraar bijna een uur lang vergast op composities van Bert Lochs die op de beste momenten sterk doen denken aan *Die Dreigroschenoper* van Kurt Weill. De keus voor een bigband is voortreffelijk gekozen door Mirck, want de muzikanten weten het magere bereik van Mircks stem goed te verbloemen, zodat hij nergens vervelend of saai gaat klinken.

Hanz Mirck heeft met zijn tweede bundel werkelijk flink uitgepakt, want er is meer dan alleen de bijgeleverde cd. Men zou zelfs kunnen spreken van een conceptbundel. Al direct op de omslag treft men een kleurig ontwerp aan van Ted van Lieshout. Bij nadere beschouwing kan men er een symbolensonnet in ontwaren. De bundel zelf bestaat uit 24 gedichten die er eveneens uitzien als sonnetten. Ze bevatten allemaal twee strofes van vier regels gevolgd door twee strofes van drie regels. Volgens de klassieke regels zijn het evenwel geen sonnetten; metrum en rijm ontbreken volledig en de volta is ver te zoeken.

Dat de bundel bestaat uit 24 gedichten is weloverwogen. De gedichten volgen namelijk nauwgezet *Die Winterreise* van Wilhelm Müller, waar Franz Schubert destijds de muziek bij componeerde. Mircks tweede bundel kan beschouwd worden als een moderne hervertelling. Op het eerste gezicht zijn er veel overeenkomsten te ontdekken met de oude *Winterreise* en de nieuwe *Wegsleepregeling.* Zo zijn veel titels vertaald: ‘Gute Nacht’ - ‘Goede nacht’, ‘Die Wetterfahne’ - ‘Weerhaan’, ‘Gefror'ne Tränen’ - ‘Tranen

Wim Hofman *Na de storm* Querido, 2006 110 pagina's, €15,95
Zangerige verhaaltjes
door Marja Pruis

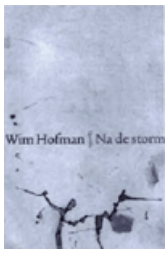

Mooi moment in het toneelstuk *Opening night* van John Cassavetes: vrouw legt stralend aan ex-echtgenoot uit eindelijk te weten hoe het zit. Het is bijna te simpel om waar te zijn, krijt ze verrukt. Terwijl haar ex haar met toenemend ongeduld aanhoort, struikelt zij over haar woorden in de haast om voorbeelden te geven van haar kersverse levensfilosofie, die inderdaad te simpel is om zelfs maar te kunnen onthouden.

Een dergelijk lucide geestestoestand, overigens vaak verbonden met een bepaald stadium van dronkenschap, is ook aanwezig in de lange gedichten die Wim Hofman heeft samengebracht onder de titel *Na de storm.* Kijken we bijvoorbeeld naar het gedicht ‘Er is altijd wel iemand’, op zo'n tweederde van de bundel. De eerste strofe luidt: ‘Er is altijd wel iemand/ aan wie u de weg kunt vragen./ Er is altijd wel iemand./ U komt met de fiets?’ Pakken we de draad van dit gedicht pak 'm beet drie strofes verder weer op: ‘Er is altijd wel iemand/ die grinnikt/ om zichzelf/ op het verkeerde ogenblik.’ Werpen we een blik op de slotregels: ‘Er is altijd wel iemand/ die zegt: nu is het mooi geweest.’

Je zou kunnen zeggen, met je beste hoed op, dat de dichter hier een geraffineerd spel speelt met gemeenplaatsen en dooddoeners. Bij zoveel herhaling van woorden, zoveel

[Vervolg recensie Hanz Mirck]

bevroren'. En ook het verhaal dat vertelt wordt leunt sterk tegen de romantische traditie uit het Duitsland van die tijd. Het is spleen en liefdesverdriet wat de klok slaat in deze ikgerichte poëzie.

> Ik hoor haar hard huilen in het hemelbed
> achter de muur. We slapen elk een andere kant op,
> nee, we doen alsof ik slaap, haar troosten is blijven
>
> maar blijven niet haar troosten. Ik bevries
> die laatste nacht, nog altijd weet ik
> daar zinloos de weg, hoe traag de lift omlaag

Toch zijn er ook de nodige verschillen te ontdekken. Hanz Mirck heeft zijn gedichten in de huidige tijd geplaatst, zowel letterlijk als figuurlijk. Getuige alleen al het feit dat er in zijn gedichten sprake is van kassa's, kledingzaken en soefimeesters.

> Denk aan wat de soefimeester heeft gezegd: hoor
> de wind in de linde. Adem uit. Laat je blad gaan
> Benader zen vanuit daar.

Figuurlijk komt de huidige tijd aan bod door de (post)moderne technieken die Mirck in zijn gedichten hanteert. Niet zelden speelt hij met het enjambement en breekt woorden aan het eind van de regel af om zo meerdere betekeniseenheden te creëren.

> O nee ze wilde geen elegieën klaagde ze al-
> door en wou daarover ook niet horen

Helaas zijn die 'trucjes' te obligaat van aard en overtuigen ze niet. Wat wel een aangename spielerei is, zijn de intertekstuele verwijzingen die Mirck in zijn gedichten heeft gestopt. Er wordt bijvoorbeeld verwezen naar het origineel van Müller. 'Fremd bin ich eingezogen,/ Fremd zieh' ich wieder aus' uit het openingsgedicht 'Gute Nacht' wordt op z'n Mircks verbasterd tot: 'Vreemd// ging ik een winkel in, vreemd kom ik weer buiten'. Ook verwijst Mirck met een knipoog naar zijn debuutbundel *Het geluk weet niets van mij.*

> Het geluk weet niets van mij, was dat een grap?
> Om succes? Ik wist niet wat ik zei,

Het sterkst is Mirck niettemin wanneer hij het lef toont om vrijelijk te associëren. De surrealistische beelden die dat oplevert zijn van een ongekende beklemming en tegelijkertijd van een unieke schoonheid.

> Steeds weer komt boven zij verdrinkt
> in een droom. Aan haar navelstreng onder water
> een steen. Aan de oever met een liefde die geen kinderen wil
> een man die niet helpt. Die lacht. Die mijn gezicht heeft

In zulke gedichten laat Mirck zien dat hij een groot talent bezit en dat hij zich helemaal niet hoeft op te trekken aan Müller, conceptideeën of een bigband. Op zulke momenten heeft zijn poëzie dat allemaal al van zichzelf in zich.

[Vervolg recensie Wim Hofman]

witregels, en ook nog een verwijzing naar een beroemd gedicht (‘Er is altijd wel iemand/ die een vraag stelt’), kun je immers toch wel spreken van geraffineerd. De lezer blijft achter met het even simpele als verbluffende inzicht: inderdaad, verrek, er is altijd wel iemand.

Maar hoeveel luciditeit kan een mens verdragen? Het gedicht ‘Er is altijd wel iemand’ staat temidden van vele soortgelijke speelsige teksten, allemaal prozaïsch en naïef van toon, in heel veel verschillende vormen. Vooral dat laatste werkt landerigheid in de hand en op den duur moedeloosheid. Omdat ieder keurslijf ontbreekt, wekt de dichter de indruk dat hij zich laat gaan in zijn spielereien.

Neem het gedicht ‘Nu weer eens iets vrolijks’, ruim tien bladzijden eerder. Hier geen onderverdeling in strofen, maar een langgerekte tekst, zonder hoofdletters of leestekens: ‘nu wordt het tijd voor iets vrolijkers vogels/ hebben het voorzien op de rijpe rode besjes aan de struiken/ ze zijn buiten zichzelf springen telkens/ hatsiekadee op als op een trampoline draaien/ soms om hun as’. In deze bundel wemelt het van dit soort kleine zangerige verhaaltjes, vol nostalgie (‘en hier is de plek/ waar ik vroeger vuur maakte’), oudergemis (‘De vader ligt in bed,/ hij is oud en dik en wit en ziek’), zee-aanbidding (‘het begon op het strand het begon/ op het strand van de zee het begon op het strand’) en lichte spleen (‘geen ster was te zien, wat een overbodige leegte/ dacht ik en had geen idee waarop te wachten’). Tezamen roepen ze een wereld op, beetje vergankelijk, beetje absurd, maar altijd dicht bij de (boerse) grond. Dat laatste betekent ook dat het nergens écht dramatisch wordt. Het gedicht ‘Als alles voorbij is’ lijkt wel heel eventjes een dramatische opbouw te hebben, maar komt dan toch niet verder dan een eindeloze opsomming (‘de papieren verbrand/ het geld geteld/ de wonden gelikt’ etc,). De slotregel, met gepaste eerbied voorafgegaan door een witregel, is ronduit slap: ‘als alles voor niets is gebeurd’.

Hoe moet je deze poëzie genieten? Waarschijnlijk door genoegen te nemen met een sfeertje. De afzonderlijke gedichten zijn niet pregnant genoeg om te blijven haken. De arbitraire vorm dwingt niks af, terwijl de inhoud wel wat dwingende kracht zou kunnen gebruiken. De dichter zelf heeft het nog ettelijke bladzijden naar zijn zin, terwijl zijn lezer op zo'n tweederde het alleen maar kan beamen: inderdaad, nu is het mooi geweest.

Joke van Leeuwen *Wuif de mussen uit* Querido, 2006 45 pagina's, €15,95

Woorden met haast
door Nico de Boer

Joke van Leeuwen (1953) is een dichteres en beeldend kunstenares wier werk je in een oogopslag herkent. Zowel haar succesvolle jeugdboeken als haar poëzie voor volwassenen ademt de voor haar typerende stijl: een bizarre humor en een weerbarstige, sprankelende taal waarvan de vrolijke gekte van de bladzijden spat. Haar recente, derde bundel voor volwassenen, *Wuif de mussen uit*, vormt hierop geen uitzondering.

Het lezen van haar werk, haar poëzie voorop, bezorgt mij dikwijls een licht euforisch gevoel. Het bruist van leven. De taal staat nooit stil en getuigt van een springerige denktrant waarin de dichteres op een onalledaagse manier reflecteer op alledaagse dingen. De opgewekte gekte en de lichtvoetige spot geven alles wat in deze gedichten naar zwaarte neigt een dartele lichtheid. Zelfs als er beklemmende, verdrietige of nachtmerrieachtige zaken passeren, blijft de luchtige toon overheersen, zoals in ‘Bedding’, waaruit de titel voor haar bundel is gelicht: ‘Zottin zit in een bootje, klaterlacht,/ spot van erbarmen, wuift de mussen uit,/ zingt dat er bootjes zinken van te zwaar.’

De dichteres maakt er in dit verband geen geheim van dat ze een groot bewonderaarster is van de 18de-eeuwse Ierse schrijver Laurence Sterne (beroemd van het weergaloze ‘Leven en de Opvattingen van de Heer Tristam Shandy’) en de Italiaanse schrijver Italo Calvino (1923-1985), die literaire regels aan hun laars lapten en de ondraaglijke zwaarte van het bestaan draaglijk probeerden te maken met een weerbarstig ‘losse taal’ vol speelse humor.

Joke van Leeuwen treedt in hun voetsporen, ook zij schildert graag met woorden. Ook zij probeert van een treurig gezicht een vrolijk masker te maken. De lezer kan een glimlach niet onderdrukken maar weet dat het onderhuids broeit en gist.

Paul Bogaert *AUB* Meulenhoff|Manteau, 2006 64 pagina's, €17,95
Dranghekken van taal
door Johan Sonnenschein

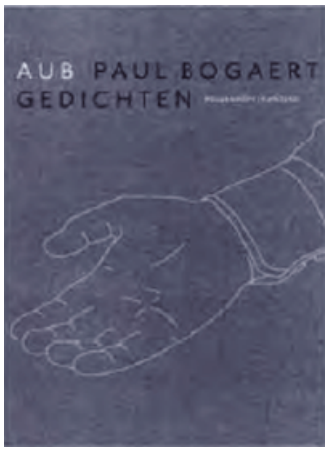

De boektitels van Paul Bogaert klinken beleefd. Na zijn debuut *Welcome hygiene* (1996) en *Toespraak* (1996) - als toegift herdrukt in zijn nieuwste - is er nu het heel fraai vormgeven *AUB* (hulde aan Meulenhoff|Manteau). Tegenover al die beschaving staat zijn eerder onpersoonlijke vorige bundel *Circulaire systemen* (2002). Maar hé: ook in beleefdheid is iets hards. Omgangsvormen zijn mechanismen om confrontaties te voorkomen tussen mensen die elkaar niet begrijpen. Sociale hygiëne, kortom. Overigens is AUB kortaf voor ‘alstublieft’.

Eerder dan beleefd te zitten zijn zet Bogaerts nieuwe bundel beleefdheden onder druk. Veertig gedichten, verdeeld in reeksen als ‘pis’, ‘bang voor de politie’ en ‘wrijvingen’ schetsen momenten waarop een sociaal evenwicht verstoord raakt. Voorbeeld: je wacht bij een stoplicht en plotseling zit de voorruit van je auto ongevraagd onder het sop. Ander voorbeeld: iemand met rozen nadert je tafel, terwijl je nét verlekkerd het menu bekijkt: ‘Wat een keuze. Ze komt/ mijn richting uit.// Ik wil een hol.’ Helaas: vluchten kan niet meer, je luxepositie wordt pijnlijk: ‘Ik dweil met mijn ogen de kaart af/ in alsmaar heter zijdelings spotlicht.’ De bevolking van *AUB* wordt telkens uit balans gebracht en zoekt koortsachtig een charmante uitweg. Op zulke momenten voelt men zich het onaangename centrum van de wereld, door camera's en spotlicht beschenen: ‘Ons tête-à-tête wordt film/ met tergend dikke nevenplot/ (cf. een gesprek dat gewoon doorgaat/ hoewel tijdens het spreken een scrotumtouche begint).’ Je vijftien seconden tv-tijd blijken ontluisterend te zijn.

De camera is een belangrijk motief in *AUB.* De woordgroep ‘aantrekkelijk gekadreerd, flatteus verlicht’ komt vier keer langs, telkens als wens of aanbeveling:

> Geef zieken bovenal beelden
> aantrekkelijk gekadreerde, flatteus verlichte,
> alsof het privé is.
>
> Iemand die een peertje schilt.
> Iemand die met dichtslibbende aders een haag snoeit.
> Een zwarte vogel die een onbesproken soortgenoot vervangt.

In dit gedicht worden huiselijke televisiebeelden voorgeschreven als medicijn, maar ze krijgen snel iets macabers:

[Vervolg recensie Joke van Leeuwen]

Van Leeuwen beschikt over een rijke verbeelding die geregeld op prettig geschifte wijze op hol slaat en de wonderlijkste regels oplevert. In ‘Kameel in de stad’ laat ze je met andere ogen naar de moderne stad kijken: ‘Op hoge poten loopt het dorp de stad in/ dat het past. Het plant zich voort, het heeft/ pantoffels aan en hoort motoren.’ Ze kan achteloze regels schrijven waarover je gemakkelijk heen leest, maar waarin je een wereld van betekenissen betreedt: ‘Soldaten hebben zich vermomd als struiken./ De nachten vallen om, de dagen breken./ Wat niet verkocht kan worden, wordt versleten.// Achter de muur is ruzie, achter de ruzie muur.’

De dichteres zet de wereld graag op zijn kop, stoeit met de taal waarin haar woorden altijd haast lijken te hebben, ze ijlen over de bladspiegel, buitelen als een kwetterende zwerm mussen over elkaar heen. Soms schieten de woorden letterlijk uit het keurslijf van het gedicht, zoals in ‘Bezichtiging’: eindeloos veel deuren gaan ‘open en weer dicht en open en weer dicht en o en weer en hoeps en’, waarna de uit de pas gelopen regel ongedisciplineerd de bladzijde uitsnelt. In ‘Andermans hond’ treft de speelsheid en de humor die Van Leeuwens werk voor de jeugd zo lucide, herkenbaar en bijzonder maken. In haar poëzie kijkt de dichteres met diezelfde onbevangen, verwonderde blik om zich heen: ‘Ik ging niet wandelen met de hond,/ de hond ging wandelen met mij./ Kijk, zei hij, kijk, zo doe je dat:/ je snuffelt wat, je kruipt eens/ onder groen, je doet daar wat je/ daar moet doen, je kwispelt.’

Lang niet alles in deze poëzie laat zich eenvoudig doorgronden. Maar dan zijn er altijd weer trefzekere regels die voor wat lucht zorgen, zoals: ‘de bussen laten scheten in de bocht’. Zo'n zin is als de sleutel op een deur die je toegang tot het gedicht verschaft. Daartegenover staan kraakheldere verzen, zoals ‘Hulp’ over een huishoudelijke hulp, die bij herlezing moeiteloos overeind blijven. De laatste twee regels van ‘Hulp’ stellen het gedicht in een heel ander licht: ‘En als het nacht was liep ze weer naar huis/ en kroop in bed en wist niet hoe te slapen.’

Niet alle gedichten in ‘Wuif de mussen uit’ zijn overigens even geslaagd. Aan sommige ga je schouderophalend voorbij, een enkel vers lijkt de kladversie nauwelijks te zijn ontstegen, zoals ‘Vragenlijst’, dat blijft hangen in een woordspelletje. Daarnaast wordt ‘Wuif de mussen uit’ nadrukkelijk gepresenteerd als een bundel ‘gedichten en beelden’. Volgens de flaptekst bieden Van Leeuwens tekeningen houvast voor het geval je dreigt te verdwalen in haar speeltuin van poëzie. Een aantal illustraties verheldert inderdaad wat anders versluierd zou blijven, zoals de vervreemdende tekening in ‘Ontpopping’ (van rups naar mens) en die onder ‘Andermans hond’, waarin een mismoedige hond weg sjokt uit een vette klodder inkt.

[Vervolg recensie Paul Bogaert]

de tuinman heeft een vaatziekte en de vogel is er ten koste van een andere. Met die flatteuze verlichting valt het dus lelijk tegen. Bogaerts gedichten besteden vooral aandacht aan de onderbreking van de rust. Voortdurend dreigt er onraad en soms gaat het mis. Opvallend genoeg blijft wát er gebeurt vaak onduidelijk, het gaat meer om de manier waarop men ermee omgaat: ‘De meeste getuigen passen zich/ onaangedaan aan aan de opstijgende,/ alles opvullende, snel opstijvende normaliteit.’ De plek des onheils wordt door de autoriteiten afgezet, er komt een dranghek en een hulptent. De menigte wordt gevraagd zijn weg te vervolgen:

> Dat je handen willen helpen is normaal.

Maar hou nu afstand a.u.b.

Er komt een hulptent op de plek, die komt nu overeind.
Je kunt flauwvallen van kijklustigheid
achter dranghekken van taal.

Ook taal is een middel om mensen op afstand te zetten, een dranghek. De poëzie van *AUB* heeft niet rechtstreeks het onheil als onderwerp, zorgt niet voor spektakel of schokkende beelden, maar thematiseert onze omgang daarmee. Ze levert zicht op de zaak, maar houdt de sensatiezoekende ramptoerist buiten. Ze is geen hulptent maar houdt de distantie tot de gebeurtenissen in stand. Dat is irritant voor de ongeduldige lezer, maar zorgt voor buitengewone reflectie: de gedichten kaatsen alles terug naar de lezer, die steeds een nieuwe aanloop moet nemen voor een nieuwe bestorming. Bogaert bundels verplichten tot veelvuldige herlezing.

In zijn vorige boek beschreef Bogaert onpersoonlijke ‘circulaire systemen’. *AUB* laat ritmestoornissen zien in de confrontatie tussen het individu en de blinde cirkelgang van een geoliede samenleving. In fragmenten wordt de dagelijkse omgang als een groot circulair systeem geportretteerd. Mensen wagen zich telkens in de openbare ruimte in de hoop er ongeschonden van thuis te komen. Zo lees ik althans dit gedicht:

En dan sta je na een stilte wéér voor de helling:
aantrekkelijk gekadreerd, flatteus verlicht
alsof het privé is.

Je handen blijken lome flippers
die je zenuwachtig maken.
Het doel van het spel
is het spel zo lang mogelijk rekken.

Na afloop zul je niet alleen zijn
zoals na een optreden, maar ook direct
terug in de wereldgreep van het nogmaals.

Die ‘helling’ uit de eerste regel kan die van een hollywoodse Sisyphus zijn, de mens die zijn steen elke dag ‘wéér’ naar boven moet krijgen, en dit mediageniek hoopt te volvoeren. De slotstrofe voorspelt hem na elke gebeurtenis weer onderaan te staan, ‘terug in de wereldgreep van het nogmaals’, de dagelijkse tredmolen. Zo tonen de gedichten uit *AUB* de wrijving tussen vaste voornemens en weerbarstige gebeurtenissen. Ze leveren geen commentaar in een *voice over*, maar zetten alles in een harde, onflatteuze belichting. Geen *big brother* die ingrijpt, je moet het zelf doen. Alle sterkte daarbij gewenst.

Jannah Loontjens *Het ongelooflijke krimpen* Prometheus, 2006 56 pagina's, €14,95
Tennissen met een borrelnootje
door Rob Schouten

In de film *The incredible shrinking man* krimpt een man tot ongehoord kleine proporties en wordt door het nieuwe perspectief gedwongen zijn bestaan te herzien. In Jannah Loontjens' tweede bundel *Het ongelooflijke krimpen* leidt krimpen eveneens tot nieuwe, onbekende vergezichten.

‘Het minuscule is wat blijft’ schrijft ze, en met die instelling wordt in deze bundel de wereld van menselijke proporties op een afstand gezet en opnieuw bekeken. Letterlijk gebeurt dat als je vanuit een vliegtuig naar beneden kijkt: ‘Auto's schuiven over het viaduct./ Koopwaren over een lopende band.’ of je ziet jezelf in gedachten 's ochtends in een woonblok onder een onverschillige lucht in bed liggen: ‘Ik ben een klein product./ Een tablet in plastic opgesloten. Een paracetamol./ Een stip in civiel patroon van de doordrukstrip.’

Het ongelooflijke krimpen zou je het product kunnen noemen van een weloverwogen depersonalisatie. Loontjens' gedichten spelen zich zichtbaar in onze wereld af, die van kranten, van tv-zenders, van supermarkten en van autowegen, maar dat alles leidt bij haar niet tot intensieve deelname of emotionele betrokkenheid. Integendeel, ze neemt voortdurend afstand en ze weet het, ‘Piloot van eigen huiskamer, lanceert ze/ de schietstoel.’ De hoofdpersoon in deze gedichten kijkt als een vreemdeling in een nieuwe wereld aan tegen zichzelf en de dingen die haar overkomen: ‘Een douchecel./ Ik heb niet veel aan. Het moet zomer zijn,/ of de thermostaat staat hoog.’

Dat alles geeft aan *Het ongelooflijke krimpen* een uitge-

Florence Tonk *Anders komen de wolven* Nieuw Amsterdam 2006 62 pagina's, €14,90
Licht en dansant
door Ilja Leonard Pfeijffer

Trouwe lezers van *Awater* kennen Florence Tonk al van de vier gedichten die in het zomernummer van vorig jaar werden gepubliceerd. Nu is haar debuutbundel verschenen, met de mooie titel *Anders komen de wolven.* Hoe goed is het? Zo goed:

> Ze kijkt als ze danst of ze neukt
> ze kijkt als ze danst zoals ze denkt
> dat men kijkt als men neukt
> of ze kijkt alsof er iets klem zit
> en hier beduusd van is

Dit is de openingsstrofe uit het gedicht met de titel ‘Gemeen gedicht.’ Het knappe is dat het ook in taal een tango is geworden, die schalks pivoteert rond het risico van ambiguïteit in de woordjes ‘als,’ ‘of,’ ‘zoals’ en ‘alsof.’ En verder is het grappig. En verder is het daadwerkelijk gemeen. En verder is het ook zielig en pijnlijk. En verder zien wij het onmiddellijk voor ons. ‘Maar als ze lacht zie je dat/ het allemaal zo ernstig is geworden/ zelfs de dans waarin zij wel theater ziet/ maar niet kan spelen, ze doet het even verbeten/ als het vegen van een vloer.’

De titel van de bundel is ontleend aan het gedicht ‘Arm en rijk.’ Het gedicht is een variatie op het overbekende gegeven van jij denkt dat je het allemaal zo goed voor elkaar

[Vervolg recensie Jannah Loontjens]

sproken filosofisch gehalte; psychologie, emotionaliteit en lyriek staan daarentegen op een laag pitje. Je mist het overigens niet, daarvoor zijn de beelden die Loontjens' perspectief oplevert te intrigerend.

In het gedicht ‘Ivoren toren’ lijkt de hoofdpersoon ook letterlijk te krimpen, moet kinderkleren aan, ziet het meubilair groter worden, kan tennissen met een borrelnootje, ervaart het tapijt als een toendra en het katteoog lijkt wel een badkuip. Maar waarom heet dit gedicht ‘Ivoren toren’? Na enige tijd turen realiseer je je dat het niet op de verheven positie van de dichteres slaat maar op de dingen om haar heen, dat het steeds maar weer moeite kost om door te dringen tot de ware aard van de wereld.

Hoe intimiderend de realiteit en hoe dwingend het tijdsverloop ook zijn, er blijft altijd plaats voor de vraag: wat doe ik er precies in, zoals in de tweede strofe van het openingsgedicht ‘We gaan’:

> Twijfel over triviale zaken wordt
> gedempt door monumenten,
> waarmee de tijd wormen aanstampt.
> Toch blijft hij me bekruipen, waar ik
>
> en waar thuis zal liggen.

Vanzelf wordt het ‘gaan’ uit de titel, dat door de Samsonite in de tweede regel van het gedicht even een triviaal soort reizen leek te worden, een existentieel reizen.

Zo gaat het steeds in deze bundel: alle beelden en gewaarwordingen leiden tot wijsgerige contemplatie. Op denkmatig niveau is *Het ongelooflijke krimpen* dan ook een heldere, consistente bundel van een onderzoekende dichteres. Maar het mooiste vind ik na al die filosofische puncties uit de verbazingwekkende werkelijkheid toch de conclusie in de laatste regels van het laatste gedicht ‘Het’, dat hier geen lidwoord maar een zelfstandig naamwoord is: ‘Altijd groeit het/ en je weet, het gaat goed,// ook zonder dat je bent.’ Oftewel: de wereld is groter en veelbetekenender dan je individualiteit.

Van die gedachte aan je eindigheid en kleinheid kun je gemakkelijk in paniek raken maar dat gebeurt hier eigenlijk nergens. Helder en nuchter als Alice in Wonderland wandelt Loontjens door haar innerlijke gewaarwordingen. En dat is wat je tenslotte het meeste bijblijft aan deze bundel, niet zozeer de filosofische blik maar het kalme temperament van de toeschouwster die op zoek is naar inzicht. Het ongelooflijke krimpen is hier een vorm van langzaam groter en wijzer worden.

[Vervolg recensie Florence Tonk]

hebt en dat is ook zo maar ik niet. Ook in dit gedicht slaagt Tonk doordat ze een feilloos gevoel heeft voor de meest beeldende details: ‘Ik ben een vrouw zonder armen geweest/ met fietstassen en een zeven voor spelling/ jij hebt een moeder die leest, een vader/ die op tijd is met de belastingpapieren’. Het gedicht eindigt zo:

> jij leert skiën, beweegt je op feestjes
> woont samen, krijgt kinderen met korte namen
> jullie bellen elkaar, boeken bungalows
> om in samen te zijn op jubilea en verjaardagen

ik ben een vrouw zonder armen geweest
die zich koest houdt, anders komen de wolven
ik ben een vrouw
die haar boodschappen kan dragen

En dan is er toch iets verontrustends in het gedicht gekropen. Want de ‘jij’ houdt zich blijkbaar niet koest. Je ziet de wolven al rondsluipen langs de bordkartonnen wandjes van het gezellig gehuurde Centerparkshuisje. Ooit zal ook bij de ‘jij’ de harde boodschap aankomen. Maar die boodschap zal ze niet aankunnen, want ze is niet in staat om boodschappen te dragen.

Tonk is zo taalgevoelig dat het soms een nadeel wordt. Ze kan zo licht en dansant schrijven dat ze soms zwicht voor de verleiding om licht en dansant te schrijven. Dan maakt ze liedjes, zoals in de cyclus ‘Verdovende middelen,’ waarin strofen voorkomen als ‘laten we dan gaan slapen/ verdwijnen, niet meer weten/ elkaar, iedereen vergeten/ wat je niet, of beter wel kon laten/ wie er rondstroopt in de straten.’ Dit is taalmuziek die tingelt als een muziekdoosje boven het wiegje van een baby. Het is goed als slaapliedje omdat er niets is wat verontrust.

Maar als je dan weer een vitaal advies leest als dit: ‘Fiets naar een kwelwater/ met een naam die aan kermis/ in ondergoed doet denken’. En als je dan weer een genadeloos scherp portretje leest als dit: ‘Ze droeg zelfs hoge hakken/ toen ze baarde// nu houdt ze huisspinnen/ en de knieën bij elkaar/ draagt weer haar meisjesnaam’. Als je ziet hoe goed Tonk is als zij op haar best is, dan vergeef je haar de rest en koester je dit debuut als de belofte van nog heel veel behartigenswaardigs.

Bernard Dewulf *Blauwziek* Atlas, 2006 62 pagina's, €15,-
Dichtersdingen
door Ilja Leonard Pfeijffer

Bernard Dewulf, geboren Brusselaar, is de dichter van één bundel, *Waar de egel gaat* (1995). Hoewel die eerste bundel destijds is bekroond met de ASLK-Prijs voor het literaire debuut en herdrukt moest worden, is hij niet bepaald een dichter wiens naam op ieders lippen ligt, althans zeker niet in de noordelijke Nederlanden. Hij is ook niet bepaald een hemelbestormende vernieuwer. Zijn gedichten moeten het hebben van klassiek poëtische middelen als een hoge mate van vormvastheid, kleinschaligheid in thematiek en de voorzichtige ontroering van de verstilde observatie. Zijn tweede bundel, *Blauwziek*, die onlangs verscheen, vormt geen breuk met zijn debuut:

> In alle vroegte doodstil opstaan
> om nog eens het eerste licht te zien.
> Wassen, oude kleren aan. Koffie
> en dan leven voor het open raam.
>
> De meeuwen draaien om wat brood.
> De kinderen slapen nog aan later jaren.
> De duif zit dagelijks in de dakgoot.
> De wolken lijken werkelijk te varen.
>
> Terwijl ik het zit op te schrijven,
> geen andere vraag zie dan het kijken,
> komt er traag beweging in het huis.
> Nooit wil het bij kijken blijven.

Dit is het openingsgedicht van de bundel. Het heet ‘Notitie.’ En zo'n dichter is dit dus: een dichter die vroeg opstaat. Dat zie je tegenwoordig niet meer zo vaak. Evenmin als je tegenwoordig vaak nog rijmende kwatrijnen tegenkomt. De thematiek is al even traditioneel als de versvorm. De dichter poseert als buitenstaander, als beschouwer die in niets dan in het beschouwen zijn vervulling vindt en een gedicht schrijft als verstolde momentopname van een vergankelijke wereld die op het punt staat te ontwaken, brood te grijpen, uit te vliegen, voorbij te waaien en in beweging te komen. De slotregel is de doordenker van het gedicht, ook omdat het gedicht zelf een bewijs vormt voor de these die erin wordt geformuleerd. Bleef het maar bij kijken. Maar nee, de dichter moet er weer zonodig een gedicht van maken. ‘Vivre sans rien dire’ luidt het motto van de openingscyclus. Daar hebben we het dus.

En zo gaat het de hele bundel door. Het is allemaal vaardig, knap, conventioneel en herkenbaar. Dit zijn gedichten die heel erg veel op gedichten lijken. Alle traditionele poëtische dichtersdingen zijn aanwezig. Er is doodsangst en de illusie van liefde. Er is een moeder die gedachten oproept. Er zijn gedichten bij schilderijen die wij niet kennen en gedichten over mythologische thema's die wij maar al te goed

kennen. Er is ‘stille, ijzige, eeuwige muziek’, er is sprake van het stelen van ‘onontvreemdbare tijd’, er is ‘een spagaat in het geheugen’, wij raken ‘verstrikt in het lamento van een tegenziel’, er is de ‘rand van de blik’, ‘het eerste dauwnat’, een ‘klaarlicht veinzend ontsterfelijk ding’ en tenslotte ‘ving iets te zingen en zingend/ te ontbreken aan.’

En er wordt wat afgekeken: ‘Men zit zijn tijd met kijken uit,/ er is geen andere mogelijkheid.’ De dichter blijft de buitenstaander in die rare, dolle wereld, waar mensen zomaar dingen zeggen zonder stil te zijn en te kijken: ‘Het gonst in de blauwige kamers van geruchten/ dat ze iets zeggen, maar ze zeggen zoveel./ Hoor ze zoemen, dazen op weg in de zomer,/ in straten op zoek naar een zin, naar een zin.’ De mensen zijn net zo hard op zoek naar betekenis als naar een formulering. Eigenlijk net als de dichter, maar dan anders.

Je lees deze gedichten zoals je naar aquarellen kijkt met landschapjes in oude vertrouwde negentiende-eeuwse stijl die iemand op zondagmiddag heeft gemaakt op de schildersclub en als ze je vragen wat je ervan vindt, zeg je: ‘Heel knap.’

Willem Thies *Toendra* Uitgeverij 521, 2006 47 pagina's, €16,90
Potsenmaker
door Ilja Leonard Pfeijffer

Het begint met een verhaaltje over een slachthuis. ‘Tijd speelt hier geen rol.’ Nadat er hoegenaamd niets is gebeurd, gaat de ik-figuur door met zijn werk, ‘hersenen/ verwijderen, de grote en de kleine.’ Wat zou een dichter ermee bedoelen wanneer hij zo'n verhaaltje, vormgegeven als gedicht, de plek geeft van het programmatische openingsgedicht van zijn poëziedebuut? Dat er in zijn poëzie hersenloos wordt geslacht? Dat zou in ieder geval mooi kloppen met het gedicht ‘De vuurvogelvanger’, opgedragen aan ‘Ilja Leonard Pfeijffer en zijn epigonen.’ Met een imitatie van de beruchte overdreven bombastische stijl van genoemde dichter zet hij diens poëzie neer als ‘meccanowoordenbouwwerken’ die wankel en vergankelijk zijn. Zo! Die zal aankomen! Jammer genoeg staat er dat zijn gedichten ‘wankel *noch* vergankelijk’ zijn. Laat hij die potsenmaker alsnog ontsnappen.

Ook in een ander opzicht belooft het openingsgedicht wat er in de rest van de bundel te beleven valt. Dit debuut grossiert in charmante, pretentieloze vertellinkjes, die zijn vormgegeven als gedichten en waarin verder niet al te veel voorvalt, ‘terwijl god ergens sterft van verveling.’ De bundel is, zoals de titel belooft, een toendra, een saaie kale vlakte met hier en daar wat willekeurige begroeiing die niet echt naam mag hebben. Een typerend gedicht is ‘Vermaak!’. Het gaat zo: ‘vandaag voel ik me neerslachtig/ ik draag mijn zachte wapenrusting/ als de nar niet in staat is/ mij te laten lachen/ gaat hij eraan.’ Het ongerijmde van de ‘zachte wapenrusting’, het dubbelzinnige van de doodstraf op onvermogen te vermaken, we begrijpen het allemaal wel, we zien wat de dichter wil, maar ja, gut, het zal allemaal de eeuwigheid niet halen. Wat zal ik als laatste zin typen? Een charmant pretentieloos debuut dat een enigszins onvoldragen indruk maakt? Het zij zo.

Bernard Wesseling *Focus* Nieuw Amsterdam, 2006 48 pagina's, €14,90

De dichter als jonge hond
door Rob Schouten

Bernard Wesseling debuteerde in 2004 met een roman *De favoriet*, premature memoires van een beginnende twintiger die maar vast terugblikt op een ervaring met pedofilie in zijn jeugd. Zijn eerste dichtbundel *Focus* (rottitel trouwens, vindt u niet?) lijkt er alweer meer op. Tot ons spreekt de generatie van computerspelletjes, rappers en home-video's, en weinig zin om de diepte in te duiken.

In het gedicht ‘Backyarding’ heeft Wesseling het over ‘een orkaan van geïnspireerde verveling’ en zoiets heerst hier ook. Vlot, babbelig en puberaal wordt er met de serieuze wereld afgerekend. Hoogstens kijkt hij goed om zich heen en ziet hoe het er toegaat en hoe het bij hem zelf toegaat:

> Kraslot gekocht en op de loterijvlag gezien hoe de grote de
> kleine at
>
> Op het Centraal tovert een opgejaagde verslaafde voor twee
> blauwkragen uit zilverfolie een bedorven makreel
>
> Lantaarnpaalschaduw slaat als een uurwerk op tegels
> en alles valt samen
> met mijn jaarlijkse scriptie-inkakker het besluit
> een comebackband te beginnen, een echte
> met echte mensen
> ik in mijn te gekke leren broek

Opgewekt en brutaal hiphopt deze poëzie langs zonder lang te beklijven en dat wil ze ook niet in een wereld waar ‘Niets van wat nodig lijkt nog leverbaar’ is. En zo is ook deze poëzie niet noodzakelijk maar soms wel aanstekelijk narcistisch, bijvoorbeeld als de maker zichzelf aanbeveelt: ‘Zing en voel me door mezelf omringd’.

Ik denk dat het in hoofdzaak nog een soort gnuif-poëzie voor wahlverwandten is met het soort titels als ‘Zen & de kunst van het weten wanneer je te veel bent’. Wat dat betreft, is het wel eens aardig om een kijkje te krijgen in een door de dichtkunst tamelijk slecht gedocumenteerde studenten-oppervlakte van lol en flauwekul.

Blijft het vermoeden dat Wesseling mogelijk best talent heeft, een licht dat hij uiteraard zoveel mogelijk onder de korenmaat zet want we mochten eens denken dat hij echt meer ambities heeft. Daarom maar lekker dollen jongens, en als het onverwacht toch even ernstig dreigt te worden de ironie: ‘vandaag een sfeermens/ staar ik het landschap in’.

Ik moet er wel om lachen zo nu en dan maar we moeten er toch maar geen al te hoog cijfer voor geven anders blijftie er mee doorgaan en dat willen we niet.

Top-15

Best verkochte poëzie (verkoopweken 40 van 2005 tot en met 17 van 2006)

1 **(1) Huub Oosterhuis.** *Godweet komt het goed. Een keuze uit de liederen en gedichten.* Maarten Muntinga, €7,90.
2 **(3) Toon Tellegen.** *Daar zijn woorden voor.* Maarten Muntinga, €7,90.
3 **(2) Frits van der Meij (samensteller).** *Wek de liefde niet voordat zij het wil. De mooiste gedichten uit de bijbel.* Athenaeum-Polak & Van Gennep. €2,50.
4 **(4) Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen.** *Rijmkroniek des Vaderlands.* Bert Bakker, €12,50.
5 **(6) Willem Wilmink (samensteller).** *Kinderen. Meer dan honderd gedichten over hun wondere wereld.* Bert Bakker, €12,50.
6 **(10) Gerrit Komrij (samensteller).** *Nederlandse poëzie van de 19de t/m de 21ste eeuw in 2000 en enige gedichten.* Bert Bakker, €15,-.
7 **(-) Emily Dickinson**. *Gedichten I.* Van Oorschot, €34,95.
8 **(-)** ***Vergeet mij niet. Gedichten over afscheid en herinnering.*** Maarten Muntinga, €9,90.
9 **(-)** ***De allerliefste en allermooiste. Gedichten over geboorte en kinderen.*** Maarten Muntinga, €9,90.
10 **(13) Hanny Michaelis.** *Een keuze uit haar gedichten door J.J. Voskuil.* Van Oorschot, €7,50.
11 **(7) Ovidius.** *Metamorphosen.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €14,95.
12 **(-) Rutger Kopland**. *Verzamelde gedichten.* Van Oorschot, €35,-.
13 **(11) Daan Bronkhorst (samensteller).** *Zo'n gelukkige dag. Dichters voor Amnesty International.* De Geus, €6,99.
14 **(12) C.J. Aarts & M.C. van Etten (samenstellers).** *Domweg gelukkig in de Dapperstraat. De bekendste gedichten uit de Nederlandse Literatuur.* Bert Bakker, €12,50.
15 **(-) Menno Wigman (samensteller).** *Familie duurt een mensenleven lang. De honderd mooiste Nederlandse gedichten over vaders, moeders, dochters en zonen.* Bert Bakker, €12,50.

Bron: Stichting CPNB.
Zie www.debestseller60.nl

Nieuw verschenen

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ Nederlandstalige poëzie

- **Jef Aerts.** *Voor je er bent.* De Bezige Bij, €16,50. (april 2006) debuut
- **Robert Anker.** *Heimwee naar.* Querido, €17,95. (april 2006)
- **Dirk van Bastelaere.** *De voorbode van iets groots.* Atlas, €15,-. (april 2006)
- **Menno van der Beek.** *Kaddisj.* BnM uitgevers, €7,95. (voorjaar 2006) De Contrabas-reeks
- **Bas Belleman.** *Hout.* 521, €16,90. (april 2006) tweede bundel

- **H.C. ten Berge.** *De mythische plaats. Gedichten en een geschiedenis.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €7,95. (mei 2006)
- **Hans Berghuis.** *Ik kan alleen maar zingen.* BnM uitgevers, €29,50. (voorjaar 2006) De Contrabas-reeks, verzamelde gedichten
- **Huub Beurskens & Wiel Kusters.** *In duizend kamers.* Meulenhoff, €17,95. (juni 2006) poëzie die Beurskens en Kusters de afgelopen jaren gezamenlijk schreven
- **Paul Bogaert.** *AUB.* Meulenhoff, €17,95. (maart 2006)
- **Frans Budé.** *Blauwe rijst.* Meulenhoff, €17,95. (juni 2006)
- **Hans Dekkers.** *Banjoman.* Contact, €16,90. (mei 2006)
- **Bernard Dewulf.** *Blauwziek.* Atlas. €15,-. (april 2006)
- **Charles Ducal.** *In inkt gewassen.* Atlas, €15,-. (april 2006)
- **Arjen Duinker & Karine Martel.** *En dat? Oneindig.* Querido, €16,95. (juni 2006) samenspel tussen twee dichters, waarbij Duinker het werk van Martel vertaalt
- **Sieger M.G.** *Schaduwvechter.* Passage, €14,50. (april 2006) tweede bundel
- **Marijke Hanegraaf.** *Proefsteen.* De Arbeiderspers, €17,95. (juni 2006) tweede bundel
- **Philip Hoorne.** *Het ei in mezelf.* 521, €16,90. (2005)
- **Esther Jansma.** *Altijd vandaag.* De Arbeiderspers, €27,50. (mei 2006) verzamelde gedichten
- **J.J.L. ten Kate.** *Eerste liefde.* 521, €16,90. (januari 2006) Sandwich-reeks
- **Elmar Kuiper.** *Roep de rottweiler op! / Rop de rottweiler op!* BnM uitgevers, €9,95. (voorjaar 2006) De Contrabas-reeks, tweetalige uitgave
- **Joke van Leeuwen.** *Wuif de mussen uit.* Querido, €15,95. (februari 2006) derde bundel
- **Frédéric Leroy.** *Gedichten.* BnM uitgevers, €7,95. (voorjaar 2006) De Contrabas-reeks
- **Hanz Mirck.** *Wegsleepregeling van kracht.* Prometheus, €15,-. (februari 2006) tweede bundel
- **Ramsey Nasr.** *onze-lieve-vrouwe-zeppelin. Antwerpse gedichten.* De Bezige Bij, €16,50. (april 2006) nieuwe bundel van de stadsdichter van Antwerpen
- **Theo Olthuis.** *Golfslag. Gedichten - Over Bergen naar Camperduin.* Conserve, €12,50. (april 2006)
- **Drs. P.** *3×3+2.* Nijgh & Van Ditmar, €12,50. (mei 2006)
- **Froukje van der Ploeg.** *Kater.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (juni 2006) debuut
- **Henk Spaan.** *De kop van Kuijt en andere gedichten.* Nieuw Amsterdam, €12,50. (juni 2006)
- **Hans Tentije.** *Uit zoveel duisternis.* De Harmonie, €14,90. (april 2006)
- **Willem Thies.** *Toendra.* 521, €16,90. (januari 2006) Sandwich-reeks
- **Florence Tonk.** *Anders komen de wolven.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (april 2006) debuut
- **M. Vasalis.** *Verzamelde gedichten.* Van Oorschot, €25,-. (mei 2006)
- **Jabik Veenbaas.** *Darwinistische weemoed / Darwinistyske weemoed.* BnM uitgevers, €9,95. (voorjaar 2006) De Contrabasreeks, tweetalige uitgave
- **Han van der Vegt.** *Exorbitans.* BnM uitgevers. €7,95. (voorjaar 2006) De Contrabasreeks
- **Hans Verhagen.** *Draak.* Nijgh & Van Ditmar, €15,-. (juni 2006)
- **Marwin Vos.** *Zij is niet vast, zij is veranderbaar.* BnM, €7,95. (voorjaar 2006) De Contrabas-reeks
- **Abe de Vries.** *Warme boxkachels & weke irenes / Gleone bokskachels & weake irenes.* BnM uitgevers, €9,95. (voorjaar 2006) De Contrabas-reeks, tweetalige uitgave

- **Cornelis van der Wal.** *Zonderlinge kruising tussen aap en priester / Singeliere krusing tusken aap en preester.* BnM uitgevers, €9,95. (voorjaar 2006) De Contrabasreeks, tweetalige uitgave
- **Jan Kees van de Werk.** *Gevleugeld vuur.* In de Knipscheer, €16,50. (april 2006)
- **Bernard Wesseling.** *Focus.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (april 2006) debuut
- **Harmen Wind.** *Aardewerk.* De Arbeiderspers, €15,95. (februari 2006)

Bloemlezingen

- **Hubert van den Berg en Geert Buelens.** *Dan Dada doe uw werk! Avant-gardistische poëzie uit de lage landen.* Vantilt, €15,50. (2006)
- **Jan van Coillie en Lieve Lams.** *Waar ik naar verlang vandaag. 99 jonge gedichten.* Davidsfonds/Literair, €17,50. (februari 2006) een keuze uit de poëzie na 1990, met illustraties van Gerda Dendooven
- **Judith Flier.** *Waar hij zijn jas hangt. Een keuze uit de gedichten van Rogi Wieg.*

De Arbeiderspers, €17,50. (mei 2006)
- **Lut Missinne.** *De 100 beste gedichten van 2005.* De Arbeiderspers i.s.m. Stichting VSB Poëzieprijs, €9,95. (april 2006)
- **Hagar Peeters.** *Zo dichtbij te zijn geweest. Een keuze uit de gedichten van Kavafis.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €13,50. (juni 2006)
- **Ilja Leonard Pfeijffer.** *Schuimende morgen. Een keuze uit de gedichten van H. Marsman.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €14,95. (mei 2006)
- **Henny Vrienten.** *Dichters in de schaduw. 100 mooie gedichten.* Nijgh &, Van Ditmar, €14,90. (april 2006) 100 gedichten van vergeten dichters uit de 20ste eeuw
- **Ivo de Wijs en Boris van Eeden.** *Uit het Hoofd! Honderd Nederlandse gedichten om te onthouden.* Hoogland & Van Klaveren, €16,50. (december 2005)
- **Joost Zwagerman.** *Altijd weer dit leven. Een keuze uit de gedichten van Pieter Boskma.* Prometheus, €16,95. (mei 2006)
- ***Doe maar dicht maar 2006.*** Passage, €13,-. (mei 2006) jongerenpoëzie, geïllustreerd door studenten van Kunstacademie Minerva
- ***Dwaallicht - tien Irakese dichters in Nederland.*** Passage, €15,-. (maart 2006) met tekeningen van Kihaf al Reefi
- ***Poetry International 2006.*** *Hotel Parnassus. Poëzie van dichters uit de hele wereld.* De Arbeiderspers, €17,95. (juni 2006)

■ Vertaald

- **Hafid Bouazza (samensteller).** *Om wat er nog komen moet. Pornografische gedichten.* (Vert. Hafid Bouazza). Prometheus, €49,95. (april 2006) derde deel in de 'Arabische bibliotheek': Bouazza vertaalt klassieke Arabische literatuur. Met tekeningen van Dick Matena
- **P.C. Evans.** *Een ontbijt van haring en wijn.* (Vert. J. Eijkelboom en Rob Schouten). Wagner & Van Santen. (mei 2006) tweetalige uitgave
- **Seamus Heaney.** *Elektrisch licht (*gevolgd door een selectie uit *Het eerste koninkrijk).* (Vert. Hanz Mirck en Peter Nijmeijer). Meulenhoff, €18,50. (februari 2006)
- **William Shakespeare.** *Sonnetten.* (Vert. Guido De Bruyn). P, €15,-. (voorjaar 2006)
- **Lennart Sjögren.** *De vogeljagers.* (Vert. Bernlef). Querido, €17,95. (april 2006)
- **Fjodor Tjoettsjev.** *Laatste liefde.* (Vert. Nina Targan Mouravi en Frans-Joseph van Agt). Azazello, €33,50. (november 2005) met cd

■ Secundair

- **Frans Berkelmans.** *Dit donkere boek.* Acanthus. (januari 2006) monografie over *Het levend monogram* van Ida Gerhardt
- **Joris Janssens.** *De weifelende ezel. Over Vlaamse identiteit en Nederlandse poëzie, 1893-1925.* Vantilt, €26,90. (mei 2006)

- **Pierre Kemp & Adriaan De Roover.** *Als een bezetene, maar dan veel lieflijker. Brieven 1956-1962.* Vantilt, €24,90. (mei 2006) bezorgd door Wiel Kusters, met een terugblik van Adriaan De Rover
- **Marc Kregting.** *Laden en lossen. Confrontaties.* Vantilt, €19,90. (augustus 2006) essays over poëzie
- **Menno Schenke.** *Vaan. Het bewogen bestaan van C.B. Vaandrager.* De Bezige Bij, €35,-. (november 2005)
- **Simon Vinkenoog & Het Spinvis-Combo.** *Dubvers!* Passage, €16,-. (februari 2006) poëzie gesproken door Simon Vinkenoog op muziek van Spinvis, cd met tekstboekje
- **Simon Vinkenoog & Bo's Art Trio.** *Cobra.* www.icompani.nl, €12,50. (maart 2006) poëzie gesproken door Simon Vinkenoog op muziek van Bo's Art Trio, cd

Poëzie-agenda

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ 6 juni 2006
Grande Finale Poëzieslag
eetcafé Festina Lente

Finale van de Festina Lente Poëzieslag, die jaarlijks op de le dinsdagavond van juni op de brug voor het café wordt gehouden. De aanstormende dichters die in de voorrondes door de jury werden gekozen tot winnaar strijden met elkaar om de titel. De jury bestaat dit jaar uit Simon Vinkenoog, Sven Ariaans en Erik Jan Harmens.

Voor meer informatie zie www.cafefestinalente.nl

■ 11 juni 2006
Park & Poëzie
binnenstad van Middelburg

Derde editie van dit evenement, dat jaarlijks in de groene binnenstad van Middelburg gehouden wordt. Vijftien dichters (Anne van Amstel, Lut de Block, A. Candani, Bart F.M. Droog, Paul Gellings, Patricia Lasoen, Ruben van Gogh, Hester Knibbe, Marga Kool, Anton Korteweg, Ramona Maramis, Nafiss Nia, Andreas Oosthoek, Peggy Verzett, en Fien Volders / Jeanne Wesselius) brengen hun werk ten gehore in vijftien stadstuinen. Een toegangskaartje gaat vergezeld van een dichtbundel waarin o.a. niet eerder gepubliceerd werk van de deelnemende dichters is opgenomen. Met behulp van de bundel kan men op voorhand een keuze maken uit de te bezoeken dichters.

Voor meer informatie zie www.parkenpoezie.nl

■ 15 t/m 18 juni 2006
The Maastricht International Poetry Nights

Derlon Theater, Maastricht

Lustrumeditie van dit tweejaarlijkse internationale poëziefestival. Eregasten zijn H.C. ten Berge, de Sloveense dichter Dane Zajc en de Australische dichter, prozaïst en toneelschrijver Tom Petsinis. Andere deelnemers: Bas Belleman, Jaap Blonk, Daan Cartens, Tarek Eltayeb (Soedan/Egypte), Darek Foks (Polen), Ulrich Gabriel (Oostenrijk), Peter Chyssaert (België), Ineke Holzhaus, Igor Isakovski (Macedonië), Hester Knibbe, Thomas Krüger (Duitsland), Paul van Loon, en Neeltje Maria Min.

Voor meer informatie zie www.maastrichtpoetry.com

■ 17 t/m 23 juni 2006
37e Poetry International Festival
Rotterdamse Schouwburg

De 37e editie van dit jaarlijkse festival staat in het teken van Afrikaanse poëzie. Deze wordt vanuit een breed perspectief aan het publiek getoond, waarbij gekeken wordt naar zowel de moderne stromingen als de bijzondere relaties die er zijn met de traditionele, vaak orale poëzie. De Afrikaanse dichters op het festival zijn afkomstig uit Ghana, Zuid-Afrika, Nigeria, Uganda, Malawi, Zimbabwe en Angola/Portugal.

Naar aanleiding van zijn overlijden 10 jaar geleden, komt er een speciaal programma rondom de Russische dichter Joseph Brodsky, met aandacht voor zijn leven, zijn poëzie én zijn grafische werk.

De Ierse Nobelprijswinnaar Seamus Heaney is te gast op het Festival.

Acht nationale kampioenen Poetry Slam treffen elkaar tijdens het 3e Poetry World Slampionship.

Dit jaar voor de derde keer Poetry & Art, waarin beeldend kunstenaars werk presenteren op het grensgebied van poëzie en beeldende kunst. En als vanouds wordt tijdens het Festival de C. Buddingh'-prijs voor nieuwe Nederlandstalige poëzie uitgereikt.

Nederlandse dichters op het festival: Robert Anker, F. van Dixhoorn, Piet Gerbrandy, Elma van Haren, Esther Jansma, Elmar Kuiper, Alfred Schaffer, en Hans Verhagen.

Voor meer Informatie zie www.poetry.nl

■ 23 juni 2006
Jubileumavond Vers van het Mes
Perdu, Amsterdam

Jubileumavond van de dichtersserie Vers van het Mes (nr. 10). Tijdens deze avond kunt u kennismaken met veelbelovende jonge dichters uit zowel Vlaanderen als Nederland - geen Poetry Slam, geen Open Podium, maar een ouderwetse voorleesavond met nieuwerwetse dichters. Deze zullen zich daarnaast in het onderdeel ‘Mijn kleine poëtica’ ook uitspreken over hun eigen poëzie en het huidige poëzieklimaat in het Nederlandse taalgebied.

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

■ 26, 27 en 28 juli 2006
Dichters in de Prinsentuin
Prinsenhof, Groningen

Negende editie van dit festival, dat plaatsvindt tussen de rozenperken en loofgangen van de Groningse Prinsenhoftuin.

Op de vooravond zal dit jaar voor het eerst een WordScape plaatsvinden, waarbij dichters voorlezen op geïmproviseerde muziek. Op 27 en 28 juli kunt u 's middags in de tuin luisteren naar dichters en muziek. Ook zullen er net als in vorige jaren

avondprogramma's te bezoeken zijn in Athena's Boekhandel en het Schouwburgcafé de Souffleur.

Voorlopige line-up: Thomas Möhlmann, Willem Thies, Xavier Roelens, Wouter Godijn, Anneke Claus, Erik Lindner, Pom Wolff, Tom van Deel, Erik Solvanger, F. Starik en Tsead Bruinja.

Voor meer informatie zie www.dichtersindeprinsentuin.nl

■ 5 augustus 2006
Het Tuinfeest
Theater Bouwkunde, Deventer

Deze zaterdag vindt voor de negende keer 'Het Tuinfeest' plaats, een festival waarin de Nederlandse poëzie centraal staat. Rondom Theater Bouwkunde dragen meer dan 30 dichters voor uit eigen werk in het decor van middeleeuwse kloostertuinen in de oude binnenstad van Deventer.

Deelnemende dichters zijn dit jaar o.a. Eva Gerlach, Elma van Haren, Erik Jan Harmens, Esther Jansma, Jacques Klöters, Gerrit Komrij, Bart Meuleman, Thomas Möhlmann, Tonnus Oosterhoff, Hagar Peeters, Martin Reints, Toon Tellegen, Hans Verhagen en Menno Wigman.

Voor meer informatie zie www.hettuinfeest.nl

■ Elke derde zondag van de maand
Café Cossee
Perdu, Amsterdam

Uitgeverij Cossee en Stichting Perdu organiseren elke derde zondag van de maand café Cossee. In een aangename zondagmiddagsfeer lezen bekende schrijvers en dichters voor uit nog ongepubliceerd werk. Musici musiceren & nieuw talent treedt voor het voetlicht.

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

Sadaf Yusofi

De Highschool Music Competition Gedichtenwedstrijd, georganiseerd door de Popunie, is gewonnen door de 14-jarige Sadaf Yusofi uit Eindhoven. Haar gedicht 'Ik had een droom' heeft het meest indruk gemaakt op de jury. 'Ik had een droom' wordt door alle finalisten van de HMC bandcompetitie bewerkt tot een song. Deze muzikale versies worden tijdens de finale, naast eigen werk, gespeeld. De finale vond plaats op vrijdag 19 mei in Nighttown, Rotterdam.

Na afloop van de finale gaan alle finalisten en Sadaf de studio in om de gedichten op te nemen. Deze gedichten komen vervolgens op de School's Out! cd die in 2007 wordt uitgebracht op Popunie Records.

Verder komt 'Ik had een droom' op een postcard en krijgt Sadaf €100,-, een abonnement op poëzietijdschrift Awater en kaartjes voor het Poetry International Festival.

Ik had een droom

Ik had een droom
Van een zachte witte veer
Die in het kristallen water neerdaalde
Van een zwarte vogel
Die zijn schaduw achterliet
Als een gapend gat
In mijn zachte dromenland
Ik had een droom
Van een vrede
Die alleen liefde af kon geven
Van een verlangen
Dat niet gestild kon worden
Dat overvloeide
Als champagne in een klein glas
Van hoe het vroeger was

Ik had een droom
Van een moeder

En haar kind
Samen voor eeuwig verbonden
Tussen de wortels van een eik
Tussen de vruchtbare grond
Door een verschrikkelijk taboe
Om nooit daglicht te aanschouwen

Ik had een droom
Van een hemels paradijs
Waar de regen schitterde
En de zon glansde
Waar de mensen straalden
Van geluk

Ik had een droom
Die geen illusie was
Waar de werkelijkheid mij achterhaalde
En mijn droom
In duizend stukken brak
Zie nu mij, hoe ik neerzak
In wat wij realiteit noemen

Poezieclub
De poëzieclubpagina's worden samengesteld door de Stichting Poëzieclub

Reprise ‘Poëzie in Carré’ zeer geslaagd

Eind februari vond de reprise plaats van Poëzie in Carré, georganiseerd door de Poëzieclub. In een goed gevulde theaterzaal, met de intieme café-setting van de musical *Chicago*, trad een groot aantal dichters op.

De avond begon met beelden van Simon Vinkenoog tijdens zijn optreden in 1966, waarna onder luid gejuich Vinkenoog het podium betrad en zijn gedicht ‘O, Nederland’ live voortzette. Onder de strakke en deskundige leiding van presentatoren Joost Zwagerman en Ruben van Gogh lieten de dichters hun werk horen, onder wie de flamboyante Tom Lanoye en Pieter Boskma, de sereen uit het hoofd voordragende Eva Gerlach en Hagar Peeters, de publiekslievelingen Tjitske Jansen en Gerrit Komrij, en Maria Barnas, die een pianist had meegebracht. Een aangename surprise was het optreden van de 85-jarige Louis Th. Lehmann als vervanger van Kouwenaar. Het slotakkoord was voor Vinkenoog, die met de band van Spinvis de avond feestelijk en swingend afsloot.

Het publiek aan de cafétafeltjes in de zaal van Carré. (Foto's: Maurice Boyer)

Jules Deelder, met op de achtergrond beelden van zijn optreden in 1966

Anna Enquist

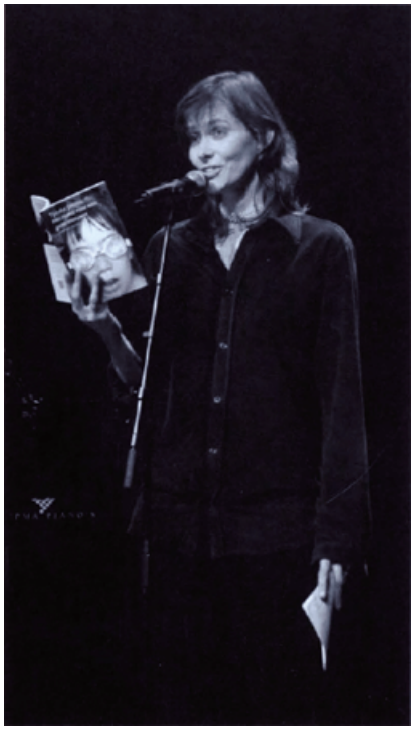

Tjitske Jansen

Simon Vinkenoog en de band van Spinvis

Tom Lanoye

De Clubkeuze gaat op tournee

In het najaar wil de Poëzieclub starten met een nieuw initiatief. De clubkeuze wordt vanaf dan niet alleen naar uw huisadres gestuurd, maar de schrijver daarvan komt ook letterlijk naar u toe.

De dichters gaan op tour door Nederland, waar zij in verschillende steden zullen voordragen uit eigen werk en geïnterviewd zullen worden door een gerenommeerd journalist. Tevens komt er een mogelijkheid om met de dichter van gedachten te wisselen over zijn of haar werk.

Een vraag aan u

Voor ons zou het prettig zijn een aanspreekpunt in de buurt te hebben die ons kan helpen dit te organiseren. Zou u in uw stad of regio willen helpen met het organiseren van een dergelijke avond en gastheer of -vrouw willen zijn voor de bezoekende dichter? Mail dan naar info@poezieclub.nl en geef als onderwerp aan dat het gaat om ‘Clubkeuze op tournee’. Wij nemen dan contact met u op. U kunt tevens telefonisch contact opnemen met Chris ten Kate, via nummer 06 2061 2852. Meer informatie over dit nieuwe initiatief volgt.

[Awater 2006/3]

[Gummbah]

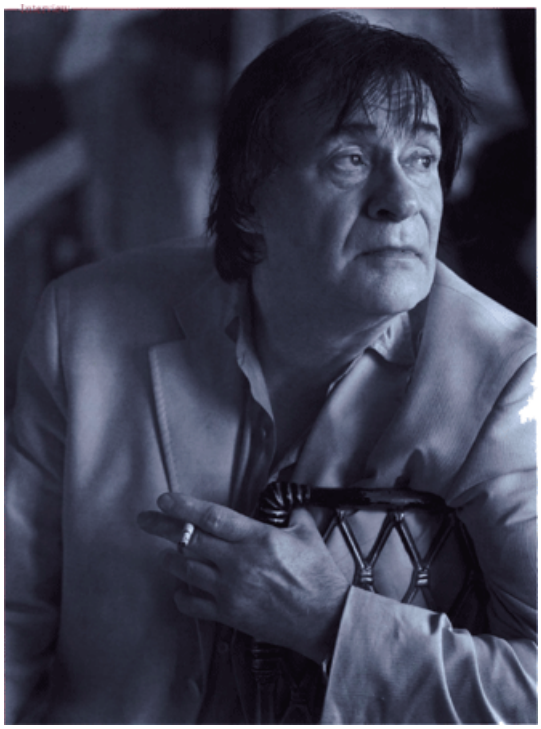

Foto's: Mark Kohn

Poëzie is voor Hans Verhagen bittere noodzaak
‘Ik wist al eerder dat ik goed was’

Voor Hans Verhagen (3 maart 1939) is poëzie geen vrijblijvende zaak. Voor hem is zij bittere noodzaak. Zijn jongste bundel *Draak* is de bevestiging van een groot dichterschap, een nieuw hoogtepunt in zijn toch al rijke oeuvre. Een gesprek met de dichter voor wie ‘poëzie een spannende bezigheid is die aan je vreet’.

door Nico de Boer

De dichter Verhagen wordt de laatste jaren door een nieuwe generatie critici bejubeld zoals hij in zijn begintijd werd geprezen om zijn vernieuwende, gedreven poëzie in de bundels *Rozen & motoren* (1963), *Cocon* (1967), *Sterren cirkels bellen* (1968) en *Duizenden zonsondergangen* (1971). Die hernieuwde waardering en bewondering, nadat de kritiek hem in de jaren tachtig en negentig minder welwillend bejegende, doet hem goed, maar lijkt hem niet echt te verwonderen: ‘Ik wist al eerder dat ik goed was.’ Toch is van zelfgenoegzaam triomfalisme geen sprake.

Hans Verhagen, opverend, op vermanende toon: ‘Als ik nu lees dat ik met *Triomfantelijke wandelingen* (2000) een nieuwe weg ben ingeslagen, denk ik meteen: omdat je voordien nooit iets van me hebt gelezen! Maar dat is de trend; historisch bewustzijn is in Nederland nagenoeg verdwenen. Het lijkt wel een typisch Nederlands patroon, want in de jaren vijftig bleef, ondanks de breuk van de oorlog, Nederland in de greep van het verleden steken. Neem van mij maar aan dat alles op een heel laag pitje stond. Nu doet Nederland denken aan een man die zijn benen laat amputeren omdat hij een bromfiets heeft gekocht. Alles wat voorafging wordt domweg ontkend. Maar zonder verleden heb je geen heden en geen toekomst. Dat komt natuurlijk mede door onze ongeïnspireerde, gevoelsdomme leiders. Zelf noemen politici dat “duidelijkheid”. Met 10 miljoen mensen op een vierkante meter kun je “duidelijkheid” echter beter vergeten. Het veranderde levensgevoel van de jaren zestig had ook niets met de politiek te maken. Het stroomde ons land binnen op een muziekgolf. Laten we zeggen dat de luxe van de artistieke belevenis, van schoonheid met waarheid, gedemocratiseerd werd in de tijd van The Beatles, The Who, Dylan, Cream, Reed et cetera. Daar kwamen de impulsen vandaan waarvan politici de neerslag zagen en probeerden te profiteren. Maar ze konden alleen de oppervlakkigste noties pikken, want wat er echt gebeurde zagen ze niet. Maar ik zag de bevrijding om mij heen. Zelf had ik jaren tevoren al een ontdekking gedaan die het voor mij deed: de experimentele poëzie, zoals het toen nog heette. Een paar jaar na verschijnen kreeg ik een bundel van Lucebert in handen, *Van de afgrond en de luchtmens* (1953). Ik was net zestien. Ik wist niet wat ik las. Het leek aanvankelijk wartaal, maar daar kwam een enorme magie vandaan, het intrigeerde me mateloos. Die poëzie paste prima bij mijn verzet tegen de gevestigde orde, school, leraren, ouders, de druk van het te lage wolkendek. Later bleek dit Luceberts meest lyrische poëzie, maar door de vrijgevochten omgang met geheiligde begrippen wakkerde dat werk het vuur van mijn verzet en verlangen naar vrijheid meer aan dan sommige van zijn politieke en anarchistisch bedoelde gedichten. Dat mensen het niet met elkaar eens waren en oorlog voerden, wist ik al uit andere bronnen Maar dat je een eigen taal kon maken, met al die geheimen, om iets te zeggen wat op geen enkele andere manier te zeggen valt, dat was misschien wel de grootste *eyeopener* sinds mijn geboorte.’

Nog voor The Beatles, in 1963, verscheen zijn dikke debuutbundel *Rozen & motoren*, die insloeg als een bom, ook publicitair. Verhagen, net in de twintig, werd door sommige critici prompt beschouwd als belangwekkender dan Lucebert. ‘Soms werd ik geprezen op gronden die me helemaal niet bevielen. Door mensen die dachten van de Vijftigers verlost te zijn. Maar ik was gek op de Vijftigers. Dus daar ben ik nooit ingetrapt.’

Wel moet tot tevredenheid gestemd hebben dat mensen als Campert, Elburg, Kouwenaar, Lucebert die niet zo dol waren op die Nieuwe Stijl-beweging waar Verhagen in zat (met Armando, Cornelis Bastiaan Vaandrager en Hans Sleutelaar, ndb), van meet af aan op zijn talent wezen. Maar dat ze de door hem gekoesterde gedichten van Armando totaal niet zagen zitten, verwondert hem tot op de dag van vandaag.

‘In de jaren zestig stonden wij te boek als radicale vernieuwers, en we zetten ons ook wel af tegen de Vijftigers, maar dat was om een vuist te kunnen maken. Treuren over de tragiek van de moderne mens was niet ons pakkiean. We gaven er de voorkeur aan ons bezig te houden met wat alle mensen altijd gemeen hebben gehad. Sleutelaar zei: “Poëzie komt niet voort uit het poëtische, maar uit het anti-poëtische.”’

Wapenfeiten

Hans Verhagen - dichter, schilder, journalist, filmmaker - heeft moeite met interviews. Toch toont hij zich in het gesprek een welbespraakt man, zij het op een rusteloze manier. Zijn taal - hij is verbaal net zo associatief als in zijn poëzie - waaiert alle kanten op. *Draak*, zijn jongste bundel, vormt daarin de rode draad, maar zijn gedachten voeren hem herhaaldelijk terug naar een even glorieus als aangrijpend verleden. Terloops passeren de wapenfeiten: zijn jeugd als notariszoon in Vlissingen en de bliksemcarrière als journalist in de jaren zestig (de jongste bediende van 17 bij de *Provinciale Zeeuwse Courant* was binnen twee jaar de maker van een eigen pagina, Pagina Q, in het *Algemeen Dagblad*). Zijn werk bij de *Haagse Post* in Amsterdam, wat toen een avontuurlijk nieuwsweekblad was, waar onder anderen Armando, Vinkenoog, Rem Koolhaas, Cherry Duyns en Peter Brusse zijn mederedacteuren waren. Zijn debuut in het tijdschrift van de Vijftigers, *Podium*, en zijn redacteurschap van het Vlaams-Nederlandse avant-gardeblad *Gard Sivik.* Het succes van zijn eerste drie bundels. Zijn baanbrekende spraakmakende werk voor televisie (Hoepla, Het Gat van Nederland, talloze documentaires). De harddrugs en (vooral) het afkicken ervan, waarover hij in de onderschatte droefgeestige bundel *Kouwe voeten* (1983) verslag deed. De groeiende kritiek op zijn werk. Zijn succesvolle exposities in de jaren negentig als beeldend kunstenaar. De vriendschap met zijn zoon Norman (1961), die muzikant is. Zijn trouwe vriendin Doré Steenman. De ziekte en dood van zijn grote liefde en muze Conny Tavenier over wie hij al in *Duizenden zonsondergangen* (1971) met voorspellende gave schrijft:

> Ik herkende haar aan het gebaar
> waarmee ik naar haar omkeek;
> we omhelsden mekaar dankbaar,
> zonder haar zou ik gestorven zijn,
> zonder mij zou zij niet zijn heen
> gegaan.

Eeuwige vlam

Hans Verhagen is inmiddels 67 jaar, maar oogt vitaal, zeker voor iemand die zo'n onstuimig leven heeft geleid. Hij heeft een doorleefd gezicht. Zijn halflange haren zijn zwartgeverfd. In het aan ‘Hans Verhagen, dichter-filmer-schilder’ gewijde Schrijversprentenboek (uit 2003) wijdt zijn kunstbroeder Hans Sleutelaar een ‘persoonlijke kroniek’ aan hem. Hij typeert Verhagen als volgt: ‘Nooit heb ik een dichterlijker mens ontmoet dan Hans Verhagen. Hij is er en hij is er niet. Hij is nog niet uitgesproken of zijn gedachten zijn alweer ergens anders. Hij schijnt voortdurend in een staat van creatieve opwinding te verkeren. (...) Waar hij komt, wordt het lichter en gekker. Hij is een Ariël, een watergeest - vol luchtige ernst, wrede tederheid en bedrieglijke oprechtheid.’

Dat klinkt romantisch, toch zit er wel iets in. De dichter is onrustig en rusteloos en maakt soms een afwezige indruk. Maar dat is schijn, want hij reageert alert en scherpzinnig; niets lijkt hem te ontgaan in zijn appartement schuin tegenover Amsterdam Centraal Station, waar het geroezemoes van buiten door de geopende ramen naar binnendringt. Hier huist een kunstenaarsziel. Hier regeert de getemde chaos. Overal verspreid staan en hangen schilderijen in felle kleuren. Overal boeken

in uiteenlopende genres en over verschillende onderwerpen (veel popmuziek, veel poëzie).

‘Geschreven op de huid van deze tijd? Tja, ik woon in deze tijd.’

Enkele jaren geleden verscheen *Eeuwige vlam*, een verzameling van de gedichten die Verhagen tussen 1958 en 2003 publiceerde. Het forse boek werd als kroon op zijn werk beschouwd. Nu blijkt dat dit enigszins voorbarig was, dat zijn beste werk nog moest komen.

Verhagen: ‘Het boek besloot opzettelijk met twee nog niet gepubliceerde reeksen, “Citadel” en “Uit het halogeen”, die een nieuwe poëtische periode aankondigden, al kwamen ze in zo'n dik boek niet goed tot hun recht. Niet iedereen heeft bovendien het geld voor zo'n duur boek. Daarom heb ik “Halogeen” opgenomen in *Moeder is een rover* (2004) en de cyclus “Citadel” in *Draak.* Ze pasten er feilloos in.’

Zijn productiviteit lijkt sinds de publicatie van *Eeuwige vlam* alleen maar te zijn toegenomen. Inmiddels heeft hij alweer een nieuwe cyclus geschreven, ‘Vesting Holland’, waarbij beeldend kunstenaar Lucassen vijf etsen maakte voor een peperdure bibliofiele cassette van de Gentse uitgever Rein Ergo (verschijnt najaar 2006).

Drift

Verhagens recente bundel *Draak* bevat doorleefde poëzie. De inzet is hoog. Deze poëzie is niet vrijblijvend, zij is bittere noodzaak. Het is de dichter menens, elk woord telt, elke zin staat, elke strofe hakt erin. De poëzie is aards en verheven tegelijk. Duister en licht, zwaar en speels. Een lyrische stijl vloeit moeiteloos samen met een harde zakelijkheid. ‘Tegenstellingen hebben altijd in mijn werk gezeten,’ beaamt de dichter. ‘Rozen & motoren; natuur & cultuur; eb & vloed. Wij bestaan uit energie, de wrijving tussen tegengestelde polen. Intellect en intuïtie. Alles is energie. Geen wonder dat de roep om harmonie niet wordt beantwoord.’

Meer nog dan *Moeder is een rover* lijkt *Draak* een reactie op een samenleving op drift. Is hij een geëngageerd dichter?

Verhagen: ‘Ik krijg het altijd een beetje benauwd als mensen dat zeggen. Het begrip “geëngageerd” is in de vooraankondigingen van de bundel ook gebruikt. Maar wat betekent het? Elke dichter is toch geëngageerd? Geschreven op de huid van deze tijd? Tja, ik woon in deze tijd. Het woord doet me een beetje denken aan mensen die zich verbonden hebben aan een al of niet politiek ideaal. Wat ik in die gedichten doe, is juist de meest uiteenlopende dingen met elkaar in verband brengen. Het begrip “totale poëzie” is voor het eerst gebruikt in Sleutelaars flaptekst van *Rozen & motoren.* Ik schrijf in een gedicht nooit *over* iets, het gedicht is zelf iets. Thema's en onderwerpen heb je alleen nodig als kapstok, omdat het anders te ijl wordt. Die gedichten komen namelijk voort uit de wereld van het gevoel, en verhandelen geen feitelijke informatie. Daar heb je andere media voor.’

Uit de gedichten in Draak *spreekt een grote levensdrift. Ondanks een grillig en wild leven vol toppen en daten en een zwarte visie bent u een vitaal dichter gebleven.*

‘Zwarte visie? Dat hou ik tegen. Dan denk ik eerder aan gedichten die... maar nee, dan denk ik helemaal niet aan gedichten... Mijn werk wordt juist

gedragen door het licht. Soms aan het eind van een lange tunnel, maar toch. Was ik behept met een zwarte visie, dan schreef ik geen gedichten. Je hebt toch tenminste energie nodig, je moet je een beetje goed voelen, wat niet wil zeggen dat je dan niet de vreselijkste dingen kan schrijven. Natuurlijk word je met de tijd misschien een beetje sardonisch en je kan minder dan ooit blind zijn voor de vreemde *deal* die je denkt te krijgen: je krijgt een leven, een bewustzijn en meteen de niet mis te verstane mededeling dat je dat alles ook weer in moet leveren. Of althans, dat denken we, maar over een helder overzicht beschikken we niet, ook al omdat we geen idee hebben van de totaliteit, waarvan ons leven al of niet deel uitmaakt. We hebben alleen maar veel verschillende vermoedens over de dood, maar we weten er geen ene moer van. Dat hoeft ook niet, omdat we geacht worden te leven. En ja, we worden op alle mogelijke manieren belazerd en in een keurslijf gedwongen van opinies en morele waarden die de onze niet zijn en het leven is verre van volmaakt en vaak keihard en om te grienen, maar ik vind helemaal niet dat de wereld naar de kloten gaat. En dat zeg ik ook niet. Het verwonderde me dat het uitstekende artikel van Ilja Leonard Pfeijffer over *Draak* in *NRC Handelsblad* met die conclusie eindigde. Want uit *Draak* komt het leven ook tevoorschijn als iets zo duizelingwekkend veelkantigs dat we wel gek zouden zijn om in zak en as te gaan zitten. De poëzie is juist een van de middelen om de ziel uit die troep te verheffen.'

Noodgang

Draak wemelt van de sprankelende taal en frappante regels waaruit je van enthousiasme en bewondering zou willen blijven citeren: 'Voor iemand die op eigen kracht zo ver was weggezakt'. 'Het Westen walst omdat het niet kan dansen/ want dansen leer je in de hel'.

'Er is geen ander evenwicht dan wankel', heet het in het gedicht 'Noodgang', om te vervolgen met het veelbetekenende: 'Ook liefde doet aan politiek'.

Verhagen: 'Dergelijke regels spreken aan omdat je daarin kennelijk iets van waarheid ervaart. Niet dé waarheid, zo staat het niet geschreven, maar een bewegende waarheid die onder bepaalde specificaties van tijd en ruimte even jouw waarheid kan zijn. Wie zijn waarheid, of die nu door inspiratie of door informatie aan het licht is gekomen, niet ondergaat als van voorbijgaande aard is een fundamentalist. In mijn poëzie is alles permanent in beweging, mede dankzij de klank en het moordende ritme. Of niettegenstaande dat ritme. Het valt allemaal onder *content.* Vorm en inhoud zijn één. Ik ben zelf ook wel blij met hoe het uitpakt, anders zou ik er uiteraard niet zoveel tijd aan besteden of het lef hebben het te publiceren.'

'Ach,' zegt hij met een ironische glimlach, 'ik vind poëzie een spannende bezigheid. Maar het vreet ook aan je.'

> Haar in mijn bloedeigen avondrood
> zien ondergaan
> versloeg mij met verlatenheid
> De wereld rolde door in megaspijt;
> we zijn aangeland in het jaar van de
> komodovaraan
>
> (Uit: 'Wereld')

Het woord *draak* uit de titel kan naar verschillende betekenissen verwijzen. Fabelmonster of vuurspuwer, Chinees schip, onuitstaanbaar mens, hagedis, melodrama, draak van een stuk enzovoorts. Verhagen: '*Draak* vond ik gewoon een lekkere, korte titel. De vorige was nogal lang. *Moeder is een rover* zegt zowel iets over een proces van ontluistering als over de eigenzinnigheid van de schrijver. Een waarschuwing: Betreden op eigen risico. "De hemel is groen als een sinaasappel", dat werk.'

De figuur uit de titel meldt zich al in de eerste reeks. Met de regel 'we zijn aangeland in het jaar van de komodovaraan' verwijst de schrijver naar de grote hagedis (tot 3 meter lang en 150 kg zwaar) die leeft op het Indonesische eiland Komodo. De helft van de bevolking loopt daar op één been, volgens Verhagen. Het dier jat baby'tjes uit wiegjes. Kortweg 'dragon' wordt hij genoemd in het internationale verkeer. Zijn beet kan een dodelijke bacteriële infectie veroorzaken. 'Als je hand alleen maar met zijn speeksel in aanraking komt, valt-ie er zo ongeveer vanaf,' beweert de dichter. 'Het is een verschrikkelijke jongen, hij ziet er log uit maar kan ineens razendsnel toehappen.'

> Met het klimmen der jaren werden
> mijn ogen steeds beter,
> ik zie het verschil niet meer tussen
> rijke kooplieden
> en draaideurcriminelen (allebei stelen)
> of tussen gezeten gangsters en justitiële
> zwaargewichten,
> beiden bedreven in het blindelings
> uitvoeren van bevelen
>
> Onderwijzers van de plattelandsuni
> versiteit maken alles erger
> door te wapperen met hersenspinsels
> van een platheid
> die misschien gezichtsverlies voor
> kwam in vroeger tijd
> maar heden niet verheelt dat hun
> studenten
> rechtstreeks worden opgeleid tot witte
> boordencriminaliteit
>
> (Uit: 'Waarneming')

'"Waarneming" is een van de merkwaardige mislukte mini-essays uit de serie "Beeldvorming", maar ik meen het. Ik zie het verschil niet tussen de verafgode rijke kooplieden die belangrijker worden geacht voor de Gouden Eeuw dan de grote kunstenaars die hen tegen een zacht prijsje mochten schilderen en waarvoor nu lange rijen voor het Rijksmuseum staan. Ondertussen roofden deze heren Nederlands-Indië leeg. Terwijl die draaideur-criminelen, in feite slachtoffers van kortzichtig beleid en sociale ellende, bijna tot nationale zondebok worden verklaard.'

Platte smaak

Uit uw poëzie spreekt ook weerzin tegen de vercommercialiseerde maatschappij waarin we leven, tegen de platte smaak, tegen de oppervlakkige cultuur.

'Als je dat zo zegt rijst alweer het bebaarde schrikbeeld van al die goedwillende softies bij me op, die in hun omgeving voor "artistiek" worden aangezien. Ook allemaal mensen met een voorgebakken mening die alleen ontvankelijk zijn voor

wat ze ooit als een soort geloof hebben geadopteerd. En dat is misschien nog wel iets dat je typisch voor Nederland zou kunnen noemen, namelijk omdat het zo klein is: iedereen wordt er volgens de normen van de gemeenplaats bij een groep ingedeeld en, erger nog, láát zich indelen. Merkt men dat ik, die te boek sta als dichter, bijvoorbeeld van voetballen houd, dan is menigeen verbijsterd.’

‘Waar ik de pest aan heb is hebberigheid, “Niets telt dat niet kan worden opgeteld” of zoiets heb ik wel eens geschreven (in het gedicht “gevoelige snaren” uit de reeks “Silvana Mangano in Bittere rijst”, ndb). Iemand die graag een schilderij ziet, krijgt door zijn medemens meteen een stokbrood en een baret en een fles roodwijn aangemeten. Wat die weerzin tegen platte smaak betreft, dat lijkt ook wel zoiets dat jij me als vanzelfsprekend toedicht, terwijl meer “verhevenen” mij juist “banaliteiten” hebben verweten. Nee, waar ik vooral een bloedhekel aan heb is het *betere genre*, het andere uiterste, dezelfde bullshit maar dan beschaafd, dat wil zeggen, dat alles wat naar echtheid riekt er ook nog is uitgehaald. Wat ik in “Waarneming” schrijf is historisch: ik kreeg in allebei mijn ogen een infectie door geknoei met verf. Dat was nogal pijnlijk. Dan word je een soort vampier, die uit de buurt van het licht moet blijven. Toen die ontstekingen verdwenen waren, had ik ineens die ene contactlens die ik altijd droeg niet meer nodig. Ik kon nu een mug z'n pootjes zien zitten wassen op de kerktoren van Medemblik. Het is geen wonder maar een kwestie van leeftijd, je ogen gaan van hol naar bol of andersom, op een gegeven moment zijn ze toevallig net goed, een vreemde maar aangename gewaarwording als je van je twaalfde een bril of lenzen nodig hebt gehad. Omdat dat proces verder gaat zal het wel tijdelijk zijn. Wie weet wat mij nog te wachten staat. Toch is die constatering uit de eerste regel er waarschijnlijk alleen in gekomen vanwege de paradox, omdat je tot ziekwordens toe te horen krijgt dat je gezondheid bij het klimmen der jaren juist afneemt. Overigens is “zien” in die gedichten iets dat meer met het hart te maken heeft dan met de ogen, dus waar hebben we het over.’

Woede

Er zit veel woede in uw poëzie.

‘Ja, dat zegt men. Ik herken het ook wel eens als drijfveer. Ik ken gevoelsaandoeningen waar ik me liever aan overgeef. Ik heb - in *poetics* - toch altijd aandacht kunnen opbrengen voor wat woede opwekt en waar dat weer vandaan komt. Ik denk dat ik in wezen meer een verzoener ben. Wat moet ik erover zeggen? Ik schrijf niet voor niets poëzie.’

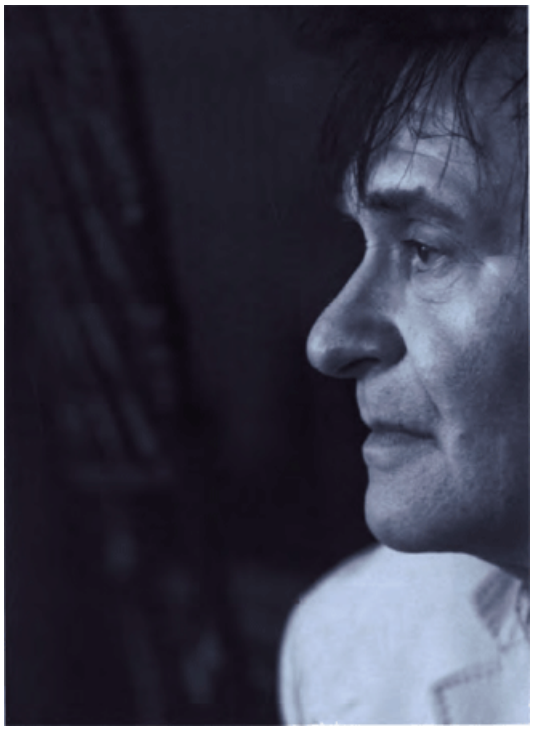

Niet verzuimen om je hoofd te blijven
stolen -
als je even wegzakt loopt het plein leeg
en ontsnapt je pleinvrees
en verdwijnt het plein,
gorgelend uit al z'n goten

Een treffende strofe uit de cyclus 'Engte'. In dezelfde reeks staan de regels: 'een sprankelende bron van informatie,/ nu een kale praataap met een pispaal en een vaginale hemelpoort/ waardoor iedereen verdween'. Gevolgd door: 'In de desolate doorgangen van Amsterdam CS/ droomt een klerk van de NS/ dattie, bij verstek van de SS,/ daklozen castreren mag bij de spoorwegpolitie.'

Verhagen: 'Ja, dat gaat ver, tot in het belachelijke zelfs. Toch raad ik iedereen aan vooral die laatste regels serieus te nemen. De strofe is ingegeven door de griezelige term "spoorwegpolitie".'

En komen er Chinezen met gevaar
voor eigen leven
op onze stoerste jongemannen jagen
om ze in te lijven in het grote Gele
Leger
'Die hoeven we alvast geen uitkering
te geven'

(Uit: 'Multiplicatie')

Verhagen: 'Tja, het zijn allemaal verschillende stemmen die in mijn gedichten aan het woord komen. Ik vind het wel aardig, zo'n strofe, uitgesproken door een gestoorde eenling, en elke eenling *is* een gestoorde, al is hij de enige die *sane* is. Je kunt zeggen dat al die stemmen, al die uiteenlopende meningen in mezelf zitten. Ik zit er vol mee. Ik ben een modeldemocraat. Ik schrijf ze wel eens op. Soms klinken ze goed en toch schrap ik ze. Soms klinken ze verkeerd, en dan schrap ik ze ook. Ik schrap nogal wat.'

Hans Verhagen: *Draak*, Nijgh & Van Ditmar, 2006, 64 pagina's.
Bij de Ergo Pers (Gent) verschijnt dit najaar *Vesting Holland*, een gedichtencyclus van Hans Verhagen, met etsen door Lucassen.
Verzamelde gedichten: *Eeuwige vlam*, Nijgh & Van Ditmar, 2003, 555 pagina's.

Achtergrond
De opmars van bloemlezingen in de poëzie
Van strijdpunt tot succesnummer

Terwijl de meeste dichters blij mogen zijn als er van een nieuwe bundel een paar honderd exemplaren verkocht worden, vliegen thematische bloemlezingen bij duizenden over de toonbank. Een mooie manier om met poëzie in aanraking te komen of een fijne melkkoe voor gemakzuchtige uitgevers?

door Martijn Meijer

Waarom had ik de behoefte om een bloemlezing samen te stellen? Dat vroeg Gerrit Komrij zich af toen hij de eerste editie van *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw in 1000 en enige gedichten* (1979) had samengesteld. ‘Bemoeizucht,’ gaf hij toe in de inleiding, en ‘ontevredenheid met de bestaande bloemlezingen’. Daarmee doelde hij in de eerste plaats op *Nieuwe griffels, schone leien*, de bloemlezing van Paul Rodenko waarin de Vijftigers domineerden. Komrij wilde ‘gedichten die het verstand scherpen en amuseren’, en dat betekende dat hij weinig aandacht schonk aan de Vijftigers en de Tachtigers en veel werk opnam van dichters uit de vroege negentiende eeuw.

Er was in 1979 veel ophef over Komrij's bloemlezing, vooral door het protest van dichters als Kouwenaar en Schierbeek. Het is in deze tijd moeilijk voor te stellen: er verschijnen meer bloemlezingen dan ooit tevoren, maar niemand die zich er nog druk om maakt. De programmatische bloemlezing, die bestaat niet meer: er zijn immers geen ‘scholen’ meer in de literatuur, er wordt geen richtingenstrijd meer gevoerd. Tegenwoordig is de bloemlezing een succesnummer voor de uitgeverijen, het ideale cadeauboek voor de lezer, en een gelegenheid om iets bij te verdienen voor de bloemlezer.

Geen dichter haalt het nog in zijn hoofd om opname in een bloemlezing te weigeren, zeker niet in de Dikke Komrij: die is in ruim vijfentwintig jaar uitgegroeid tot de canon van de Nederlandse poëzie. Zelfs Louis Lehmann, die jarenlang het gebod ‘Gij zult niet bloemlezen’ huldigde, is vertegenwoordigd in de laatste editie. Nu is het financieel ook beter geregeld dan vroeger, vertelde de dichter in 2001 in een interview: ‘Bloemlezen was destijds een manier om van dichters te profiteren zonder er veel voor te betalen, en in het geval van schoolbloemlezingen zelfs zonder er toestemming voor te vragen. Met mijn gebod hoopte ik een massabeweging te ontketenen, maar ik had slechts één volgeling: Lucebert.’

Dat bloemlezingen goed verkocht worden, dat is een feit. Op nummer één van de top-vijftien van de best verkocht poëzie, zoals die in dit nummer van *Awater* is afgedrukt, staat een bloemlezing: *Moederlief. Gedichten voor en over moeders*, van uitgeverij Maarten Muntinga. Er staan nog vijf andere bloemlezingen in de lijst. In de top-vijftiens van het afgelopen jaar keren een aantal titels steeds terug: naast de laatste editie van Komrij (Bert Bakker) ook *Domweg gelukkig in de Dapperstraat* van C.J. Aarts en M.C. van Etten (Bert Bakker), de *Dagkalender van de poëzie* van Menno Wigman (Meulenhoff) en *Wek de liefde niet voordat zij het wil. De mooiste gedichten uit de bijbel*, van Frits van der Meij (Athenaeum-Polak & Van Gennep). Uitgeverij Bert Bakker domineert de lijsten: ook hun bloemlezingen die werden samengesteld door Willem Wilmink en Vic van de Reijt verkochten goed.

‘Domweg gelukkig is onze best lopende bloemlezing’, vertelt Job Lisman, hoofdredacteur van Prometheus/Bert Bakker. ‘Die gaat al jaren mee, in verschillende

edities. En Komrij natuurlijk.' Niet elke bloemlezing die in de boekhandel ligt, is van dezelfde kwaliteit, zegt Lisman. 'Omdat de ene bloemlezer de andere niet is. Je hebt iemand nodig die veel van poëzie weet en er tijd in wil steken. Het is niet zo eenvoudig als het lijkt, een goede bloemlezing samenstellen. De lezer moet een aantal gedichten herkennen en ook verrast worden door onbekende gedichten; de spanning tussen herkenbaarheid en verrassing bepaalt de ideale bloemlezing.'

Is bloemlezen inderdaad veel werk? Menno Wigman heeft voor 2005 en 2006 de *Dagkalender van de poëzie* gemaakt, de kalender voor 2007 is in samenwerking met Alfred Schaffer ontstaan. Hij heeft er flink wat tijd aan besteed, vertelt Wigman; zoveel dat hij zelfs minder aan zijn eigen dichtwerk toekwam. 'Ik probeer het zo goed mogelijk te doen, maar het blijven blaadjes die afgescheurd worden. De Dagkalender wordt waarschijnlijk voor negentig procent op de wc gelezen.' Wigman kijkt op twee manieren naar bloemlezingen: 'Ik kan me voorstellen dat je als hardwerkend dichter je neus ervoor optrekt, maar ik zal nooit vergeten dat ik zelf via allerlei bloemlezingen dichters heb ontdekt. Het klinkt vast oubollig, maar er zit een opvoedkundig element in. Veel mensen komen door een bloemlezing voor het eerst met poëzie in aanraking.'

'HET LEVEN IS EEN STINKENDE KATTENBAK - 75 HERFSTGEDICHTEN'
IK WEET NIET, BERT DE MARKT IS EEN BEETJE VERZADIGD...
Schot
LAAT DUIZEND BLOEMLEZINGEN BLOEIEN

Illustratie: Bas van der Schot

De vraag is of er niet teveel bloemlezingen worden uitgegeven - bloemlezingen die nauwelijks een opvoedkundig element hebben en vooral een commercieel oogmerk dienen. De laatste vijf jaar hebben talloze thematische bundels het licht gezien, met gedichten over steden, vaders, moeders, kinderen, liefde, seks, ouderdom, drugs en ga zo maar door. Daarbij zijn er nu een aantal jaarlijks terugkerende bloemlezingen die een actueel overzicht willen bieden: *De honderd beste gedichten van...* (naar aanleiding van de VSB Poëzieprijs), *Hotel Parnassus* (naar aanleiding van Poetry International), het jaarboek *De Volksverheffing*, en de bloemlezing van *Het Liegend Konijn.* Zijn er nog wel kopers te vinden voor al die bundels?

Job Lisman denkt dat het allemaal wel meevalt: ‘Er is bij het publiek grote behoefte aan bloemlezingen en dat blijft waarschijnlijk zo. Zolang mensen terugschrikken voor de aanschaf van de bundel van één dichter, is een bloemlezing een goed alternatief.’ Fleur Speet, die twee bloemlezingen maakte voor uitgeverij Contact, bevestigt die opvatting: ‘Er is blijkbaar een markt voor al die bloemlezingen,’ zegt ze, ‘anders werden ze niet uitgegeven. Vergeet niet dat het publiek makkelijker dan vroeger boeken koopt en als cadeautje weggeeft. Heel wat dichters zijn te hoog gegrepen voor het grote publiek. In een bloemlezing zitten altijd wel een paar gedichten die je min of meer kent en leuk vindt. Verzamelcd's zijn ook handig, als je weinig van muziek weet.’

Harold de Croon van Uitgeverij 521 ziet het anders; hij vindt wel dat er onderhand teveel bloemlezingen verschijnen. Uitgeverij 521 begon in 1999 als een tweemanszaak en werd vooral dankzij poëziebloemlezingen een succesvol bedrijf; in 2005 werd de uitgeverij overgenomen door de Foreign Media Group. Van *De draagkracht van veren*, een bundeling van vogelgedichten, werden vijfduizend exemplaren verkocht. Ook de vier seizoenen in gedichten en de stedenbloemlezingen (gedichten over Amsterdam, Rotterdam, Groningen, Utrecht, Den Haag, Nijmegen, Antwerpen), steeds in een oplage van 2500 exemplaren, raakten snel uitverkocht. Vanaf dit jaar is 521 echter gestopt met het uitbrengen van bloemlezingen. De Croon: ‘Wat ons betreft is de markt nu verzadigd. En op een gegeven moment zijn alle thema's wel behandeld, dan wordt het zo'n gezoek naar onderwerpen.’

Toef Jaeger, die een aantal bloemlezingen samenstelde voor uitgeverij Podium, zegt hetzelfde: ‘Er zijn geen grote thema's meer over. Het is nu niet interessant om nóg een bloemlezing samen te stellen over de liefde. Over vijf jaar kan het weer wel, zo'n bundeling moet af en toe aangepast worden. Dat vind ik interessant aan het genre, dat je bloemlezingen uit verschillende tijdperken kunt vergelijken, dat je kunt bekijken hoe de poëziesmaak en het perspectief op het thema veranderd zijn. Op basis van bloemlezingen zou je een literatuurgeschiedenis kunnen schrijven.’ Ook Podium is voorlopig gestopt met het uitbrengen van bloemlezingen, vertelt Jaeger. ‘*Het mooiste gedicht*, dat was het grootste succes. *Het liefste gedicht* liep ook goed. Maar werd wel steeds minder, en *Het historische gedicht* was een ramp wat de verkoop betreft.’

Mark Schaap, die samen met een collega de poëziekast in de Amsterdamse boekhandel Athenaeum beheert, constateert geen oververzadiging en ook geen stijgende lijn, over de afgelopen vijf jaar bekeken. ‘Het is meer een golfbeweging. Als er een nieuwe uitgeverij bijkomt, of als er een aansprekend boekenweekthema is, dan verschijnen er opeens meer bloemlezingen. Een tijd later zakt het weer in.’ Volgens Schaap kunnen de uitgeverijen nog veel slimmer inspelen op de behoefte aan bloemlezingen. ‘Ze zouden hun backlist van poëzietitels meer kunnen uitmelken door er bloemlezingen uit samen te stellen. En de bloemlezingen rond thema's als vaderdag en geboorte, die zouden sterker als cadeauboek gepresenteerd kunnen worden. Daar zijn Duitse uitgeverijen goed in.’

De meningen zijn dus verdeeld: de één vindt dat er teveel bloemlezingen zijn, voor de ander kunnen er nog wel meer bij. Maar zijn er dan niet veel meer bloemlezingen dan in 1979, toen de eerste editie van *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw in 1000 en enige gedichten* vercheen? ‘Er zijn altijd veel bloemlezingen geweest,’ zegt Gerrit Komrij desgevraagd, ‘er verschijnen er elk jaar wel een paar, of ze nu over katten gaan of over cactussen. Nee hoor, het is een verschijnsel van alle tijden. In de negentiende eeuw ging het vaak over de dood omdat er zo'n grote kindersterfte was, dan verschenen er bloemlezingen om moeder te troosten. En ik herinner me uit antiquariaatscatalogi bloemlezingen over het heelal, over de muziek, over dichters van nu, de hele twintigste eeuw door. Een beetje boekenspaarder heeft in een maand voor weinig geld zes planken vol met bloemlezingen.’

Uitgeverij Lannoo

In de *Poëziekrant* stond kortgeleden het bericht dat de Vlaamse uitgeverij Lannoo geen individuele bundels meer zal uitgeven en zich uitsluitend nog richt op bloemlezingen. Ze waren daarmee al succesvol: een aantal delen van de reeks *De mooiste van...* deden het goed, en van het *Groot Verzenboek* van Jozef Deleu werden door de jaren heen zo'n 40.000 exemplaren verkocht.

Dirk Demuynck van uitgeverij Lannoo noemt het bericht eenzijdig: ‘We gaan ons niet exclusief op bloemlezingen richten, wij hebben ook een reeks met belangrijke Vlaamse dichters van na de Tweede Wereldoorlog, zoals Hugues Pernath en Paul Snoek. En binnen *De mooiste van...* zijn enkele delen gewijd aan individuele dichters.’ Maar Lannoo geeft inderdaad geen nieuwe bundels meer uit van één dichter, zegt Demuynck: ‘We hebben dat besloten omdat we het liefst toonaangevend zijn, en dat lukte niet met het uitbrengen van individuele bundels.’ In de *Poëziekrant* wordt gesuggereerd dat het beleid van Lannoo vooral door winstbejag wordt bepaald. ‘Natuurlijk hebben commerciële overwegingen een rol gespeeld bij de beslissing,’ zegt Demuynck, ‘maar andere redenen waren minstens zo belangrijk. Bijvoorbeeld dat er in Vlaanderen weinig poëziekritiek bestaat, waardoor je weinig aandacht krijgt voor de dingen die je doet. Een ander punt is de zuigkracht van de Nederlandse uitgeverijen.’

Is de markt voor bloemlezingen niet verzadigd? ‘Ik maak me daar geen zorgen over. Er is een tijdlang heel veel verschenen, ik heb het idee dat het nu wat minder wordt. De bloemlezingen die met zorg gemaakt zijn en uitgegeven worden, die blijven.’

Focus
Van Straatvluchter tot Schaduwvechter
The Artist Formerly Known As Sieger M. Geertsma

De jonge dichter Sieger M.G. publiceerde in 1999 in eigen beheer zijn eerste bundel *De tonen van replica.* Zijn officiële debuut *Straatvluchter* verscheen bij Uitgeverij Passage in 2002 en werd genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs voor nieuwe Nederlandstalige poëzie. In juni 2006, de maand waarin hij ook jureerde bij het World Slampionship tijdens Poetry International, verscheen zijn nieuwe bundel: *Schaduwvechter.*

door Thomas Möhlmann

Schaduwvechter ziet er schitterend uit; je vorige bundel was uitgegeven naar eigen ontwerp, hoe is het uiterlijk dit keer tot stand gekomen?

'Ik wilde in ieder geval een simpele, duidelijke typografische vormgeving, anders dan *Straatvluchter.* De titel *Schaduwvechter* zou zich makkelijk lenen voor een omslagillustratie, maar het woord zelf breng al genoeg beelden met zich mee. Eigenlijk wilde ik me alleen op de tekst richten en niet op de beeldende kant. Gelukkig kom ik uit een kunstenaarsfamilie en is mijn jongere broer, Jelmar G. Geertsma, grafisch vormgever. Ik hou van zijn stijl en samen zijn we er goed uitgekomen. De vormgeving van deze bundel is zakelijker, misschien meer volwassen dan voorheen. *Schaduwvechter* begint waar *Straatvluchter* eindigde. Het laatste gedicht van *Straatvluchter* laat de "vluchter" als het ware rusten, maar het is geen eindpunt, dat bewijst het eerste gedicht van *Schaduwvechter*, "De schaduwvechter versus de wolfman". Aan het einde van dat gedicht moet er weer gerend worden, al is het dit keer geen vlucht, omdat de angsten een gezicht hebben gekregen. Vechten tegen een bekende identiteit is makkelijker dan vluchten voor het onbekende. Na vluchten komt vechten. Zo gaat dat. Het is een natuurlijk proces.'

Schaduwvechter verscheen bij de Groningse uitgever Passage, waar ook het werk van Bart FM Droog, Kaspar Peters en Tjitse Hofman verschijnt, en eerder bijvoorbeeld Daniël Dee (nu bij De Geus) en Albertina Soepboer (nu bij Contact) publiceerden. In hoeverre voel je je een Groningse dichter of onderdeel van een Groningse scene?

'Dat is een strikvraag. Veel bovengenoemde dichters zijn nog steeds woonachtig in het noorden van het land, maar de coherentie is niet meer wat het geweest is. Er is niet echt meer een "scene" met harde kern. Toch kan ik wel met trots zeggen dat ik er één ben van de "Groninger school", wat dat ook precies moge inhouden. Denk aan Ruben van Gogh, Albertina Soepboer, Dichters uit Epibreren. Toen ik begon met voordragen, was er in Nederland niet veel te doen qua poëzie: er waren niet veel open mike-avonden, nog geen poetryslams en aanverwante crossovers. We gingen naar café Koekkoek in de Peperstraat, waar na het reguliere programma -

vaak een dichter uit een andere stad - de mogelijkheid was om voor te dragen. Meestal begon dat open podium rond één uur 's nachts, als het niet later was. En dat terwijl ik op de middelbare school zat, ergens in de vierde. Er zijn ochtenden geweest dat docenten me enigszins argwanend hebben aangekeken. Alles voor de poëzie! Dus ja, ik ben in zekere zin “opgevoed” in Groningen. In rap tempo ook, niet lang daarna stond ik voor het eerst in Amsterdam. Toen begon het voor mij echt: optreden, overal waar ik kon komen of gevraagd werd.’

Toen het fenomeen nog maar net Nederlandse bodem had bereikt, nam jij al aan poetryslams deel en in het slamcircuit geld je intussen als een veteraan. Zie je slam nog steeds als een interessante poëzievorm of heeft je interesse als dichter zich naar elders verlegd?

‘Ik wil af en toe nog wel eens als gastdichter bij een slam optreden, of tijdens een gefingeerde slam tussen verschillende nationaliteiten, dan is het interessant omdat daar de besten rondlopen op dat gebied. Maar de landelijke slam is voor mij niet meer wat het is geweest. Een tijdje was het erg hot, maar na de hype zakte het als een pudding in elkaar. Dat had grotendeels te maken met de aanhoudende vraag van organisaties om steeds weer nieuw talent. Op zich geen slechte zaak, maar voor het waarborgen van talent is zo'n honger naar “nieuw” niet altijd wenselijk. Daarnaast verwaterde het genre, kwamen er te veel zaken bij: mislukte cabaretiers, slechte rappers en schreeuwlelijkerds. Dan ga ik toch meer voor de poëzie. Ik heb me gelukkig nooit beperkt tot één soort optreden. Ik treed overal op, van droge voorleesavond tot slam-achtige, spokenword-avonden voor uitgaanspubliek.

Toch is slam wel belangrijk geweest, als een plaats waar dichters elkaar troffen en nieuwe dingen deden. Maar ach, wat is nieuw. Zolang ik leef, wil ik mijn teksten voordragen. Een misverstand is dat dichters die veel optreden niet gelezen kunnen worden. Als een dichter goed kan optreden, zegt dat natuurlijk niets over de kwaliteit van zijn geschreven werk: dat moet zichzelf staande kunnen houden.’

Foto: copyright Uitgeverij Passage

Je studeerde mediakunst aan de Minerva Academie in Groningen. Heeft deze opleiding nog steeds een belangrijke rol in je werk, in of naast je poëzie?

'Eigenlijk is er in mijn binnenste altijd een innerlijke strijd gaande tussen beeld en woord. En ik moet kiezen. Ik heb de afgelopen twee jaar voornamelijk gewerkt aan teksten, verhalen en gedichten. Wie weet ga ik in de toekomst alles wel combineren, in de vorm van een videoclip of korte film. Maar vooralsnog houd ik me liever bezig met de tekst, de taal - het verhaal. Ik schrijf tegenwoordig ook voor een theater, weer een ander aspect van het verhaal, een andere benadering. En naast toneelteksten schrijf ik ijverig door aan een reeks korte sciencefiction- en fantasyverhalen en een roman.

Naast schrijven moet er natuurlijk verdieping zijn. Verhalen komen niet zomaar, niet altijd. Ik lees veel poëzie, uit alle tijden. Daarnaast lees ik veel "rare verhalen", leg ik me toe op werken van Joseph Campbell en verdiep me in andere onderzoekers van mythen, sagen, legenden en volkssprookjes. Daar ergens moet de sleutel zijn, denk ik, daar ligt de basis van elk verhaal. De oorsprong maar ook de voortgang ligt er in besloten.'

De stad neemt in je gedichten een voorname plek in, als modern toneel, als schuilplaats voor verdwaalden of als beklemmende omgeving waaraan je zou willen ontsnappen. Verschilt de rol van de stad in Schaduwvechter van die in Straatvluchter?

'Het blijft de stad, onontkoombaar. In *Straatvluchter* kwam de strijd tussen stad en natuur, mens versus machine meer naar voren. In ieder geval in thematiek en onderliggende metaforen. In *Schaduwvechter* is het meer een innerlijke strijd of de wrijving tussen mensen. Ontwrichting. Een demon die verslagen dient te worden. En verslagen wordt. Ach, het draait uiteindelijk allemaal om één ding: de liefde, het leven. Het behoud daarvan.'

De eerste afdeling van je bundel heet ‘Schemer’, de laatste ‘Krieken’: speelt het leven zich voor jou vooral 's nachts af?

‘Er zijn periodes, ja. Tegenwoordig leef ik weer overdag. Het nachtleven kan erg boeiend zijn en bevrijdend werken. Het is een andere dimensie, een wereld met andere afspraken en gebruiken. Maar het is een slopend proces, nachtbraken.

Vandaar ook de afdelingen, “schemer - nacht - krieken”. Van het vallen van de avond naar de nacht, tot het weer licht wordt en een nieuwe dag aanbreekt.’

De duistere kanten, stadse omgeving, agressie en heftige liefde: zie je jezelf als een modern romanticus? Zijn er dichters waaraan je je spiegelt?

‘Een romanticus. Haha! Zo heb ik het nog nooit bekeken, en die beoordeling laat ik liever aan anderen over. Er zijn veel dichters momenteel erg goed bezig, zowel op papier als op het podium, ik heb niet echt iemand waar ik me aan spiegel, we leven in roerige tijden. Ik lees veel poëzie, van klassiek tot modern, uit binnen- en buitenland. Daarnaast lees ik veel korte verhalen en sciencefictionboeken. Toch is er één dichter in het bijzonder die ik erg waardeer, dat is H.H. ter Balkt. Die heeft veel moois gemaakt. Die onderzoekt en diept uit tot er een perfect gegeven overblijft. Daar heb ik heel veel respect voor.’

In het eerste gedicht uit Schaduwvechter zien we de titelheld door zijn schaduw over de straten gejaagd worden. In het slotgedicht van de bundel, ‘Mijn secondant’, raakt de ik-persoon 's nachts slaags met zijn schaduw, waarna hij zich van hem lostrekt en pas bij het aanbreken van de dag weer met hem verenigd raakt. Het gedicht lijkt te eindigen met een afscheid van de schaduw. Interpreteren we te ver door als we hierin een catharsis beschreven zien?

‘Het gaat om verzoening inderdaad, zoals in een klassiek drama: “verzoening met het lot“, een reiniging zou je kunnen stellen. Een verwerking van emoties. Ik heb niet geprobeerd het beeld te camoufleren met woorden, maar heb het

zo simpel mogelijk in taal gevat. Het gaat immers om een bekend gegeven, een archetype. Denk aan het begrip “schaduw” van de psycholoog Carl Jung. In mijn bundel kent de schaduw vele facetten. Het beeld van Plato's “grotmythe” heb ik veelvuldig voor ogen gehad, maar ook het hilarische boek *Peter Pan.* Daarin verliest de held zijn schaduw doordat hij uit een raam heeft gehangen dat achter hem wordt dichtgeslagen. De schaduw wordt in een la gestopt. Wendy naait de schaduw later weer aan Peter Pan vast. Zo gaat dat. In een verhaal, maar net zo goed in de realiteit.’

Gedichten afkomstig van: Sieger M.G., *Schaduwvechter*, Passage, 2006, 85 pagina's, €14,50.

Adieu zomer

ik zei adieu op het moment dat
nacht scheidde van de morgen
toch is dit geen nieuwe dag nee
de dingen kijken me met andere
ogen aan ik ging terug in de tijd
en stapte uit het voertuig zonder
wielen het kasteel bestaat hier
niet dit is enkel een bergtop van
jouw hand haal me niet naar de
grond ik ben jouw samoerai

ik zei adieu mijn lief je greep
mijn vest vast je stoot en trekt
ik kan niet de weg is te smal de
legers te groot Troje te ver jij te
dichtbij ben ik heer Halewijn
dien mijn hoofd maar op tijdens
het feestmaal het gouden banket
zodat ik je nog een keer voed
langs de galgenvelden ga ik waar
de nacht scheidt van de morgen

De schaduwvechter versus de wolfman

Daar stroopt in ijl gebroken lantarenlicht
een man zijn natte mouwen op. Hij laat
zijn knokkels kraken, de smalle straat
geeft geen krimp, zijn blik staat gericht

op de wal, naar het gezicht naast hem.
Mans eigen contouren tekenen bevreesd
overal met zwarte inkt, hij ziet zijn beest.
Begint in zichzelf te praten, verheft stem.

Tegen de scherp witte muur staat hij als
roofvogel, armen gespreid, een krans
voor hen die vielen. Zijn biddende wals
begint in stilte, traag zekere strijddans.

Los komt hij van de wand, tergt weg de
broze steen, brult hard dat hij zal slagen.

Slaat zijn handen ruw tegen alle dagen
in, hij wil het zonlicht vermorzelen, te

snel zijn voor het stadse timbre, de kin
van de wereld stukslaan, duwen. Al ware
het zijn laatste kans en toeverlaat, de zin
van het leven: zijn woord tegen het hare.

In korte halen adem, raakt even iets aan,
tastend naar het zwart van zijn schim.
Kent de kern van de geest: koud slaan.
Zo is hij blij een vechter te zijn, slim

genoeg om pijlsnel achteruit te deinzen.
Ontwijken, wraakzuchtig en niets sluw
hard raken, enkel lucht. Zie zwaar afgrijzen
in mans grote ogen wanneer de schaduw

zich probeert te onttrekken aan het wit,
lacht hij en spuwt tegen het plaveisel.
Balt zijn vuisten, giet in kraag stijfsel
en mijmert een oorlogsbalts, de rit.

Wanneer de gestalte voor hem wiegt,
gelijk een doorzichtige wolfman, schiet
het lijkbleek door zijn bloed, gelooft niet
in sprookjes. Hij denkt dat zijn blik bedriegt,

fabels vertelt, liegt, parten speelt, belaagt.
Zo is hij blijven rennen, doch vertraagd,
door zijn schaduw over de straten gejaagd.

Mijn secondant

Mijn schaduw is een lange man
die voor me uit slentert, eerder de straat
uit is voordat ik het ben. Mijn scout,
mijn verkenner, de nachtkijker.
In de verte dampt de kroeg, daar
moeten we zijn - daar is het huis!

Mijn schaduw is een dommelende hond
onder de tafel, af en toe grommend in
zijn slaap naar verdomde waanbeelden.
Zijn hoofd is een dansplaats voor poppen,
hij schudt de hand met vreemden,
eender met de slaap - het is echt!

Mijn schaduw slaat zijn handschoen
tegen mijn wang en vraagt welk wapen
ik verkies, het ene boven het andere.
‘Een straatsteen’, kan ik nog net uitbrengen.
Dan komt het asfalt op me af en giet
de leegte beton in mijn keelgat - ik versteen.

Mijn schaduw is een holle lach,
hij trekt en schokt, ik pel mijn huid los,
blijf bestaan in cementen vormen.
Ik ben sterker en bal mijn stenen vuisten.
Voor me staat hij op zijn tenen, in het licht
van een deinende straatlantaarn.

Mijn schaduw is een vreemde geworden,
noemt me slang die moet vervellen.
Ik besef dat langzaam de zon opkomt.
Contouren scherpen zich aan de dag,
slijpen eindelijk de oneffenheden weg.

Mijn schaduw wordt weer een deel
van me en klampt zich aan me vast.
Hij weet dat we eens gezellen waren.
Nog nooit was alles plastic.
Nog nooit kwam de zon op.
Ik dacht aan wezels en speelgoed.

Wat vloeit mij aan
column
Buitenlandjes

Niet dat dichters nu zulke aanstellers zijn maar ze hebben toch wel de neiging hun ervaringen en aandoeningen op te blazen. De eerste keer dat het me opviel was toen ik het gedicht ‘Westerbouwing’ van F.W. van Heerikhuizen las, u weet wel of misschien juist niet. Westerbouwing is een ietwat ouderwets recreatieoord in de buurt van Arnhem, met uitzicht op de Rijn. Toen ik een kind was kwam ik er nog wel eens met mijn grootouders die in Arnhem woonden: zij dronken koffie terwijl wij

ons in de aanpalende speeltuin bewogen. Hoogtepunt was een soort primordiale kabelbaan, leuk en eng. Veel later las ik het gedicht over het vergezicht vanaf het terras: ‘En klimt als in het buitenland/ In een romantisch snelle stijging/ Aan elk natuurgevoel verwant/ Door aangename loofvertwijging.’ Ik herkende het wel enigszins maar toch denk ik dat de dichter met die ‘stille doolhof van het leven’, waarmee hij zijn ervaring samenvat, er vooral iets romantisch en poëtisch in wílde zien. Over Westerbouwing heb ik sindsdien niet veel meer gelezen, misschien komen dichters daar in hun jeugd niet meer, maar de sublieme ervaring in het landschap is gebleven. Alleen is-ie met de makers mee naar het buitenland verhuisd. Geen wonder met al die zonne-aanbiedingen voor een habbekrats de hele dag door in je mailbox, het gemak waarmee je tegenwoordig een reisje naar Maleisië of Mexico boekt. De hele wereld ligt onder handbereik. Het is misschien flauw maar ik denk altijd aan de catalogus van Euro Relais als ik hedendaagse reisgedichten lees, of aan het gehuurde huisje in Schotland, de backpakkerstocht door Patagonië. Van de dichters zelf hoor je daar niets over, dat ze een toegangskaartje hebben gekocht, hoeveel de huur van het huisje bedraagt, hoe ze met een heel groepje door bus en reisleider naar het driesterren vakantiekamp zijn gereden. Ik trek willekeurig wat bundels uit de kast. Hier Maria van Daalen ‘Met een oestermes in Bretagne’: ‘Als ik voor me uitstaar/ keert die ene golf kalm om op het gember-/kleurige zand en breekt en sleept zichzelf mee/ terug het water in’ Ha, vakantie in Bretagne! En dan Pem Sluijter, met ‘Eilanden van Darwin’: ‘Vijfde dag: de Grote Oceaan/ heeft op de kust een waterslang/ gelegd verschrompeld in zijn rust.’ Galapagos-eilanden? Door naar Peter Theunynck met ‘Man in Manhattan’: ‘Een kwartiertje Brooklyn Bridge/ en de wereld staat in licherlaaie.’ Ach ja, het blijft toch vooral een kwestie van weglaten en sublimeren, zo'n ‘villa bij Tivoli’, gedachten in ‘Eccles Street’ of op ‘München Königsplatz’. En bij al die voorbeeldige stenen beelden in het Griekse landschap, antieke epigrafen en schilderijen in de Hermitage waarvan de Nederlandse dichtkunst de mond zo vol heeft, vermoed ik toch steevast dat er ergens een dichter op een hotelkamer zit, met een retourticket op zak en een Lonely Planet bij de hand. Gewoon lekker op vakantie, en zo nu en dan een gedichtje om het dichterlijk geweten op peil te houden. Niet dat het er iets aan af doet. De grote Griekse dichter Kavafis schreef over al die antieke lekkernijen, zijn mooie efeben en die oude, gefossiliseerde geschiedenis, op een onooglijk kamertje in Alexandrië, met uitzicht op een soort junkyard. Misschien is het allemaal wel een soort visioenenkunst. Je ziet iets ongelooflijks en vergeet maar al te gretig hoe je er ooit gekomen bent.

Rob Schouten

Beschouwing
De Nederlandse dichter Fernando Pessoa
Bijna dertig jaar oecumenische invloed

Illustratie: Paul van der Steen

De Portugese dichter Pessoa is sinds de jaren zeventig nauwelijks meer uit de vaderlandse letteren weg te denken. Hoe is de invloed van deze allang gestorven Portugees op de hedendaagse poëzie in Nederland te verklaren?

door Rob Schouten

In de zesde druk van Nederlands meest gelezen encyclopedie, de Winkler Prins, deel XV uit 1952, staat tussen Pessimisme en de Belgische gemeente Pessoux niks. Een editie later, in 1975, is daar opeens een lemma over de dichter Fernando Pessoa opgedoken. Pessoa, die nochtans in 1935 al gestorven was, als onbetwist de grootste dichter van Portugal. Maar Nederland ontdekte hem pas in de jaren zeventig. Eerst en vooral omdat in 1978 de vertaling van zijn *Gedichten* verscheen, van de hand van August Willemsen. Zelden is er een buitenlandse bundel geweest die zoveel indruk heeft gemaakt op Nederlandse lezers. En wie een kwart eeuw na dato rondkijkt in de handboeken van de Nederlandse literatuur merkt dat Pessoa inmiddels deel uitmaakt van onze letteren. In zowel de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1885-1985* van Ton Anbeek, *Nederlandse literatuur 1960-1988* van Jaap Goedegebuure, alsook de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005, Altijd weer vogels die nesten beginnen* van Hugo Brems, wordt zijn invloed gememoreerd. Pessoa is zo'n beetje wat Jorge Luis Borges voor het Nederlandse proza betekent, en T.S. Eliot voor de vooroorlogse poëzie in Nederland.

Ik herinner me nog hoe Pessoa's gedichten in Willemsens vertaling als een bliksem bij mij insloegen, of nee niet allemaal, vooral die welke hij onder het heteroniem Alberto Caeiro had geschreven, en een enkel gedicht van de hand van Alvaro de Campos. De klassieke gedichten die onder de naam van Pessoa zelf geschreven waren en de intellectuele gedichten van Ricardo Reis interesseerden me veel minder. Nee, het waren de vrije jongens, de paganistische Caeiro en de wat schreeuwerige Campos, die het nieuwe geluid brachten. En ik was de enige niet: ik gaf in die dagen les aan leraren Nederlands die bijgeschoold moesten worden in de hedendaagse poëzie. Het wilde niet vlotten, ze vonden er niet veel aan, het was ze te intellectueel of juist te gemakkelijk. Wanhopig liet ik ze ‘Het mysterie der dingen, waar is dat’ van Alberto Caeiro lezen. Het was alsof iedereen overeind schoot. Ja, dit was het! Zo kon poëzie ook zijn! Pessoa trok de colleges neerlandistiek vlot.

En meer. In zijn essay ‘Pessoa in de Nederlanden’ (uit de bundel *Het hoge woord*) schrijft August Willemsen dat Pessoa een niet meer weg te denken aanwezigheid in onze cultuur is geworden, ‘zowel in bevolkingslagen waar men weinig pleegt te lezen en zéker geen poëzie (...), alsook in kringen van dichters, schrijvers, kunstenaars en recensenten. Onder hen, in borreltafelgesprekken of bij “vernissages” van tentoonstellingen, is Pessoa sinds enige tijd bon-ton, wordt hij beschouwd als iemand die “men” kent, en wordt hij te pas en te onpas geciteerd.’

Kennelijk was het de bloemlezer Willemsen in 1978 nog niet duidelijk waar voor het Nederlandse publiek de kracht van Pessoa lag, de gedichten van Caeiro en Campos maken slechts een bescheiden deel uit van de gehele oogst, maar ze leveren wel het meest geciteerde materiaal uit de bundel.

Er waren oudere, gevestigde dichters die ermee wegliepen. Bernlef bijvoorbeeld die in 1976 in de Haagse Post al een artikel aan Pessoa wijdde, en Rutger Kopland die zijn bundel ‘Dit uitzicht’ laat beginnen met een motto van Caeiro: ‘God zij dank dat stenen slechts stenen zijn,/ En rivieren niets dan rivieren,/ En bloemen alleen maar bloemen.’ Koplands eigen gedicht ‘Drentse A’ in die bundel lijkt vervolgens

aan te sturen op eenzelfde enkelvoudige, niet door metaforiek en psychologische interpretatie belaste staat als de natuur in de gedichten van Caeiro, met de slotregels:

> Morgen aan de rivier,
> morgen waarin hij eindelijk
> niets meer zal zijn
> dan de rivier.

Hier is het vooral de onthutsende eenvoud van Pessoa/Caeiro die de dichter trekt: zijn standpunt dat de dingen niet meer zijn dan ze zijn, zijn afwijzing van het metafysische. Maar ook in een ander kamp kwam Pessoa aan, bij Komrij bijvoorbeeld en daar juist om zijn psychologische gecompliceerdheid en maskerade, de veelvoud van zijn persoonlijkheden en het feit dat hij als dichter verschillende standpunten inneemt. Het heeft er veel van weg dat Pessoa's invloed oecumenisch is, ze strekt zich uit over een heel land-

schap dat van hermetisch naar anekdotisch glooit.

Niet alleen oudere, gevestigde dichters erkenden het belang van Pessoa. Ook jongere dichters werden gegrepen. Arjen Duinker bijvoorbeeld. In 1988. het jaar van zijn debuut *Rode oever*, was Pessoa's bundel *Gedichten* al tien jaar verkrijgbaar en als het ware ingeburgerd geraakt. Duinkers bundel vertoont op sommige plekken een haast schaamteloze beïnvloeding. Vooral in het volgende gedicht:

> Op een zeer absolute dag,
> absoluut van helderheid en kleuren,
> absoluut ook van vrijheid, te zien
> wat is, zonder meer,
> zodat alles zichzelf is,
> zal ik, blaffend, zeker ten strijde trekken.
>
> Tegen de Inhoud.
> legen de Persoonlijkheid
> legen de Essentie.
>
> Met een blauwe vogel strijd ik,
> met een bergwand,
> met nijlpaard
> en kanon.
>
> Bloed, bloed zal vloeien.
> En mijn diepste wezen zal verheugd
> zijn
> bij deze slachting? niets,
> zo het niet al niets was, sterft?
> zeker dat, ziende, van de dingen
> juist de dingen zichtbaar zijn.

Het is een soort mengsmering van diverse stemmen van Pessoa, met name van de futuristische schreeuwer en van de antimetafysische Caeiro. En bijna epaterend gaat Duinkers eerste regel terug op gedicht XLVII uit Caeiro's ‘De hoeder van kudden’: ‘Op een buitensporig duidelijke dag,/ Dag waarop men zin heeft veel gewerkt te hebben.’ Bij Kopland en Duinker is Pessoa, zo te zien geen dichter wiens invloed men liever verdoezelt.

Nog altijd heerst Pessoa in de Nederlandstalige dichtkunst, bijvoorbeeld in Luuk Gruwez' bundel *Allemansgek* waarvoor hij een motto uit Pessoa's *Boek der rusteloosheid* koos: ‘Mijn God, mijn God, wie woon ik bij? Hoevelen ben ik? Wie is ik? Wat is die tussenfase die er is tussen mijzelf en mij?’. De afgrondelijke identiteitscrisis die Pessoa hier verwoordt, krijgt van Gruwez een antwoord dat ook Pessoa zelf had kunnen geven: poëzie.

En dan René Huigen die onlangs kwam met het lange gedicht *Steven*, waarvan de hoofdpersoon uit Pessoa's wellicht beroemdste gedicht ‘Sigarenwinkel’ is gestapt om zijn eigen odyssee te beginnen. Zeker niet louter een Pessoaans gedicht, ook iets met veel Byron erin, maar toch wordt in het begin de muze die ook Caeiro, hij weer, inspireerde, aangeroepen; ‘U die op Parnassus’ verborgen top/ De hoeder van de kudde reeds bezield/ Hebt, om, van al uw volgelingen, nota/ Bene mij, die van geen luisteren weet,/ te leren.’

Trouwens, ook tal van prozaïsten halen sinds 1978 de Portugese dichter over de vloer. Zo hoort in Allard Schröders roman *De hydrograaf* hoofdpersoon Karsch in Lissabon de beginregels van ‘Sigarenwinkel’: ‘Ik ben niets. Ik zal nooit iets willen zijn. Afgezien daarvan koester ik alle dromen van de wereld. [...] Het eerste deel

was misschien op hemzelf van toepassing, het tweede niet en dat speet hem.' En Patricia de Martelaere omschrijft de woorden van een van haar hoofdpersonen in de roman *Het onverwachte antwoord* 'als een brede rivier, zoals de Taag in de gedichten van Fernando Pessoa, rustig en onverzettelijk, met een diepe traagheid die op eentonigheid lijkt, maar met een kabbelende boventoon van ironie en zelfspot'.

De vraag is intussen hoe een allang gestorven Portugese dichter uit het interbellum zoveel invloed op de hedendaagse Nederlandse literatuur heeft kunnen uitoefenen.

Laten we eerst vaststellen dat de nu eens nuchtere dan weer bevlogen toon waarop Pessoa de dingen formuleerde een verademing moet zijn geweest voor de Nederlandse poëzie van het begin van de jaren tachtig, die voor een deel in introvert en hermetisch geprevel was verstard. De verschijning in 1978 van *Gedichten* schudde de boel op, van buitenaf want wat van ver komt, is lekker. Maar even later zouden jongeren als Duinker, Michel, en voor een deel ook de Maximalen de nieuwe geest oppikken en verder verbreiden.

Pessoa's invloed beperkte zich echter niet tot een dichterlijke omwenteling. Het is ook vooral zijn wereldbeeld of juist de afwezigheid daarvan geweest, van enerzijds twijfel aan de eigen identiteit, anderzijds de overtuiging dat de werkelijkheid geen metafysica nodig heeft, die hier lezers heeft getrokken. De na de massale ontzuiling en ontkerstening ontheemd geraakte Nederlander moet in Pessoa's wanhopige vraag naar het eigen ik iets van zijn eigen verloren positie in het heelal hebben geproefd. Maar ook een soort troost in het atheïstische, heidense antwoord waarmee Caeiro op de proppen komt: 'Wat wij zien van de dingen zijn de dingen.'

In 1961 had de rond de aarde cirkelende kosmonaut Joeri Gagarin gemeld 'Ik zie hier geen God.' Dat werd in het toen nog grotendeels kerkgaande Nederland als een atheïstische provocatie gezien. Een generatie later bleek een oude Portugese dichter eigenlijk hetzelfde te hebben beweerd, zij het iets minder bot: 'Het mysterie der dingen, waar is dat?/ Waar is het, dat het zich niet laat zien/ Althans om te tonen dat het mysterie is?' En dit keer kwam de boodschap wel aan.

Het immense succes hier te lande van Fernando Pessoa, alias Alberto Caeiro, alias Alvaro de Campos heeft dus veel met de mentale staat van Nederland sinds de jaren zestig te maken. Hij kwam als geroepen om de wanordelijke gedachten van twijfelende (eenen)twintigste-eeuwse lezers te vertolken en richting te geven. Dat dat met poëzie van een paar generaties terug gebeurde, zegt genoeg over Pessoa's krachtige werking.

Nieuw werk
Mark Boog

Verklaring

Men, zich bij zinnen zeggend,
verklaart te weten. Niets weerlegt
dit groot vertrouwen, dit ontzag-,

dit zelfs opwekkend, mee met draad
en draaiing, dit voortaan zich schikken.
Men werkt naarstig aan zijn biografie,

de handen ten hemel - de wind,
het blad, het onverstoorbaar jagen.
Zo bezweert men leegte der gedachten,

zeggend: de klad zit in het oogstseizoen,
de gaarden dragen onvoldoende vrucht
en zeker stijgt de druk op de verbanden.

Landgoed

Dit landgoed, onderkelderd,
ligt als lui. Het middaguur
een uitgelezen plek om te sterven.

Verzuim marmert ons vlees, houdt ons mals,
en nu, elk besluit genomen,
elk obstakel voorbij, is de weg de hindernis.

Richt de hekken op die ons omgeven, hang
de hemel hoog. We bewaren wijn
onder de luiken, die we teder sluiten.

Bevrijding

Bevrijd me van de val, spat me uiteen.
Laat me mijn beslag krijgen.

Verondersteld dat er te weinig
ruimte ingenomen wordt
(van de beschikbare)
doet zich het uitzicht vrezen.

Weidebloemen geven voorbeelden,
zonnebloem kiest, en ook voor gescharrel
is wel wat te zeggen. Verjaag de huismus,
verlos haar van de grond en van haar maaltijd.

Dan: ‘Spring!’
‘Van de hoge?’
‘Van de beschikbare.’

Natuurlijk

Natuurlijk kan men leren de leegte van zich af te schudden.
Het probleem is ongezien te blijven.
De stad te groot, het zekere te klein
en omdat gêne hoogmoed is
niemand te verdragen -

het verlangen te bestaan neemt soms
op geniepige wijze onze plaats in,
maakt ons te schande op het brede toneel
als wat we zijn, omdat we zijn.

Te werken

Te werken, het enige excuus,
en zich te laten welgevallen.
Wat groeit, verdrukt.

Maar zo veel lucht!
Zo veel longen en blaasjes,
open wonden, overwonnen weerzin.

Het bloed dat vloeit in de diverse oorlogen
is in al zijn rijkdom eenduidig:
de eenvoud die geboden is.

Het woord dat mij het best beschrijft is ik -

ik is te veel hier, trekt zich terug
achter de spiegelwand, eenzijdig doorzichtig.

Adem

Ik rek het op, het niets,
en het blijkt ruimte te bieden.

We spreken niet graag van oneindigheid,
maar zwijgen is als slechte adem -
praten dan maar over weinig,

lente, regen, wat te eten, wat te weten
en het onbelang van allerhande,

dat ik zo subtiel ontken dat ik het niet weet.
Maar jij wel, want je zegt het.
Ik ontken. Een uur vergaat aan wrijving.

Mark Boog (1970) bouwde in vijf jaar tijd een indrukwekkend oeuvre van dichtbundels en romans op. Voor zijn debuut *Alsof er iets gebeurt* (Meulenhoff, 2000) ontving hij de C. Buddingh'-prijs voor nieuwe Nederlandse poëzie 2001. Zijn laatste bundel. *De encyclopedie van de grote woorden* (Cossee, 2005), werd bekroond met de VSB-poëzieprijs 2006.

Nieuw werk
Martin Reints

Gesprek

Beginnen te praten zonder plan

eerst rondkijken in de omgeving:
de krachtige tot stormachtige wind jaagt de wolken door de heldere lucht

de reactie op je eerste opmerking afwachten
en klaarstaan om de mogelijkheden tot voortgang te beproeven

de pinkaart alvast pakken
het gesprek is begonnen

ja, en volgens mij zal het voortduren zolang het tot zijn einde wordt gebracht

het is in ieder geval een variant op de voorgaande gesprekken
nou, en een model voor de volgende.

Benzinepomp

De auto stilzetten bij een benzinepomp
zo dat de tankdop niet te ver voor of voorbij het paneel komt
waarop je kunt zien hoeveel je hebt getankt

uitstappen

heet dat een paneel? de
tankdop losmaken en op
enig horizontaal vlak dichtbij leggen

de slang pakken
tanken tot de pomp stopt
de slang een stukje terugtrekken
verder tanken tot er een mooi bedrag op het paneel staat

het wilde westen
de vakanties van vroeger
de toekomst.

Deur

Deur rechts voor gaat open en
op komt C

A en B kijken niet op van bezigheden

C steekt toneel over
en gaat af door deur links achter

toneelmeester helpt C met verkleedpartij

opengeslagen tekstboek ligt bij
aangebroken flesje water op tafel
vlak bij brandblusapparaat, pistool en koffer

dit alles zal nog geen minuut in beslag hebben genomen
als het buiten hevig begint te regenen
in het gele licht van de straatlantaarns

wachten tot de zon opkomt

voorbereidingen getroffen hebben
en lopende zaken tot een einde brengen.

Gang

Kijken of de post al is geweest
de computer uitzetten?

het werk onderbreken
omdat het kennelijk al onderbroken is in je hoofd

opstaan en de kamer verlaten door de deur naar de gang

het patroon van de tegels in de gangvloer, je voetstappen
de baan van de aarde om de zon
de melkweg

je gang langs de dozen, de spiegel
de boodschappentas met lege flessen

de deur naar buiten.

Martin Reints (1950) publiceerde bij De Bezige Bij de essaybundel *Nacht- en dagwerk* (1998; J. Greshoffprijs 2000) en de dichtbundels *Waar ze komt daar is ze* (1981), *Lichaam en ziel* (1992; Herman Gorterprijs 1993), *Tussen de gebeurtenissen* (2000) en *Ballade van de winstwaarschuwing* (2005). De laatste twee bundels werden genomineerd voor de VSB-poëzieprijs.

Interview
Wat bezielt
Nanne Nauta

Foto: Bram Budel

> ‘De paardenkastanje is in gevaar. Twee ziektes bedreigen deze karakteristieke boom. Er is geen remedie dan hakken en branden. Tot nu toe.’ Gelukkig gloort intussen enige hoop, dankzij Nederlandse wetenschappers en... dichters!
>
> **door Thomas Möhlmann**

Nanne Nauta (47) is samensteller van de onlangs verschenen bundel *Kastanjegedichten, dichters op de bres voor de paardenkastanje.* Op een Utrechts terras, onder beschutting van kastanjes, vertelt hij over zijn betrokkenheid bij de bomen en zijn initiatief om met poëzie hun lot te verbeteren.

‘Het begon rond deze tijd vorig jaar. Ik liep in mijn buurt langs een rij kastanjes en dat was flink schrikken. Die zagen er echt helemaal niet uit. Dus ik dacht: daar moeten we iets aan doen! Ik heb er in eerste instantie gewoon over gepraat met een aantal mensen die al eens eerder een bloemlezing samenstelden. Een van hen, Ruben van Gogh, raadde me toen aan om de samenstelling zelf te doen.’

Maar niet zonder uitgever en een Comité van Aanbeveling, waarin naast Van Gogh ook Tsead Bruinja, Henk van Zuiden en Hanz Mirck te vinden zijn.

'Anton Scheepstra van uitgeverij Passage had ik gebeld om na te gaan of hij het idee zag zitten. Die vond het sympathiek klinken, maar ik moest aannemelijk maken dat ik er voldoende bijdragers voor zou kunnen werven. Bart Droog hielp me enorm door een heleboel e-mailadressen af te staan. En zo'n comité leek me wel een goed idee omdat mijn naam nou niet echt bekend is. Ik kon wel zo maar een boel mensen een e-mailtje gaan sturen, maar tja, *who the hell is Nanne Nauta*, dus het werkt beter als je ook wat namen kunt noemen die men kent.'

Je wandelde langs een rij kastanjes, zag hoe erg het met ze gesteld was, wilde iets doen. Velen zouden gedacht hebben: ja, wat naar en zonde, maar vervolgens toch gewoon doorwandelen. Waar komt je betrokkenheid met de kastanjes vandaan?

'Ik ben afgestudeerd romanist, maar voor die tijd heb ik een paar jaar biologie gedaan. Die belangstelling voor de natuur zit er dus gewoon in en dan let je iets meer op dat soort dingen. Ik woon in een wat ouder stadsdeel, daar staan veel kastanjes, maar ik ken er geen een die niet aangetast is, door mineermot of bloedingziekte, of allebei.'

Hoe zit het precies met die twee en met het onderzoek ernaar? 'Dat onderzoek vordert langzaam. Vlak voor de zomervakantie is vastgesteld wat de aard precies is. In grove lijnen: het klimaat is opgewarmd, daardoor komt die mineermot nu wat noordelijker voor, die tast de kastanjes aan. Je kunt zien dat ze minder groen hebben, minder blad, en daardoor lijken ze vatbaarder te worden voor andere dingen. Waaronder de bacterie die de dodelijke bloedingziekte veroorzaakt. Maar hoe die bacterie zich verspreidt, daar hebben ze nog geen idee van. Daarop richt het onderzoek zich nu, en op mogelijke bestrijdingsmethoden.'

Een jaar of vier geleden zag ik in Brno al veel kastanjes in slechte staat, dat kan dus blijkbaar kloppen, als die mineermot zuidelijker nog actiever is?

'Ja, zelf was ik dit jaar in Frankrijk, en daar zijn ze ook allemaal aangetast. Daarvoor was me nog niet eens opgevallen dat ze daar ook paardenkastanjes hadden. Intussen hoor ik er uit alle windhoeken over, ook uit Duitsland, Engeland en België krijgen we berichten.'

Je besloot dus vorig jaar in actie te komen voor die bomen. Het is dan wellicht niet de meest voor de hand liggende gedachte: we rukken een batterij dichters aan, die gaan de bomen redden!

'Als je probeert te bedenken wat je er zelf aan kan doen, dan zoek je dat natuurlijk in wat je al bezighoudt, en in wat je zelf kan doen. Ik ben geen boomonderzoeker, heb geen ongelimiteerde hoeveel geld om onderzoek te sponsoren, dus stel ik een poëziebundel samen. Een deel van de opbrengst daarvan komt ten goede aan de Bomenstichting, die het onderzoek medefinanciert. Natuurlijk is die opbrengst beperkt, maar het zou de aandacht kunnen richten op het probleem en dus verdere mogelijkheden tot fundraising voor het onderzoek kunnen opleveren.'

Om te beginnen zijn er nu in elk geval al heel veel dichters op de hoogte van het probleem: meer dan honderd droegen een gedicht bij aan de bundel.

'Om precies te zijn 120, met in totaal 122 gedichten. Alle bijdragers zijn nog in leven en kozen zelf uit hun werk of schreven iets nieuws. Chrétien Breukers heeft twee gedichten geschreven: eentje vóór en eentje tégen de paardenkastanje. En

Bart Droog zit er dubbel in, omdat hij een gedicht van zichzelf, maar ook eentje van Liesbeth van Dalsum bijdraagt.'

Van Dalsum, het vrouwelijke alter ego van Droog!

'Ja, het is volgens mij zelfs voor het eerst dat er van haar iets in druk verschijnt. Zo zijn er trouwens wel meer leuke dingen gebeurt die je van tevoren niet bedenkt. De vriend van Catharina Blaauwendraad bijvoorbeeld, kunstenaar Thonis van der Weel, begon aan een kastanjekunstwerk terwijl Catharina aan haar gedicht bezig was. Daar is hij een paar weken mee bezig geweest en nu siert zijn kunstboom, gemaakt van dat spul waarmee je modelspoorbanen bouwt, de voorkant van de bundel. Dat mensen zoiets spontaan doen, is erg grappig. Ook dat mensen die ik persoonlijk nog helemaal niet kende, zoals Patty Scholten of Hannie Rouweler, heel enthousiast meewerkten en anderen opporden om eraan bij te dragen.'

Bij zo'n grote hoeveelheid gedichten hoop je wel op enige variatie, ben je daarover tevreden?

'De meeste zijn natuurlijk wel vóór de kastanje, hoewel er ook een stuk of vier anti-kastanjegedichten in staan. En verder heb ik een paar mensen wel gevraagd om de titel te veranderen, omdat je anders erg veel kastanjes in de titel kreeg. Maar inhoudelijk en wat stijl betreft, is het heel gevarieerd. De meeste dichters hebben toch ook heel duidelijk hun eigen toon: het gedicht van Daniël Dee in deze bundel is een echte Dee, de Van Gogh een echte Van Gogh, enzovoort.'

Heb je al een volgend, vergelijkbaar project in je achterhoofd?

'Nee, dat nog niet, eerst moet dit goed afgerond zijn. Helemaal omdat ik ook gewoon een baan heb, moet ik niet te veel tegelijk willen doen. En ik wil ook tijd genoeg houden voor mijn eigen gedichten. (Nauta's debuutbundel *Dit is de regel*, verschijnt in oktober in de Windroosreeks van uitgeverij Holland, TM.) Je moet ook maar net tegen een geschikt onderwerp aan lopen. De kastanje zit diep in ons cultuurgoed, iedereen kent hem wel van het schoolplein, van het stadsbeeld. Neem bijvoorbeeld de iep: een paar jaar waarde de iepenziekte door het land. Een interessant gegeven op zich, maar ik denk dat 99 procent van de mensen, of het nu wel of geen dichters zijn, niet eens weet hoe een iep eruit ziet. Probeer dan maar eens zo'n mooie bundeling voor elkaar te krijgen!'

Kastanjegedichten, dichters op de bres voor de paardenkastanje (Passage, 2006) werd op 24 september gepresenteerd in Utrecht. Bezoek voor meer informatie over het boek, de mineermot, de bloedingziekte en de Bomenstichting Nauta's kastanjeweblog: http://kastanje.web-log.nl.

Inleiding op het werk
Pendelen tussen Punjabi en Ungreji
Over de poëzie van Daljit Nagra

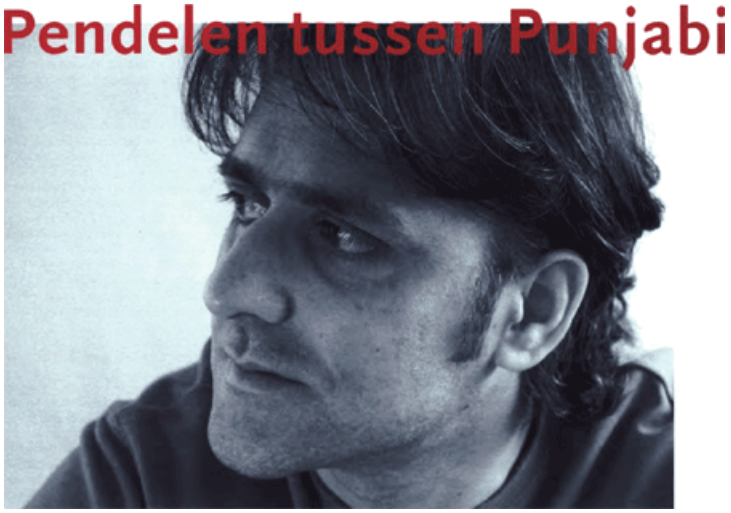

door Jan-Willem Anker

Het gebeurt niet zelden dat een dichter pas op late leeftijd debuteert, toch verbaast het me altijd. Ik weet niet goed waarom. Het zegt helemaal niets over de aard of de kwaliteit van de gedichten. Als ik een gedicht lees, denk ik er niet over na. Maar toch. Ik heb het gevoel dat iemand zijn hele leven gewacht heeft met lopen en dan ineens besluit een ommetje te maken. Al evenmin gebeurt het vaak dat ik gedichten lees die doorspekt zijn met woorden uit een taal die ver verwijderd is van de taal waarin het gedicht geschreven is. Alsof je op het platteland olifanten tussen de koeien ziet struinen.

Voor de Engelse dichter Daljit Nagra geldt bovenstaande allebei. Zijn Indiase afkomst is duidelijk aan zijn teksten af te lezen, en hij begon pas na zijn 30ste poëzie te schrijven. Voor die tijd was hij werkzaam als docent op het voortgezet onderwijs, en dat is hij nog steeds. In februari 2007 zullen Nagra's inspanningen beloond worden met een debuut bij het gerenommeerde Engelse uitgevershuis *Faber & Faber.* Een uitzonderlijke prestatie, Nagra zal samen met de Caribische dichter Derek Walcott de enige ‘zwarte’ dichter zijn in een verder door Britse dichters gedomineerd fonds. In 2003 bracht hij al een *pamphlet* uit bij uitgeverij Smith/Doorstop, een dun boekje met een stuk of vijftien gedichten onder de titel *Oh My Rub!* (‘O mijn God!’). Het werd door de Poetry Book Society verkozen als een van de beste bundels van het moment. Ook het nieuwsblad *The Guardian* selecteerde de bundel als een van de beste van het jaar 2003. *Oh My Rub!* kreeg daarmee een status die vergelijkbaar is met die van de clubkeuze van de Poëzieclub. In 2004 ontving Nagra voor zijn gedicht ‘Look We Have Coming to Dover!’ (eveneens de titel van zijn aanstaande debuut) de Forward Prize for Best Individual Poem. ‘Kijk, we hebben aangekomen in Dover!’ zou de vertaling kunnen luiden.

De titels die Nagra zijn bundels meegeeft, zeggen veel over de poëzie die hij schrijft, beide zijn uitspraken in het *slang* van Punjabi-immigranten die het Engels naar hun hand hebben gezet. De Indiase cultuur in Engeland, en dan met name die van de Punjabi, waartoe de familie van Nagra behoort, vormt voor een groot deel de voedingsbodem van deze poëzie. De positie van de dichter is die van de *insider*,

die in staat is met de blik van een buitenstaander te kijken. Met het ene been in India en het andere in Engeland zou je zeggen, maar wat deze poëzie duidelijk maakt, is dat een dergelijke scheiding juist onhoudbaar is: India zit in Engeland en vice versa.

Soms haarscherp, dan weer met milde spot snijdt Nagra

onderwerpen aan als geloof, racisme, werkeloosheid, uithuwelijking. Zijn gedichten dragen titels als ‘Al ons lachende zwartjes!’, ‘Jaswinder wou dat het makkelijk was om zwart te zijn’ en ‘De man die Engels zou wezen’. De familie, en de ouders in het bijzonder, vertegenwoordigen de Indiase gewoonten en gebruiken die zo sterk contrasteren met de Britse omgeving. De vader probeert zijn zoon het hindoeïsme op te dringen, de moeder wil dat haar kind trouwt met een Indiaas meisje. In het gedicht ‘Sajid Naqvi’ wordt een jong gestorven studievriend begraven volgens religieuze rituelen waar hij zich tijdens zijn leven aan onttrok. De jongen hield zich met wiskunde bezig, wetenschap dus en niet het geloof, en tijdens het studeren luisterde hij naar de punkmuziek van The Smiths.

Wie de gedichten van Daljit Nagra leest, pendelt tussen Punjabi en Ungreji (Engels). Zelf schrijft Nagra in het gedicht ‘In een blanke stad’, een ode aan de Indiase moeder: ‘...tot ik later, haar rode gezicht in mijn rode gezicht,// alleen wij tweeën,/ zwoegde op mijn beroerde Punjabi,/ zij lachte en zei dat ik een gora was, alleen bevrijd zou worden/ door een Indiase bruid die zou dubbelen als haar saathi.’ Dankzij een verklarende woordenlijst achter in de bundel leren we dat een ‘gora’ ‘een blanke Engelse man’ is, en een ‘saathi’ een ‘maatje voor het leven’. Lastig blijft het. Nagra trakteert zijn lezers op spreektaal, slang, fraaie neologismen en verwijst te pas en te onpas naar typisch Engelse verschijnselen. Al deze onstuimige registerwisselingen vragen van een Nederlandse lezer soms behoorlijk wat doorzettingsvermogen. Bij de moeizame aankoop van kleding voor haar zoon zegt de Indiase moeder tegen de verkoper:

> vat is dees geknoei? Vij
> hebben het fut-a-fut nodig, moeten vij
> soms naar de Hindoe met zijn schotie neus
> en zijn knip-knip-scharen hiernaast?

Sinds enige tijd houd ik me bezig met het vertalen van Nagra's gedichten, meestal boeiend, uitdagend en mooi werk, op andere momenten een vermoeiende, uiterst complexe bezigheid die ertoe leidt dat ik soms zin heb een willekeurig meubelstuk het raam uit te werpen (gelukkig heb ik redelijk kleine ramen). Plat Engels is met wat kunst- en vliegwerk nog wel te doen, maar de taal van de Indiërs in Engeland is nauwelijks te vertalen. Dat maakt deze poëzie niet minder de moeite waard. Daljit Nagra biedt opzienbarende taal, schrijft lyrisch, uitbundig, dan weer anekdotisch, ingetogen, altijd op een hoogst originele, intelligente en verrassende manier. *Kijk we hebben aangekomen in Dover!* is een debuut waar ik naar uitzie.

> Met steun van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds wordt een uitwisseling tot stand gebracht tussen dichters uit Engeland en Nederland, onder de noemer *By Heart/ Uit het hoofd.* De dichters vertalen elkaars werk en treden in Engeland en Nederland op. De vertalingen worden gebundeld in een tweetalige uitgave van Five Leaves Press. Daljit Nagra is een van de Engelse dichters, naast Sarah Corbett en Antony Dunn. De Nederlandse deelnemers zijn Maria Barnas, Mustafa Stitou en Jan-Willem Anker. In Nederland zijn de zes dichters te zien en te horen tijdens het Poëziecircus op donderdag 9 november in 't Hoogt in Utrecht en op vrijdag 10 november bij Stichting Perdu in Amsterdam.

8

> Als iemand gezegd had dat je was overleden

vanavond om 8 uur, toen mijn horloge nog een uur
achter liep, op een paar minuten voor zeven,
dan was ik er geweest voor de rituelen met je dierbaren.
We zouden nippen van het bodempje citroenthee, je
beurtelings omhelzen met intieme woorden.
Sommigen zouden je zomaar bevriezen
met die totaal onzegbare blik vol liefde.

Tijdens je opleving vouwden we je kleren op,
sloten de gordijnen voor dat akelig schijnende
licht, niet in staat iets te doen aan claxons
& remmen van auto's, de lage brom van een
voortsnellende bus, en hielpen we je naar die vreemde
houding in bed, zoals je gevonden zou worden,
en toen je je schrap zette, deinsden we terug
voor dat almachtige karwei van je stipte

hartverlamming.
Op weg naar huis
waren we terug in de tijd
merkwaardig voorbereid
toen iemand zei
dat je was overleden
vanavond om 8 uur.

De boom

De boom die mijn vader plantte
uit zijn tuin pak ik een bijl

en tak voor tak
breek ik de boom

en aan het werk
de miljoen gestoorde spaanders,

het vuur van de nacht.
Ik zorg alleen voor as.

Sajid Naqvi

Nadat we onze vriend gevloerd in zijn studentenkamer in Naesden vonden
overmand door een zware hartaanval, werden we keurig uitgenodigd
om naar de moskee te komen. Al zijn familieleden die zo'n beetje
uit de lucht kwamen vallen, verpakten hem in witte katoenen gewaden,
het soort dat zij zelf ook droegen toen ze ons stokstijf passeerden.

Ze olieden en schikten zijn haar, ontmantelden de grauwe blik
die bij zijn zwarte kleding was gegaan. Zijn gezicht werd ingezalfd
met geglazuurd fruit en uitgestald. Altijd zat hij zich 's nachts
met The Smiths door wiskundige vergelijkingen te worstelen.
Nu kweelde er iemand eindeloze hymnen uit de Koran.

Zijn gescheiden moeder was verboden de dienst bij te wonen
dus was zijn vader uit Derby er om hem een passend
afscheid te geven en bij te zetten. Hij hielp met de deksel,
laadde hem in. Wij schaduwden de lijkwagen over smalle
wegen, om diep in Surrey te belanden bij een Shiïtisch kerkhof

waar de bidders weer raasden, boven de neergelaten kist
zongen en het gevaarte troffen met de kracht van de ruwe aarde
die zijn familie wierp, terwijl ze onze Saj wegstopten.

In een blanke stad

Ze leek nooit op de moeders van andere jongens.
Niemand keek ooit zonder nog een keer te kijken
naar de roze bloes en de ballonbolle billen,

slierten haar in mosterdolie gedrenkt, haar
brokaatroze sandalen en de geur van curry. Daarom
moffelde ik de brieven over ouderavonden weg,

bedwong het lawaai van haar heilige liederen,
controleerde of de vitrages hun randen koesterden,
sproeide de gang vol lavendel als iemand aanklopte,

trok alle goudgedopte melkflessen uit hun krat
voor het geval de grapjassen ze later openmaakten,
biechtte nooit de vreemde namen van mijn ouders op

of de code van onze wijk toen ik een pak slaag kreeg
van skinheads (boven een toiletbril)
driftig in de weer om de innerlijke vijand weg te spoelen.

Ik had me meer thuis gevoeld als ze haar analfabete
lijf verborgen had, rumoerig tegen vrouwen botsend
op de markt, terwijl ze opging in de theatrale roddel opging,

in de gemeentebieb met mijn vrienden - riep ze me
voor huiswerk, maakte krassen op de ramen. Kraste weer
tot ik later, haar rode gezicht in mijn rode gezicht,

alleen wij tweeën, zwoegde op mijn beroerde Punjabi,
zij lachte en zei dat ik een gora was, alleen bevrijd zou worden
door een bruid uit India die zou dubbelen als haar saathi.

Tegenwoordig, als ik bezoek ben en ze omhoog schommelt,
naar me toe strompelt om mijn voorhoofd te kussen
zoals ze eens altijd deed, zou ik wel naar voren willen vallen.

Informant

ik heb hier mezelf
op zitten nemen terwijl ik mezelf verlinkte

welke stem ik ook opzet
ik weet dat ik op heibel afkoers

vooral de bekentenissen
die ik voor mezelf terugspeel

in mijn zwaarbewolkte kamer
zijn zo teleurstellend

dat ik wellicht
weer moet onderduiken

Gedichtenanalyse
Naar Nul: heftig en beheerst
Een 9/11 gedicht van Marijke Hanegraaf

door Jannah Loontjens

Iedereen kan zich de beelden herinneren van de wuivende mensen uit de brandende Twin Towers. Met witte T-shirts zwaaiden ze om de aandacht van helikopters te trekken, beelden die je doen denken aan mensen op een verlaten eiland of een zinkend schip: Hier ben ik, kom en red me. Alsof er nog hoop is. En dan de mensen die geen kans meer zagen om via de trappenhuizen naar beneden te komen en in een moment van wanhoop uit het raam sprongen. Het was als het live bekijken van een zelfmoord. Maar dan nog erger, want dit was geen bewuste keuze om zichzelf van het leven te beroven, het was een poging om aan de dood te ontkomen, er school een laatste hoop in; misschien had de brandweer al vangnetten gespannen, misschien zou de val toch te overleven zijn met een paar botbreuken, dat is waar ze in een vlaag van verstandsverbijstering op hoopten. Ware wanhoop. Marijke Hanegraaf schreef er een gedicht over. Het heet ‘Naar nul’.

Hanegraaf begint het gedicht bijna als een esthetische ervaring, ze beschrijft de verticale strepen die de architectuur van de Twin Towers kenmerkten en dan de vallende dode op de foto. Er waren meer mensen dan je zou verwachten die vlak na de ramp al durfden toe te geven hoe waanzinnig fascinerend en ook ‘mooi’ ze de beelden vonden. Ik vraag me af of de terroristen van te voren hebben kunnen inschatten hoe ongelooflijk mediageniek hun aanslagen zouden zijn. De media schroomden in elk geval niet om hierop in te spelen. Nog amper een dag na de aanslagen werden de beelden, vergezeld van dramatische

> Langs wat je de strepen zou kunnen noemen
> van de Amerikaanse vlag viel iemand met zijn hoofd omlaag
> langs het centrum van de handel, zag de wereld op zijn kop krijgen.
>
> Naast de verticale strepen van een gebouw
> zo hoog dat ik me de hoogte niet kan voorstellen
> staat op een foto een toekomstige dode stil.
>
> Het moet een hoogte zijn geweest die deed tintelen.
> Als je van daaruit over het land en de zee keek
> kon je verder kijken dan je ogen aankonden. Hier
>
> was iemand juist aan zijn werk begonnen, ochtendfris
> of ochtendgrauw, dat weet je niet. Zelfs de geliefde
> die het humeur kende waarmee degene die viel opstond
>
> weet het niet, want wie viel er. Grote kans
> dat het iemand was die liever in bed was gebleven en zich
> beetgenomen voelde door zijn plichtsgetrouwe werkhouding.
>
> In een pijnlijk kort moment moest hij of zij beslissen om te springen.
> Wat gaf de doorslag? De reuk van brand, het gieren van de rook
> kreten van de buren, het sissen van het lijden en de dreiging?
>
> Was er angst voor een vergissing, was er tijd voor angst?
> Eenmaal de stap gezet, heeft toen de mens gegild

om de hinderlaag van vuur of om de kou daarboven buiten

of misschien gefluisterd: het spijt me, lief.
Was lucht een bondgenoot of tegenstander, bed of bokser
sloeg hij de bril aan stukken van deze onbekende?

Na de schokgolven heeft ook de wind partikels
van de verwoesting verspreid. En overal zijn mensen
ogenschijnlijk met beide voeten op de grond

blijven vallen.

muziek, keer op keer op CNN herhaald. In Nederland hadden we met de vuurwerkexplosie in Enschede ook zo'n mediagenieke ramp, maar *nine eleven* overtrof alles. En het besef dat je mensen ziet die een paar minuten later dood zijn, ook dat is een sensatie, waar maar weinig mensen weerstand tegen kunnen bieden, een sensatie die vroeger al publiek naar de guillotine trok.

Er ‘staat op een foto een toekomstige dode stil’ constateert Hanegraaf. Eigenlijk zijn we allemaal, altijd, toekomstige doden, een gedachte die ons beangstigt en misschien verklaart waarom we juist zo worden aangetrokken door beelden waarop mensen vlak voor hun dood zijn vastgelegd. Een paar regels later schrijft Hanegraaf: ‘Zelfs de geliefde/ die het humeur kende waarmee degene die viel opstond// weet het niet, want wie viel er.’ Op de foto was niet goed te zien wie er viel, maar toch, dat idee, dat je de krant bekijkt en een goede vriend, je broer, zus of geliefde op de foto herkent, dat je zijn lichaam de dood tegemoet ziet vallen, dat idee is bijna niet te bevatten. Op zo'n moment is het niet zomaar meer je dochter of vriend, maar een symbool van een wereldwijde ramp, een foto die de geschiedenisboeken in zal gaan, een teken dat er nieuwe tijden zijn aangebroken. Dit individu is op alle mogelijke manieren een slachtoffer van grotere machten, die zich over de geschiedenis, politiek, technologie, religie, ruimte en tijd uitstrekken. En toch is het beeld juist zo aangrijpend omdat je er nog het laatste restje van een wil, een persoon, de hoop op een eigen leven in terug ziet.

Hanegraaf staat bij het moment van de sprong stil en vraagt: ‘In een pijnlijk kort moment moest hij of zij beslissen om te springen./ Wat gaf de doorslag? De reuk van brand, het gieren van de rook/ kreten van de buren, het sissen van het lijden en de dreiging?// Was er angst voor een vergissing, was er tijd voor angst?/ Eenmaal de stap gezet, heeft toen de mens gegild/ om de hinderlaag van vuur of om de kou daarboven buiten// of misschien gefluisterd: het spijt me lief.’ Ja, dit zijn de vragen die je je stelde, maar die je toch met moeite zo kernachtig op kon sommen als Hanegraaf hier doet. De ramp was te overdonderend voor heldere opsommingen. Te overdonderend voor een gedicht, zo leek het me.

In de bloedstollende verfilming van de kaping van het vierde vliegtuig, *United 93*, die op het Witte Huis had moeten invliegen, zie je ook hoe gecompliceerd de kaping was, niet alleen in het vliegtuig, maar vooral erbuiten: de talloze beeldschermen, radars, computers en telefoonverbindingen waarmee in controlekamers werd geprobeerd het vliegtuig te traceren. Aan boord van het vliegtuig zie je de inzittenden

Foto: ANP/Topfoto

in hun mobiele telefoons fluisteren, ze zeggen niet zozeer ‘het spijt me lief’, de woorden die Hanegraaf de springende figuur toedicht, maar ze zeggen allemaal, keer op keer: ‘I love you, I love you more than anything.’ Eén van de kapers zelf belt eveneens een dierbare en fluistert: ‘Ich liebe dich.’ Dat is dan toch waar alles uiteindelijk om draait: om de liefde en de dood. Wat een drama. Wat een heftig onderwerp voor een gedicht. Wat een prestatie om er toch zo'n beheerst geheel van te kunnen maken.

Recensies

Dirk van Bastelaere *'De voorbode van iets groots'* Atlas, 2006 101 pagina's, €15,-
Als vanouds
door Daniël Dee

'De voorbode van iets groots' is de nieuwe bundel van Dirk van Bastelaere (Sint Niklaas, 1960). De titel doet vermoeden dat dit slechts een aanzet is tot iets anders, tot meer, tot iets overweldigends, hoewel de aanhalingstekens direct die veronderstelling relativeert. Nog voor de bundel goed en wel is opengeslagen begint het postmoderne spel waarmee Van Bastelaere zo bekend is geworden. De dichter geeft op ironische wijze te kennen wat de lezer kan verwachten. Die verwachting wordt ruimschoots ingelost tijdens lezing van de bundel.

Dirk van Bastelaere behoort al jaren tot de harde kern van het Vlaams postmodernisme. Het aan de kaak stellen van authenticiteit is een van de belangrijkste elementen in zijn gedichten. Het individu en diens particuliere emoties staan niet centraal in zijn werk, maar de structuur van de taal. Het is een spel met betekenis en taal, met al dan niet verbasterde citaten, pastiches en readymades. Die stijlfiguren worden niet alleen aan de literatuur onttrokken, maar ook aan bijvoorbeeld popsongs of de entertainmentindustrie van Hollywood. Met name de laatste komt veelvuldig aan bod in *'De voorbode van iets groots'.* Een goed voorbeeld is het gedicht 'Speed' dat verwijst naar de gelijknamige film met Sandra Bullock en Keanu Reeves uit de afdeling 'Binnenkort in uw bioscoop'. Het begin van het gedicht vertelt het begin van die film:

> *Speed and burn*
> Meteen in aanvang
> Is
>
> de situatie
>
> netelig. Lift. Dynamiet.
> Het vooruitzicht van de lobby
>
> als massagraf. *Wat doe je?*

Maar er wordt niet alleen verwezen naar *Speed.* Voor de goede verstaander zijn er ook andere films te ontdekken in het gedicht:

> niets is geiler dan voor de bosbrand (Wayne), de explosie
> (Cruise) of de lava uit te rijden (Brosnan & Co).

In diezelfde afdeling staan verder nog gedichten met titels als 'De noir', 'De kostuumfilm', 'De sequel' en 'De verfilming'. Allemaal zijn ze verwijzingen naar de

filmbusiness. De afdeling eindigt met het readymadeachtige ‘Antwoorden op een enquête’:

Hans Dekkers *Banjoman* Contact, 2006 76 pagina's, €16,90
More is more
door Thomas Möhlmann

Laten we om te beginnen Melle Hammer prijzen: de huisvormgever van Contact heeft met *Banjoman* van Hans Dekkers wederom een juweel van een bundel afgeleverd. Niets dan het nodige siert de buitenkant: het zwarte vlak achterop wordt alleen onderbroken voor de streepjescode, vignet van de uitgeverij plus naam van dichter en bundel sober op de rug, op de voorzijde niets dan een zwarte achtergrond, een witte stip, een grote mysterieuze maan. Met uiterst minimale middelen wekt Hammer een onheilszwangere maar aantrekkelijke spanning op. Met uiterst maximale middelen doet Dekkers binnenin de bundel hetzelfde.

Na vier romans waagt Dekkers zich aan de poëzie, met bravoure, met eruditie, met de inzet van iemand die door de duivel op de hielen wordt gezeten. Zonder clichés te schuwen en zonder een zweem van bekommernis om commentaar van poëtische fijnslijpers, lijkt het, althans zonder zich in te dekken tegen zeer voorstelbare kritiek: dat hij niet zo moet zitten te vozen in het Florence van de geschiedenis, dat het af en toe wel eens wat minder vet aangezet mag zijn, dat zich in de beperking de meester toont.

Geen ironische knipoog die de talloze barokke beelden en lyrische uitstoringen van het gemoed neutraliseert, geen veilige afstand tussen de dichter en zijn gistende en zwetende onderwerpen en personages: Dekkers méént het en acht het zichtbaar van weinig belang om zijn huid te sparen tijdens het toe- en bezingen van zijn wonderlijke, decadente wereld. En het wérkt: het lezen van zijn bundel is als het proeven van pruimen precies in die seconden waarin ze van zeer rijp naar net rot zouden overgaan. Met dit verschil dat de gedichten en hun nasmaak een paar uur later rijper in plaats van rotter geworden zijn.

[Vervolg recensie Dirk van Bastelaere]

- Ja
- Ja
- Geen denken aan
- Twee vreemde zussen
- De sfeer op de set, maar ook de catering
- Daarvoor heb ik trompetlessen gevolgd
- We zijn gewoon goede vrienden
- Ik heb haar nog nooit ontmoet, maar ze heeft geweldige wenkbrauwen
- Ik draag ze allebei
- Niet in New Jersey
- *De zeug is van mij*

Het is me niet gelukt de vragen te achterhalen die er in deze enquête gesteld zouden kunnen zijn. Ik heb zelfs het vermoeden dat de antwoorden helemaal niet van een enquête afstammen, maar eerder uit een interview zijn gehaald. De laatste zin haalt dat idee echter weer overhoop. De laatste zin lijkt me een vertaald citaat uit de film The Exorcist. In de beroemde scène wanneer het lichaam van Regan MacNeil door de demon Pazuzu is bezeten zegt zij (of eigenlijk hij) op een gegeven moment: ‘Keep away. The sow is mine.’ Zo kan men - zelfs met zo'n kort gedicht - aan het puzzelen blijven, alsof men met een cryptogram van doen heeft. De dichter neemt op die manier continu de verwachtingen van de lezer bij de neus.

Hoewel die postmoderne spielerei vermakelijk kan zijn en soms zelfs een feest van herkenning als je ontdekt hebt waar een strofe naar verwijst, rijst toch de vraag waarom Van Bastelaere alleen de intentie heeft om de taal te ontregelen. Dat lijkt er soms namelijk wel op. Neem bijvoorbeeld de overvloed aan witregels die tot in den treure in de gedichten van Van Bastelaere zijn te vinden:

> Oh, wat woelt en sist en zwelt en kotst het
>
> toch als je vergeet te kijken
>
> *(en wij maar Autorijden en ruiten wassen)*
>
> *(en wat voert Leonard*
>
> *Nimoy in het schild?)*
>
> Maar het gevaar keert onverhoeds
>
> Ze komen bij de fabriek
>
> (Uit: ‘De remake’.)

Natuurlijk klinken die hakkelende zinnen best stoer en steekt er een zekere ironische humor in, maar evengoed lijkt het me dat hij zijn punt in deze heeft gemaakt. Het enige effect dat die witregels bij mij sorteren is irritatie. Een irritatie die gewekt wordt omdat niet voldaan wordt aan mijn idee van hoe poëzie zou moeten zijn. Ik zal vast enkele nuanceverschillen niet hebben opgemerkt, maar de kernidee in *‘De voorbode van iets groots’* is hetzelfde als in voorgaande bundels als *Pornschlegel en andere gedichten* en *Hartwedervaren.* Zo'n overvloed aan postmodernisme maakt de waardering van het werk van Van Basterlaere op een gegeven moment minimaal, omdat het allemaal te vrijblijvend lijkt. Gelukkig weet Van Bastelaere op genoeg

plaatsen in de bundel de lezer naar de strot te grijpen. Zo is het 25 pagina's tellende gedicht ‘wwwwwhooooshh’ welhaast een lucide nachtmerrie die je niet meer loslaat. Als je er niet van houdt, laat die bundel dan links liggen. Voor de liefhebbers van het postmoderne spel is er daarentegen weer veel te smullen.

[Vervolg recensie Hans Dekkers]

Vanaf het moment dat Beëlzebub in het eerste gedicht zijn vleugels losgespt op Antarctica en aan het dwalen slaat, lijkt hij op de achtergrond van zeemansliederen, liefdesverklaringen en confessies voortdurend in de bundel aanwezig. En het is me nog steeds onduidelijk of het niet de Heer der Vliegen zelve is die bij monde van dichter de bundel afsluit met een vraag om vergiffenis, aan het einde van de nogal magistrale reeks ‘Banjoman’. Intussen passeerde ons naast onder meer Hadewych, Jan Ockeghem, Roland de Lassus, Sweelinck, Versace en zijn moordenaar, Cleopatra, koe Clara 8 en vele filmfragmenten, een stortvloed van historische en gefingeerde personages, en tussen gezwollen regels - soms kapot knappend, vaker hun merkwaardige spanning behoudend - ook relatief ingehouden pareltjes als:

Rouwende moeder

Bij nacht en ontij werpt zij
verzwolgen zonen op haar kusten,
opgeblazen vadsig vlees
op een inktwit strand geslingerd.
Hij ligt daar als een dode vis, de eens
zo woeste bonk, de lang vervloekte wildebras,
de hondshaai met het lepe oog.
De moeder treurt nu zij haar kroost
zo onflatteus heeft teruggeschonken
aan onbeduidend land.
Haar handtekening daarop
een afgeschreven misbaksel,
onleesbaar woord en waterig schriftuur.
Ze buigt voorover en luistert,
hoort alleen het ruisen van zichzelf.

We hebben er al met al met Dekkers een echte dichter bij, geen prozaman met ongegronde poëtische ambities. Eentje die onderuit durft te gaan, en dat af en toe ook doet, zoals in de reeks ‘Ode aan Gabriele d'Annunzio’. In deze drie gedichten overdrijft hij het wat mij betreft, gaat hij stilistisch over de schreef en helpt het niet te denken: ja, maar dat moét nu juist, hoort bij het onderwerp, maakt deel uit van het idioom! Nee, hier raakt hij me even kwijt. Maar zelfs hier niet zonder d'Annunzio/ zichzelf/ mij/ ons allemaal op het hart te drukken:

> Ga met me mee naar de verborgen plekken. Snuif het op.
> Ontspan
> je spier. Niets is mooier dan het diepe gat, want het leven is
> daar.
> In de kitsch, in de griezelige lust, in de spat van je vlees.

Het zou me eigenlijk moeten ergeren, maar in plaats daarvan fascineert en overtuigt het me.

Ramsey Nasr *onze-lieve-vrouwe-zeppelin / Antwerpse gedichten* De Bezige Bij, 2006 176 pagina's, €18,90
Oom Ramsey leert zijn neefjes stadsdichten
door Erik Jan Harmens

Al voor hij ook maar een letter op papier had gezet werd de kersverse stadsdichter van Antwerpen van 2005, Ramsey Nasr, afgeserveerd door bedenkelijke stemmen in de lokale gemeenteraad omdat hij eerder essays had gepubliceerd over de zogeheten ‘Palestijnse kwestie’. Nasr is niet met de staart tussen de benen naar boven de rivieren gevlucht, maar klapte z'n laptop open en schreef het gedicht ‘stadsplant’.

> het was zonnig die dag, ik liep zonder helm over de leien
> ingeburgerd als altijd, vrij als een ijzeren vlinder, volmaakt
> gelukkig en op deze dag stortte ik gillend omlaag langs de
> werken
> waar een mammoetbot mijn val brak: welkom in antwerpen

Je zou de dichter willen adviseren om toch vooral zijn helm maar op te zetten. Want als je een stad beschrijft waar de helft van de gemeenteraad bestaat uit ratten, dan kun je inderdaad maar beter in het riool beginnen, waarboven ‘het leven barst, lonkt en vastligt in een immer open graf’. Verderop in het driedelige aanvangsgedicht gaat hij in op het rumoer in Antwerpen rondom zijn benoeming.

> ‘vindt u het goed als ik uw kathedraal even opblaas en
> volsteek?’
> neen! riepen we maar hij nam ons snel op in zijn gedicht

Nasr laat de xenofobische twijfelstemmen rondom zijn benoeming toe alsof bij zijn inauguratie de toehoorders voortdurend naar het rugzakje van de dichter keken en luisterden of ze iets hoorden tikken.

> alles bon en wel, o grote poëet-labbekak-de-la-ville
> maar excusé dat is antwerpen niet, uw hele sinksefoor
> daarboven
> en uw mammoetbot en alles, schoon ze, maar dat pakt hier
> niet

Hier wordt de zwaarbelezen poëet tegenover het volk geplaatst, tegenover ‘clémentine, thérèseke, onze frans/ ons milou, marjetje, de swa, de mil, de neus, onze rudy moustache/ ons florreke, de senne, de fonne, den tuur, ons yvon en de schele mon’. Jaren geleden gaf Nasr in een discussie over democratisering van de kunst aan zijn neus niet op te halen voor de idee van een ‘elite’. Je kunt proberen om het gehele volk te interesseren voor cultuur door musea vol te hangen met olieverfschilderijen van zigeunerjongens en het Concertgebouworkest te dwingen jaarlijks de *fucking* Vier Jaargetijden uit te voeren, maar daarmee kielhaal je de kunst. Tegelijkertijd staat een stadsdichter wel degelijk in dienst van de inwoners van die stad, niet om ze te amuse-

Marijke Hanegraaf *Proefsteen* De Arbeiderspers, 2006. 70 pagina's, €17,95
Fijne afgeronde pakketjes
door Jannah Loontjens

In Marijke Hanegraafs nieuwe bundel gaat het in bijna ieder gedicht over vergankelijkheid. Je zou denken dat dit een droevige, beklemmende dichtbundel zou opleveren, maar dat is niet het geval. Hanegraafs toon is lichtvoetig en haar bespiegelingen maken van het voorbijgaan van de tijd en het sterven en verdwijnen van mens en ding juist een bron van relativering. Een schijnbaar naargeestig onderwerp als een dood baby'tje dat sinds 1946 op sterk water staat, wordt in Hanegraafs openingsgedicht een bewonderenswaardig schepseltje, dat meer vrijheid en kalmte kent dan de schrijver zelf. Het gedicht begint als volgt:

> De dode baby is een meisje
> uit mijn geboortejaar.
> Ze staat te slapen op sterk water.
> Ondanks haar glazen kooi schijnt ze
> vrij zo zweef je zelden als je leeft.

Het gedicht is huiveringwekkend en teder tegelijk. Dat is knap. Helaas houdt Hanegraaf deze wankele balans niet in alle gedichten vol. Soms is de toon ineens lichtelijk pathetisch, zoals in het gedicht ‘Het boek’, dat met de regels opent: ‘Met een boek in geschenkverpakking/ ging de vrouw naar de jongen, al wist ze// dat hij de zinnen niet zou lezen, misschien/ kon hij wat bladeren naar het ver-

[Vervolg recensie Ramsey Nasr]

ren maar om ze te bereiken en te raken. Dat kan eenvoudigweg niet als de dichter zich uitsluitend bedient van dichtgemetselde taal. Nasr kiest ervoor om dat spanningsveld in zijn openingsgedicht op te nemen.

> waarom ruikt ge niet eens aan de geurende boezem van
> onze stad?
> gij telt blaadjes op afstand en schrijft tevreden, een bloem
> zag ik
> maar kom toch dichter, ruik, we zijn echt meneer, wij leven

Het zijn literaire plaagstoten, maar echte dapperheid toont Nasr als hij schrijft over de bedreigingen aan het adres van Rik Vannieuwenhuyse en Naima Amzil, respectievelijk chef en werkneemster van een visdelicatessenbedrijf. Amzil werd bedreigd omdat ze een hoofddoek droeg, Vannieuwenhuyse weigerde haar te ontslaan en de plaatselijke padvinderijvariant Nieuw Vrij Vlaanderen schreef aan de twee een brief: ‘De fatwa blijft zolang de hoofddoek blijft’. Nasr googlede het woord *kwikvergiftiging* en schreef een gedicht (‘mijn symptomenland’) dat bewijst dat woorden harder aan kunnen komen dan een verveeld suizende kogel.

> wanneer u vannacht weer opengesperd en zwart naast uw
> lief ligt
> wanneer het denken in lagere doses hersenen aantast, uw
> kop opkrikt
> de keel doet zwellen en alle adem met vloeibare hamer
> wegbikt
> wees dan gerust: misschien is dit geen kwik dat u vergift
>
> misschien zult u verwonderd zijn - vroeg of laat scheuren
> de nieren
> blijven de spieren als een kledingstuk in uw ledematen liggen
> treedt celdood in onder de schedel en dan weigert het
> geheugen
> van kwikvergif zijn dat de symptomen - maar dit is geen kwik
>
> dag naima dag rik, ik bezit mijn schaamte nog nauwelijks,
> ik bezit
> pijn in mijn aangezicht, smaak van metaal en kaakklem,
> ziek ben ik
> van skeletpijn, blindheid en zwarte aanslag en toch, geen
> schamen is het
> geen kwik: t is de zilveren ochtendmond van een nieuw vrij
> vlaanderen

In deze twaalf regels staat literair gezien één zwakke regel (‘dag naima dag rik, ik bezit mijn schaamte nog nauwelijks’). Maar hier spreekt de spontane adrenaline-woede van een stadsdichter die zijn Antwerpse actieradius uitbreidde tot geheel Vlaanderen en de angst, weggespoeld met Gueuzes en Koninckx, in het hart wenste te vatten. Als je adem kunt ‘wegbikken’ met een ‘vloeibare hamer’, de ‘smaak van metaal en kaakklem’ ook werkelijk in de mond van de lezer weet te toveren en zo'n nadreunende eindregel uit de mouw weet te schudden, dan heb je het als stadsdichter bizar goed gedaan. Het zal Nasr een hoop *hatemail* in zijn Hotmail-account hebben opgeleverd. En het blijft de vraag of gewone Antwerpenaren als Clémentine, Thérèseke en Rudy Moustache, Nasrs gedichten boven hun opmaak-

of scheerspiegeltje hebben hangen, om dagelijks weer te herlezen. Poëzie blijft nu eenmaal een zaak van de elite.

[Vervolg recensie Marijke Hanegraaf]

haal.' De jongen ligt kennelijk op sterven; 'de jongen die genoeg had van regels/ zelf aan de leiband liep van een duistere plot.' Het spijt me, maar dit doet me denken aan *Alleen op de wereld*, aan die verlamde zieke jongen bij wie Remi een tijdje woont. Nee, had dat gedicht eruit gelaten. Het is een dikke bundel en er hadden er echt een paar minder in gekund. Dat had het geheel, waarin ook hele sterke gedichten staan, goed gedaan.

Heel soms laten Hanegraafs mijmeringen ineens een humoristische kant zien. Zoals het gedicht 'Onwezenlijk', dat de onzekerheden in beeld brengt van iemand die graag voor een feestje wordt uitgenodigd. Stap voor stap beschrijft Hanegraaf de gedachten die dan weer een bron van zelfkwelling zijn, dan weer een uiting van trots: 'Mocht je me uitnodigen op je feestje/ wat zal ik afwezig zijn.// Ik zal menen dat je me uitnodigt/ omdat het hoort. Het zal me zo verwarren/ dat ik niet mezelf ben (...)' Het triviale en toch zo tergende van dergelijke twijfels geeft het geheel uiteindelijk iets grappigs, zoals gedachten die voortkomen uit zenuwen en nervositeit wel vaker grappig zijn.

Hanegraaf heeft een prettig heldere, vertellende toon waarin ze bespiegelingen van beelden voorziet en deze netjes in kabbelende strofes vat. De gedichten zijn stuk voor stuk fijne afgeronde pakketjes die makkelijk weg lezen, je even aan het denken zetten, maar weinig te raden overlaten. Meestal is in de openingsstrofe meteen duidelijk waarover het zal gaan. Naast huiselijke, alledaagse onderwerpen als het kopen van een hoofdkussen, het wachten op de trein, of het bladeren door een tijdschrift, is er ook ineens het gedicht 'Naar nul', dat gaat over een krantenfoto waarop iemand net uit een brandende Twin Tower springt. Een heftig onderwerp en een beheerst geschreven gedicht. Dit gedicht zette me zozeer aan het denken dat ik er een hele pagina aan heb gewijd in de rubriek van de gedichtanalyse. Het zijn juist gedichten als deze, over de sprong uit een ineenstortende toren, die de dichtbundel - ironisch genoeg - 'overeind' laten staan.

Op de achterflap van de dichtbundel staat dat een Proefsteen 'een exemplaar is uit een partij stenen waarmee je die partij controleert.' Met haar bundel *Proefsteen* moet Hanegraaf maar net het geluk hebben dat de lezer een gedicht als 'Naar nul' of 'Als zij is' eruit haalt om de proef van de gehele partij te doorstaan.

Harmen Wind *Aardewerk* De Arbeiderspers, 2006 61 pagina's, €15,95
Op de schouders van de dichter
door Marja Pruis

Eens in de zoveel tijd klinkt de roep om gevaarlijke poëzie. Hoe ziet dat er eigenlijk uit, vraag je je wel eens af. Niét als de gedichten van degenen die zo hard roepen, want die zijn in al hun onbegrijpelijkheid over het algemeen juist volkomen risicoloos. Als dichter steek je pas echt je nek uit als je iets probeert te schrijven dat aansprekend is, zonder dat je direct als tekstschrijver voor Marco Borsato solliciteert. In Nederland wordt maar weinig van dit soort poëzie geschreven. De gemiddelde bundel van de gemiddelde dichter anno 2006 is een kleine 60 pagina's hoogst idiosyncratische abracadabra gestut door witregels. Er worden er misschien al naar gelang de grootte van de kennissen- en familiekring van de dichter zo'n tweehonderd van verkocht, en dan is het óp naar de eeuwigheid, lees: papierversnipperaar. Laat duizend bloemen bloeien en lang leve de fijnbesnaarde enkeling, maar bij zoveel gewrochte poëzie zinkt de moed je wel eens in de schoenen. Poëzie is niet langer een daad van bevestiging, maar vooral een misverstand aan het worden. Gelukkig is daar dan opeens een lichtpuntje. Harmen Wind heet-ie en met *Aardewerk* schreef hij alweer zijn zesde bundel. Uit de flaptekst maak ik op dat Wind een uitstapje heeft gemaakt als romancier, waardoor er vijf jaar verstreken sinds zijn laatste bundel. Wat Wind maakt, lijkt mij gevaarlijke poëzie bij uitstek. Neem het gedicht waar het woord in opduikt waaraan de bundel zijn titel ontleent:

Alex van Warmerdam *Van alle kanten komen ze* Nieuw Amsterdam, 2006
64 pagina's, €16,90
Door de brievenbus kijken
door Bas Belleman

Wat moet je doen als ze van alle kanten komen? Dekking zoeken. Stoïcijns doorleven. Dat proberen tenminste de personages in het poëziedebuut *Van alle kanten komen ze* van regisseur en schrijver Alex van Warmerdam.

Eerst maar eens kijken wie er van alle kanten komen. Halverwege het gedicht ‘Pasen in een uithoek van het land’ staat het volgende:

> Het is droog en stil

een zacht zoemen
alleen als je luistert

De deuren slaan open
het grut zwermt uiteen
duwt en trekt
gooit wat het gevonden heeft
op een deken

De kleine in luier
is over zijn slaap
het zonnetje schijnt
van alle kanten komen ze
en leggen hun eitjes

Het is typerend voor de bundel hoe dit gedicht smeekt om een kalme, ironische, reviaanse voorleesstem: het zonnetje schijnt... Maar de ironie maakt het gedicht gelukkig niet minder subtiel. Doordat het grut ‘zwermt’ zie je de kleine kinderen gespiegeld in de zwermen insecten die je kunt horen als je luistert. Ze komen van alle kanten om hun eitjes te leggen. Zijn het wespen? Muggen? De zon schijnt, dus het kan allebei.

De zon schijnt trouwens op veel plaatsen in de bundel. ‘wie dichten wil/ mag niet mijmeren/ en bijtsen doe je in de zon’, schrijft Van Warmerdam. Hoeveel ellende er ook op je afkomt, wegdromen mag niet en het blijft pijnlijk stralend weer. Er is een gedicht met de titel ‘Het begin van de zomer’. Een ander heet ‘Lente’.

En maar rustig blijven. ‘Als de zon verschijnt/ laat de duivel in u varen/ en bezweer hem’, is een advies aan de lezer. De personages houden stuk voor stuk afstand. Eén van hen bekijkt de seizoenen ‘door de brievenbus’. In een ander gedicht woont een vrouw in een mijnschacht zelfs met een ‘afgeplakte brievenbus’, dus zij negeert de seizoenen helemaal (en kan zelfs geen ‘post’ meer krijgen, zullen we maar zeggen). Ze heeft ook liever niet dat anderen haar bezoeken en heeft de bel omwikkeld met een paardendeken.

Maar dat bezoek zal hoe dan ook aanbellen, wat je ook doet. Van alle kanten komen ze tenslotte, en dan gaat het

[Vervolg recensie Harmen Wind]

Toost

ik zei: ‘Leven is aardewerk’ en kijk,
jij zag ons als gebakken klei, maar ik
had meer de grondarbeid voor ogen.

Je had natuurlijk groot gelijk. Stof zijn wij.
Niettemin, ik schonk nog maar eens in:
Den Oever, Bordeaux, een gulle rode,

vrucht van een bodem met uitzicht op zee,
en klonk met je: ‘Leven is gisten.’ Je
lachte en dronk, en ik dronk met je mee.

De onbevreesdheid van Wind openbaart zich in dit gedicht op verschillende niveaus. Hij durft het engste te doen wat er bestaat, namelijk woordspelingen te gebruiken (aardewerk) en clichés (met uitzicht op zee). Hij is niet bang voor lichtheid (ik schonk nog maar eens in), maar ook niet voor zwaarte (stof zijn wij). En wat levert dit alles op? Een helder gedicht dat tegelijkertijd open blijft. Twee mensen toosten op het leven, maar waar toosten ze eigenlijk op? Hoe goed zal die Bordeaux hen smaken?

De meeste gedichten in deze bundel kenmerken zich door een vergelijkbaar aards temperament: berustend, melancholiek en de dood in de ogen ziend. Er zijn drie secties, ‘posities’, ‘sporen’ en ‘gebaren’, en van deze vind ik ‘sporen’ het meest geslaagd. De gedichten in dit deel betreuren het afscheid en de dood van een vader, het bezoek aan het verlaten ouderlijk huis, het voorbijgaan der jaren. (Nog zoiets: Wind schuwt de grote menselijke drama's niet.) De gedichten in ‘gebaren’ bezingen de liefde en die zijn me net te zoetjes. (Ook een vorm van moed: Wind is niet bang mislukte gedichten te schrijven.)

Het mooiste gedicht in deze bundel heet ‘Gewaarwording’. Grappig genoeg is het een gedicht dat alle klagers over de stand van de poëzie, inclusief ondergetekende, het nakijken geeft. Wat nou te veel dunne bundeltjes? Wat nou overbodigheid? Zolang er poëzie bestaat, in welke gebrekkige vorm dan ook, is er hoop op verlichting. ‘Waarnemers/ zijn wij; op onze schouders/ houdt de wereld zich groot.’

In de allerlaatste regels van zijn bundel, in de ultrakorte sectie ‘exit’, brengt de dichter zijn poëtisch credo onder woorden: ‘ik ben weer aan het werk gegaan en heb mij niet/ geschaamd om de ergste droefgeestigheid/ en eenzaamheid uit te drukken.’ Kijk. Dat levert poëzie op die een groot publiek verdient.

[Vervolg recensie Alex van Warmerdam]

niet alleen over insecten. De bel dempen met een deken, meer zit er niet op.

Zulk struisvogelgedrag heeft natuurlijk iets kinderlijks, vooral in de vorm die Van Warmerdam eraan geeft. Zijn hoofdpersonen zijn vaak een mengeling van kind en volwassene en doen daarin denken aan zijn films. In *Abel* woont een volwassen man nog bij zijn ouders in huis en komt nauwelijks buiten. In *Grimm* worden een broertje en zusje achtergelaten in het bos; na een tijdje merken ze hoe volgroeid hun lichamen al zijn.

Ook de personages uit dit poëziedebuut mogen van de dichter wel eens aan seks en geweld denken, zolang zo'n gedachte maar wordt ingekapseld door een kinderfantasie, of een verlangen naar de kindertijd:

Ik werp mijn bokkepoten af

en wil nu van een groot gezin
de jongste dochter zijn

Matroos, bestijg de vlizotrap
neem me in mijn gat
ik wil je zien noch horen

Wie zou hier de ik-persoon zijn? Het hoeft niet eens een vrouw te wezen, want verderop in de bundel treffen we een man aan die zich een meid noemt ‘die in de smaak wil vallen’. Wie het ook is, het patroon is duidelijk: de ik-persoon verlangt naar een of andere kindertijd, en de anale seks moet zo geruisloos mogelijk geschieden, zonder zien of horen.

‘Kan die pornovogel niet verdragen’, zegt de dichter elders, *‘ik knijp haar dood, eet haar op/ en spoel haar weg met Fanta’.*

Niet verdragen, wel opeten en wegspoelen met kinderlijke priklimonade. Zo gaat het met alle treurnis in de bundel.

Zou de verteller van de bundel op zijn personages lijken? Je ontkomt haast niet aan de gedachte - en hiermee stuiten we op de achilleshiel van de bundel. Zo dwangmatig neutraliserend als de personages zich gedragen, zo ook de verteller. Het is soms prachtig, maar dan trekt hij snel de stop uit het gedicht, alsof hij de tragiek wil wegspoelen. Neem het slotgedicht:

Het

Soms duikt het plotseling voor je op
het lacht een beetje
en klauwt zijn tenen in het zand

Het wordt verlegen
de pis loopt langs zijn pootjes
het kramt en slikt
het schroot valt uit zijn zakken

Het herneemt zich
toont zijn lange naald
opdat je weet
wat het voorhanden heeft

Het hoest
is om een hoek verdwenen

Hij schetst een junk als een geslachtloos onderwereldwezen dat zich niet op zijn gemak voelt en zelfs dat ongemak onhandig toont. Het is ijzersterk, maar dan hoest het opeens en ‘is om een hoek verdwenen’.

En uit is de bundel. Ook om een hoek verdwenen. En dat is jammer. Het gedicht was eigenlijk nog maar net begonnen. Het drama blijft volgens mij kleiner dan wenselijk. Van alle kanten komen ze, maar ze vertrekken me soms te snel.

Hans Tentije *Uit zoveel duisternis* De Harmonie, 2006 83 pagina's, €14,75

Enige afstand geboden
door Johan Sonnenschein

Het openingsgedicht van de nieuwe Hans Tentije heet toepasselijk ‘In den beginne’. Het stuurt alles in enkele zinnen het Niets in:

> Eens was er niets, niets, niets woests en ledigs
> en misschien zelfs wel minder dan dat -
>
> geen licht ofduisternis, geen God ook, van wie de Geest
> op de ontbrekende wateren zweefde

Niks: de woordgroep ‘niets woests en ledigs’ doet zelf al onbestaanbaar aan. De crux van *Genesis* (God was er altijd al) wordt in zijn eigen stijlregister ontkend. Dat is tegenstrijdig, maar wie wil spreken over afwezigheid strijdt noodzakelijk tegen zichzelf. Tentije maakt in dit gedicht handig gebruik van de retorische truc genaamd taal. Hij raakt evenwel in zijn gegoochel verstrikt als hij stelt dat er *geen* ‘ontbrekende wateren’ waren - of kent het Niets een kwadraat? De zwakke tweede regel doet weifelend aan, maar de volgende 27 disticha vormen een meeslepende opsomming van wat er allemaal niet was: van licht en donker via loopgraven tot Vermeers *Gezicht op Delft.* De slotregel vat de hele onderneming samen: ‘er was niets, niets, dat ooit eindigen zou’. Niks, dus ook nog geen eindigheid, maar je kunt deze uitsmijter ook zo begrijpen dat het Niets zelf ooit eindigde. Sindsdien is de leus ‘Alles is er’ van kracht - om de bundeltitel te citeren waarmee Tentije zijn oeuvre in 1975 begon.

Tentijes tiende bundel denkt eerst de schepping ongedaan. maar bevestigt daarmee de wereld zoals die geworden is. In wat volgt, domineert de overtuiging dat alles opkomt, verandert en weer vergaat. De titelreeks biedt tien gedichten naar Ovidius' *Herscheppingen* en besluit met deze bemoedigende woorden: ‘omdat er uit de plengoffers en het grondsop/ van angst en pijn nog volop schoonheid valt te puren// en ochtendgloren uit zoveel duisternis -’.

Het proces van schepping en vernietiging wordt de verdere bundel vanuit steeds andere hoeken belicht. Tentije kiest geen duidelijke positie, maar schemert door in zijn portretten van collega-kunstenaars. Behalve aan *Metamorfosen* en

Jan-Willem Anker *Donkere arena* De Bezige Bij, 2006 47 pagina's, €15,-

Een wankele enkeling in de nacht
door Peter Henk Steenhuis

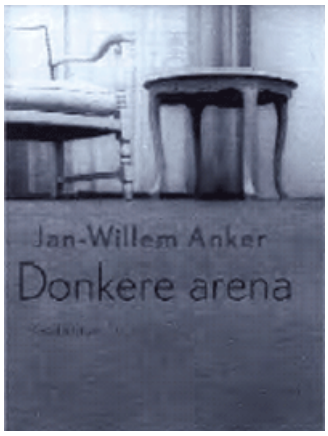

Bij een nachtleven stellen we ons graag een bruisend gebeuren voor, De avond valt maar omdat we nog barstensvol levenslust zitten, rekken we in kroegen, disco's en nachtclubs de dag op tot in de kleine uurtjes. Dan geven de meesten van ons zich over aan een zachte, een onrustige of een diepe, gezonde slaap.

Een enkeling valt niet in slaap. Wat er dan gebeurt, is minder bruisend en rumoerig, wat er dan gebeurt staat te lezen in Jan-Willem Ankers nieuwe poëziebundel *Donkere arena.* In het gedicht 'De nacht' noemt hij de nacht een 'opstand/ binnenskamers'. In 'Zonder slaap' staat: 'Geraamtes klepperen zacht in de muur/ als rond vieren de wind opsteekt'. En in 'Wankeling' verwoordt hij de slapeloosheid zelfs zo dat het een metafysische ervaring wordt:

Wankeling

De nacht zaait uit en je beweegt
langs oneven niemandsland

alsof je liebt leren lopen
tijdens een aardverschuiving.

In de periferie wordt gefluisterd
over de initialen van het donker
zijn vingerafdrukken op je lijf.

Je maant jezelf tot overgave.
Je bent een schepsel dat zich ontlaadt.

Ooit zal iemand je val breken
niet aarzelen, de hand heffen.

Het gedicht begint net zo verrassend als sterk. Wat? De nacht zaait uit, hoe doet die nacht dat?

Het werkwoord 'uitzaaien' is prachtig dubbelzinnig. Tot en met Vincent van Gogh was de zaaier die zijn tarwe uitzaaide bron van leven, maar uitzaaiingen zijn tegenwoordig vooral levensbedreigend.

Anker, die voor zijn debuutbundel *Inzinkingen* de twee-

[Vervolg recensie Hans Tentije]

Genesis wijdt hij afdelingen aan Cesar Pavese en de Tsjechische fotograaf Josef Sudek. De laatste laat hij zeggen: ‘een schijnbaar dood voorwerp komt tot leven/ onder invloed van het licht, of door wat het omgeeft, daar/ iets van vast te leggen - dat is pure lyriek, denk ik...’. Aan pure lyriek waagt Tentije zich niet: zijn poëzie stelt niet de schittering van het ene moment of voorwerp centraal, maar de op- en neergang van alle creaties en creatoren. Hij maakt niet zozeer foto's met woorden maar laat de tijd zijn werk doen in rustig verlopende regels. Tijdslagen vloeien er door elkaar heen, zoals in het ruim honderd disticha tellende gedicht ‘Schaduwmanoeuvres’. Daarin roept de dichter een onbekende nazi tot leven en raakt hem pas weer kwijt door hem in een sneeuwlandschap te laten sterven. Het slotbeeld toont overvliegende ganzen: ‘in het zicht van zijn sterven maken wilde// ganzen zich los en komen laag en snaterend over, hun plaats/ zoekend binnen de zich slordig ordenende formatie -// iets mooiers is er niet, die winter niet’.

Een overvliegende vogelformatie is een treffend motief in deze overwegend melancholieke bundel. Ze speelt de hoofdrol in het gedicht ‘Auvers-sur-Oise’, geschreven bij het schilderij Kraaien boven een korenveld van Vincent van Gogh. Het is misschien Van Goghs meest becommentarieerde doek, geschilderd in de maand van zijn zelfmoord. Tentije schrijft mee aan de mythe door het korenveld tot plaats delict te maken waar Van Gogh zich ‘overhoop schiet’:

> hij nam zijn revolver, gewikkeld in de smerige lap
> waarmee hij zijn penselen schoonveegde, plette stengels
> en rijpende aren onder zijn voeten en loste
> vrijwel meteen het schot dat de oogst luidruchtig
> inluidde en echoënd zijn voren trok
> door de niet veel later afgebrande, barre stoppelvelden -

De ‘smerige lap’ zet schilderen en schieten in elkaars verlengde, maar deze romantische analogie wordt niet doorgezet. Het gedicht waait verder, het korenveld in, dat door de zelfmoordenaar symbolisch wordt vertrapt. Waarom hij ‘vrijwel meteen’ schoot blijft onduidelijk - Tentije gebruikt dit soort vaagheden gretig. Het ‘luidruchtig/ inluidde’ klinkt overdadig, en een echo die voren trekt is wel *erg* mooie beeldspraak. Aan het eind van de strofe blijkt het korenveld opeens een stoppelveld te zijn geworden, dat bovendien ‘niet veel later’ afbrandt. De dichter voltrekt hier in enkele regels een aantal metamorfosen, en neemt daarbij in één strofe erg veel hooi op zijn vork. De symboliek is mij hier al te dik aangezet. Misschien moet je Tentijes poëzie niet van al te dichtbij willen bekijken. Van Goghs techniek was voor tijdgenoten vooral slordig, en vogelformaties vertonen slechts voor laaglopende mensen samenhang. De kraaien op Van Goghs doek ziet Tentije wegvliegen én terugkeren, in het ‘helse blauw/ van de hemel’, in het ‘geurende doods- en levenslicht’. Liefst drie grote tegenstellingen schrijft hij deze kraaien toe, die zich blijkens de slotregel bewegen op een warme luchtstroom van het onweer: ‘de soms zo verraderlijke thermiek’.

Tentijes poëzie stroomt breed uit, spreekt de lezer nonchalant toe in lange gedichten, opgenomen in forse bundels die elkaar in opvallend tempo opvolgen - *Uit zoveel duisternis* is zijn vijfde bundel in afgelopen acht jaar. Ze laat zich soepel doorlezen en genieten. Langzaam gelezen, van dichtbij, is ze soms verraderlijk.

[Vervolg recensie Jan-Willem Anker]

jaarlijkse Jo Peters Poëzieprijs ontving, gebruikt beide betekenissen. Als de nacht uitzaait, verspreidt de nacht zich; we hebben de avond achter ons gelaten, het wordt stil op straat, tot in alle uithoeken van de wereld dringt de nacht door. De nacht schept rust, schenkt de slaap waarin we tijdelijk dood gaan, om tegen de ochtend verkwikt te ontwaken, zoals zaad in de aarde eerst sterft om nieuw leven mogelijk te maken. Voor degene die niet in slaap valt, is de nacht echter allesbehalve verkwikkend, hij is eerder levensbedreigend, zoals een uitzaaiing dat is.

De Franse filosoof Immanuel Levinas (1906-1995) noemt de nacht een grenservaring waarin men én wel én niet kan zeggen dat er een ‘ik’ is dat niet kan slapen. De onmogelijkheid om uit de slapeloze nacht te komen, zo zegt hij, ‘is iets objectiefs, iets dat onafhankelijk is van ons initiatief. Deze onpersoonlijkheid neemt mijn bewustzijn in zich op; het bewustzijn wordt gedepersonaliseerd. Niet ik ben wakker; “dat” is wakker.’

Zonder één filosofische term te gebruiken beschrijft Anker deze ervaring. Als de nacht uitzaait, beweeg je langs ‘oneven niemandsland’. Dat dit ‘bewegen’ geen rustgevende avondwandeling is, blijkt uit zijn tred, die is niet ontspannen, hij beweegt ‘alsof je hebt leren lopen/ tijdens een aardverschuiving.’ Wie zo heeft leren lopen moet zich houterig voortbewegen, op zijn hoede het wankele evenwicht te bewaren en springend van aardschots naar aardschots.

Deze statische gang komt ook tot uitdrukking in de titel van het gedicht: ‘Wankeling’ wat een verzelfstandiging is van het werkwoord wankelen (al lijkt ‘wankeling’ me ook te duiden op de enkeling die aan het wankelen is). Een schrijver die vaak dit soort verzelfstandigingen gebruikt, hanteert de zogenaamde naamwoordstijl. Elke schoolmeester zal je hierom beknorren omdat het de tekst een afstandelijke, onpersoonlijke, statische indruk geeft.

Laat dat nu net de bedoeling van Anker zijn! De wankelende enkeling uit het gedicht betreedt dat niemandsland niet, hij loopt langs de grens van een land dat van niemand is, dat onpersoonlijk is.

Even verderop in het gedicht laat Anker het bewustzijn van de slapeloze, precies zoals Levinas zei, depersonaliseren: ‘Je maant jezelf tot overgave./ Je bent een schepsel dat zich ontlaadt.’ Bondiger kun je het meest vervreemdende aspect van de slapeloosheid niet vatten: jij wilt in slaap vallen, maar ‘het’ gebeurt niet. En hoe meer je jezelf tot overgave maant, hoe minder dat schepsel luistert. ‘Je’ laten veranderen in ‘schepsel’ - is er iets objectievers en afstandelijkers te verzinnen?

Het slot van het gedicht is zowel hoopgevend als angstaanjagend: ‘Ooit zal iemand je val breken/ niet aarzelen, de hand heffen.’ Elke slapeloze kent de ervaring in slaap te vallen, maar tijdens de val te beseffen dat hij valt, waardoor hij vervolgens wakkerder is dan tevoren. Wie is ‘de iemand’ uit dit gedicht die de val breekt? Is het een geliefde, die hem troostend in slaap weet te sussen, of is het de slapeloze zelf, dat schepsel dat telkens opnieuw zijn eigen val breekt en door uitputting volkomen gedepersonaliseerd de hand wil slaan aan zichzelf?

Elf korte regels. Meer heeft Anker niet nodig om op volstrekt originele wijze een van de meest algemene en bedreigende toestanden van de menselijke conditie te beschrijven. Levinas zou er jaloers op kunnen zijn.

Thomas Vaessens *Ongerijmd succes* Vantilt, 2006 272 pagina's, €19,90

Slamkampioen als avant-garde
door Ron Rijghard

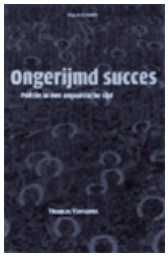

Stel: u vraagt een vriend om een tip voor een goed restaurant. Die vriend antwoordt dat hij een culinair interessant nieuw straatje weet, maar dat er helaas nog niet geweldig wordt gekookt. Uw verbazing over deze dubbelzinnige wenk zou alleen maar groeien als uw vriend eraan toe zou voegen dat de gebrekkige kwaliteit de schuld is van de restaurantcritici, die verzuimden de betreffende koks te leren wat lekker en wat oneetbaar is.

Toch doet Thomas Vaessens, hoogleraar moderne letterkunde aan de UvA, in zijn boek *Ongerijmd succes* op vergelijkbare wijze een beroep op de fantasie van de lezer. Hij stelt dat voor poëzie ‘de relevantie van internet vooralsnog in de eerste plaats gezocht moet worden in de potentie ervan’. Dat is een cruciale zin in een hoofdstuk met de titel: ‘Dichters op het internet: Waarom elektronische poëzie wél interessant kan zijn’. In de vorig jaar gepubliceerde eerste versie klonk er nog meer reserve bij Vaessens door, omdat hij het aanbod ‘goeddeels traditioneel en kwaliteitsarm’ noemde.

Zo sterk wil hij het blijkbaar niet meer uitdrukken, maar het blijft eigenaardig dat Vaessens een boek lang toewerkt naar het *mission statement* dat de poëzie met de komst van internet een nieuwe tijd is ingegaan. Dat geldt natuurlijk wel voor alles eromheen - nieuws, publiciteit, discussie - maar niet voor de kunstvorm. Vaessens kan daar ook geen enkel argument voor vinden, anders dan zijn gloedvolle verwachting. Hij noemt de bewegende gedichten van Tonnus Oosterhoff, maar kapittelt de dichter omdat het ‘feitelijk filmpjes’ zijn. ‘De techniek had veel radicalere versies mogelijk gemaakt’, schrijft Vaessens: ‘Oosterhoff schrok er kennelijk voor terug om de woordgroepen werkelijk *at random* te variëren.’

Vaessens weet wat hij wil, wat de dichter kan doen. Maar behouden die ‘filmpjes’ niet juist hun kracht omdat je weet en ervaart dat Oosterhoff de regie houdt? Is de toekomst van de poëzie aan de willekeurige woordgroep? Ik waag het te betwijfelen. Er is heus wel met *at random*-programma's geëxperimenteerd, bijvoorbeeld door de Vlaamse dichter Peter Verhelst, die vertelde het machtig oninteressant te vinden.

Toch is gebrek aan durf volgens Vaessens niet de reden dat de kwaliteit van internetpoëzie blijft steken. Het is de poëziekritiek, stupid: ‘Door niet mee te veranderen’ is zij een ‘esoterisch anachronisme’ geworden. ‘Zij meet zich een aura aan, die buiten de kring van belanghebbenden, geen lezer meer (h)erkent.’ Ze is haar gezag verloren en is beperkt, omdat ze zich niet richt op de nieuwe lezers, die hun heil zoeken bij crossovers, in de grensgebieden tussen genres en vormen, en voor wie de geschiedenis van de poë-

Simon Vinkenoog *Zonneklaar* Passage, 2006. 88 pagina's, €16,-
Megafoonpoëzie
door Philip Hoorne

‘Gedichten in het nieuwe millennium’ luidt dapper de subtitel van *Zonneklaar*, de nieuwe dichtbundel van Simon Vinkenoog. Vinkenoog is 78 jaar oud en 60 jaar dichter. Niet weinig van zijn leeftijdsgenoten zitten in een bejaardenhome incontinent en zorgbehoevend weg te kwijnen, doch Simon is als vanouds *alive and kicking.* Niettemin biecht hij in *Zonneklaar* hier en daar wat pijntjes en ongemakjes op, een geruststellend teken dat ook iconen van vlees en bloed zich niet aan de onverbiddelijke wetten der natuur kunnen onttrekken.

De taal van Simon Vinkenoog is direct en weinig suggestief. De man is te echt en oprecht om zich van gesluierde praatjes te bedienen. Zijn gedichten strippen niet, ze ontbloten zich met één enkele ruk: neem mij en neem mij nu! Er staat wat er staat en de kans verkeerd begrepen te worden is gering. *What you see (hear) is what you get.* Dat maakt hem zo populair als podiumdichter.

Wat zijn de merites van Vinkenoogs poëzie? In de ‘uitleiding’ bij deze bundel heeft samensteller Coen de Jonge het over diens ‘poëtische visie op de wereld’ en dat het hem er nog steeds om gaat ‘dat de mensen duidelijk gemaakt moet worden dat het anders kan’. Vinkenoog schrijft pamflettistische verzen met veel imperatieven en hakkende regels. Hij

[Vervolg recensie Thomas Vaessens]

zie geen referentiekader is.

Dat moeten de critici anders gaan aanpakken, schrijft Vaesens, want ‘de verklaring voor de geringe progressie die door voordragende, *slam*-ende en op internet publicerende dichters wordt geboekt, is nu juist dat er in die laagdrempelige echelons op dit moment nog geen strenge en competente kritiek bestaat’. Daar dicht hij de kritiek meer invloed toe dan ze ooit gedroomd zal hebben. Het is een van de momenten dat je wenst dat Vaessens zich meer om argumenten zou bekreunen en minder om de meeslepende bewering. Is de geschiedenis overladen met heilzame effecten op het werk van dichters door de terechtwijzingen van critici? Opnieuw: ik waag het te betwijfelen. Wat doet Vaessens besluiten dat de criticus de dichter maakt? Zijn observatie dat nieuwe ontwikkelingen aandacht verdienen, is juist, hoe evident ook. Maar zijn analyse en oplossing vormen een vrijzwevende hypothese.

Wat Vaessens betreft moeten de genoemde ‘grensgebieden’ een eigen volwassen wereld gaan vormen, en de critici moeten de poëzie in die wereld volgen, ‘naar waarheen ze geëvolueerd is’. De vraag is of die voordragende, *slam*-ende en op internet publicerende dichters *dope underground* willen blijven, dat wil zeggen: een wereld willen die niet aansluit bij vooraanstaande uitgevers, boekenwinkels, gevestigde prijzen, literaire critici en interviews in boekenkaternen. Vaessens weet het niet. Sterker: hij kent alleen een voorbeeld van iemand die dat *niet* wilde: slamkampioen Erik Jan Marmens zette zich na zijn tweede bundel af tegen de platte slamwereld. Dat is voor Vaessens geen ondergraving van zijn pleidooi, maar een ‘typisch geval van inkapseling’, omdat de dichter, zoals alle avant-gardes, ‘door het establishment repressief tolerant’ wordt ‘binnengehaald’. Hoewel: een hoofdstuk verder schrijft Vaessens: ‘De kritiek heeft kennelijk nog steeds een aanlokkelijke status.’

De wereld van de poëzie is door de aanwezigheid van internet een nieuwe fase ingegaan, zo betoogt Vaessens. Hij zet uiteen hoe literatuurgeschiedenis altijd is geschreven aan de hand van elkaar bevechtende generaties en elkaar verdringende avant-gardes, bijgezet door gezaghebbende letterkundigen. Dat is voorbij, zo schrijft hij, toewerkend naar een tweede cruciale stelling in zijn boek: dat we leven in ‘een centrumloze, verkavelde en voor iedereen toegankelijke wereld’. Waarbij de onhandige term ‘het centrum’ lijkt te doelen op het traditionele gezag van critici en vakjury's. Voor ondersteuning van zijn betoog beroept Vaessens zich op de houding van zijn studenten. Die hebben geen weet van literatuurgeschiedenis of van wat critici schrijven. Andermaal wekt Vaessens wedervragen op: waarom zouden studenten het soortelijk gewicht van zo'n ‘centrum’ bepalen? Als Vaessens woord houdt, en dat zal hij, leert hij zijn studenten waar ze waardevolle informatie en gedachten kunnen vinden, en hoe daar gebruik van te maken. Hoe groot is de kans dan dat zij als afgestudeerde letterkundigen de literaire wereld nog centrumloos vinden? Met evenveel aplomb als Vaessens doet, kan je het tegenovergestelde beweren: dat een nieuwe generatie zich in de toekomst zal willen meten met dat ‘centrum’.

Daar zit nog veel meer aan vast dan in dit stukje kan worden besproken: *Ongerijmd succes* is een boek dat de lezer op iedere bladzijde prikkelt. Het daagt uit en tart, het is *the book you love to hate.* Een weldaad is dat Vaessens een aantal interessante processen en actuele ontwikkelingen in de poëzie op een rij zet, met name de rol van internet en van media. Wat dat betreft, bevat zijn boek niet alleen een schat aan informatie, maar is het ook een boek dat goed getimed is. Ik geloof weliswaar meer in Vaessens de trendwatcher dan in de crisismanager, maar dat hij

zo scherp stelling neemt en persoonlijk wordt, maakt dit boek, een amalgaam van studie en schotschrift, zo opwindend.

[Vervolg recensie Simon Vinkenoog]

is een roeper - niet hetzelfde als een schreeuwer - ('Ik sta op de markt en ik roep:/ Het wordt tijd dat de kunst gaat ageren/ Alleen kunst kan het dood getij doen keren:/ Mensen weer brengen op het pad/ waarop van oudsher - vanaf den beginne -/ een ieder het leven radeloos lief had'), een prediker van liefde en vrede, een ouderwetse wereldverbeteraar met haast anachronistische idealen ('Ach, lieve wereld,/ Die mij zoveel te bieden heeft!/ Kortom, mijn hoofd loopt om/ uit mijn verleden komen zij/ te voorschijn getreden/ en ook in het heden/ is de strijd niet gestreden'), een autodidact die met grote onderscheiding bijna - het is een opleiding totterdood - is afgestudeerd aan de vermaarde universiteit van het leven. En in deze typering mag natuurlijk dat heerlijk oubollig twintigste-eeuwse 'engagement' niet ontbreken. Als reïncarnatie bestaat, dan zie ik Simon in een volgend leven graag terug als politicus, strak in het pak regeringen leidend. Dat premier Vinkenoog dan alleen nog maar stiekem kan blowen tussen twee belangrijke conferenties door, mag geen bezwaar wezen. Voor de restauratie van onze waarde-ethiek mag niet op een offertje gekeken worden, toch?

Naast de nimmer dovende strijdlust, veel aandacht in deze bundel voor de lichamelijke aftakeling ('Voor pijn moet alles wijken/ afspraken, reizen, plannen/ - hoesten of bewegen,/ ja, zelfs ademhalen -/ voor pijn moet alles wijken.') Verder bevat *Zonneklaar* vertalingen van verwante dichters als Ira Cohen, Gregory Corso en Lawrence Ferlinghetti, gelegenheidsverzen die hij schreef als ad interim Dichter des Vaderlands, gedichten bij eenzame uitvaarten, odes aan geliefde plekjes en een nostalgische terugblik op zijn wonderjaren in Parijs. Vinkenoog doorspekt zijn poëzie met verwijzingen naar religie en mythologie, een bescheiden schijntje van een leven lang bijeengeschraapte kennis en wijsheid.

In een era waarin relaties en revoluties via het internet worden gesmeed, schrijft Simon Vinkenoog oudmodische megafoonpoëzie. Ze is van betekenis maar niet virtuoos. Vervang de naam op het voorplat door die van een *would-be*-debutant en dit belandt bij elke fonds- of tijdschriftredacteur - onder het motto 'Niet geschoten is altijd mis' - op de stapel met de meedogenloze afwijzingen. Voor monumenten gelden evenwel mildere criteria. Wie daar problemen mee heeft, moet zelf maar proberen om een levende legende te worden.

Alfred Schaffer *Schuim* De Bezige Bij, 2006 103 pagina's, €15,-
We gaan sluiten
door Ilja Leonard Pfeijffer

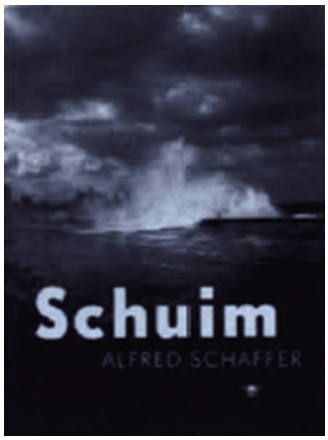

Om je vinger erachter te krijgen, om precies onder woorden te brengen wat er gebeurt en waarom dat zo goed is, daar gaat het om. Maar het is altijd hondsmoeilijk, omdat het zich niet laat vangen. Recensies van slechte dichtbundels zijn altijd veel makkelijker te schrijven. Wat slecht is, springt in het oog zoals een foute hawaiblouse in het oog springt. Wat slecht is, spuug je vol walging op de rand van je bord en je hoeft alleen maar te zien wat het is. Maar echt goede poëzie is altijd in hoge mate ongrijpbaar, daarom is het ook precies zo goed.

Precies om deze reden heb ik een hekel aan Alfred Schaffer. Hij maakt het mij echt heel erg moeilijk. Zodra ik een gedicht van hem lees, weet ik één ding zeker: zo moet het, zo is het goed, zo wil ik het lezen, zo is het echt heel goed. Maar om nou uit te leggen hoe het dan blijkbaar moet en waarom het zo goed is - ga er maar aan staan. Daar komt nog bij dat Schaffer zich nog meer dan de meeste goede dichters bewust is van de kracht van de suggestie. Wat er gebeurt aan de oppervlakte van zijn poëzie, is nog maar het begin van wat zich allemaal afspeelt. Hij dicht onderhuids. Neem nou dit:

> Hier spreekt de wetenschap, we gaan sluiten, vandaag bestaat
> als gisteren en morgen, niemand die hier zonder wapens leeft:
> is er nog hoop voor de achterblijvers? Met fantasie een losgezongen
> toestand, maar ik had niets verzonnen en jij was niet te stuiten,
>
> het gras groener dan groen in de tuinen van het louteringsoord,
> het meubilair gevlochten. Bleef onze rolverdeling ondermaats,
> volgt wat na wat. Vertakkingen, vergroeiingen, de verzoening na
> het staatsbezoek. Wat zijn je laatste woorden als de naald uitslaat,
>
> wat zegt een speculant in zo'n geval? Je was een stijlvol gastheer,
> een geschikte kandidaat, de ideale aangever? Bij voorkeur binnen
> onze regio woonachtig? Een topdag voor toeristen, een beroerd
> jaar voor de armen. En toen kwam de zee eraan. We drukken af.

Dit is het gedicht ‘Waar je ook bent, je hebt niets gezien’. Het is het openingsgedicht uit Schaffers nieuwe bundel *Schuim.* Het gedicht is op een rare, onlogische manier volslagen logisch. Elke regel, elke mededeling, elk woord volgt op een bevattelijke wijze op het vorige en aan het einde van het gedicht heb je het gevoel dat het niet anders had kunnen zijn dan zo. Maar intussen ben je bij elk vers, elke mededeling,

elk woord op het verkeerde been gezet. Het is een gedicht als een achtbaan, vol wendingen, een belevenis, je kunt er geen plattegrond van tekenen. Je hebt kortom geen idee wat er gebeurt, al heb je wel het idee dat er niets anders had kunnen gebeuren dan dat.

Alleen al de eerste twee regels bieden in hun schijnbare eenvoud een duizelingwekkende hoeveelheid suggesties, associaties en interpretatiemogelijkheden. ‘Hier spreekt de wetenschap’ klinkt als een pompeuze aankondiging van een openbaring die conform de wetenschappelijke normen volslagen rationeel en onderbouwd zal zijn. Dat de hele wetenschap de hoofden bij elkaar heeft gestoken om ons toe te spreken, verhoogt ons geloof in de urgentie van de boodschap. Maar het eerste wat de wetenschap ons dan vertelt is dat zij gaat sluiten. Dat verandert de zaak nogal. Wanneer de wetenschap gesloten zal zijn, zal het uit zijn met de ratio en de onderbouwingen. Is dat iets goeds? Ik vind het eerlijk gezegd nogal angstaanjagend. Maar ze is nog niet gesloten. Misschien, als we haast maken, kunnen we nog net op de valreep iets wetenschappelijks aanschaffen. Intussen is het gevoel van urgentie alleen maar gegroeid. Die urgentie wordt in de volgende woorden onmiddellijk een halt toegeroepen. ‘Vandaag bestaat’. Het klinkt als de berustende conclusie die een Zen-Boeddhist zich na decennia eenzame meditatie heeft eigengemaakt. ‘Vandaag bestaat’. Wat zouden we ons druk maken over haast en urgentie? Wat zouden we ons druk maken over de voortgang van de wetenschap en over wat zij ons allemaal wel of niet te vertellen heeft. ‘Vandaag bestaat/ als gisteren en morgen’. Er is geen vooruitgang. Er is slechts stilstand die bestaat uit het feit dat alles in beweging is. In dat besef is de wetenschap inderdaad gesloten. We hebben er geen behoefte meer aan. Filiaal opgedoekt. Alles blijft toch altijd hetzelfde. Dat is fijn.

Is dat wel zo fijn? Is dat eigenlijk wel zo wenselijk? Betekent dat eigenlijk niet dat de wetenschap, dat de

gehele eeuwenlange rationele emancipatie van de menselijke soort uiteindelijk helemaal niks nada zero heeft weten te bereiken? ‘Niemand die hier zonder wapens leeft’. Dat is dus kennelijk zoals het vandaag is. Precies zoals gisteren. En morgen zal het precies zo zijn. We leven nu eenmaal in een kutwereld. Maar is er nu iets veranderd of niet? Komt het doordat de wetenschap is gesloten dat we elkaar als irrationele beesten te lijf gaan? Of is dat juist precies de reden dat de wetenschap besloten heeft dat zij maar beter kan gaan sluiten: de mensen luisteren toch niet en alles blijft zo ellendig als het was. Of komt het allemaal doordat de wetenschap nog niet helemaal is gesloten? En is dit niet juist precies de vraag die we ons de hele tijd al stelden? Is dit niet juist precies het grote dilemma? Het staat er allemaal, in twee regels, in negentien woorden. Wil iemand nog weten wat het nut is van poëzie?

De rest van het gedicht staat net als de eerste twee verzen gespannen onder een voortdurende onderhuidse onrust. Het gedicht is ontwortelend omdat het ons aan het twijfelen zet. Onze helderheid wordt verholpen. Er wordt verduisterd. De verleiding is groot om de slotstrofe te lezen als een verwijzing naar de allesverwoestende tsunami. De naald die uitslaat, dat zou de naald van een seismograaf kunnen zijn. ‘We drukken af’, dat zou kunnen betekenen dat we de tsunami dankbaar zijn voor de spectaculaire vakantiekiekjes die hij ons oplevert. Daarom is het natuurlijk ‘een topdag voor toeristen’. Als we de slotstrofe zo lezen, dan is het allemaal heel wrang. Want ook de toeristen behoorden tot de slachtoffers en als de toeristen daadwerkelijk niets anders doen dan afdrukken oog in oog met verwoesting, ellende en armoede, dan is dat misschien maar net goed ook. Als je het zo leest, dan leent het gedicht als geheel zich voor een interpretatie in termen van commentaar op de postkoloniale verwordenheid van de wereld. We zien de groene lustoorden van onze voormalige koloniën liggen in de tweede strofe, inclusief het authentieke rotan meubilair. We horen de dichter zeggen hoe de rolverdeling tussen oud-kolonisator en voormalige kolonie ondermaats is gebleven. En dat afdrukken, is dat eigenlijk wel een verwijzing naar een fototoestel? Is dat ook niet wat je met een geweer doet?

Maar Schaffer is een te goede dichter om zo'n extratekstuele verwijzing als exclusieve interpretatiemogelijkheid te bieden. De naald die uitslaat en de zee die komt kunnen evengoed gelezen worden als metaforen. Het gedicht werkt ook volmaakt wanneer je het interpreteert als een wrang liefdesgedicht over het besef dat de liefde voorbij is. Hier spreekt de wetenschap dat we gaan sluiten, jij en ik. Vandaag is als gisteren en als morgen en beter zal het niet worden. We leven hooguit samen in een vorm van gewapende vrede. Er is niets rationeels, zinnigs of zinvols aan. En wat zeg je dan, wanneer de naald uitslaat van het besef dat het zo niet verder kan? Het is een topdag voor de ramptoeristen die zich mijn vrienden noemen. We geven elkaar het genadeschot. Wat er overblijft zijn een paar foto's in een fotoalbum.

En misschien is de hele poëzie eigenlijk wel zo. ‘We drukken af.’ De dichter maakt een kiekje van de verwarring die rest wanneer de wetenschap gesloten is. De dichter geeft het genadeschot wanneer de wetenschap op sluiten staat. Leuk is het allemaal niet. Maar het is wel nodig. Het is nodig, belangrijk, onmisbaar en vreselijk. Want zo doet de poëzie ertoe. En tegelijkertijd helpt het de dichter geen zier verder. Hij, die met woorden werkt, weet niet eens het antwoord op de vraag wat je laatste woorden zouden moeten zijn wanneer de naald uitslaat.

Begrijpt u nu een beetje waarom dit zo'n ontzettend goed gedicht is? En waarom Schaffer zo'n irritant goede dichter is? Hij maakt het ons moeilijk, niet alleen omdat hij zoveel tegelijk zegt en suggereert dat het ons onmogelijk wordt gemaakt om dat wat hij zegt te reduceren tot een eenduidige, coherente mededeling, maar ook omdat

hij het ons bewust moeilijk maakt: we worden op losse schroeven gezet. We worden aangesproken en in verwarring gebracht.

Ik heb nu nog honderd woorden over om de rest van de bundel te behandelen. Maar bekijk het maar. Hier spreekt de criticus, we gaan sluiten. Sommige poëzie leent zich niet voor het rationele scalpel van de kritiek. Sommige poëzie moet gelezen worden. Sommige poëzie is gewoon te goed.

Elmar Kuiper *Roep de rottweiler op! (Rop de rottweiler op!) Vertaling Jabik Veenbaas* De Contrabas, 2006 72 pagina's, €9,95
Wild vlees in de kuip
door Rob Schouten

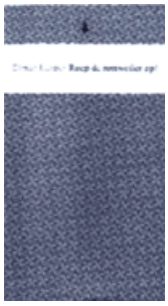

Fries is een taal die de gemiddelde Nederlander allicht zo nu en dan niet verstaat en zo nu en dan weer wel: in de buurt maar toch anders. Zo is het ook met de gedichten van Elmar Kuiper, die in het Fries schrijft en dus voor ons vertaald moet worden. *Roep de rottweiler op!* heet zijn debuutbundel en die titel zegt al veel, dit is geen zachtzinnige lispelaar, en geen fijnbesnaarde dichter. Er komen naast die rottweiler meer roofdieren in zijn werk voor en ook de rest van de natuur in zijn werk is van stevige, soms woeste makelij. Zelfs de natuur thuis, zoals in deze scene: ‘In klamme gedachten ben ik een echte vent.// Ik pik kruimels vuur uit een kokende/ navel en schaam me geen moment.’ Inderdaad zit er een soort ongegeneerde dynamiek in deze gedichten, die zich noch van de traditie noch van de hedendaagse praktijken veel lijken aan te trekken. Kuiper heeft iets weg van een molenwiekende ziener die zich de mond niet laat snoeren, ook als er iets onverstaanbaars uit opwelt. Met iets van Marsman en van Lucebert in z'n bloedbanen gaat hij de wereld te lijf: ‘Geschiedenis: een geslagen hond/ die jankt om de klappen van baas tijd.’ Waar of niet waar, het klinkt goed. Detailkunst is dit niet, integendeel, overal wordt het grootse in gezien: ‘Mijn potlood stamt af van een boom.’ Of hij stelt vast wat de beschaving met onze oerinstincten doet: Liefst fijn gesneden/ hebben wij ons wilde vlees’. Hoort Kuiper ook nog ergens thuis in de hedendaagse dichtkunst? Ik weet het niet. Hij is er zo een die altijd wel ergens staat te roepen, vol temperament en vol overtuiging. In het Fries, maar de ondertiteling doet het ook heel goed. Het smaakt naar meer.

Froukje van der Ploeg *Kater* Nieuw Amsterdam, 2006 54 pagina's, €14,90

Voor velen herkenbaar
door Ilja Leonard Pfeijffer

Het gaat om de beelden. Iedereen kan zeggen dat het warm is. Iedereen kan uitleggen dat het niet alleen warm is, maar dat er ook iets spannends aan de hand is waardoor je het nog warmer krijgt. Maar de dichter zegt dat ‘het warm is als tijdens eindexamens’. Treffend beeld. Eindexamens zijn altijd 's zomers. Je zit te zwoegen op iets allesbepalends terwijl je liever ergens anders zou willen zijn. Maar ergens in je achterhoofd zwemt ook die belofte van een maandenlange zomervakantie. Je bent achttien en verliefd. In het gedicht dat het treffende beeld bevat, gaat het om een jongen die een meisje bespiedt. Hij besluit haar te benaderen. Hij legt in zekere zin examen af. Het klopt allemaal. Het is een goed beeld. Maar dan staat er: ‘de jongen met de zekerheid van een nacht ijs’. Dat is dan weer jammer. Dat is popijopietaal. En aan het einde wordt het gedicht veilig gereduceerd tot een pijnlijke anekdote: ‘Ze kijkt op van het raam en zegt: als je weggaat/ neem dan je fiets mee.’ *Bathos*, heet zo'n effect, na een sierlijke zweefvlucht de plotselinge landing in de alledaagsheid. Het is een trucje. Voor dichters is de verleiding groot eraan toe te geven, want het redt je gedicht van die verdomde verhevenheid, geeft het een clou, maakt het *cool* en niet zelden krijg je de lachers op je hand. Juist daarom moeten dichters er ontzettend voor oppassen.

Het gedicht staat in *Kater*, de debuutbundel van Froukje van der Ploeg. Het is typerend voor de bundel. Van der Ploeg is wel degelijk in staat tot messcherpe beeldspraak. Maar vaak verslikt ze zich in een te gemakkelijk beeld. En ze kan het soms niet laten om haar gedichten af te sluiten met een min of meer grappige clou. Over vakantie in Italië: ‘Wat overblijft/ is wat te doen/ tussen de maaltijden’. Een gedicht met de titel ‘Niet orgasme bevorderlijk’ eindigt met ‘kin plus stoppelbaard.’ Over een blondine die droomt van een nacht met een brunettino:

> Nog een paar uur voordat
> op het strand de eerste
> verse brunettino's zijn.

Kater is een bundel van een generatie die tot haar schrik dertig is geworden. Veel gedichten gaan over de met zoveel verve uitgestelde overgang naar de grotemensenwereld en alle beslommeringen die daarbij komen kijken. Het heeft natuurlijk van alles met relaties te maken: ‘Ik kom je tegen bij het kattenvoer// ik woon samen zeg je en je vertelt/ precies zoals het vorig jaar ons/ je woordkeus chemie en/ kerst bij jouw of mijn ouders’. Het is chicklit, Bridget-Jonespoëzie, en als zodanig niet onaardig gedaan. Ik voorzie populariteit. Veel zal voor velen herkenbaar zijn. Ik ben benieuwd wat Van der Ploeg kan als ze het zichzelf iets moeilijker maakt en onherkenbaar nieuwe dingen dicht.

Norbert De Beule *EBdiep* Contact, 2006 48 pagina's, €16,90
Hunker leidt tot bit
door Ron Rijghard

Zijn debuut *YELLe* werd in 2004 voor de C. Buddingh'-prijs genomineerd. Inmiddels is er van laatbloeier Norbert De Beule (van 1957), leraar Nederlands te Sint-Niklaas, al weer een tweede bundel. In zijn eersteling kroop hij 26 maal in de huid van een puber, wat een bijpassend expressief register met zich meebracht. In *EBdiep* klinkt de dichter bezadigder, gedempter. Aanleiding voor het eerste lange gedicht, ‘ZWAARveld’, van veertien pagina's, lijkt de dood van een vader. Deze brengt kluiten aarde, paarden, bomen, fazanten en andere ruigheden van het platteland in herinnering. Net als in zijn debuut schrijft De Beule een paar keer over poep. Het ongemakkelijke van poep is dat het uitnodigt tot nerveuze oprispingen, ook wel lachen genoemd. Zeker als de dichter schrijft: ‘Novemberjachtterrein/ alleen maar hondendrollen/ in de gekste kleuren van de herfst’.

De levenslust van de zoon werd ooit nogal ingetoomd, blijkens zinnen als ‘hoe ik hunker leidt tot bit’. Je kan erop wachten dat de zoon toch veel terugziet van de vader in zichzelf. De Beule verwoordt dat op eigen wijze: ‘Een boom stapt/ in en uit zijn lichaam (...) een verstokte vader in zijn zoon.’ Veel gedichten hebben zo'n uit het lood getikte formulering, en dat houdt zijn poëzie net levendig genoeg. Zeker als De Beule in de derde en laatste afdeling dieper ingaat op de kindertijd.

De eerste pagina van ‘ZWAARveld’ telt veertien regels en elke volgende pagina gaat daar een regel af - tot één. Dat afbladderend effect typeert de dichter, die het graag zoekt in typografische dynamiek: kapitalen en onderkast in één woord, verspringende lettergroottes en kleurgebruik. In ‘ZWAARveld’ vormen de regels in kleiner corps het emotionele hart bij de afstandelijker gestelde beschrijvingen in de omsluitende regels. Keurig verantwoord.

Met *EBdiep* toont De Beule zich een blijver, en een dichter waar nog groei in zit.

Han van der Vegt *Exorbitans* De Contrabas (BnM Uitgevers), 2006 69 pagina's, €9,95
Glorieuze mislukking
door Ilja Leonard Pfeijffer

‘Zelden werd de Nederlandse poëzie bezocht door zoveel pretentie. Net als de Ierse monnik Brandaan die in middeleeuwse gedichten naar de grenzen van zijn wereld doolde, onthult het ruimteschip Exorbitans ons een universum zoals we dat nog niet kenden’. Met deze bewoordingen prijst de uitgever in een brief aan uw recensent de vierde bundel aan van Han van der Vegt. Dat soort brieven moet je natuurlijk nooit geloven, laat staan citeren. Maar in dit geval had ik het zelf niet treffender kunnen formuleren.

‘Zingend, ronkend, zwanger van horizonten,’ vangt het aan. De Grote Lange Reis. Hij zal 177 zevenregelige strofen duren, 1239 verzen, die naar goed middeleeuws gebruik een vast aantal heffingen tellen. In de openingsverzen wordt al duidelijk dat het grote gebaar niet geschuwd zal worden. Voor emoties en andere pietluttigheden zijn we hier aan het verkeerde adres. Het ruimteschip is als een immens en hongerig dier en het gedicht wil zijn zoals het ruimteschip, ronkend in plaats van verstild mummelend en rook slakend in plaats van verzuchtingen of kreetjes.

Onderweg maken we kennis met de bemanning, Rolf, Zark, Mim en Brand. De vreemdste planeten worden onderzocht, de vreemdste wezens worden bewonderd: ‘Uit holen en gangen komen wezentjes vandaan/ die zich voortbewegen op de stootkracht/ van hun buikjes, een verplaatsingswijze/ waarin ze grote nauwkeurigheid hebben bereikt.’ Sommige wezens hebben existentiële problemen die doen denken aan de onze. Allerlei mechanische problemen doen zich voor en ze worden ons medegedeeld in verzen als: ‘Dan breekt een tijdssliert door de filters achter/ de kieuwplaten.’ We worden toegezongen in memorabele kosmische verzen: ‘Haar diep doorkloven tronie, die met rijp/ bestoven, de eeuwigheid voor haar splijt,/ trekt de blauwe wapper van haar vuurstaart voort.’ De bemanning denkt er bij tijd en wijle het hare van: ‘Rolfo/ verklaart dat het leven geen nut heeft en Zark zegt, alleen/ voor wie er geen kut heeft.’

Natuurlijk loopt het finaal uit de hand. Zoals de dichter van Brandaan zijn toevlucht moest nemen tot een oude schrijverstruc om het verhaal tot een einde te brengen (‘Het boek is vol.’), zo eindigt de reis van Exorbitans in een totale communicatiestoornis: ‘Warbizengt warbizengt molla virkoe molla/ kwattadrengt kwattordilengt.’ En zo vele regels verder tot uiteindelijk het ‘doek’ valt.

En uiteindelijk is het gedicht natuurlijk een volledige mislukking. Maar in elk geval mislukt het glorieus. Het mislukt zo groots en met zoveel genoegen dat je je kunt afvragen of het wel is mislukt. Werd de Nederlandse poëzie maar vaker bezocht door zoveel pretentie.

Top-15

Best verkochte poëzie (verkoopweken 10 tot en met 35 van 2006)

1 **(-) Moederlief. Gedichten voor en over moeders.** Maarten Muntinga, €9,90.
2 **(-) M. Vasalis.** *Verzamelde gedichten.* Van Oorschot. €25,-.
3 **(2) Toon Tellegen.** *Daar zijn woorden voor.* Zilver Pockets, €7,90.
4 **(12) Rutger Kopland.** *Verzamelde gedichten.* Van Oorschot, €35,-.
5 **(-) Antjie Krog.** *Lijfkreet.* Podium, €18,50.
6 **(1) Huub Oosterhuis.** *Godweet komt het goed. Een keuze uit de liederen en gedichten.* Maarten Muntinga. €7,90.
7 **(-) Mark Boog.** *De encyclopedie van de grote woorden.* Cossee, €16,90.
8 **(3) Frits van der Meij (samensteller).** *Wek de liefde niet voordat zij het wil. De mooiste gedichten uit de bijbel.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €2,50.
9 **(-) J. Slauerhoff.** *In memoriam mijzelf.* Maarten Muntinga, €9,90.
10 **(-) Lut Missinne (samensteller).** *De 100 beste gedichten van 2005.* De Arbeiderspers. €9,95.
11 **(-) Wislawa Szymborska.** *Het moment.* Meulenhoff, €9,90.
12 **(14) C.J. Aarts & M.C. van Etten (samenstellers).** *Domweg gelukkig in de Dapperstraat. De bekendste gedichten uit de Nederlandse Literatuur.* Bert Bakker, €12,50.
13 **(8) Vergeet mij niet. Gedichten over afscheid en herinnering.** Maarten Muntinga, €9,90.
14 **(-) Rutger Kopland.** *Geluk is gevaarlijk.* Maarten Muntinga, €9,90.
15 **(-) Bart Moeyaert.** *Verzamel de liefde.* Querido, €12,95.

Bron: Stichting CPNB.
Zie www.debestseller60.nl

Nieuw verschenen

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ Nederlandstalige poëzie

- **Jan-Willem Anker.** *Donkere arena.* De Bezige Bij, €15,-. (september 2006) tweede bundel
- **Benno Barnard.** *Het tongbotje.* Atlas. (september 2006) verzamelde gedichten 1981-2005
- **Claude van de Berge en Paul de Roy.** *Spoorloos Spitsbergen.* P, €29,50. (juni 2006) poëzie van Claude van de Berge en beeldwerk van Paul de Roy over de magie van het Noorden
- **Roland van den Bergh.** *Koudwatervrees.* Holland, €5,95. (mei 2006) poëziereeks De Windroos
- **Anneke Brassinga.** *IJsgang.* De Bezige Bij, €16,90. (oktober 2006)
- **Hans Claus.** *Een vlag boven Oostende.* P, €12,50. (juni 2006) vierde bundel
- **Norbert De Beule.** *EBdiep.* Contact, €16,90. (september 2006) tweede bundel
- **Bies van Ede.** *Naar huis.* Holland, €5,95. (mei 2006) poëziereeks De Windroos
- **Al Galidi.** *De herfst van Zorro.* Meulenhoff/ Manteau, €17,95. (september 2006)

- **Hélène Gelèns.** *Niet beginnen bij het hoofd.* 521, €16,90. (september 2006) Sandwich-reeks 13
- **Piet Gerbrandy.** *Krang en zing.* Contact, €16,90. (oktober 2006) vijfde bundel
- **Eva Gerlach.** *Situaties.* De Arbeiderspers, €16,95. (september 2006)
- **Steven Graauwmans.** *Uitzicht Lotto.* Holland, €5,95. (mei 2006) poëziereeks De Windroos
- **Ingmar Heytze.** *Het beste & de rest.* Podium, €19,50. (oktober 2006) greatest hits, met cd inclusief ruime bonusselectie op mp3-formaat
- **Lucas Hirsch.** *Familie gebiedt.* De Arbeiderspers. (oktober 2006) debuut
- **Juliën Holtrigter.** *Het stilteregister.* De Harmonie, €13,50. (oktober 2006)
- **Huisdichter Cornelis!.** *Garage West. Sportgedichten.* Nieuw Amsterdam, €14.90. (oktober 2006) ode aan topsporters
- **Francie van den Hurk.** *Herbergzaam.* De Harmonie, €13,50, (oktober 2006) tweede bundel
- **Geert van Istendael.** *Berichten, bezweringen.* Atlas, €15. (september 2006)
- **Patrick Lateur.** *Carmina miscellanea.* P, €12,50. (juni 2006) gelegenheidsgedichten en poëzie in opdracht geschreven
- **L.Th. Lehmann.** *Wat boven kwam.* De Bezige Bij, €15,-. (oktober 2006)
- **Tomas Lieske.** *Hoe je geliefde te herkennen.* Querido. €16,95. (september 2006)
- **Sybren Polet.** *Avater. Avader.* Wereldbibliotheek, €15,90. (september 2006)
- **Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen.** *Rijmkroniek des Vaderlands. De bloei van de Nederlandse Republiek.* Bert Bakker, €12,50. (oktober 2006) deel twee
- **Alfred Schaffer.** *Schuim.* De Bezige Bij, €15,-. (augustus 2006)
- **Patty Scholten.** *Looiedetten.* Atlas, €15,-. (oktober 2006)
- **Paul Snoek.** *Gedichten.* Lannoo/Atlas. (september 2006) verzamelde gedichten
- **Ivo van Strijtem.** *Het tegenbezoek.* Atlas, €15,-. (september 2006)
- **Peter Theunynck.** *Traangasmaatschappij.* Wereldbibliotheek, €15,90. (oktober 2006)
- **Wannes Van de Velde.** *Havenbeelden.* P, €15,-. (voorjaar 2006) met foto's van Hilde Van Gestel
- **André van der Veeke.** *Moerasbeest Verdriet.* Wagner & Van Santen, €16,95. (augustus 2006)
- **Simon Vinkenoog.** *Zonneklaar.* Passage, €16,-. (augustus 2006)
- **Erwin Vogelezang.** *Bladluis.* Holland, €5,95. (mei 2006) poëziereeks De Windroos
- **Rien Vroegindeweij.** *Gemengde berichten.* Nieuw Amsterdam. €14,90. (oktober 2006)
- **Leo Vroman.** *De mooiste gedichten.* Nieuw Amsterdam, €16,50. (oktober 2006) deel 1 van de hernieuwde Hollands Maandblad-reeks, met tekeningen van Iris le Rütte & onder redactie van Bastiaan Bommeljé
- **Hans van de Waarsenburg.** *Azul.* Wereldbibliotheek, €15,90. (september 2006)
- **Alex van Warmerdam.** *Van alle kanten komen ze.* Nieuw Amsterdam, €16,90. (september 2006) debuut
- **Nachoem M. Wijnberg.** *Liedjes.* Contact, €16,90. (oktober 2006)
- **Willem Wilmink.** *Ik snap het. Verzamelde kindergedichten en -liedjes.* Bert Bakker, €12,50. (oktober 2006)

■ Bloemlezingen

- **Robert Junius.** *De Haagse Helicon. Dichters en denkers op het Binnenhof.* De Arbeiderspers, €17,50. (september 2006) gedichten/politieke uitspraken
- **Gerrit Komrij.** *Komrij's Nederlandse poëzie.* Bert Bakker, €39,95. (oktober 2006) 800 jaar Nederlandse dichtkunst, vier delen in één cassette
- **Patrick Lateur.** *Plato. Gedichten.* P, €13,-. (juni 2006) epigrammen van en over Plato
- **Nanne Nauta.** *Kastanjegedichten. Dichters op de bres voor de paardenkastanje.* Passage, €15,95. (september 2006)
- **Willem Otterspeer.** *Koers: onveranderlijk onsterfelijkheid. Een keuze uit de gedichten van J.W. Oerlemans.* Bert Bakker, €19,95. (mei 2006)
- **Ton Peters.** *Schaakgedichten/ Chess Poetry.* Passage. (oktober 2006) tweetalige uitgave,

Engelse vertaling verzorgd door Willem Groenewegen
- **Jean Pierre Rawie.** *De waarheid over de liefde. De mooiste gedichten uit de wereldliteratuur.* Bert Bakker, €15,-. (augustus 2006)
- **Menno Wigman & Alfred Schaffer.** *Dagkalender van de poëzie 2007.* Meulenhoff, €14,90. (augustus 2006)

■ Vertaald

- **Sujata Bhatt.** *Naaktzwemmen in de geschiedenis.* (Vert. Jacqueline Caenberghs en Joris Iven). P, €20,-. (juni 2006) selectie uit het werk van Sujata Bhatt, tweetalige uitgave
- **Sheila Cussons.** *De schitterende wond.* (Vert. Gerrit Komrij). 521, €16,90. (september 2006) samengesteld door Gerrit Komrij, Sandwich-reeks 14
- **Antonio Gamoneda.** *Boek van de kou.* (Vert. Bart Vonck). P, €22. (maart 2006) tweetalige uitgave
- **Czeslaw Milosz.** *Theologisch traktaat.* (Vert. Gerard Rasch). Atlas, €16,50. (oktober 2006)
- **Jacques Prévert.** *De mooiste van Prévert.* (Vert. Geert van Istendael en Koen Stassijns). Atlas, €16,50. (oktober 2006) samengesteld door Koen Stassijns en Ivo van Strijtem, met een inleiding van Dr. Bruno Tritsmans
- **Rainer Maria Rilke.** *Het lied van liefde en de dood van de kornet Christoph Rilke.* (Vert. Paul Claes). Meulenhoff, €17,95. (september 2006) klassiek prozagedicht
- **Mark Strand.** *Gedichten eten.* (Vert. Wiljan van den Akker & Esther Jansma). De Arbeiderspers. (oktober 2006) tweetalige uitgave
- **Bart Vonck (samensteller).** *De tuin der Muzen II.* (Vert. Bart Vonck). P, €18,-. (juni 2006) bloemlezing hedendaagse Spaanse poëzie, tweetalige uitgave

■ Secundair

- **Benno Barnard.** *Dichters van het avondland.* Atlas. (september 2006) literaire essays
- **Yra van Dijk.** *Leegte, leegte die ademt. Het typografisch wit in de moderne poëzie.* Vantilt, €29,90. (september 2006) over het typografisch wit in de moderne poëzie
- **Piet Gerbrandy.** *Omroepers van oproer. Breekijzers in taal.* Contact, €24,90. (mei 2006) Gerbrandy analyseert, doorgrondt en bekritiseert taal, retorica en literatuur aan de hand van teksten van dichters, denkers en dictators

Poëzie-agenda

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ 11 oktober 2006
Onbederf'lijk Vers
Tien locaties in de binnenstad van Nijmegen

Onbederf'lijk Vers is een jaarlijks terugkerend, gratis toegankelijk poëziefestival. Verspreid over tien diverse locaties in de binnenstad van Nijmegen dragen dertig dichters een selectie uit hun werk voor. Op iedere locatie wordt een gerenommeerd dichter geflankeerd door twee aanstormende talenten.

De gerenommeerde dichters dit jaar zijn Gerrit Kouwenaar, Neeltje Maria Min, Joost Zwagerman, Tonnus Oosterhoff, Jannah Loontjens, Piet Gerbrandy, Victor Vroomkoning, H.C. ten Berge, Eva Gerlach, en Mark Boog.

Voor meer informatie zie www.onbederflijkvers.nl

■ 22 oktober 2006
Utrechts Literatuur Festival
Louis Hartlooper Complex, Utrecht

Het Utrechts Literatuur Festival is een nieuw, jaarlijks terugkerend evenement van de SLAU (Stichting Literaire Activiteiten Utrecht). Het programma bestrijkt de literatuur in de hele breedte. Vaste programmaonderdelen zijn ondermeer Salon Korteweg, waarin de directeur van het Letterkundig Museum Anton Korteweg een auteur naar eigen keuze ontvangt, dit jaar Gerrit Kouwenaar; een eerbetoon onder leiding van Wim Hazeu aan de oudste schrijver/schrijfster van Nederland, dit jaar de in 1912 geboren dichteres Sonja Prins; de presentatie van een uitgave in de nieuwe reeks 'Utrechtse Schatkamer van Papier', dit jaar met Sylvia Kristel en Theo Sontrop die de erotische verzen van Pieter Boddaert Jr. (1766-1805) presenteren en voordragen.

Voor meer informatie zie www.slau.nl/agenda

■ 27 oktober 2006
Hans Faverey voor het oor:
Dichters lezen dichters III
Perdu, Amsterdam

Hans Groenewegen en Rozalie Hirs brengen werk van Hans Faverey in de reeks *Dichters lezen dichters.* Op deze avond confronteren Hirs en Groenewegen de vroege Faverey met de late. Ze lezen Favereys laatste bundel *Het ontbrokene* (1990) samen met de twee eerste *Gedichten 1* (1968) en *Gedichten 2* (1972). Zij worden daarin bijgestaan door dichter/componist Samuel Vriezen.

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

■ 11 november 2006
Taal Theater Nacht
Grote Kerk, Emmen

Zeventiende editie van het grootste literatuurfestival van Drenthe.

■ 11 november 2006
Nooit te vangen met haar eigen pen
Cultureel Centrum Berchem, België

Het Gentse Poëziecentrum organiseert samen met VOK en Zonta een poëziemanifestatie op de 35e Vrouwendag, met optredens van onder meer Eva Cox, Tjitske Jansen, Miriam Van hee, Lut de Block en Stella Napels.

Voor meer informatie: www.poeziecentrum.be

■ 15 t/m 18 november 2006
Crossing Border
Theater aan het Spui, Den Haag

Crossing Border is het festival waar de combinatie literatuur, muziek, film en beeldende kunst centraal staat. Tijdens deze veertiende editie maken schrijvers, dichters, muzikanten, filmers en artiesten wederom hun opwachting in het centrum van Den Haag. De dichters Arjen Duinker, Al Galidi, Bas Belleman, Hélène Gelèns en Bernard Wesseling zullen onder andere te zien zijn.

Voor meer informatie zie www.crossingborder.nl

■ 24 november t/m 3 december 2006
Wintertuinfestival
Nijmegen, Arnhem, Apeldoorn

Twaalfde editie van dit literatuurfestival. Het festival bestaat uit performances, interviews, debatten, voordrachten, theater- en filmvoorstellingen, een expositie, poetrydanceparty's en een Poetry Slam. Het thema van deze editie is invloed, of meer precies: de spanning tussen invloed en originaliteit. Dichters die hun opwachting zullen maken zijn onder andere Alex van Warmerdam, Arjen Duinker, H.H. ter Balkt, Joost Zwagerman, Nachoem Wijnberg, Alfred Schaffer, Erik Jan Harmens, Els Moors, en Maria Barnas.

Voor meer informatie zie www.wintertuin.nl

■ 25 januari 2007
Gedichtendag
Diverse locaties in Nederland en Vlaanderen

Gedichtendag 2007 staat in het teken van stilte en eenvoud. In drukke en lawaaierige tijden, waarin snelheid en zappen de norm zijn, vraagt Poetry International aandacht voor rust en concentratie; voor de stilte die onlosmakelijk verbonden is met het gedicht: de stilte die nodig is om klank en betekenis te waarderen; de stilte in het wit tussen de regels en de onvermijdelijke stilte wanneer de betekenis van het gedicht onzegbaar is.

Een fractie van een kus is de titel van de Gedichtendagbundel 2007 van de Vlaamse dichter Leonard Nolens.

De dichters Peter Ghyssaert en Micha Hamel en publicist Toef Jaeger vormen de jury voor de Gedichtendagprijzen 2007, die uitgereikt worden voor de drie mooiste Nederlandstalige gedichten van 2006. Aan de prijs is een geldbedrag van 2.500 euro verbonden, deels uit te keren in boekenbonnen.

Voor meer informatie zie www.gedichtendag.org

■ Elke derde zondag van de maand
Café Cossee
Perdu, Amsterdam

Uitgeverij Cossee en Stichting Perdu organiseren elke derde zondag van de maand café Cossee. In een aangename zondagmiddagsfeer lezen bekende schrijvers en dichters voor uit nog ongepubliceerd werk. Musici musiceren & nieuw talent treedt voor het voetlicht.

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

Poezieclub
De poëzieclubpagina's worden samengesteld door de Stichting Poëzieclub

Een bundel die brandt in je hand

De bundel *Schuim* van Alfred Schaffer werd door het Dichterspanel van de Poëzieclub uitgeroepen tot Poëzieclubkeuze Zomer 2006. Het dichterspanel bestaat dit jaar uit Esther Jansma en Menno Wigman. Hieronder de verantwoording van hun keuze

door Esther Jansma en Menno Wigman

Het is te flauw voor woorden, maar daarom nog geen onaardig spelletje: je zit aan tafel, bevindt je in vertrouwd gezelschap en doet of de meest onbeduidende opmerking een wereldberoemd citaat is:

‘Geef mij het zout eens’ - Goethe.
‘Het feest kan beginnen’ - Shakespeare.
‘Goede raad is duur’ - Schiller.
‘En wat wil het toeval’ - Churchill.

Of Goethe ooit ‘geef mij het zout eens’ schreef, wie zal het zeggen. Maar ‘het feest kan beginnen’, ‘goede raad is duur’ en ‘wat wil het toeval’ zijn citaten van Alfred Schaffer, of beter: het zijn drie willekeurige titels uit zijn vierde, maar liefst 110 pagina's dikke bundel *Schuim.* Daarin slaat Schaffer - misschien viel van zo'n gedreven dichter ook weinig anders te verwachten - dezelfde onverschrokken weg in als in *Dwaalgasten* (2002) en *Geen hand voor ogen* (2004), bundels die destijds beide voor de VSB Poëzieprijs genomineerd werden.

Goede raad is duur, zoveel is waar - maar als Schaffer een gedicht zo noemt kun je maar beter de riemen omgorden. Wat zijn gedichten zo fascinerend maakt, is dat ze wemelen van de vaste uitdrukkingen en doorgeroeste zegswijzen die juist onder zijn handen een uiterste aan lading krijgen. Vrijwel elk gedicht in *Schuim* staat onder hoogspanning. Want ondanks de ‘zuivere grammatica’ die hier wordt gehanteerd, de onberispelijke, steevast kraakheldere formuleringen, hebben Schaffers gedichten stuk voor stuk iets gejaagds, iets spookachtigs, iets ronduit onaangenaams. Harde poëzie is dit, poëzie ook die zonder enige krampachtigheid verschijnselen als paspoortcontroles, gelukzoekers, straatgeweld en terrorisme bezweert.

Maar verwarring alom. ‘En mocht u onverhoopt de weg kwijt zijn, volg/ dan de muziek.’

De gedichten van Schaffer ruiken voortdurend naar gevaar, in vrijwel elke strofe ligt geweld op de loer. Zo besluit hij ‘De weg naar Hamelen’ met: ‘De harmonie was ver te zoeken - nee, dat zijn mijn woorden niet,/ dat zijn jouw woorden niet, dat ik je wonden lik en read my lips,/ vannacht wordt er gevochten in de straten.’

‘Dat zijn mijn woorden niet,’ dicht Schaffer omineus. Toch zijn in zijn gedichten voortdurend sprekers aan het woord, soms meerdere per gedicht, en wordt er veelvuldig toegesproken, vermaand en aangemoedigd. Vreemde, ongemakkelijke poëzie levert dat op, vol onrust en argwaan die in zorgvuldig afgemeten strofen tot bedaren gebracht moeten worden, of beter: in ‘binnenrijm en modder.’ Dreigender kan een dichter niet dichten. *Schuim* is een bundel die brandt in je hand.

Judith Molenaar wint

Eind mei 2006 vormde de binnenstad van Amsterdam het podium voor het Amsterdams Studenten Festival, een cultureel festival voor en door studenten. De Amsterdamse studenten konden de strijd aangaan in zestien verschillende kunstdisciplines. De discipline Poëzie vond plaats op woensdagavond 31 mei in een uitverkocht Theater Perdu en was een groot succes. De gedichten van de 26-jarige studente Nederlands **Judith Molenaar** werden door een vakkundige jury als beste beoordeeld. Naast de ‘gouden traptrede’, een symbolisch opstapje naar het grote podium, en een voordracht in de Melkweg bestonden de prijzen uit een publicatie in Awater, een passe-partout en publicatie op dichttalent.nl, een interview en voordracht op Amsterdam FM, vrijkaartjes voor het Poetry International Festival en een CREA cursus naar keuze.

Lentegeweld

We zagen vogels pasgevallen
pasgeboren vogels uit de boom gevallen
jij zei, als altijd voorbereid
‘zo gaat dat dood en leven’

Ik weet het schat, dat weet ik best
maar vogels als gebalde vuisten
als jij net afscheid hebt genomen

- zou ik daar wat tijd voor mogen?

Ik vroeg het niet ik volgde je
verdween in wat ik dacht
de ochtend nu al stukgelopen
hij stottert nooit wordt niet bewogen

Weer in de war beginnen vaker
gaten in mijn taal te vallen
moet ik me troosten met verlies

want wat verandert is verdwenen
ik zal niet zeggen wat ik mis

de grond die zwaarder aan me hangt
de lucht lijkt donkerder gemengd

Opstand

Eindelijk weer weten
waarom niet meer mee te draaien
glim te lachen
te verdrinken in een bed

niet meer lief te willen wezen
niet uit alle macht proberen
niet jezelf te hoeven zijn

niet meer altijd op te stappen
de randen van de nacht te zoeken

niemand hoeft me meer te voelen
in dit bed ben ik alleen